

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:

ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τριμελής Επιτροπή: Α. Παпанεοφύτου (επιβλέπων), Γ. Τζωρτζής, Δ. Ζιούβας

με θέμα:

«Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος υπό το πρίσμα των νομοθετικών μεταβολών των νόμων 4042/2012 και 4037/2012».

υποβληθείσα από την Κατσιούλη Μαρία

Αθήνα, Ιανουάριος 2013

Αριθμός Μητρώου: 0910M009

Διεύθυνση Συγγραφέα: Χώρα Νάξου

Τηλέφωνα Επικοινωνίας: 22850-24088, 6946028161

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΥΛΗΣ

Πίνακας Συντομογραφιών	Σελ. 7
Περίληψη	9
Εισαγωγή	10
A. Το ζήτημα της περιβαλλοντικής απειλής.....	13
1. Η κρατική αποστολή	15
2. Ο ρόλος του Δικαίου	15
3. Η κοινωνική αποστολή του Ποινικού Δικαίου	16
4. Το έννομο αγαθό «περιβάλλον»: Αυτοτελής ή εξαρτώμενη προστασία;	
α. Θεωρητική προσέγγιση	19
β. Νομολογιακή προσέγγιση	21
5. Τα εκ των Ν. 1650/1986, 743/1977 και 4042/2012 προστατευόμενα έννομα αγαθά	22

ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Ν. 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος»

B. Εισαγωγικά – Σκοπός του Νόμου	25
1. Περιγραφική επισκόπηση του άρθρου 28	27
2. Το βασικό έγκλημα: Η πρόκληση ρύπανσης ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος (άρ. 28 παρ. 2 εδ. α)	
α. Αντικειμενική υπόσταση	30
i. Υποκείμενο του εγκλήματος	31
ii. Πράξη ή παράλειψη	31
iii. Ο λευκός ποινικός κανόνας	31
iv. Η πρόκληση περιβαλλοντικής ζημίας κατά τις διατάξεις του π.δ. 148/2009	38
v. Το εγκληματικό αποτέλεσμα	42
vi. Νομολογιακές πλημμέλειες ως προς την κρίση για το εγκληματικό αποτέλεσμα - Σύγκριση ως προς την ανάγνωση της διάταξης	43

vii. Σύγχυση ως προς την ερμηνεία της διάταξης - Αδιάκριτη και σωρευτική χρήση των όρων ρύπανση και υποβάθμιση	46
viii. Η ακαταλληλότητα του περιβάλλοντος ως προς τις επιθυμητές του χρήσεις ως υποβάθμιση	56
ix. Η οπτική παράβλαψη ως πράξη υποβαθμιστική του περιβάλλοντος.....	57
x. Ο αναγκαίος αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος	61
β. Υποκειμενική υπόσταση	61
3. Η εξ αμελείας τέλεση	61
4. Η περιορισμένη προσβολή ως προνομιούχος παραλλαγή	63
5. Η υπόσταση της άνευ ή καθ' υπέρβαση αδείας άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας υποβαθμιστικής του περιβάλλοντος (άρ. 28 παρ. 1)	
α. Αντικειμενική υπόσταση	64
i. Εξάρτηση του ποινικού φαινομένου από διοικητικές διατάξεις, πράξεις και κυρώσεις	65
ii. Εξάρτηση της αποτελεσματικότητας των διοικητικών από τις ποινικές κυρώσεις	72
β. Υποκειμενική Υπόσταση	73
6. Το είδος των εγκλημάτων των παρ. 1 και 2 εδ. α άρθρου 28	74
7. Νομολογιακά παραδείγματα	78
8. Οι διακεκριμένες παραλλαγές (άρθρο 28 παρ. 3)	
α. Ο σκοπός προσπορισμού οφέλους (περίπτώσεις α και β)	79
β. Το είδος και η έκταση της περιβαλλοντικής προσβολής ως έγκλημα συγκεκριμένης διακινδύνευσης (περίπτωση γ)	81
γ. Ο κίνδυνος θανάτου ή εμφάνισης βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης (περίπτωση δ)	84
δ. Τα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα (περίπτωση ε)	
i. Η περαιτέρω τρώση του εννόμου αγαθού 'περιβάλλον'	87
ii. Ο θάνατος εμβρύου ή ανθρώπου ή η εμφάνιση βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης σε νεογνό ή άνθρωπο	89
iii. Συνολική αποτίμηση της διάταξης (περίπτωση ε)	91

iv. Το ζήτημα των αποδεικτικών δυσχερειών μέσα από ένα νομολογιακό παράδειγμα	92
9. Οι διακεκριμένες παραλλαγές της εξ αμελείας τέλεσης	94
10. Οι υποστάσεις του άρθρου 3 Ν. 4042/2012	96
11. Τα αδικήματα του άρθρου 37 Ν. 4042/2012	100
12. Ειδικά ως προς τις προστατευόμενες περιοχές	
α. Οι διακεκριμένες παραλλαγές του προϊσχύσαντος άρθρου 28 παρ. 3 στοιχεία β και γ	103
β. Το Εθνικό Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών	104
13. Η αστική ευθύνη των νομικών προσώπων (άρθρο 28 παρ. 4)	110
14. Ποινική ευθύνη διευθυντικών στελεχών και(;) νομικών προσώπων (άρθρο 28 παρ. 5)	
α. Το εγκληματικό άδικο ως παράγωγο της κινδυνώδους επιχειρηματικής πολιτικής των νομικών προσώπων - Οριοθέτηση της προβληματικής	111
β. Ο ρόλος του ποινικού δικαίου ως μηχανισμού ελέγχου των περιβαλλοντικών κινδύνων και προσβολών που προκαλούνται από επιχειρήσεις	113
γ. Προβλήματα και προβληματισμοί	113
δ. Αναζήτηση διεξόδου(;) μέσω της κατάφασης ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων	117
ε. Η αντίκρουση της ανωτέρω απόψεως - τρόποι υπερκέρρασης του δημιουργούμενου αδιεξόδου	121
στ. Η προϊσχύσασα νομοθετική ρύθμιση	124
ζ. Η ισχύουσα νομοθετική ρύθμιση	
i. Γενικά	127
ii. Η προσκόλληση στο τυπικό κριτήριο	128
iii. Το μη αναγκαίο κι επαρκές των αναφερόμενων στο νόμο ιδιοτήτων – το ουσιαστικό κριτήριο	133
iv. Το περιγραφόμενο αδίκημα – η ποινική ευθύνη των φυσικών προσώπων	135
15. Ποινική(;) ευθύνη των νομικών προσώπων	
α. Ιστορική Αναδρομή	136

β. i. Η ευθύνη των νομικών προσώπων στο γερμανικό δίκαιο (άρθρο 30 Κώδικα Παραβάσεων Τάξεως)	137
ii. Οι μέθοδοι «Bottom up» και «Top down»	138
γ. i. Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων στο γαλλικό δίκαιο.....	140
ii. Η φύση των νομικών προσώπων	143
iii. Το είδος των εγκλημάτων	143
iv. Τα κριτήρια αξιολόγησης	144
v. Σύνοψη	148
δ. i. Η ευθύνη νομικών προσώπων κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο	148
ii. Η (αν-)επάρκεια και (αν-)αποτελεσματικότητα των προβλεπόμενων κυρώσεων.....	150
iii. Η αναγκαιότητα του ποινικού δικαίου για την αποτελεσματική απονομή κοινωνικής δικαιοσύνης	152
16. Έμπρακτη μεταμέλεια ή/και απαλλαγή από την ποινή (άρθρο 28 παρ. 6)..	153
17. Ο θεσμός της πολιτικής αγωγής (άρθρο 28 παρ. 7)	156
18. Η υπόσταση της αφηρημένης διακινδύνευσης (άρθρο 28 παρ. 8)	161
19. Παρεπόμενες ποινές (άρθρο 28 παρ. 9)	162
20. Η εφαρμογή των ρυθμίσεων σε άλλα νομοθετήματα (άρθρο 28 παρ. 10)..	164
21. Απόπειρα	165
22. Συρροές εγκλημάτων.....	166
Γ. Συμπερασματικές παρατηρήσεις επί του άρθρου 28	168

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Ν. 743/1977 «Περί προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων» και Ν. 4042/2012 «Ποινική προστασία του περιβάλλοντος – Εναρμόνιση με την Οδηγία 2008/99/ΕΚ – Πλαίσιο παραγωγής και διαχείρισης για τη διαχείριση των αποβλήτων – Εναρμόνιση με την Οδηγία 2008/98/ΕΚ – Ρύθμιση θεμάτων του Υπουργείου Περιβάλλοντος-Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής»

Δ. Ο Νόμος 743/1977

1. Γενική επισκόπηση του άρθρου 13 (ποινικές κυρώσεις)	179
2. Πεδίο εφαρμογής	180
3. Η υπόσταση της σοβαρής ρύπανσης του θαλασσίου περιβάλλοντος	
α. Αντικειμενική υπόσταση	181
i. Υποκείμενο του εγκλήματος και εγκληματική συμπεριφορά	181
ii. Εγκληματικό αποτέλεσμα	182
iii. Η έννοια της σοβαρής ρύπανσης - Ορισμός και προβληματισμοί.....	184
iv. Τι θεωρήθηκε ως «σοβαρή» ρύπανση από τα Δικαστήρια	186
v. Αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος	187
β. Το αναγκαίο της προσφυγής στα προκαθορισθέντα ανώτατα επιτρεπτά όρια	
i. Απόφαση 1	187
ii. Απόφαση 2	188
γ. Υποκειμενική υπόσταση	191
4. Η εξ αμελείας τέλεση (άρθρο 13 παρ. 1 α ii).....	191
5. Η διακεκριμένη παραλλαγή (άρθρο 13 παρ. 1α περ. i εδ. β).....	191
6. Συρροή εγκλημάτων	193
7. Η προαπαιτούμενη κρίση της Διοίκησης.....	195
8. Αποδεικτικές δυσχέρειες	196
E. Ευρωπαϊκά νομοθετήματα για την προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος	
1. Η Οδηγία 2005/35/EK	197
2. Η Οδηγία 2009/123/EK.....	199
ΣΤ. Η ενσωμάτωση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας στο εθνικό δίκαιο	
1. Ο Ν. 4037/2012 για την προστασία της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος από τα πλοία	
α. Γενικά.....	201
β. Πεδίο Εφαρμογής.....	203
2. Οι υποστάσεις των εγκλημάτων	
α. Το βασικό εκ δόλου πλημμέλημα (άρθρο 6 παρ. 1 περ. β)	
i. Αντικειμενική υπόσταση – Υποκείμενο του εγκλήματος και εγκληματική συμπεριφορά.....	206

ii. Το εγκληματικό αποτέλεσμα	207
iii. Αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος.....	208
iv. Υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος.....	209
β. Οι επιβαρυντικές περιστάσεις του άρθρου 6 παρ. 1 περ. α.....	209
γ. Το έγκλημα της θαλάσσιας ρύπανσης από επαναλαμβανόμενες απορρίψεις (άρθρο 6 παρ. 3)	211
δ. Οι προνομιούχες παραλλαγές (άρθρο 6 παρ. 2 και άρθρο 6 παρ. 4)....	213
ε. Πρόσωπα συμμετέχοντα στο έγκλημα χωρίς να είναι συμμέτοχοι.....	215
3. Έμπρακτη μεταμέλεια (άρθρο 6 παρ. 6).....	219
4. Λόγοι άρσης του αδικού.....	220
5. Κυρώσεις νομικών προσώπων.....	221
Z. Συρροή των υπ' αριθμ. 743/1977 και 4037/2012 νομοθετημάτων.....	224
H. Περιπτωσιολογία - Παράθεση και σχολιασμός αποφάσεων	
1. Απόφαση 1.....	225
2. Απόφαση 2.....	229
3. Απόφαση 3.....	231
Θ. Συμπερασματικές παρατηρήσεις	234
Επίλογος	241
Βιβλιογραφία	250
Νομοθετικό Παράρτημα	258

Πίνακας Συντομογραφιών

ΑΠ	Άρειος Πάγος
άρ.	Άρθρο
αρίθμ.	Αρίθμηση
Αρμεν	Αρμενόπουλος
Βλ.	Βλέπετε
ΓΠΚ	Γαλλικό Ποινικό Δίκαιο
ΔΣΑ	Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών
ΤΝΠ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
εδ.	εδάφιο
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
Εκδ.	Εκδόσεις
ενν.	εννοείται
επ.	επόμενα
επιμ.	επιμέλεια
κ.ά	και άλλα
κλπ	και λοιπά
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
ΜονΠλ	Μονομελές Πλημμελειοδικείο
Ν.	Νόμος
ΝοΒ	Νομικό Βήμα

ΝΠΙΔΔ	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
όπ.π.	όπως παραπάνω
π.δ.	προεδρικό διάταγμα
π.χ.	παραδείγματος χάριν
παρ.	παράγραφος
ΠειρΝομ	Πειραϊκή Νομολογία
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠοινΛογ	Ποινικός Λόγος
ΠοινΧρ	Ποινικά Χρονικά
πρβλ	παραβάλατε
Σ	Σύνταγμα
σελ.	Σελίδα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
στοιχ.	στοιχείο
ΣυμΕφ	Συμβούλιο Εφετών
ΣυνθΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
Τεύχ.	Τεύχος
ΤριμΠλημ	Τριμελές Πλημμελειοδικείο
ΤριμΣυμβ	Τριμελές Συμβούλιο
υποσημ.	υποσημείωση

Summary

The interdependence created gradually between 'development' and national economies resulted rapid technological developments, which led to the creation of a model of rapid industrialization and mass-produced goods. The intervention in the environment became more and more pronounced and the State had to play a mediating role, combining his commitment to economic prosperity and to protect its citizens. The law, particularly the Criminal Law is the ideal and most effective means of regulating social relations and balancing the conflicting interests with a sufficient degree of efficiency.

That qualified to be the best way to protect the environment through criminal sanctions legislation relating with the protection of the physical and especially the marine environment. The 28th article of Law 1650/1986 includes the core of criminal sanctions of criminal environmental law. The Law 4042/2012 which transposed EU Directive into Greek law, introduced various modifications and added a series of offenses in the trunk of the criminal protection of the environment.

The Law 743/1977 aims to protect the marine environment excluding any other more specific provision for the environment. The Law 4037/2012 also incorporated into national law EU Directive on equal protection of the marine environment by the discharge of specific pollutants from ships.

The Greek legislature has taken significant steps for the prevention and suppression of environmental crime, but not always with complete success.

The problems identified as commonly occurring in practice, focusing on the problems arising in the implementation of legislation on issues concerning causal evidence of criminal activities, but also the reluctance or ignorance of good and faithful implementation of regulation.

Εισαγωγή

Το θέμα της παρούσας εργασίας τιτλοφορείται ως «Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος υπό το πρίσμα των νομοθετικών μεταβολών των νόμων 4037/2012 και 4042/2012». Σε ένα πρώτο τμήμα αυτής εκτίθεται το πρόβλημα της περιβαλλοντικής απειλής, πρόβλημα υπερ-κρατικό κι αναλύεται η αποστολή και ο ρόλος που σε ένα τέτοιο κλίμα το Ποινικό Δίκαιο καλείται να διαδραματίσει τόσο κατασταλτικά όσο και προληπτικά. Η δυναμική κι η δραστικότητα που αυτό περικλείει, αποτελεί το ιδανικό μέσο επιβολής των σχετικών πολιτικών αποφάσεων και που σε συνεργασία με το διοικητικό δίκαιο το οποίο παρέχει τη δυνατότητα εύκολων και γρήγορων αλλαγών και προσαρμογών στα εκάστοτε δεδομένα με την ευλυγισία και την ταχύτητα που χαρακτηρίζει τουλάχιστον συγκριτικά τις διοικητικές πράξεις, αποτελούν τον πλέον κατάλληλο συνδυασμό εφαρμογής μιας οργανωμένης περιβαλλοντικής πολιτικής.

Το έννομο αγαθό περιβάλλον είναι ένα πολύπτυχο, υπερατομικό και κοινωνικό έννομο αγαθό, το οποίο πλέον είναι κοινώς αποδεκτό ότι χρήζει αυτοτελούς έννομης προστασίας. Η ζωή κι η υγεία του ανθρώπου συν-προστατεύονται σε ένα δεύτερο, παράλληλο επίπεδο καθώς το περιβάλλον και η προστασία του προηγούνται λογικά και πραγματικά καθώς εξασφαλίζουν τον χώρο ύπαρξης και δράσης του και συνεπώς εξ αυτής και μόνης της σπουδαιότητας δικαιούται να απολαμβάνει μια αυτόνομη (και) ποινική προστασία.

Στην πρώτη ενότητα της εργασίας θα εξεταστεί και θα αναλυθεί ο νόμος 1650/1986 και ειδικότερα το άρθρο 28 αυτού το οποίο συγκεντρώνει εξαντλητικά τις ποινικές κυρώσεις του συγκεκριμένου νομοθετήματος, αλλά και της σε γενικές γραμμές περιβαλλοντικής νομοθεσίας εν γένει. Μετά την τελευταία τροποποίηση του νόμου 4042/12 με τον οποίο ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη οι Οδηγίες 2008/98 και 2008/99/EK που στοχεύουν σε μια ομοιόμορφη κι αναλογική ποινική μεταχείριση του περιβάλλοντος εντός των κρατών μελών της Ένωσης, το άρθρο 28 αναμορφώθηκε ριζικά, με την προσθήκη συγκεκριμένης διακινδύνευσης εγκλημάτων και νέων εκ του αποτελέσματος διακρινόμενων εγκλημάτων, ενώ σημαντικά διευρύνθηκε το πεδίο εφαρμογής του καθώς με ρητή νομοθετική παραπομπή μια

σειρά σχετιζόμενων με το περιβάλλον νομοθετημάτων υπήχθησαν στις ποινικές κυρώσεις του άρθρου αυτού.

Ένα ζήτημα το οποίο θα απασχολήσει ιδιαίτερος την παρούσα είναι αυτό περί των κυρώσεων και της ποινικής(;) ευθύνης των νομικών προσώπων, άποψη που θα έβρισκε πολλούς θεωρητικούς υποστηρικτές. Εμείς θα οριοθετήσουμε την προβληματική και τις εξίσου υποστηριζόμενες απόψεις και θα αναζητήσουμε ορθή διέξοδο από τον όλο εν πολλοίς φιλολογικό προβληματισμό μέσω της κατάφασης ποινικής ευθύνης στα ιθύνοντα στελέχη ενός νομικού προσώπου, των ατόμων δηλαδή των κατεξοχήν υπεύθυνων για την τήρηση της περιβαλλοντικής πολιτικής μιας επιχείρησης αλλά και για την πολιτική και τον προσανατολισμό της ως προς το νόμιμο ή παράνομο των σχεδιασμών και υλοποιήσεών της. Μάλιστα ακολουθεί μια σύντομη αναφορά στον τρόπο χειρισμού του ζητήματος αυτού από αλλοδαπές έννομες τάξεις, στο γαλλικό και γερμανικό ποινικό δίκαιο, όπου προκρίνονται διαφορετικά συστήματα και διαφορετικοί τρόποι προσέγγισής του.

Θα ακολουθήσει η παράθεση κάποιων γενικών ζητημάτων, όπως η δυνατότητα απόπειρας στα επιμέρους αδικήματα τα περιγραφόμενα στο άρθρο 28, η τυχόν συρροή τους με λοιπά νομοθετήματα και τέλος θα καταγραφούν συνολικά και συνοπτικά οι συμπερασματικές παρατηρήσεις επί του άρθρου εν συνόλω. Πρόκειται για συμπεράσματα τα οποία αφορούν το μεγαλύτερο τμήμα της ποινικής περιβαλλοντικής πολιτικής και νομοθεσίας.

Στη δεύτερη ενότητα της εργασίας θα αναλυθεί ο νόμος 743/1977 περί προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος και τα επιμέρους αδικήματα που αυτός με τη σειρά του περιλαμβάνει, καθώς πρόκειται για το βασικό περί θαλάσσιου περιβάλλοντος νομοθέτημα περιλαμβάνον και ποινικές κυρώσεις. Ευρωπαϊκά νομοθετήματα μεσολαβούν κι έπονται αυτού κι αναγκάζουν τον Έλληνα νομοθέτη, συμμορφούμενος προς αυτό το παράγωγο δίκαιο, να ενσωματώσει τις αλλαγές και στην ελληνική έννομη τάξη. Οι αλλαγές αυτές προκρίθηκε να ενσωματωθούν σε ένα χωριστό νομοθετικό κείμενο κι όχι να συμπτυχθούν με τις ρυθμίσεις του βασικού περί θαλάσσιου περιβάλλοντος νομοθέτημα. Έτσι προέκυψε ο νόμος 4037/2012 ο οποίος ρυθμίζει αποκλειστικά τις περιπτώσεις προσβολής του θαλασσίου ύδατος από συγκεκριμένες ρυπογόνες ουσίες προερχόμενες κι εκβαλλόμενες από πλοίο.

Αναπτύσσονται ακολούθως οι τροποποιήσεις και τα νέα αδικήματα τα οποία εισάγονται στην ποινική έννομη τάξη, ενώ ταυτόχρονα εξετάζονται κριτικά οι όποιες αλλαγές και νομοθετικές διατυπώσεις οι οποίες έδωσαν αλλά και θα εξακολουθήσουν να δίνουν αφορμή συγγραφής και παρατηρήσεων λόγω της προχειρότητας και σε ορισμένα σημεία κακοτεχνίας τους.

Ακολουθεί συνοπτική παράθεση κι ανάλυση επιλεγμένων νομολογιακών παραδειγμάτων, ενώ η εργασία ολοκληρώνεται με την εξαγωγή συμπερασματικών παρατηρήσεων ως προς το εξετασθέν νομοθέτημα.

Τέλος, στον επίλογο, διατυπώνονται ορισμένες συγκριτικές παρατηρήσεις επί των νομοθετημάτων συνολικά και ολοκληρώνεται η κριτική αναφορικά στις όποιες γενόμενες νομοθετικές και πολιτικές επιλογές και υλοποιήσεις με την παράθεση των συνήθων δυσκολιών και προβλημάτων που απαντώνται στην εφαρμογή των περιβαλλοντικών ιδίως νομοθετημάτων και κυρώσεων. Ο λόγος για τα ζητήματα αιτιώδους απόδειξης των επελθόντων αποτελεσμάτων από τις επιχειρηθείσες ή παραληφθείσες εγκληματικές ενέργειες των δραστών και η συχνά απαντώμενη απροθυμία ή μη ορθή εφαρμογή των διατάξεων από τη δικαστική εξουσία, κάτι το οποίο δυσχεραίνει αλλά και καθυστερεί την ορθή απονομή της δικαιοσύνης σε έναν αποδέκτη που δυναμικός ων και εμπεριέχων όλη την ανθρωπότητα, δεν ανέχεται καμιά καθυστέρηση και αναβολή.

Α. Το ζήτημα της περιβαλλοντικής απειλής

Η οικονομική ανάπτυξη, κυρίαρχο σύνθημα των λαών και θεμελιώδης στόχος των εθνικών οικονομιών, βασίσθηκε σταθερά στις εκ μέρους της τεχνολογίας παρεχόμενες εφαρμογές και προόδους, ανατροφοδοτώντας αυτές και ενισχύοντάς τις. Η σχέση αλληλεξάρτησης που δημιουργήθηκε μεταξύ τους είχε ως αποτέλεσμα ραγδαίες τεχνολογικές καινοτομίες οι οποίες υποβοηθήθηκαν από τα δεδομένα της τεχνογνωσίας και της επιστήμης. Η ‘Ανάπτυξη’, όπως συνοπτικά ενίοτε αποκαλείται, οδήγησε στην στόχευση και τελικά δημιουργία ενός μοντέλου ανάπτυξης με άξονες την εντατική εκβιομηχάνιση και τη μαζική παραγωγή αγαθών, επιφέροντας τελικά συσσώρευση πληθώρας κινδύνων αγνώστων διαστάσεων τόσο για τον μεμονωμένο άνθρωπο όσο και για την κοινωνία στο σύνολό της.¹

Η χρησιμοθηρική τις περισσότερες φορές αξιοποίηση των τεχνολογιών και η αφαιμακτική εκμετάλλευση των ενεργειακών πηγών κι αποθεμάτων,² έφεραν προ οφθαλμών περιβαλλοντικές βλάβες οι οποίες εμφάνισαν διαστάσεις πλανητικής απειλής³. Η ολοένα εντεινόμενη περιβαλλοντική καταστροφή συνοψίζεται στη

¹ Ίδετε ως προς το ζήτημα της αλληλενέργειας οικονομικής ανάπτυξης – τεχνολογικής εξέλιξης – (κινδυνόδους) επιχειρηματικής πολιτικής και περιβαλλοντικής καταστροφής εκτενέστατη αναφορά σε Α. Παπανεοφύτου, Ποινικής Ευθύνη Νομικών Προσώπων : Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία – δράστη;, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 21-35.

² Χαρακτηριστική είναι η ανταγωνιστικότητα μεταξύ χωρών υψηλής παραγωγικότητας οι οποίες στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν τον πρωταγωνιστικό τους ρόλο εκμεταλλεύονται στο έπακρο ενεργειακούς πόρους κι αποθέματα με αποτέλεσμα την πρόκληση κινδύνου εξάντλησής τους. Γράφει χαρακτηριστικά ο Andre Gorz, “αν συνεχίσουμε όπως πριν, οι θάλασσες και τα ποτάμια θα στερέψουν, η γη θα μείνει χωρίς φυσική γονιμότητα κι ο αέρας θα είναι αποπνικτικός στις πόλεις”, σε Πολιτική οικολογία και οικονομική κρίση, Οικολογία και Περιβάλλον τεύχ. 5, 1982, σελ. 47, όπως παρατίθεται από Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, Τόμος Α΄, Η γενικότερη δικαιοπολιτική, η νομοθεσία και νομολογία στο πεδίο της ποινικής προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης, Η προστασία του περιβάλλοντος, των καταναλωτών και των εργαζομένων, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997, σελ. 23 υποσημ. 12.

³ Σχετικά κι ενδεικτικά το φαινόμενο του θερμοκηπίου, μείωση κατά μεγάλο ποσοστό του προστατευτικού στρώματος του όζοντος στη στρατόσφαιρα, ατύχημα Τσερνόμπιλ. Αναλυτικότερη

μαζική παραγωγή αποβλήτων κάθε μορφής, στην βιολογική απορρύθμιση και ανατροπή της ισορροπίας των οικοσυστημάτων του πλανήτη, στην υπεράντληση των υδάτινων αποθεμάτων, στη διάβρωση του εδάφους, στην χρήση ιδιαίτερος ισχυρών φυτοφαρμάκων που προκαλούν εκτεταμένη μόλυνση/ρύπανση σε χερσαίες και θαλάσσιες εκτάσεις και αφανίζουν βαθμιαία την χλωρίδα και την πανίδα του πλανήτη, υποβαθμίζοντας σταθερά την ποιότητα ζωής και απειλώντας κι αυτή την ίδια την ύπαρξη του ανθρώπινου είδους.

Από την άλλη στον 21^ο αιώνα συντελέστηκε μια πλήρης επικράτηση των αρχών του φιλελεύθερου καπιταλιστικού συστήματος και ως εκ τούτου διογκώθηκε η επιχειρηματική παρουσία των νομικών προσώπων, ενισχύθηκε η θέση τους στην παγκόσμια οικονομία κι η παρουσία τους στην πολιτική σκηνή και τα εντός αυτής τεκταινόμενα. Υπό αυτές συνθήκες βρεθήκαμε προς του εξής φαινομένου, οι επιχειρήσεις να αποτελούν παράγοντα ρυθμιστικό κάθε οικονομικής και κοινωνικής μεταβολής, λογικώς δε και συνεπώς και κάθε πολιτικής μεταβολής. Η πολιτική εξουσία προσανατολίστηκε στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων της επιχειρηματικής δράσης, ομοίως και οι νομοθετικές κινήσεις και μεταβολές. Έτσι, η εκάστοτε εφαρμοζόμενη νομοθετική πολιτική θέτει ως προτεραιότητα την προώθηση των συμφερόντων και την ανάπτυξη της ιδιωτικής πρωτοβουλίας κι οικονομίας, αποφεύγοντας σταθερά παρεμβάσεις και περιορισμούς που μπορεί να παρακωλύσουν, πόσο μάλλον ελέγξουν κανονιστικά το επιχειρηματικό κατεστημένο. Έτσι, οδηγηθήκαμε σταδιακά και προοδευτικά σε μια αναγκαιότητα εξυπηρέτησης της ιδιωτικής επιχειρηματικής πρωτοβουλίας με αποχή από ρηξικέλευθες νομοθετικές επιλογές, αλλά και σε μια έντονη κοινωνική απαίτηση για παρεμβατική νομοθετική πολιτική προς περιορισμό της πλήρους ελευθερίας της επιχειρηματικής ζωής και θέση περιορισμών, παραμέτρων και όρων της ανάπτυξής της, η οποία έκδηλα οδηγούσε με βεβαιότητα σε παγκόσμιας εμβέλειας δυσμενείς μεταβολές, πρωτίστως περιβαλλοντικές.

αναφορά ως προς τα ζητήματα αυτά κατωτέρω όπου και οι αναπτύξεις περί κινδυνώδους επιχειρηματικής πολιτικής των νομικών προσώπων.

1. Η κρατική αποστολή

Το κράτος, αποδέκτης κάθε κοινωνικού αιτήματος και υπόχρεο ανάληψης προστατευτικού ρόλου απέναντι στους πολίτες του, καλείται να συγκεράσει αυτή του την αποστολή με την αντίστοιχη υποχρέωσή του για οικονομική ανάπτυξη κι ευημερία και τη σύστοιχή της αποστολή διασφάλισης της απρόσκοπτης λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος, το οποίο ως εδείχθη ανωτέρω το επηρεάζει και ως ένα βαθμό το καθορίζει.

Τα δεδομένα της σύγχρονης πραγματικότητας αναδεικνύουν την ανάγκη διαμόρφωσης ενός τέτοιου θεσμικού πλαισίου και μηχανισμών, ώστε να προκύψει μια ισορροπία μεταξύ κοινωνίας και καπιταλιστικής ανάπτυξης. Την αποστολή της εξισορρόπησης των αντικρουόμενων συμφερόντων και της άμβλυνσης των κοινωνικών αντιδράσεων στο πεδίο των κινδυνολόγων τεχνικοοικονομικών δραστηριοτήτων αναλαμβάνει να εκτελέσει το κράτος, το οποίο καλείται να βρει τη χρυσή τομή στην χάραξη της πολιτικής του και των κατευθύνσεών της. Αποτέλεσμα του εγχειρήματος αυτού είναι ωστόσο η δημιουργία ενός (φαινομενικού) παραδόξου: αίτημα για νομοθετικές επιλογές που θα 'διευκολύνουν' και θα ικανοποιούν τον επιχειρηματικό κόσμο, αλλά και αναγκαιότητα με σύγχρονη κοινωνική απαίτηση για δημιουργία κι ενίσχυση νομοθετικού πλαισίου που θα οριοθετεί και θα ελέγχει την επιχειρηματική δράση.⁴

2. Ο ρόλος του Δικαίου

Το Δίκαιο, καταξιωμένος ιστορικά μηχανισμός συντήρησης της οικονομικοπολιτικής δομής και διαφύλαξης της ειρηνικής συμβίωσης των ανθρώπων στις οργανωμένες σε κράτος κοινωνίες, αποτελεί ένα δοκιμασμένο μέσο αντιμετώπισης και διαχείρισης των εκάστοτε προβλημάτων της πολιτικής εξουσίας.⁵

⁴ Για τα διάφορα στάδια από τα οποία πέρασε αυτή η σχέση σύζευξης ιδιωτικών συμφερόντων – κοινωνικών απαιτήσεων και την ανά διαστήματα ροπή της ζυγαριάς προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση ιδείτε Α. Παπανοφύτου, Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη; Όπ.π., σελ. 39-48.

⁵ Παπανοφύτου Α., «Ποινικό Δίκαιο και ποινικό δόγμα υπό το πρίσμα των σύγχρονων αξιώσεων προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης», σε ΠοιΧρ/ΜΗ (1998), σελ. 852-853.

Το δικαιοσύνη σύστημα χαρακτηρίζεται από μεταβλητότητα και σχετικότητα, έννοιες οι οποίες συναρτώνται προς τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, εθνικές, διεθνείς και λοιπές εξελίξεις που διέπουν μια συγκεκριμένη κοινωνία σε έναν συγκεκριμένο χρόνο, αποτελεί το ιδανικό μέσο ρύθμισης των κοινωνικών σχέσεων και εξισορρόπησης των αντιτιθέμενων συμφερόντων και τάξεων. Ο βαθμός αποτελεσματικότητας της ως άνω αποστολής εξαρτάται από την ικανότητα προσαρμογής της νομοθετικής πολιτικής και των συνδεόμενων με αυτήν επιλογών στις κοινωνικές και λοιπές ισχύουσες σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο μεταβολές.

Είναι αυτοί συνεπώς οι νομικοί κανόνες που επωμίζονται το βάρος να φέρουν εις πέρας την προστατευτική κρατική αποστολή, συγκεκριμενοποιώντας και οριοθετώντας την παρεμβατική λειτουργία του σύγχρονου αστικού κράτους. Είναι αυτοί που θα ενσωματώσουν και θα αντικατοπτρίσουν τις τάσεις, τις κατευθύνσεις, τις ακολουθούμενες πολιτικές κι επιλογές μιας συγκεκριμένης καπιταλιστικής οικονομίας. Είναι αυτοί που εξοπλισμένοι με το μονοπώλιο καταναγκαστικότητας και δεσμευτικότητας θα αναλάβουν να υλοποιήσουν την κοινωνική πολιτική που επιλέγεται να ακολουθηθεί από τους φορείς της κρατικής εξουσίας, εξασφαλίζοντας αποτελεσματικότητα και πιστότητα εφαρμογής.

3. Η κοινωνική αποστολή του Ποινικού Δικαίου

Η κοινωνική αποστολή που χαρακτηρίζει το ποινικό δίκαιο συλλαμβάνεται ως συνισταμένη δύο επιμέρους λειτουργιών, της προστατευτικής των εννόμων αγαθών λειτουργίας και της αντίστοιχης εγγυητικής του ατόμου-πολίτη, από την αυθαίρετη χρήση της ποινικής καταστολής εκ μέρους της κρατικής εξουσίας. Το ποινικό δίκαιο είναι εκ της φύσεώς του 'χώρος' εντός του οποίου ασκείται πίεση στους κοινωνούς από την εκάστοτε κρατική εξουσία και στον οποίο καθορίζεται η αποστολή και τελικά τα όρια του ποινικού δικαίου αντικατοπτρίζοντας σε μεγάλο βαθμό τη δομή της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας.

Οι ως άνω λειτουργίες του εννόμου αγαθού⁶ βρίσκονται κατ' αρχήν σε σχέση αντιθετική. Με την ανάπτυξη της προστατευτικής λειτουργίας, το παραδοσιακά

⁶ Ίδετε σχετικά με τις λειτουργίες του εννόμου αγαθού Σπινέλλη Δ., «Το έννομο αγαθό και η σημασία του εις την σύγχρονον διδασκαλία του Ποινικού Δικαίου» σε ΠονΧρ/1971 σελ. 732 επ. και

επιφορτισμένο με την καταπολέμηση του εγκλήματος κράτος, μέσω της ποινικής νομοθέτησης, παρεμβαίνει αποτελεσματικά και προστατευτικά για την κοινωνία και τα μέλη της, ανάγοντας συγκεκριμένα αγαθά σε έννομα και μάλιστα ποινικά έννομα, η σπουδαιότητα και σημαντικότητα των οποίων το νομιμοποιεί να παρέμβει ρυθμιστικά και κατά βάση προληπτικά κατά την νυν επικρατούσα τάση⁷. Με την εγγυητική από την άλλη λειτουργία, εξασφαλίζεται η ελευθερία των πολιτών από την αυθαίρετη και καταχρηστική αξιοποίηση από το κράτος της εξουσίας του ποινικού ελέγχου που διαθέτει.⁸

Έτσι έχουμε από τη μια νέες συνθήκες ζωής που δρομολογούνται από τις ταχύρρυθμες κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις και δημιουργούν νέες και διαρκώς μεταλλασσόμενες μορφές εγκληματικής συμπεριφοράς, επιβάλλοντας στο κράτος την ανάπτυξη του προστατευτικού του ρόλου, του λειτουργικά προσανατολισμένου στην αντιμετώπιση προσβλητικών για ατομικά και κοινωνικά αγαθά συμπεριφορών και από την άλλη εγγυήσεις υπέρ του ατόμου, απαραβίαστες και συνταγματικά προστατευμένες επί τη βάση της κατοχύρωσής τους στο κράτος δικαίου. Το κλασικό φιλελεύθερο ποινικό δόγμα θέτει φραγμούς σε μια ενδεχόμενη σε βάρος των ως άνω απαράγραπτων δικαιωμάτων του κατηγορουμένου αναμόρφωση, υπό την έννοια της απαγόρευσης διεύρυνσης της προστατευτικής λειτουργίας του εννόμου αγαθού.

του ιδίου Η κριτική λειτουργία του εννόμου αγαθού, Εκδόσεις Αθήνα-Κομοτηνή, 1996, σελ. 120 επ. και Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο και ποινικό δόγμα, όπ.π. *passim*.

⁷ Πρόκειται για τη συνήθως ακολουθούμενη πρακτική της καθιέρωσης εγκλημάτων αφηρημένης κυρίως διακινδύνευσης. Για μια επισκόπηση των αντιτιθέμενων απόψεων εκ μέρους της θεωρίας ιδεοτε Παπανεοφύτου Α., «Κριτική προσέγγιση της λειτουργίας των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δόγματος σε σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας» σε Οι ποινικές επιστήμες στον 21^ο αιώνα, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Δ. Σπινέλλη, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2001 και Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., «Το Ποινικό Δίκαιο στην καμπή του 2000: Με το βλέμμα προς το μέλλον χωρίς αποτίμηση του παρελθόντος;» σε Υπερ/2000, σελ. 55-56. Βλέπε όμως και Σπυράκο Δ., «Αφηρημένη Διακινδύνευση: Μια επικίνδυνη κατασκευή για το Ποινικό Δίκαιο» σε ΠοινΧρ/1993, σελ. 360 επ.

⁸ Τέτοιες κατοχυρωμένες εγγυήσεις αποτελούν η αρχή της ενοχής, η ανάγκη απόδειξης της αιτιώδους συνάφειας, το τεκμήριο αθωότητας, η απαγόρευση τιμώρησης του φρονήματος. Η διαπραγμάτευση κι επανεξέταση αυτών των αρχών είναι απολύτως απαγορευμένη αδιαφόρως του εάν φαίνεται να το επιτάσσουν νέες μορφές εγκληματικού αδικού.

Η σχέση όμως των δύο λειτουργιών, προστατευτικής και εγγυητικής, πέρα από αντιθετική, είναι και διαλεκτική⁹. Η κατά περίπτωση παραχώρηση προτεραιότητας στη μία ή την άλλη εξαρτάται από τις υπάρχουσες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες, λαμβανομένων υπόψη συγκεκριμένων παραγόντων. Ο συσχετισμός τους δεν πρέπει να γίνεται βάσει γενικευμένων κι αόριστων συγκρίσεων, αλλά συγκεκριμένων παραγόντων και δεδομένων που υπεισέρχονται στη λειτουργία συγκεκριμένου κοινωνικού πεδίου δικαιοσύνης παρέμβασης.

Οι κυρίαρχες τάσεις, προτεραιότητες κι επιλογές που αποτελούν τα δομικά στοιχεία ενός κράτους ενσωματώνονται και στους αντεγκληματικούς του προσανατολισμούς οι οποίοι με τη σειρά τους αποτυπώνονται στο ποινικό του δικαίκο σύστημα. Το ποινικό δίκαιο είναι το πλέον δραστικό κι ως εκ τούτου κατάλληλο μέσο επίτευξης της αποτελεσματικότητας της παρεμβατικής λειτουργίας του κράτους μέσω της αξιοποίησης του κυρωτικού του οπλοστασίου και της δραστηριότητας που αυτό εμφανίζει.¹⁰ Παρά ταύτα, μελετώντας τις σχετικές με την προστασία του περιβάλλοντος ποινικές διατάξεις παρατηρούμε την άτολμη, ευκαιριακή και ανακόλουθη πρακτική με την οποία ο ποινικός νομοθέτης επιθυμεί να ελέγξει τις κινδυνογόνες οικονομικές δραστηριότητες.

Ωστόσο, ένα ποινικό σύστημα προσαρμοσμένο στις σύγχρονες απαιτήσεις, με συγκεκριμένη στόχευση και στρατηγική, μπορεί να μεγιστοποιήσει την προληπτική και κατασταλτική ισχύ του νομοθετικού οικοδομήματος και να λειτουργήσει αποτρεπτικά για τον υποψήφιο δράστη και παιδαγωγικά για το σύνολο των μελών της κοινωνίας. Ενόψει μάλιστα και της επικινδυνότητας των νέων μορφών κινδύνου και του ραγδαίου ρυθμού μετάλλαξής τους, συνάγεται ότι η προστατευτική των εννόμων αγαθών λειτουργία αποτελεί και πρέπει να αποτελεί την πρωταρχική

⁹ Για την αναγκαιότητα ως προς τη διαλεκτικότητα της σχέσης των δύο λειτουργιών ιδείτε σχετικώς Παπανεοφύτου Α., «Κριτική προσέγγιση της λειτουργίας των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δόγματος σε σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας», όπ.π., σελ. 855-856. Του ιδίου για το ζήτημα του προβαδίσματος της προστατευτικής των εννόμων αγαθών λειτουργίας σε Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη;, όπ.π., σελ. 142 και 149.

¹⁰ Παπανεοφύτου Α., Ποινικό δίκαιο και ποινικό δόγμα, όπ.π., σελ. 854.

αποστολή του ποινικού δικαίου, ικανοποιώντας τις αξιώσεις των κοινωνιών για ασφαλή διαβίωση και διατήρηση ποιοτικών παραμέτρων ζωής.

Σε ένα τέτοιο κλίμα, ο κίνδυνος καταχρηστικών έως υπέρμετρων περιορισμών της οικονομικής ελευθερίας στο πεδίο των τεχνικοοικονομικών δραστηριοτήτων με τα μέσα του ποινικού δικαίου είναι πρακτικά ανύπαρκτος. Υπό το πρίσμα των ως άνω νοούμενων συνθηκών δεν μπορεί να γίνει λόγος για προτεραιότητα των αρχών του κράτους δικαίου όταν η απαρέγκλιτη εφαρμογή τους απολήγει στη θεσμική κατοχύρωση της κοινωνικής αδικίας και της παροχής ασυλίας στους δράστες που προσβάλλουν θεμελιώδους σημασίας κοινωνικά αγαθά.¹¹

4. Το έννομο αγαθό «περιβάλλον»: Αυτοτελής ή εξαρτώμενη προστασία;

α. Θεωρητική προσέγγιση

Στο ερώτημα που τίθεται περί του ποιο είναι ή ποιο πρέπει να είναι το προστατευόμενο έννομο αγαθό στα εγκλήματα τα στρεφόμενα κατά του περιβάλλοντος¹², απαντούν οι θεωρητικοί, τόσο στην ελληνική όσο και στην αλλοδαπή ποινική επιστήμη, έχοντας ως αφετηριακή θέση δύο διαφορετικές προσεγγίσεις επί του ζητήματος: Την ανθρωποκεντρική και την οικολογική. Καθεμιά από αυτές σχετίζεται με την αντίστοιχη τοποθέτησή τους περί αυτοτελούς ή εξαρτώμενης προστασίας του περιβάλλοντος.

Σύμφωνα με την πρώτη¹³ εκ των ανωτέρω προσεγγίσεων, το περιβάλλον προστατεύεται ως χώρος που περιβάλλει τον άνθρωπο και εξασφαλίζει την ύπαρξη

¹¹ Όταν το ποινικό δόγμα και οι αρχές που το διέπουν τείνουν να προσλάβουν δυναμική αυτοσκοπού του ποινικού δικαίου, απόλλονται την θεμελιώδη σημασία τους και παύουν να υπηρετούν τη λειτουργία του.

¹² Ενώ σύμφωνα με την Παναγοπούλου Ι., οι θεωρητικοί εντοπίζουν την αναγκαιότητα προσδιορισμού του εννόμου αγαθού των περιβαλλοντικών εγκλημάτων, εντούτοις δεν προχωρούν κατόπιν αυτής της επισημάνσεως στον προσδιορισμό του περιεχομένου αυτού και την περιγραφή των τριών όψεών του, σε «Ο προσδιορισμός του εννόμου αγαθού υπό την ονομασία ‘περιβάλλον’», Ποινική προστασία του περιβάλλοντος, Πρακτικά του Ε’ Πανελληνίου Συνεδρίου, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, 1996, σελ. 12.

¹³ Την ανθρωποκεντρική προσέγγιση ακολουθούν συγγραφείς όπως οι Αλεξιάδης Στ., Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος ως πρόβλημα αντεγκληματικής πολιτικής, σειρά Δίκαιο και

των ατομικών εννόμων αγαθών της ανθρώπινης ζωής και υγείας. Η προστασία που παρέχεται σε αυτό στοχεύει στην πρόληψη κι αποφυγή της διακινδύνευσης, πολλώ δε μάλλον της βλάβης, της ζωής και της υγείας των ατόμων μιας κοινωνίας, ώστε τελικά η περιβαλλοντική προστασία εμφανίζει μια έντονη μορφή εξάρτησης από την προστασία ατομικών εννόμων αγαθών. Υπό το πρίμα αυτό εύλογα καταλήγει κανείς ότι το περιβάλλον δεν λαμβάνεται υπόψη αυτοτελώς, ως έννομο αγαθό χρήζον αυτοτελούς έννομης προστασίας, αλλά εξαρτώμενης, καταλήγοντας η συν-προστασία που του παράσχεται να αποτελεί το τελικό επακόλουθο, άλλως τη λογική συνέπεια μιας έτερης προσφερόμενης προστασίας η οποία εμφανίζεται ως απόλυτη προτεραιότητα κι αδήριτη ανάγκη.

Σύμφωνα με τη δεύτερη θέση, την οικολογική¹⁴, το περιβάλλον νοείται ως αυτοτελώς προστατευόμενο έννομο αγαθό, ενώ αντιστρόφως με την ανωτέρω άποψη, η ζωή και η υγεία είναι τώρα αυτές που θεωρούνται συν-προστατευόμενες, με την προστασία αυτή να αποτελεί το επακόλουθο/τη λογική συνέπεια της προσφερόμενης περιβαλλοντικής, αφού ο άνθρωπος μόνον εντός του περιβάλλοντος

Περιβάλλον, τεύχ. 1 εντυπώσεις και σκέψεις από ένα συνέδριο, σε Αρμεν/1976 σελ. 554-555, Γιαννόπουλος Θ., «Οι νέες ποινικές διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος» σε ΝοΒ/1987, σελ. 644-646 (645).

¹⁴ Με την άποψη αυτή, η οποία είναι και η κρατούσα, συντάσσονται οι περισσότεροι θεωρητικοί, ανάμεσά τους οι Μανωλεδάκης Ι., Ποινικό δίκαιο, Επιτομή γενικού μέρους, Θεσσαλονίκη 1985, σελ. 100-101, Κανίνιας Σ., «Νόμος για την προστασία του περιβάλλοντος» σε ΠοινΧρ/ΛΓ σελ., 92, Σακελλαρόπουλος Αλ., Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από τη Νομική σκοπιά (ανατύπωση), Αθήνα-Κομοτηνή 1985, σελ. 88, Βασιλείου Κ., Το Δίκαιο του φυσικού περιβάλλοντος σε Ε.Δ.Δ.Δ., τόμ. 29, σελ. 50-56, Τάχος Α., Η προστασία του περιβάλλοντος ως πρόβλημα νομοθετικό και διοικητικό, σειρά: Δίκαιο και Περιβάλλον, τεύχ. 2, Αθήνα-Κομοτηνή 1983, σελ. 71 επ., Καϊάφα-Γκμπιάντι Μ., Έννοια και προβληματική των κοινώς επικίνδυνων εγκλημάτων, Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 108, Ρέμελης Κ., Η προστασία του περιβάλλοντος από τις βιομηχανικές και τις βιοτεχνικές εγκαταστάσεις, Αθήνα-Κομοτηνή 1989, σελ. 156. Για μια αναλυτική παράθεση των απόψεων και αιτιολογήσεων των απόψεων των ως άνω θεωρητικών ίδετε Παναγοπούλου—Μπέκα Ι., Το περιβάλλον ως έννομο αγαθό: προβλήματα εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας, Εκδόσεις Σάκκουλας Θεσσαλονίκη, 1992, σελ. 79-85, Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, όπ.π., σελ. 78, ο οποίος μιλά για «μια σταθερή τάση οικολογικής-ανθρωποκεντρικής διάστασης στην αντίληψη του νομοθέτη με την αναβάθμιση του περιβάλλοντος σε αυτοτελώς προστατευόμενο έννομο αγαθό».

μπορεί να υπάρξει, με την προστασία του τελευταίου να εξασφαλίζει ανάλογη προστασία και του ίδιου και των ατομικών αγαθών του.

Στην αλλοδαπή ποινική επιστήμη διατυπώθηκαν αντίστοιχες με την ημεδαπή απόψεις, με τη Γαλλία να υποστηρίζει μια ανθρωποκεντρική θεώρηση του εννόμου αγαθού περιβάλλοντος, όχι ωστόσο χωρίς ενστάσεις¹⁵, με την πλειοψηφία παρά ταύτα της αλλοδαπής εν γένει ποινικής επιστήμης να τάσσεται υπέρ μιας οικολογικής θεώρησης του περιβαλλοντικού εννόμου αγαθού. Υποστηρίχθηκε ότι ο όρος ‘περιβάλλον’ νοηματοδοτείται ως ο περιβάλλον τον άνθρωπο χώρο και εξ αυτού υποδηλώνεται η σημαντικότητα αυτού και της προστασίας του, καθώς είναι αυτή που ουσιαστικά παρέχει την ανθρώπινη ύπαρξη. Υπήρξαν βέβαια και γνώμες που ισχυρίστηκαν ότι προστατευόμενο έννομο αγαθό των περιβαλλοντικών διατάξεων είναι η ανθρώπινη ζωή, η προστασία της οποίας προηγείται έναντι πάσας άλλης αξίας και γνώμες που τάχθηκαν υπέρ της ύπαρξης μιας ισόρροπης σχέσης προστασίας των αγαθών περιβάλλον-άνθρωπος, που ανάλογα με την εκάστοτε περίπτωση δίδεται έμφαση στην προστασία της μιας ή της άλλης αξίας.¹⁶

β. Νομολογιακή προσέγγιση

Ως αγωνιώδης υπέρ του περιβάλλοντος χαρακτηρίστηκε η προσπάθεια που κατέβαλε το ΣτΕ¹⁷ περί της υπεροχής (και της αναγκαιότητάς της) του περιβάλλοντος και συνεπώς περί μιας αυτονομημένης προστασίας του. Δεν οδηγείται κανείς στα ίδια συμπεράσματα ωστόσο προσεγγίζοντας τη νομολογία του Αρείου Πάγου και των δικαστηρίων της ουσίας. Μάλλον αδιάφορη, ως προς το ζήτημα του εντοπισμού του προστατευόμενου από τις διατάξεις του Ν. 1650/1986 εννόμου αγαθού, θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε τη στάση των ως άνω Δικαστηρίων,

¹⁵ Ο λόγος για τους Despax και Ottenhof, οι οποίοι υπήρξαν θερμοί υποστηρικτές της άποψης που θέλει το περιβάλλον να προστατεύεται αυτοτελώς, καθώς η ανθρώπινη ζωή και υγεία προστατευόταν ήδη επαρκώς, εν αντιθέσει με το περιβάλλον, η προσβολή του οποίου αν δεν προκαλεί βλάβη σε παραδοσιακά έννομα αγαθά δεν απαξιολογείται. Παναγοπούλου-Μπέκα Ι., όπ.π., σελ. 105-106.

¹⁶ Έτσι σε Παναγοπούλου-Μπέκα Ι., όπ.π., σελ. 90-109.

¹⁷ Ενδεικτικά αναφέρεται η υπ’ αριθμ. 3682/1986 απόφαση ΣτΕ στην οποία αναγνωρίζεται ως κοινωνικό το δικαίωμα χρήσης του φυσικού περιβάλλοντος: Πηγή Παναγοπούλου-Μπέκα Ι., όπ.π., σελ. 88.

αφού στις αποφάσεις τους γίνεται μόνον μια έμμεση αναφορά¹⁸ και πάντως όχι ξεκάθαρη, με συνέπεια την αδυναμία εξαγωγής ασφαλών συμπερασμάτων ως προς την από αυτά τηρούμενη στάση.

Τα ως άνω νομολογιακώς παρατηρηθέντα ισχύουν αναφορικά με τον νόμο 1650/1986, όχι ωστόσο και για τη νομολογία αναφορικά με το άρθρο 13 Ν. 743/1977 περί προστασίας του ειδικά του θαλασσίου περιβάλλοντος. Στην περίπτωση εφαρμογής αυτού του τελευταίου νομοθετήματος, έχουμε τόσον έμμεσες όσο κι άμεσες αναφορές¹⁹ στο προστατευόμενο έννομο αγαθό 'θαλάσσιο περιβάλλον', με αντίστοιχα να ισχύουν και για τον Ν. 998/1989 περί δασικών εκτάσεων.

5. Τα εκ των Ν. 1650/1986, 743/1977 και 4037/2012 προστατευόμενα έννομα αγαθά

Η παρ. 2 του άρθρου 28 Ν. 1650/1986 κατά τη διατύπωσή του τιμωρεί όποιον, με πράξη ή παράλειψή του που αντιβαίνει στις διατάξεις του νόμου αυτού ή των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή του, προκαλεί ρύπανση ή υποβαθμίζει το περιβάλλον, χωρίς να προσαπαιτεί την επέλευση κάποιου αποτελέσματος στον άνθρωπο, με μόνο το γεγονός της ρύπανσης ή της υποβάθμισής του να αρκεί για να χαρακτηριστεί μια συμπεριφορά εγκληματική. Η περιγραφόμενη δηλαδή στο νομοθετικό κείμενο πράξη δε συνδέεται καθόλου με την προσβολή της ζωής ή της υγείας, κάτι που αβίαστα οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το προστατευόμενο εκ των διατάξεων του νόμου έννομο αγαθό είναι το περιβάλλον.

¹⁸ Έτσι στις αποφάσεις υπ' αριθμ. 1146/1979 ΑΠ σε ΠοινΧρ/1980 ΣΕΛ. 226, 1362/1981 ΑΠ σε ΠοινΧρ/1982 σελ. 607, 358/1982 ΑΠ σε ΠοινΧρ/1982 ΣΕΛ. 909, 32/1984 ΑΠ σε ΠοινΧρ/1984 σελ. 626, 892/1986 ΑΠ σε ΠοινΧρ/1986 σελ. 808, 835/1986 ΑΠ σε ΠοινΧρ/1986 σελ. 764, 1265/1986 ΑΠ σε ΠοινΧρ/1987 σελ. 83, 1741/1987 ΑΠ σε ΠοινΧρ/1988 σελ. 302, 300/1988 ΑΠ σε ΠοινΧρ/1988 σελ. 950, 1662/1988 ΑΠ σε ΠοινΧρ/1989 σελ. 504, 1894/1986 ΑΠ σε ΠοινΧρ/1988 σελ. 350.

¹⁹ Ίδετε σχετικώς και ενδεικτικώς αναφορές στις υπ' αριθμ. 809/1981 ΤριμΠλημΠατρ σχετικά με τη ρύπανση του Πατραϊκού Κόλπου και 226/1982 ΤριμΠλημΜυτιλ σχετικά με τη ρύπανση του Κόλπου της Γέρας, αδημοσίευτες στον ποινικό περιοδικό τύπο, παρατεθείσες και σχολιασθείσες από Κουράκη Ν., Τα οικονομικά εγκλήματα Ι, τόμος πρώτος: Γενικό μέρος. Βασικά ζητήματα της οικονομικής εγκληματικότητας και του οικονομικού ποινικού δικαίου 3^η Έκδοση, Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή 2007, σελ. 234-236.

Ενισχυτικό της εδώ υποστηριζόμενης οικολογικής αντίληψης²⁰ περί του προστατευόμενου εννόμου αγαθού αποτελεί κι ο ίδιος ο τίτλος του νόμου 1650, ο οποίος ορίζεται ως «Για την προστασία του περιβάλλοντος», ενώ κοινό τόπο αποτελεί το ότι ο τίτλος ενός νόμου περιγράφει σε γενικές γραμμές τις κατευθύνσεις και το περιεχόμενο των επιμέρους διατάξεων.²¹ Η κατάφαση της αυτοτελούς προστασίας του εννόμου αγαθού περιβάλλοντος από την περιβαλλοντική νομοθεσία διευκολύνει τα προβλήματα απόδειξης της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ περιβαλλοντικής βλάβης και επενέργειάς της στη βλάβη ή διακινδύνευση των ατομικών εννόμων αγαθών.

Αντίστοιχα ισχύουν και για τον νόμο 743/1977²², συμπεριλαμβανομένων των αλλαγών και τροποποιήσεων που επέφερε ο νόμος 4037/2012 ο οποίος ενσωμάτωσε στην ελληνική νομοθεσία την Οδηγία 2005/35/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, όπως αυτή τελικά τροποποιήθηκε και ισχύει, για τη ρύπανση από τα πλοία και ομοίως προστατεύει το θαλάσσιο περιβάλλον από ειδικότερες σε σχέση με των ανωτέρω νόμο προσβολές (ρύπανση από πλοία). Η νομολογία δεχόταν ανέκαθεν ως προστατευόμενο έννομο αγαθό του άρθρου 13 Ν. 743/77 το θαλάσσιο περιβάλλον. Τα ατομικά έννομα αγαθά της ζωής και υγείας συν-προστατεύονται στις στον οικείο τόπο περιγραφόμενες διακεκριμένες παραλλαγές.

Συμπερασματικά συνεπώς θα λέγαμε ότι το περιβάλλον απολαμβάνει πλέον και κατά γενική παραδοχή αυτοτελούς ποινικής προστασίας, με τα έννομα αγαθά της ζωής και της υγείας να συν-προστατεύονται λογικά και παρακολουθηματικά, αφού η προστασία του τελευταίου είναι αυτή που ενυλώνει την προστασία πολλών άλλων εννόμων αγαθών και συμφερόντων. Έτσι, ναι μεν η μόλυνση του φυσικού

²⁰ Έτσι και Τσιρίδης Π., Η προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου στην Ευρώπη και η επικείμενη προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας (Νοέμβριος 2009), εισήγηση στο Συνέδριο με θέμα «Περιβαλλοντική ευθύνη: Θεωρητικές εξελίξεις και ζητήματα εφαρμογής», που πραγματοποιήθηκε στις 26-27 Ιουνίου 2009.

²¹ Έτσι και Παναγοπούλου-Μπέκα Ι., ό.π., σελ. 17-18.

²² Ως επιχείρημα υπέρ της αυτοτελούς προστασίας του περιβάλλοντος εν γένει από τον νόμο 1650/86 αναφέρει η Παναγοπούλου-Μπέκα Ι., ό.π., σελ. 120, την αυτοτελή τυποποίηση της προστασίας του θαλασσίου ύδατος στον νόμο 743/77.

περιβάλλοντος μιας περιοχής μπορεί να θέτει σε κίνδυνο τη ζωή, την υγεία ή ακόμα και την ιδιοκτησία των κατοίκων της πληττόμενης περιοχής, είναι όμως τα στοιχεία του ίδιου του περιβάλλοντος αυτά που δικαιολογούν και αποδίδουν αξία και στα τελευταία αγαθά ή συμφέροντα, με άμεση συνέπεια το περιβάλλον να προστατεύεται τόσο για την υλική, όσο και για την κοινωνική αξία που εμπεριέχει.

Υπεισερχόμενοι στην εξέταση της εμπειρικής όψης του εννόμου αγαθού περιβάλλον, αυτή έγκειται στα υλικά αντικείμενα του δάσους, της θάλασσας, της ατμόσφαιρας, του εδάφους, υπεδάφους, υδρόβιας και χερσαίας χλωρίδας και πανίδας, των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων (τρεχούμενων ή στάσιμων). Ευθύς εξαρχής θα πρέπει ωστόσο να αναφερθεί μια σύμφυτη με τη φύση του περιβάλλοντος δυσχέρεια, αυτή της υλικής εξειδίκευσής του, καθώς η επιχείρηση οιασδήποτε τοπικής οριοθέτησής του περιβάλλοντος παρουσιάζεται άλλοτε λιγότερο κι άλλοτε περισσότερο αυθαίρετη.²³ Τα στοιχεία αυτά είτε νοούνται συνολικά, ως ένα ενιαίο έννομο αγαθό, είτε τόσα επιμέρους, όσα και τα συστατικά αυτά στοιχεία. Στο σημείο αυτό χρειάζεται ωστόσο ιδιαίτερη προσοχή, καθώς στο άρθρο 2 παρ. 1 Ν. 1650/86 ο ίδιος ο νομοθέτης ορίζει αυθεντικά το περιβάλλον ως 'το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων...'. Αυτή η θέση επιβεβαιώνει ότι δεν αποτελεί κάθε συστατικό στοιχείο του περιβάλλοντος και ένα αυτοτελές έννομο αγαθό.

Ορθότερο φαίνεται να εξετάζεται σε κάθε περίπτωση που ad hoc ανακύπτει ενώπιον των δικαστηρίων το ζήτημα αυτό και να κρίνεται από τις συνθήκες της προσβολής και την έκτασή της εάν έχει πληγεί το έννομο αγαθό περιβάλλον ως όλο, είτε περισσότερα επιμέρους αγαθά, όσα και τα πληγέντα στοιχεία του περιβάλλοντος. Επομένως ο ασφαλέστερος τρόπος θεώρησης του περιβάλλοντος οντολογικά, είναι να θεωρηθεί ως ένα ενιαίο έννομο αγαθό με πολλαπλές εκφάνσεις, οι οποίες αντιστοιχούν στις ενότητες των συστατικών του στοιχείων.²⁴

²³ Έτσι Παναγοπούλου-Μπέκα Ι., ό.π. σελ., 123.

²⁴ Ίδετε σχετικώς με την άποψη αυτή τις αναπτύξεις που υπάρχουν σε Παναγοπούλου-Μπέκα Ι., ό.π., σελ. 123 επ.

ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Ν. 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος»

Β. Εισαγωγικά – Σκοπός του Νόμου

ΟΝ. 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος» θεσπίστηκε για να προσφέρει σύμφωνα και με τις νομοθετικές του εξαγγελίες, ένα συνολικό κι αποτελεσματικό θεσμικό πλαίσιο για την προστασία του περιβάλλοντος, ικανό να ανταπεξέλθει στις αυξημένες κοινωνικές αξιώσεις άμεσης και δραστηκής επέμβασης της πολιτείας στο σημαντικό και από πολλές και ισχυρές δυνάμεις πληττόμενο αυτό πεδίο.

Ο σχολιαζόμενος νόμος αποσκοπεί στην ολόπλευρη προστασία του περιβάλλοντος το οποίο νοείται όχι μεμονωμένα, αλλά στο πλαίσιο της λειτουργικής αλληλεπίδρασής του. Το περιβάλλον προστατεύεται δηλαδή ως σύνολο και μάλιστα λειτουργικό, που συναποτελείται από τα επιμέρους συστατικά του στοιχεία.

Με τον Ν. 3937/2011 τέθηκε μεταξύ άλλων ρητά και ο στόχος²⁵ διατήρησης της βιοποικιλότητας²⁶. Επίσης, λόγω της καθολικότητας της προστασίας στην οποία το νομοθέτημα αυτό αποβλέπει, προτάθηκε η κανονιστική χωροχρονική οριοθέτηση του αντικειμένου προστασίας με βάση την έννοια του οικοσυστήματος. Κατά τον ορισμό του άρθρου 2 παρ. 6 ως οικοσύστημα νοείται το «σύνολο των βιοτικών και μη βιοτικών παραγόντων και στοιχείων του περιβάλλοντος που δρουν σε ορισμένο χώρο

²⁵ «ε) Επίτευξη ικανοποιητικής κατάστασης διατήρησης της βιοποικιλότητας, στην οποία περιλαμβάνονται οι οικοτόποι και τα είδη χλωρίδας και πανίδας και άλλων ομάδων οργανισμών, ιδίως εκείνα που χαρακτηρίζονται ως σημαντικά, σπάνια ή απειλούμενα. στ) Αποτελεσματικοί μηχανισμοί επιτήρησης, ώστε να διασφαλίζεται η εφαρμογή του θεσμικού πλαισίου για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. ζ) Προώθηση της σημασίας της διατήρησης της βιοποικιλότητας και των προστατευόμενων περιοχών γενικότερα στην κοινωνία».

²⁶ «Βιολογική ποικιλότητα ή βιοποικιλότητα: η ποικιλία των ζώντων οργανισμών πάσης προελεύσεως, περιλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, των χερσαίων, θαλασσίων και άλλων υδατικών οικοσυστημάτων και οικολογικών συμπλεγμάτων, των οποίων αποτελούν μέρος. Επίσης, περιλαμβάνεται η ποικιλότητα εντός των ειδών, μεταξύ ειδών και οικοσυστημάτων (άρθρο 2 του ν. 2204/1994, ΦΕΚ 59 Α'). Στη βιολογική ποικιλότητα περιλαμβάνεται τέλος η ποικιλότητα των γονιδίων μέσα και μεταξύ των ειδών».

και βρίσκονται σε αλληλεπίδραση μεταξύ τους». Είναι δε αυτό που θεωρείται ως η θεμελιώδης μονάδα προστασίας του περιβάλλοντος καθώς περιέχει όλα τα στοιχεία του και συνεπώς όλη την αξία του εννόμου αγαθού ως λειτουργικό σύνολο.²⁷

Από τους ορισμούς των εννοιών της ρύπανσης και της υποβάθμισης, παρατηρούμε ότι ρητά γίνεται λόγος (και) για προστασία της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και των αισθητικών αξιών. Αυτό σημαίνει περαιτέρω ότι και η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος συνιστά μια βασική μέριμνα του ν. 1650. Ως στοιχεία που συνθέτουν το πολιτιστικό περιβάλλον αναφέρονται τα μνημεία ιστορικής, αρχαιολογικής και καλλιτεχνικής αξίας, καθώς και τα ιδιαίτερα οικιστικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής.²⁸

Το νομοθέτημα περιέχει 33 άρθρα, τα οποία έχουν υποστεί κατ' επανάληψη τροποποιήσεις, με τελευταία αυτή του έτους 2012 και τον Ν. 4042/2012. Στο σώμα του συμπυκνώνει αρχές, σκοπούς και κατευθύνσεις της περιβαλλοντικής μας νομοθεσίας και πολιτικής, ενώ κατοχυρώνει θεσμικά τις κύριες προϋποθέσεις που απαιτούνται για τη λειτουργία των επικίνδυνων για το περιβάλλον έργων και δραστηριοτήτων και συγκροτεί το βασικό κανονιστικό πλαίσιο για την αποτροπή της ρύπανσης και υποβάθμισης του περιβάλλοντος.

Οι ποινικές διατάξεις του νόμου προβλέπονται στο άρθρο 28. Πρέπει να επισημανθεί ότι αποτελεί την πρώτη και τελευταία έως σήμερα ουσιαστική και σοβαρή προσπάθεια συστηματικής συγκρότησης και επεξεργασίας ποινικών κανόνων προσαρμοσμένων έστω στοιχειωδώς, στις ιδιαιτερότητες του αντικειμένου προστασίας αλλά και των επιμέρους τρόπων εκδήλωσης των προσβλητικών γι' αυτό συμπεριφορών.

Παρά τα ανωτέρω ωστόσο, δε θα πρέπει να παραβλεφθεί η δυσκολία που εντοπίζεται στο να λειτουργήσει ο νόμος αυτός αποτελεσματικώς, εκπληρώνοντας την αποστολή και τους στόχους που τέθηκαν επί τη βάση του. Αναφερόμαστε εν προκειμένω στην καταχρηστική αξιοποίηση του θεσμού της νομοθετικής

²⁷ Μόνη εξαίρεση φαίνεται να αποτελεί η ατμόσφαιρα, η οποία λόγω της ασυνεχούς φύσης της και του ανεπιδέκτου της κατάταμής της λαμβάνεται υπόψη ως όλο.

²⁸ Παναγοπούλου – Μπέκα Ι., Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος, Πρακτικά Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου, Ελληνική Εταιρία Ποινικού Δικαίου, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 1996, σελ. 21.

εξουσιοδότησης²⁹ και κατ' αυτόν τον τρόπο στην αθρόα παρείσφρηση εξουσιοδοτικών διατάξεων σε αυτόν και στην παραπομπή των ποινικών κυρώσεων του άρ. 28 σε πλειάδα αντίστοιχων κανονιστικών πράξεων της διοίκησης για τον προσδιορισμό της αξιόποινης συμπεριφοράς³⁰, ενόψει της ανάγκης διαρκούς προσαρμογής της ποινικής προστασίας στη δυναμική της εξέλιξης της τεχνολογίας, η οποία δημιουργεί νέους κινδύνους και νέες μορφές προσβολής του περιβάλλοντος.

Συναφώς, το άρθρο αυτό χαρακτηρίζεται από κάποια αοριστία ως προς την περιγραφή της νομοτυπικής μορφής των προσβολών του τελευταίου, αφού για την περιγραφή της πράξης ή παράλειψης, της δραστηριότητας ή της επιχείρησης που προκαλούν ρύπανση ή υποβαθμίζουν το περιβάλλον, γίνεται παραπομπή σε κανονιστικές ρυθμίσεις που εκδίδονται από τη Διοίκηση κατ' εξουσιοδότηση του νόμου αυτού³¹, έτσι ώστε το άρθρο 28 να αποτελεί όσον αφορά την περιγραφή της αξιόποινης συμπεριφοράς, λευκό ποινικό νόμο.

1.Περιγραφική επισκόπηση του άρθρου 28

Το άρθρο 28 παρ. 1 περιλάμβανε αρχικά ως βασικά εκ δόλου πλημμελήματα δύο υποστάσεις, υπό στοιχεία α και β, με το αυτό πλαίσιο ποινής, ήτοι ποινή φυλάκισης τριών μηνών έως δύο έτη και χρηματική ποινή. Η τελευταία τροποποίηση που υπέστη το άρθρο αυτό έγινε με τον νόμο 4042/2012, ο οποίος κατέστησε εσωτερικό δίκαιο την Οδηγία 2008/99/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «Σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος μέσω ποινικού δικαίου»,

²⁹ Για μια εκτενέστερη αναφορά στο ζήτημα αυτό ιδ. Α. Παπανεοφύτου, «Κριτική προσέγγιση της λειτουργίας των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δόγματος σε σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας» σε Οι ποινικές επιστήμες στον 21ο αιώνα : Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Διονύσιο Σπινέλλη, τ. Α, 2001, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, σελ. 769 επ.

³⁰ Α. Παπανεοφύτου, «Σχέση της ποινικής προστασίας του περιβάλλοντος με τις διοικητικές διατάξεις και τις διοικητικές κυρώσεις» σε Πρακτικά Ε` Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου, 1996, σελ. 25 επ.

³¹ Για έντονη συνεκτικότητα (συνάφεια) διοικητικού και ποινικού δικαίου στο χώρο της προστασίας του περιβάλλοντος κάνει λόγο η Ι. Παναγοπούλου – Μπέκα, θεωρώντας αυτή ως αιτία ύπαρξης πληθώρας προβλημάτων, Το περιβάλλον ως έννομο αγαθό: προβλήματα εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας, 1992, Εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη, σελ. 188.

θεσπίζοντας αποτρεπτικές, αποτελεσματικές κι αναλογικές κυρώσεις μέσω του ποινικού δικαίου για τις περιπτώσεις που προκαλείται ή ενδέχεται να προκληθεί ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος, με σκοπό τη διασφάλιση της αποτελεσματικής ποινικής προστασίας του (άρθρο 1 παρ. 1 Ν. 4042/2012).

Στόχοι του τελευταίου αυτού νομοθετήματος, όπως αυτοί περιγράφονται στην Αιτιολογική Έκθεση του νόμου, αποτέλεσαν: α) η περαιτέρω βελτίωση επί το αυστηρότερο, των υφιστάμενων ρυθμίσεων του άρθρου 28 του ν. 1650/ 1986, με την υιοθέτηση των αναγκαίων προς τούτο τροποποιήσεων, που θα διασφαλίζουν πιο αποτελεσματική περιβαλλοντική προστασία, σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα, β) ο εμπλουτισμός του ποινικού κώδικα και άλλης ποινικής νομοθεσίας με διατάξεις περιβαλλοντικής προστασίας³² και γ) η θέσπιση ειδικών δικονομικών διατάξεων σύμφωνα με τις οποίες οι Επιθεωρητές Περιβάλλοντος που έχουν συσταθεί με το άρθρο 9 του ν. 2947/2001 (Α' 228), εξοπλίζονται με προανακριτικές αρμοδιότητες και ενδυναμώνεται ο ρόλος τους στην πρόληψη, την αποτροπή και επέκταση των περιβαλλοντικών εγκλημάτων.

Το βασικό έγκλημα κατά του περιβάλλοντος περιλαμβάνεται στην παρ. 2 εδ. α άρθρου 28. Είναι ένα υπαλλακτικώς μικτό έγκλημα, σύμφωνα με το οποίο τιμωρείται η με πράξη ή παράλειψη πρόκληση ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος επί τη βάση προσβολής συγκεκριμένων διατάξεων του νόμου αυτού (ήτοι του Ν. 1650/1986), όπως εκάστοτε τροποποιείται και ισχύει³³, ή των κατ' εξουσιοδότηση αυτού εκδιδόμενων κανονιστικών διοικητικών πράξεων³⁴. Η ποινή η οποία προβλέπεται σε περίπτωση παράβασης των διατάξεων και συνεπώς πλήρωσης των σχετικών αντικειμενικών υποστάσεων, κυμαίνεται για το εκ δόλου τελούμενο

³² Με τον νόμο αυτόν διευρύνεται το πεδίο εφαρμογής του Ποινικού Κώδικα και άλλης ποινικής νομοθεσίας με διατάξεις περιβαλλοντικής προστασίας, όπως η τέλεση περιβαλλοντολογικών εγκλημάτων στο πλαίσιο εγκληματικής οργάνωσης, η αποστέρηση από έσοδα που αποκτήθηκαν από παράνομες δραστηριότητες και η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών.

³³ Οπότε θα πρόκειται σε αυτήν την περίπτωση για μη γνήσιο λευκό ποινικό νόμο, στο βαθμό που παραπέμπει σε λοιπές διατάξεις του ίδιου του νομοθετήματος.

³⁴ Οπότε θα πρόκειται για γνήσιο λευκό ποινικό νόμο, εφόσον παραπέμπει σε κανονιστικές διοικητικές πράξεις, εκδοθείσες κατ' εξουσιοδότηση του ν. 1650.

έγκλημα από ένα έως πέντε έτη και χρηματική ποινή 3.000,00 € έως 60.000,00 €, αυξάνοντας σημαντικά το πλαίσιο ποινής σε σχέση με το προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς (φυλάκιση τριών μηνών έως δύο έτη και χρηματική ποινή).

Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η προκαλούμενη από δραστηριότητα ή επιχείρηση ενεργούμενη χωρίς την απαραίτητη διοικητική άδεια (ατομικής διοικητική πράξη) ή καθ' υπέρβαση αυτής, αποσπάστηκε από το ανωτέρω αδίκημα και αποτυπώθηκε πλέον στην παράγραφο 1 του άρθρου 28. Το πλαίσιο ποινής που καθόρισε μετά την τελευταία τροποποίηση του νόμου για το έγκλημα αυτό ο νομοθέτης είναι φυλάκιση από δέκα ημέρες έως δύο έτη και χρηματική ποινή από 1.000,00 € έως 60.000,00€.³⁵

Το βασικό ως άνω περιγράφηκε και λεπτομερώς θα αναλυθεί κατωτέρω έγκλημα τελείται τόσο εκ δόλου όσο και εξ αμελείας (υπό παρ. 2 εδ. α), ενώ το έτερο της χωρίς ή καθ' υπέρβαση της άδειας λειτουργούσης και προσβάλλουσας το περιβάλλον επιχείρησης αδίκημα, τιμωρείται πλέον τελούμενο μόνον εκ δόλου³⁶.

Στο εδ. β της παρ. 2 άρθρου 28 τιμωρείται με ηπιότερη ποινή η εξ αμελείας τέλεση της πράξης της ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος, ενώ στο εδ. γ της αυτής παραγράφου εισάγεται μια προνομιούχα παραλλαγή του βασικού εκ δόλου εγκλήματος προκειμένου να καλυφθούν περιπτώσεις ελαφράς μόνο ρύπανσης, εξομοιώνοντας το σχετικό πλαίσιο ποινής με αυτό που αφορά την εξ αμελείας τέλεση του βασικού εγκλήματος³⁷.

Η παράγραφος 3 του άρθρου προβλέπει διακεκριμένες παραλλαγές με κατά περίπτωση διαμόρφωση των πλαισίων ποινής (ίδτε σχετικά αναλυτικά κατωτέρω), η παράγραφος 4 αφορά τις περιπτώσεις που η περιβαλλοντική ρύπανση ή υποβάθμιση προέρχεται από επιχειρηματική δραστηριότητα, οπότε κηρύσσεται

³⁵ Λανθασμένα συνεπώς ο Μοροζίνης Ι., Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Περιβάλλον ΙΙ, Επιμ. Στ. Παύλου – Θ. Σάμιος, Εκδόσεις Π.Ν.Ν Σάκκουλας, 2012, σελ. 7 αναφέρει ότι «το πλαίσιο της στερητικής ελευθερίας ποινής παρέμεινε ως είχε και υπό το παλαιό δίκαιο».

³⁶ Πριν την τροποποίηση του άρθρου με το άρθρο 7 παρ. 2 Ν. 4042/12, αξιόποινες ήταν τόσο η εκ δόλου, όσο και η εξ αμελείας άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας χωρίς ή καθ' υπέρβαση της προβλεπόμενης άδειας. Η τροποποίηση οφείλεται στο ότι «η άδεια δραστηριότητας κλπ χωρίς άδεια προφανώς δεν μπορεί να τελεστεί από αμέλεια», Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4042/12 σελ. 6.

³⁷ Ίδτε Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4042/12 σελ. 6.

αστικός υπεύθυνο και το νομικό πρόσωπο για την καταβολή της χρηματικής ποινής, ενώ στην παράγραφο 5 ρυθμίζονται οι ποινικές ευθύνες των υπευθύνων μιας επιχείρησης φυσικών προσώπων, καθώς και οι κυρώσεις, και πάντως όχι ποινικές ευθύνες, που επιβάλλονται στο ίδιο το νομικό πρόσωπο σε περίπτωση παράνομης πράξης στρεφόμενης κατά του περιβάλλοντος και επ' ωφελεία του ίδιου.

Η παράγραφος 6 ρυθμίζει τις περιπτώσεις που ο υπεύθυνος των περιβαλλοντικών παραβάσεων ή τρίτος περιορίσει τις αρνητικές συνέπειες σε βάρος του περιβάλλοντος, οπότε και του επιβάλλεται ποινή ελαττωμένη, ενώ στην παράγραφο 7 ρυθμίζεται το ζήτημα των δυνάμενων να προβούν σε παράσταση πολιτικής αγωγής προσώπων με περιοριστική αναφορά. Στην παράγραφο 8 προβλέπεται ένα αφηρημένης διακινδύνευσης αδίκημα που τιμωρεί τις διοικητικές παραβάσεις, όπως αυτές διαγράφονται στα άρθρα 18-21 ή των κανονιστικών διοικητικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή τους. Τέλος, στις παραγράφους 9 και 10 του άρθρου 28 Ν. 1650/1986, προβλέπονται οι προϋποθέσεις κατάσχεσης και δήμευσης προσβληθέντων προστατευόμενων ειδών χλωρίδας και πανίδας και εργαλείων καθώς και επέκταση εφαρμογής των κυρώσεων του άρθρου 28 (παρ. 1,2,3,4,5,6) για παραβάσεις όρων και μέτρων που καθορίζονται στα πλαίσια των νόμων 1515/1985³⁸ και 1561/1985³⁹.

2. Το βασικό έγκλημα: Η πρόκληση ρύπανσης ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος (άρ. 28 παρ. 2 εδ. α)

α. Αντικειμενική υπόσταση

Για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος απαιτείται ενέργεια, (πράξη ή παράλειψη) αντικείμενη στις διατάξεις του Ν. 1650/1986 ή των κατ' εξουσιοδότηση αυτού κανονιστικών πράξεων, η οποία αιτιωδώς ρυπαίνει ή υποβαθμίζει το περιβάλλον, όπως οι έννοιες αυτές νοούνται στα πλαίσια του παρόντος νόμου.

³⁸ Νόμος περί βιώσιμης ανάπτυξης της Αττικής.

³⁹ Ρυθμιστικό σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης και άλλες διατάξεις.

i. Υποκείμενο του εγκλήματος

Το περιγραφόμενο στην παράγραφο αυτή αδίκημα είναι κοινό, η τέλεση του οποίου δεν προϋποθέτει ιδιαίτερες ιδιότητες ή σχέσεις.

ii. Πράξη ή παράλειψη

Σύμφωνα με τη διατύπωση της διάταξης, για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του αδικήματος απαιτείται ενέργεια, η οποία μπορεί να έχει είτε τη μορφή πράξης, είτε τη μορφή παράλειψης. Αυτό σημαίνει ότι στο περιγραφόμενο έγκλημα αναφέρεται ‘δίπλα’ στο έγκλημα ενέργειας υπό στενή έννοια (πράξη) ένα έγκλημα γνήσιας παράλειψης, το οποίο θα πρέπει σαφώς να διαχωριστεί από το διά παραλείψεως τελούμενο έγκλημα. Στην πρώτη περίπτωση, όπως ισχύει και εν προκειμένω, η παράλειψη της ενέργειας περιγράφεται ευθέως στο νόμο και συνεπώς δεν απαιτείται η προσφυγή στους ειδικότερους όρους του άρθρου 15 ΠΚ. Η προσφυγή στο τελευταίο αυτό άρθρο είναι απαραίτητη προκειμένου να εξομοιωθεί ένα περιγραφόμενο στο νόμο έγκλημα ενέργειας με ένα έγκλημα παράλειψης, άλλως προκειμένου να εξομοιωθεί η παράλειψη με την πράξη, όταν στο νόμο περιγράφεται μόνο η ενέργεια (πράξη).

iii. Ο λευκός ποινικός κανόνας

Το αξιόποινο της συμπεριφοράς και συνεπώς η ενεργοποίηση του λευκού ποινικού κανόνα της παραγράφου απαιτεί είτε παραβίαση απαγορευτικών πρωτευόντων κανόνων – οπότε θα συνίσταται σε θετική ενέργεια/πράξη -, είτε μη συμμόρφωση προς επιτακτικούς, επίσης πρωτεύοντες κανόνες. Το άρθρο περιλαμβάνει διττή παραπομπή αναφορικά με τους κανόνες που ενεργοποιούν την σχετική ποινική προστασία: Παραπέμπει αφενός στις λοιπές διατάξεις του Ν. 1650/1986 (εσωτερική παραπομπή και στο μέτρο αυτό πρόκειται για μη γνήσιο λευκό ποινικό κανόνα) κι αφετέρου στις κατ’ εξουσιοδότησή του κανονιστικές διοικητικές πράξεις (οπότε κι εν προκειμένω ομιλούμε για γνήσιο λευκό ποινικό κανόνα). Αυτό σημαίνει περαιτέρω ότι η παρεχόμενη ποινική προστασία μπορεί να παρασχεθεί μόνο εντός των οριοθετημένων αυτών πλαισίων. Συνεπώς ενεργοποίηση της παραγράφου δεν επιτρέπεται διά διατάξεων άλλου νόμου ή διά κανονιστικής

διοικητικής πράξης που έχει εκδοθεί δυνάμει εξουσιοδότησεως άλλου νόμου. Κάτι τέτοιο θα αντέκειτο στο άρθρο 7 παρ. 1 Σ, συνιστώντας (απαγορευμένη) αναλογία *in malam partem* και θα ήγειρε ζητήματα αντισυνταγματικότητας.

Επί παραδείγματι οι διατάξεις των άρθρων 12 παρ. 5, 19 παρ. 1 εδ. β, ενεργοποιούν το άρθρο 28, συμπληρώνοντάς το με ουσιώδη στοιχεία της αντικειμενικής του υπόστασης⁴⁰ και αποτελώντας την πηγή από όπου η πράξη αρρύεται το κατ' αρχήν άδικο⁴¹. Επί τη βάση αυτών συγκροτείται η αξιόποινη συμπεριφορά, η οποία (πρέπει να) επιφέρει αιτιωδώς το εγκληματικό αποτέλεσμα.

Μετά την τελευταία τροποποίηση ωστόσο του ν. 1650 από τον ν. 4042/12, ο τελευταίος περιέλαβε ρητή διάταξη η οποία προβλέπει την επέκταση της εξουσιοδότησης της ποινικοποίησης και πέραν των διατάξεων του ν. 1650/86 και των κατ' εξουσιοδότησή του εκδιδόμενων κανονιστικών πράξεων που ως τώρα αποκλειστικά πλήρωναν τον λευκό ποινικό κανόνα των παραγράφων του άρθρου 28. Πρόκειται για μια ρητή επέκταση των ορίων της αξιόποινης συμπεριφοράς η οποία είναι καθ' όλα συνταγματική στο βαθμό που έγινε με ρητή διάταξη τυπικού νόμου.

Ειδικότερα στο άρθρο 6 παρ. 1 Ν. 4042/2012 προβλέπεται ότι οι παραβάσεις α) όλων των λοιπών κανονιστικών πράξεων που έχουν εκδοθεί ή εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση του ν. 1650/1986 όπως ισχύει⁴², β) των διατάξεων των ν. 3199/2003⁴³, 3937/2011 και 4014/2011, καθώς και των κανονιστικών πράξεων που έχουν εκδοθεί ή εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή τους, γ) των διατάξεων του ν.

⁴⁰ Παπανεοφύτου Α., παρατηρήσεις σε ΠοινΔικ/2000, σελ. 714.

⁴¹ Παπανεοφύτου Α., παρατηρήσεις σε ΠοινΔικ/1999, σελ. 347.

⁴² Η επανάληψη εδώ της αναφοράς ότι η παράβαση των κανονιστικών πράξεων που έχουν εκδοθεί ή εκδίδονται βάσει των διατάξεων του ν. 1650 υπόκειται στις κυρώσεις του άρθρου 28 είναι περιττή, αφού υπάρχει ρητή διάταξη στο ίδιο το άρθρο 28 παρ. 2 εδ. α.

⁴³ Περί προστασίας και διαχείρισης των υδάτων - Εναρμόνιση με την Οδηγία 2000/60/Ε.Κ. του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2000. Στον νόμο αυτόν υπάρχει ομοίως διάταξη (άρθρο 14) που παραπέμπει ευθέως στις κυρώσεις του άρθρου 28, με την επανάληψη της εδώ αναφοράς να περιττεύει.

2939/2001⁴⁴, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3854/2010, καθώς και των κανονιστικών πράξεων που έχουν εκδοθεί ή εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση του, δ) των διατάξεων του π.δ. 148/2009⁴⁵, τιμωρούνται, σύμφωνα με το άρθρο 28 του ν. 1650/1986, όπως τροποποιείται με το άρθρο 7 του παρόντος (4042/2012) νόμου.⁴⁶

Όπως επισημαίνεται μάλιστα στην Αιτιολογική Έκθεση, «η διάταξη της παραγράφου αυτής δεν εισάγει νέα ρύθμιση, είναι όμως αναγκαία γιατί αποδίδει την υφιστάμενη κατάσταση στην εθνική περιβαλλοντική νομοθεσία και ενοποιεί σε ένα νομοθετικό κείμενο την έννοια της ποινικής περιβαλλοντικής προστασίας ώστε να αποφευχθούν ασάφειες κι επικαλύψεις που θα την καθιστούσαν δυσεφάρμοστη»⁴⁷.

⁴⁴ «Συσκευασίες και εναλλακτική διαχείριση των συσκευασιών και άλλων προϊόντων – Ίδρυση Εθνικού Οργανισμού Εναλλακτικής Διαχείρισης Συσκευασιών και Άλλων Προϊόντων (Ε.Ο.Ε.Δ.Σ.Α.Π.)

⁴⁵ Μετά την τροποποίηση του Ν. 3937/2011 προσδόθηκε ευρύτερο περιεχόμενο στην έννοια της υποβάθμισης καθώς, παραπέμποντας στις διατάξεις του π.δ. 148/2009 ρητά ορίζεται ότι ως υποβάθμιση του περιβάλλοντος θεωρείται η πρόκληση περιβαλλοντικής ζημίας, η οποία καλύπτει ευρύτερο φάσμα περιπτώσεων πρόκλησης δυσμενούς μεταβολής στο περιβάλλον και από εγκαταστάσεις κατά τα οριζόμενα στο παράρτημα ΙΙΙ του άρθρου 21 του π.δ 148/2009. Ορισμός ζημίας: είναι «η μετρήσιμη δυσμενής μεταβολή φυσικού πόρου ή μη μετρήσιμη υποβάθμιση υπηρεσίας συνδεδεμένης με φυσικό πόρο, που μπορεί να επέλθει άμεσα ή έμμεσα», και συγκεκριμένα η ζημία στα προστατευόμενα είδη καθώς και στους φυσικούς οικοτόπους που αυτά διαβιούν όπως αναφέρονται στις οδηγίες 79/409/ΕΚ και 92/43/ΕΚ στα ύδατα με αποτέλεσμα την υποβάθμιση της οικολογικής, χημικής ή/και ποσοτικής κατάστασής τους στο έδαφος, δηλαδή στην πρόκληση οποιαδήποτε μόλυνσης του εδάφους η οποία δημιουργεί σοβαρό κίνδυνο δυσμενών συνεπειών για την ανθρώπινη υγεία (άρθρο 3 παρ. 2 του π.δ. 148/2009). Μετά την τροποποίηση του άρθρου 28 με τον Ν. 4042/12, η ανάλυση των διατάξεων του Π.Δ. 148/2009 έχει σημασία για την άντληση των στοιχείων της αξιοποίησης συμπεριφοράς η οποία πληροί την αντικειμενική υπόσταση του λευκού ποινικού κανόνα του άρθρου 28 παρ. 2 εδ. α συνδυαστικά με το άρθρο 6 παρ. 1 Ν. 4042/2012.

⁴⁶ Συνεπώς δεν είναι ακριβές αυτό που αναφέρει ο Μοροζίνης Ι., ότι δηλαδή οι εν λόγω διατάξεις πληρώνουν τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης μόνο του άρθρου 28 παρ. 2 εδ. α, καθώς μπορούν να πληρώνουν εξίσου τα στοιχεία των αντικειμενικών υποστάσεων των εγκλημάτων των λοιπών παραγράφων του άρθρου 28, Περιβάλλον ΙΙ, ό.π., σελ. 17.

⁴⁷ Αιτιολογική Έκθεση Ν.4042/2012 σελ. 6.

Η πλήρωση συνεπώς της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της κατά παράβαση κανονιστικών διατάξεων πρόκλησης ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος, προϋποθέτει πρόκληση του αποτελέσματος με ειδική συμπεριφορά.

Ιδιαίτερα σημαντική για τη διάγνωση της εκάστοτε πληρούσας την αντικειμενική υπόσταση αξιόποινης συμπεριφοράς είναι η διάκριση των αποβλήτων σε στερεά, υγρά κι αέρια, αφού για την διαχείρισή τους ισχύουν διαφορετικοί κανόνες οι οποίοι με τη σειρά τους πληρώνουν τον λευκό ποινικό κανόνα του άρθρου 28.

Ενδιαφέρουσα και συνάμα αποκαλυπτική της ανωτέρω αναφερθείσας αναγκαιότητας τυγχάνει η ακόλουθη απόφαση, η οποία σχολιάστηκε κι επικρίθηκε από τη θεωρία για την προχειρότητα και τον εσφαλμένο νομοθετικό χειρισμό στον οποίο προέβη. Πρόκειται για την υπ' αριθμ. **1142/1998** απόφαση του **Τριμελούς Εφετείου Πατρών**, σύμφωνα με την οποία κηρύχθηκαν ένοχοι οι κατηγορούμενοι για το ότι «ο *Ι.Σ., ως ιδιοκτήτης Ξηρανηριού δερμάτων στο Παυλόκαστρο Πατρών διοχέτευε τα απόβλητα τούτου (ξηρανηριού) στο χείμαρρο "Λυγιά", ο δε δεύτερος Ι.Κ., ως πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου και νόμιμος εκπρόσωπος της εταιρίας "Α. ΑΕ", αφ' ενός μεν διοχέτευε τα λύματα τα προερχόμενα από τη μονάδα του εργοστασίου του που λειτουργεί στη Καλλιθέα στον ίδιο χείμαρρο "Λυγιά", αφ' ετέρου δε έριχνε τα απόβλητα από το πλύσιμο των μπετονιερών μεταφοράς, που γίνεται στη λειτουργούσα στο Αχαϊκό μονάδα στον παρακείμενο αυτής χείμαρρο...».*

Κατά τα διαλαμβανόμενα στην απόφαση, οι κατηγορούμενοι κρίθηκαν ένοχοι της κατ' εξακολούθηση από πρόθεση ρύπανσης του περιβάλλοντος και συγκεκριμένα για το ότι κατά το χρονικό διάστημα από το 1992 έως το 1995 διοχέτευαν τα απόβλητα από τις δραστηριότητες των επιχειρήσεών τους σε παρακείμενους χειμάρρους. Κατά την κρίση του Δικαστηρίου καθένας απ' αυτούς πραγμάτωσε την αντικειμενική υπόσταση του άρ. 28 παρ. 1 α ν. 1650/86, συνδυαστικά με τις διατάξεις των άρθρων 1, 2 περ. 1,2,3,4, και 12 παρ. 5. Κατά παράβαση δηλαδή του άρθρου 12 παρ. 5, προκλήθηκε ρύπανση του περιβάλλοντος, όπως αυτή ορίζεται στη διατύπωση του άρθρου 2 παρ. 2 του ως άνω νόμου.

Στην παραπάνω απόφαση εντοπίζει κανείς μια σειρά προβλημάτων: Ένα πρώτο πρόβλημα αφορά στην καταδίκη μόνο του ιδιοκτήτη της επιχείρησης και του

Προέδρου του Διοικητικού Συμβουλίου κι όχι του συνόλου των μελών του Δ.Σ., παρά το ότι πρόκειται για εγκλήματα που διαπράχθηκαν με ενέργεια, όπως θα ήταν ορθό. Ένα έτερο ζήτημα που αναφύεται από τη μελέτη αυτής της αποφάσεως αφορά στην πλημμελή θεμελίωση της ποινικής ευθύνης των κατηγορουμένων επί τη βάση του άρθρου 12 παρ. 5. Η διάταξη αυτή απαγορεύει την ανεξέλεγκτη απόρριψη **στερεών αποβλήτων**, ενώ τόσο από τις μαρτυρικές καταθέσεις, όσο και από την περιγραφή των πράξεων στην απαγγελία της απόφασης προκύπτει ότι οι κατηγορούμενοι διοχέτευαν στο υδάτινο περιβάλλον υγρά κι όχι στερεά απόβλητα, συνιστάμενα σε νερά με τα οποία έπλεναν τα δερμάτινα είδη της επιχείρησής του ο πρώτος και τις μπετονιέρες ο δεύτερος.⁴⁸

Οι ποινικές κυρώσεις του άρθρου 28 (νυν) παρ. 2 α ν. 1650/1986 εφαρμόζονται για κάθε είδος ρύπανσης, ανεξάρτητα δηλαδή από το εάν αυτή προέρχεται από στερεά, υγρά ή αέρια απόβλητα. Αυτό όμως δεν καθιστά επιτρεπτή την αδιάκριτη υπαγωγή στην ποινική διάταξη, αφού το κατ' αρχήν άδικο του εγκλήματος εξαρτάται από την πλήρωση διαφορετικών διατάξεων, αναλόγως του εάν πρόκειται για παράβαση κανονιστικών πράξεων που αφορούν στερεά, υγρά ή αέρια απόβλητα.

Εν προκειμένω οι δράστες έριχναν υγρά απόβλητα στο υδάτινο περιβάλλον, επομένως η διάταξη που εξειδικεύει την αξιόποινη συμπεριφορά ως προς αυτούς είναι το άρθρο 10 παρ. 1 ν. 1650, στο οποίο περιλαμβάνονται τα μέτρα προστασίας των νερών, όπως αυτά τελικώς εξειδικεύονται στην υπ' αριθμ. 55648/2210/1991 ΥΑ άρ. 13 και άρ. 7 της 144/87 ΠΥΣ και στα οποία μέτρα καθορίζονται οι περιορισμοί, το είδος κι οι οριακές τιμές επικίνδυνων ουσιών στα υγρά απόβλητα, οι διαδικασίες ελέγχου τήρησής τους και όλοι οι συναφείς όροι και προϋποθέσεις για την προστασία της ποιότητας του υδάτινου περιβάλλοντος, κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 10.

Επομένως και επί τη βάση των ανωτέρω, το Δικαστήριο θεμελίωσε ποινική ευθύνη κατ' εσφαλμένο χαρακτηρισμό των αποβλήτων που προκάλεσαν τη ρύπανση του περιβάλλοντος ως στερεών, αντί του ορθού ως υγρών. Οι δικαστές συνεπώς δεν έλαβαν υπόψη ή υποβάθμισαν τη σημασία που αποκτά για την ορθή αξιοποίηση του

⁴⁸ Παρατηρήσεις Α. Παπανεοφύτου σε ΠοινΔικ/1999 σελ. 347.

συστήματος περιβαλλοντικής προστασίας που εισάγει ο νόμος η διάκριση μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών αποβλήτων. Προτίμησαν έτσι τελικώς να στηρίξουν την κατηγορία στα επιμέρους άρθρα του ν. 1650 που προσδιορίζουν επαρκώς την αξιόποινη συμπεριφορά – προσέφυγαν δηλαδή στην επίκληση του άρθρου 12 παρ. 5 περί στερεών αποβλήτων-, αποφεύγοντας περαιτέρω την εμπλοκή τους και ίσως σύγχυσή τους με άρθρα και διατάξεις που χρήζουν συμπληρώσεως προκειμένου να πληρωθεί το άδικο της αντικειμενικής υπόστασης του αδικήματος του άρθρου 28 παρ. 1α.⁴⁹

Θα έπρεπε δηλαδή να εξεταστεί εάν οι πράξεις των κατηγορουμένων παραβιάζουν τα μέτρα και τους περιορισμούς που τίθενται για την προστασία του υδάτινου περιβάλλοντος κατά τα προβλεπόμενα στην Υπουργική Απόφαση και τις συνδεόμενες με την εφαρμογή της διατάξεις άλλων κανονιστικών πράξεων⁵⁰. Όμως ακριβώς επειδή ελλείπουν οιοσδήποτε αναφορές για παράβαση των ανωτάτων επιτρεπομένων ορίων ρύπανσης και για γενόμενους από τις αρμόδιες υπηρεσίες ελέγχους, έπρεπε οι κατηγορούμενοι να κηρυχθούν αθώοι, ελλείψει στοιχείων που να θεμελιώνουν την ενοχή τους.

Το πρόβλημα όμως δεν περιορίζεται μόνο στην εσφαλμένη εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών από το συγκεκριμένο δικαστήριο, αλλά εντάσσεται στο γενικότερο πρόβλημα που εντοπίζει κανείς μελετώντας το βασικό νομοθέτημα για την προστασία του περιβάλλοντος, το οποίο συμπυκνώνεται στην ύπαρξη ενός νόμου-πλαίσιο του οποίου οι βασικές ρυθμίσεις αδυνατούν να ενεργοποιηθούν ευθέως και αμέσως, δίχως δηλαδή την έκδοση δεκάδων κανονιστικών πράξεων της διοίκησης και νομαρχιακών αποφάσεων.

Αυτή η νομοθετική τεχνική και πρακτική ωστόσο καθυστερεί τη θέση σε λειτουργία των προστατευτικών ρυθμίσεων του Ν. 1650, ενός νομοθετήματος που αποτελεί τη θεσμική βάση του σύγχρονου(;) ελληνικού δικαίου του περιβάλλοντος⁵¹,

⁴⁹ Παρατηρήσεις Α. Παπανεοφύτου σε ΠοινΔικ/1999 σελ. 347.

⁵⁰ Βλ. αναλυτική αναφορά στις κανονιστικές πράξεις που έπρεπε να αναφερθεί η κρινόμενη εφετειακή σε Α. Παπανεοφύτου, όπ.π., σελ. 348.

⁵¹ Γλ. Σιούτη, Δίκαιο περιβάλλοντος : γενικό μέρος Ι. Δημόσιο δίκαιο και περιβάλλον : συμπλήρωμα, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, 2000, σελ. 91.

αφού ακόμη μέχρι σήμερα, είκοσι έξι χρόνια από τη θέση του σε ισχύ, δεν έχει ακόμη(!) ολοκληρωθεί η έκδοση των πολυάριθμων απαιτούμενων και αναγκαίων για την εφαρμογή του κανονιστικών πράξεων.

Τελευταία ωστόσο παρατηρείται μια εντεινόμενη τάση της νομολογίας προς απεξάρτηση από τις κανονιστικές διοικητικές πράξεις, θεωρώντας αρκετή και επαρκώς αιτιολογημένη την αόριστη επίκληση του Ν. 1650⁵². Χαρακτηριστική είναι επίσης μια απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Πατρών, η με αριθμ. 3002/2001, η οποία αδυνατώντας να εύρει νομικό θεμέλιο υποστήριξης και ευδοκίμησης της κατηγορίας για ρύπανση του περιβάλλοντος και κρίνοντας ότι η ενοχή του κατηγορουμένου ήταν βεβαιωμένη κι αποδεδειγμένη, αναγκαίο δε να καταγνωστεί με «κάθε» τρόπο, αναγνώρισε στο άρθρο 28 παρ. 1 (νυν παρ. 2 εδ. α) μια πλήρη αυτοδυναμία κι αυτάρκεια ώστε να καταγνωστεί η ποινή που περιγράφεται σε αυτό χωρίς προσφυγή σε άλλη διάταξη.

Μια τέτοια ωστόσο άποψη⁵³ υπερβαίνει προφανώς τα όρια που διαγράφονται στη διάταξη του άρθρου 28 και συνιστά απαγορευμένη αναλογική εφαρμογή *in malam partem*, πλήττοντας την αρχή της νομιμότητας, τον κανόνα του άρθρου 7 παρ. 1 Σ και τη βασική αρχή του Ποινικού Δικαίου *nullum crimen nulla poena sine lege*. Αντιθέτως το γράμμα της διάταξης είναι σαφές και επιτάσσει εξάρτηση από λοιπές διατάξεις του αυτού νόμου (1650/86), με τέτοια παραδείγματα να αποτελούν η συνδυαστική εφαρμογή των άρθρων 12, 28 ή των άρθρων 18, 28 ν. 1650, καθώς και των άρθρων 37 ν. 4042/12 με άρθρο 28 ν. 1650, ή κανονιστικές διοικητικές πράξεις κατ' εξουσιοδότησή τους⁵⁴ προκειμένου να καταφθαί το κατ' αρχήν άδικο της πράξης.

⁵² Τέτοια παραδείγματα αποτέλεσαν ενδεικτικώς οι υπ' αριθμ. 444/2002 ΑΠ σε ΠοινΧρ/2002 σελ. 990, ΣυμβΕφΘρ 160/2008 σε ΠοινΧρ/2010, σελ. 336, ΤριμΠλημΑγριν 1197, 1198 και 1199/1998 σε ΠοινΔικ/2000 σελ. 730.

⁵³ Με την οποία φαίνεται να συντάσσεται η Παναγοπούλου-Μπέκα Ι., σε Αρμεν/2011, σελ. 564, η οποία φρονεί ότι επρόκειτο για μια γενναία και παραδειγματική προσπάθεια ενός Δικαστηρίου να επικεντρωθεί στην ουσία της προσβολής, έστω αδιαφορώντας για τον τρόπο της νομικής της απόδειξης.

⁵⁴ Ίδετε σύμφωνη γνώμη Νικολόπουλου, σχετικά με τους δυνατούς τρόπους εφαρμογής του άρθρου 28, σε ΠοινΔικ/2002, σελ. 20.

iv. Η πρόκληση περιβαλλοντικής ζημίας κατά τις διατάξεις του π.δ. 148/2009

Όπως αναφέρθηκε κι ανωτέρω, η ανάλυση των διατάξεων του προεδρικού διατάγματος 148/2009 με το οποίο εναρμονίστηκε η εθνική μας νομοθεσία προς την Οδηγία 2004/35/ΕΚ⁵⁵, έχει σημασία για τον προσδιορισμό των στοιχείων που συνιστούν την αξιόποινη κατ' άρθρο 28 ν. 1650/86 συμπεριφορά, πληρώνοντας τον σε αυτό εμπεριεχόμενο λευκό ποινικό κανόνα.

Σύμφωνα με το άρθρο 4 του διατάγματος, αυτό εφαρμόζεται:

- «1. α) στην περιβαλλοντική ζημία και σε οποιαδήποτε άμεση απειλή τέτοιας ζημίας, που προκαλείται από την άσκηση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων που απαριθμούνται στο Παράρτημα ΙΙΙ του άρθρου 21, ανεξάρτητα από υπαιτιότητα του φορέα εκμετάλλευσης β) στην περιβαλλοντική ζημία και σε οποιαδήποτε άμεση απειλή τέτοιας ζημίας που προκαλείται σε προστατευόμενα είδη και φυσικούς οικοτόπους, από την άσκηση επαγγελματικών δραστηριοτήτων άλλων από αυτές που απαριθμούνται στο Παράρτημα ΙΙΙ, ανεξάρτητα από υπαιτιότητα του φορέα εκμετάλλευσης.*
- 2. Το παρόν διάταγμα εφαρμόζεται ως προς τον φορέα εκμετάλλευσης της δραστηριότητας που προκάλεσε την περιβαλλοντική ζημία ή την άμεση απειλή πρόκλησής της, μόνο εφόσον αυτός έχει εντοπισθεί, σύμφωνα με την παράγραφο Ε του άρθρου 6, η ζημία είναι συγκεκριμένη και εφόσον υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ως άνω δραστηριότητας και της επελθούσας περιβαλλοντικής ζημίας ή της άμεσης απειλής τέτοιας ζημίας.*
- 3. Το παρόν διάταγμα εφαρμόζεται υπό την επιφύλαξη τυχόν αυστηρότερων διατάξεων της εθνικής και κοινοτικής νομοθεσίας για την κανονιστική ρύθμιση της άσκησης οποιασδήποτε από τις δραστηριότητες που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του.*
- 4. Το παρόν διάταγμα δεν παρέχει το δικαίωμα σε ιδιώτες να διεκδικήσουν αποζημίωση συνεπεία περιβαλλοντικής ζημίας ή άμεσης απειλής τέτοιας ζημίας, ούτε θίγει δικαιώματα αποζημίωσης που πηγάζουν από άλλες διατάξεις της υφιστάμενης νομοθεσίας».*

⁵⁵ Ίδτε αναλυτικότερη αναφορά σε Μερτικοπούλου, Η οδηγία 2004/35/ΕΚ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας, σε www.nomosphysis.org.gr, 2006.

Η αξιόποινη συμπεριφορά μπορεί να συνίσταται σε ενέργεια ή παράλειψη, ενώ θα πρέπει να λαμβάνει χώρα κατά την άσκηση «επαγγελματικής δραστηριότητας»⁵⁶ από τον φορέα εκμετάλλευσης και μόνον αυτόν, οπότε πρόκειται για ένα γνήσιο ιδιαίτερο έγκλημα⁵⁷. Η απαίτηση ύπαρξης επαγγελματικής δραστηριότητας πρέπει να νοηθεί ως κυριαρχία του δράστη επί μιας εν δυνάμει πηγής κινδύνων για το περιβάλλον, ούσας εγγενούς στην δραστηριότητά του. Αυτό είναι λογικό, καθώς και κατά τη ρητή απαίτηση του άρθρου 4 (παρ. 2) του διατάγματος, απαιτείται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ασκούμενης επαγγελματικής δραστηριότητας και της επελθούσας περιβαλλοντικής ζημίας ή της άμεσης απειλής τέτοιας.⁵⁸

Οι αντικειμενικές υποστάσεις που περιγράφονται στο νομοθέτημα είναι οι ακόλουθες δύο: α) η πρόκληση ή μη αποτροπή οποιασδήποτε εκ των αναφερομένων στο άρθρο 21 Παραρτήματος ΙΙΙ δραστηριοτήτων περιβαλλοντικής ζημίας⁵⁹ και β) η πρόκληση ή μη αποτροπή περιβαλλοντικής ζημίας σε προστατευόμενα είδη και φυσικούς οικοτόπους από την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας.

Παρατηρούμε ότι πρόκειται για ιδιαίτερες διευρυμένες διατυπώσεις οι οποίες αρκούνται στην πρόκληση ενός αποτελέσματος από συγκεκριμένους δράστες/φορείς μιας εγγυητικής θέσης φύλαξης. Ειδικά για την διά παραλείψεως πρόκληση περιβαλλοντικής ζημίας και για την εξομοίωσή της με την δι' ενεργείας πρόκληση τέτοιας (ζημίας), απαιτείται να υπάρχει το στοιχείο του αμέσου της απειλής

⁵⁶ Άρθρο 3 παρ. 7 «επαγγελματική δραστηριότητα» είναι οποιαδήποτε δραστηριότητα που ασκείται στο πλαίσιο οικονομικής δραστηριότητας ή επιχείρησης, ανεξαρτήτως εάν αυτή είναι ιδιωτική ή δημόσια, κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα». Σύμφωνα με το προοίμιο της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ, ως ενδιαφέρουσες για το πεδίο εφαρμογής της επαγγελματικές δραστηριότητες νοούνται μόνον αυτές που «συνεπάγονται κινδύνους για την ανθρώπινη υγεία ή το περιβάλλον».

⁵⁷ Άρθρο 3 παρ. 6 «φορέας εκμετάλλευσης» είναι οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, το οποίο εκμεταλλεύεται ή ελέγχει την επαγγελματική δραστηριότητα ή στο οποίο έχει μεταβιβασθεί αποφασιστική οικονομική αρμοδιότητα όσον αφορά στην τεχνική λειτουργία τέτοιας δραστηριότητας, συμπεριλαμβανομένου και του κατόχου σχετικής αδείας ή εξουσιοδότησης ή του νόμιμου εκπροσώπου της επαγγελματικής δραστηριότητας, ή οποιουδήποτε προσώπου καταχωρεί ή κοινοποιεί τέτοια δραστηριότητα.

⁵⁸ Έτσι και Μοροζίνης Ι., ό.π., σελ. 43.

⁵⁹ Ίδετε αναλυτικότερα γι' αυτές σε Νομοθετικό Παράρτημα.

περιβαλλοντικής ζημίας. Το στοιχείο αυτό του 'αμέσου' ορίζεται νομοθετικά (άρ. 3 παρ. 9 π.δ. 148/09) ως η «αντικειμενικά βάσιμη πιθανότητα να προκληθεί περιβαλλοντική ζημία στο άμεσο μέλλον»⁶⁰. Απαιτείται επιπλέον σύμφωνα με το άρθρο 8 παρ. 1 του Π.Δ.⁶¹ ένα καθήκον αποτροπής της ζημίας από τον φορέα εκμετάλλευσης το οποίο συνίσταται στην υιοθέτηση και εφαρμογή των μέτρων πρόληψης που προβλέπονται στο άρθρο 7 παρ. 1 του διατάγματος και στην άμεση ενημέρωση της αρμόδιας αρχής για την ύπαρξη αμέσου απειλής ζημίας του περιβάλλοντος (άρ. 7 παρ. 3).

Συνοψίζοντας άρα τις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες είναι δυνατή η με παράλειψη πρόκληση περιβαλλοντικής ζημίας, θα πρόκειται είτε για την περίπτωση που ο φορέας εκμετάλλευσης δεν έλαβε τα απαιτούμενα προληπτικά μέτρα στο πλαίσιο της επαγγελματικής του δραστηριότητας, είτε τα έλαβε καθυστερημένα και πάντως όχι αμελλητί, είτε παρέλειψε να ενημερώσει την αρχή ώστε αυτή να δώσει τις δέουσες οδηγίες προς λήψη των κατάλληλων μέτρων, προκειμένου να υπάρξει συμμόρφωση του φορέα.

Το αποτέλεσμα της πλήρωσης των υποστάσεων που περιγράφηκαν ανωτέρω συνίσταται στην επέλευση περιβαλλοντικής ζημίας η οποία κατ' άρθρο 3 παρ. 1 ορίζεται ως «α) η ζημία σε προστατευόμενα είδη και φυσικούς οικοτόπους, ήτοι οποιαδήποτε ζημία έχει σημαντικά δυσμενείς συνέπειες για την επίτευξη ή τη διαφύλαξη της ευνοϊκής κατάστασης διατήρησης αυτών των οικοτόπων ή ειδών. Η

⁶⁰ Ουσιαστικά βέβαια η διάταξη είναι ελάχιστη διαφωτιστική, αφού περιέρχεται σε μια ταυτολογία, αδυνατώντας έτσι να ορίσει το στοιχείο του αμέσου, είτε αναφορικά με την έννοια της απειλής, είτε του χρόνου.

⁶¹ «Σε περίπτωση άμεσης απειλής περιβαλλοντικής ζημίας, ο φορέας εκμετάλλευσης υποχρεούται, χωρίς προειδοποίηση, να λαμβάνει αμελλητί τα κατά την κρίση του απαραίτητα προληπτικά μέτρα και να ενημερώνει αμέσως την αρμόδια αρχή, για όλες τις σχετικές πτυχές της κατάστασης. Για τον προσδιορισμό των εν λόγω μέτρων λαμβάνονται υπόψη κατ' αναλογία και στο μέτρο του δυνατού, τα κριτήρια που προβλέπονται στην παράγραφο 1.3 του Παραρτήματος II του άρθρου 21. Είναι δυνατόν, με απόφαση του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ, μετά από εισήγηση του ΣΥΓΑΠΕΖ, να προσδιορίζονται πρόσθετα κριτήρια για τα ληπτέα μέτρα πρόληψης από τους φορείς εκμετάλλευσης». Επίσης ως προληπτικά μέτρα ορίζονται «οποιαδήποτε μέτρα λαμβάνονται για την αντιμετώπιση γεγονότος, πράξεως ή παραλείψεως που δημιουργεί άμεση απειλή περιβαλλοντικής ζημίας, ούτως ώστε να προληφθεί ή να ελαχιστοποιηθεί η εν λόγω ζημία».

σημασία αυτών των συνεπειών πρέπει να αξιολογείται σε σχέση με την αρχική κατάσταση, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα Ι του άρθρου 21.

Δεν υπάγονται στην έννοια της ανωτέρω ζημίας και επομένως εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του παρόντος διατάγματος, οι δυσμενείς συνέπειες σε προστατευόμενα είδη και φυσικούς οικοτόπους, οι οποίες είχαν προσδιορισθεί και προβλεφθεί σε απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, μόνον αν η απόφαση αυτή είναι σύμφωνη προς τους ειδικούς όρους και προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 6 παρ. 2 ή στο άρθρο 14 της υπ' αριθμ. 33318/3028/1998 κοινής υπουργικής απόφασης⁶², όπως ισχύει, που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με τις διατάξεις των άρθρων 6 παρ. 4 και 16 αντίστοιχα της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ ή στο άρθρο 9 της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ. Τα ανωτέρω ισχύουν επίσης και όταν πρόκειται για οικοτόπους και είδη που δεν καλύπτονται από το κοινοτικό δίκαιο, αλλά από αντίστοιχες διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας.

β) Ζημία των υδάτων, ήτοι οποιαδήποτε ζημία επηρεάζει δυσμενώς, την οικολογική, χημική ή/και ποσοτική κατάσταση, ή/και το οικολογικό δυναμικό των υδάτων, σύμφωνα με το ν. 3199/2003 και το π.δ. 51/2007, που εκδόθηκαν σε συμμόρφωση με την οδηγία 2000/60/ΕΚ, εξαιρουμένων των δυσμενών επιπτώσεων στις οποίες εφαρμόζεται το άρθρο 4 παρ. 7 του ανωτέρω π.δ.

γ) Ζημία του εδάφους, ήτοι οποιαδήποτε μόλυνση του εδάφους η οποία δημιουργεί σοβαρό κίνδυνο δυσμενών συνεπειών για την ανθρώπινη υγεία, ως αποτέλεσμα της άμεσης ή έμμεσης εισαγωγής εντός του εδάφους, επί του εδάφους ή στο υπέδαφος, ουσιών, παρασκευασμάτων, οργανισμών ή μικροοργανισμών».

⁶² Με την ΚΥΑ 33318/3028/1998, «Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων (ενδιαιτημάτων) καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας», ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία 92/43/ΕΟΚ «για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας» θεσμοθετήθηκε από το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με σκοπό να συμβάλλει στην προστασία της βιολογικής ποικιλότητας, μέσω της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών που εφαρμόζεται η συνθήκη.

Ως **ζημία** δε ορίζεται «η μετρήσιμη δυσμενής μεταβολή φυσικού πόρου ή η μετρήσιμη υποβάθμιση υπηρεσίας συνδεδεμένης με φυσικό πόρο, που μπορεί να επέλθει άμεσα ή έμμεσα».

ν. Το εγκληματικό αποτέλεσμα

Το αποτέλεσμα της παράβασης των διατάξεων του Ν. 1650/1986 και των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση αυτού ή των λοιπών προβλεπόμενων, συνίσταται στην ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος, αναλόγως των συντρεχόντων πραγματικών περιστατικών. Ο ίδιος ο νόμος ορίζει αυθεντικά τις δύο έννοιες.

Έτσι, κατά το άρθρο 2 παρ. 2 ν. 1650, ως **ρύπανση**⁶³ ορίζεται «η παρουσία στο περιβάλλον ρύπων, δηλαδή κάθε είδους ουσιών, θορύβου, ακτινοβολίας ή άλλων μορφών ενέργειας, σε ποσότητα, συγκέντρωση ή διάρκεια που μπορούν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς και στα οικοσυστήματα ή υλικές ζημιές και γενικά να καταστήσουν το περιβάλλον ακατάλληλο για τις επιθυμητές χρήσεις του», ενώ ως **υποβάθμιση**⁶⁴ ορίζεται «η πρόκληση από ανθρώπινες δραστηριότητες ρύπανσης ή οποιασδήποτε άλλης μεταβολής στο περιβάλλον, η οποία είναι πιθανό να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά και στις αισθητικές αξίες».

Από τα ανωτέρω καθίσταται σαφές ότι οι δύο έννοιες διαφέρουν ουσιωδώς μεταξύ τους, με την υποβάθμιση να αποτελεί έννοια γένους σε σχέση με αυτήν της ρύπανσης. Σε κάθε υπό κρίση περίπτωση μάλιστα αναγκαίο είναι να παρατίθεται και

⁶³ Ως ενδεικτικά παραδείγματα αναφέρονται η διοχέτευση σε επιφανειακούς υδάτινους αποδέκτες τα απόβλητα εργοστασίου και η εκπομπή στο περιβάλλον έντονης δυσοσμίας και σκόνης από επεξεργασία και αποξήρανση νωπού τριφυλλιού.

⁶⁴ Ως υποβάθμιση θεωρήθηκαν ενδεικτικά η διοχέτευση σε χωμάτινη οδό λυμάτων και ζωικών υπολειμμάτων, η διοχέτευση αποβλήτων σε ποταμό, η καταστροφή φωλιών θαλασσιών χελωνών κατά τη διενέργεια εργασιών καθαρισμού παραλίας, η πρόκληση ρύπων από την φόρτωση, μεταφορά και αποθήκευση προϊόντων και μπαζών μέσω της δημιουργίας θορύβων και δονήσεων, η αναγραφή συνθημάτων με σπρέι σε τοίχο κ.ά.

να αιτιολογείται ειδικώς το εάν στην ένδικη περίπτωση έχει συντελεστεί ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

vi. Νομολογιακές πλημμέλειες ως προς την κρίση για το εγκληματικό αποτέλεσμα - Σύγκριση ως προς την ανάγνωση της διάταξης

Μάλλον σε διάσταση με τα ανωτέρω βρίσκεται ο Άρειος Πάγος, σε απόφασή του (1660/2010 ΑΠ⁶⁵), ο οποίος αποφαινεται περί μη ύπαρξης εν προκειμένω αιτιολογίας στην προσβαλλόμενη καταδικαστική απόφαση, «...γιατί μεταξύ άλλων ...δεν αναφέρονται οι συγκεκριμένες αρνητικές επιπτώσεις των ρύπων, πολύ δε περισσότερο που η απόφαση περιορίζεται στο γεγονός ότι οι ρύποι που διαπιστώθηκαν, είναι πιθανόν να έχουν αρνητικές επιπτώσεις, στοιχείο το οποίο αφίσταται(!) των στοιχείων του συγκεκριμένου αδικήματος, για τη συγκρότηση του οποίου απαιτείται απαραίτητως οι ρύποι αυτοί να είναι ικανοί να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις...».

Στην προκειμένη περίπτωση, οι κατηγορούμενοι, ως νόμιμοι εκπρόσωποι εταιριών κινητής τηλεφωνίας, κηρύχθηκαν ένοχοι του αδικήματος της παρ. β άρ. 28 (ωςαυτή είχε πριν την τροποποίηση του άρθρου) περί προστασίας του περιβάλλοντος, διότι «άσκησαν δραστηριότητα χωρίς την απαιτούμενη, σύμφωνα με τις διατάξεις της κατ' εξουσιοδότηση του ν. 1650/1986 υπ' αριθμόν Η.Π 11014/703/20-3-2003 Κ.Υ.Α "περί διαδικασίας Προκαταρκτικής Περιβαλλοντικής Εκτίμησης και Αξιολόγησης (Π.Π.Ε.Α) και έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων (ΕΠΟ)" άδεια, υποβάθμισαν το περιβάλλον ως τέτοιου νοουμένου του συνόλου των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλοεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες προκαλώντας ρύπανση...».

Σύμφωνα λοιπόν με το σκεπτικό της κατ' έφεση εκδοθείσας απόφασης, οι ως άνω κατηγορούμενοι άσκησαν δραστηριότητα χωρίς την απαιτούμενη εκ του νόμου περί προστασίας του περιβάλλοντος άδεια και από τη δραστηριότητά τους αυτή, αποδείχθηκε, σύμφωνα με την ανέλεγκτη αναιρετικώς κρίση του Δικαστηρίου της ουσίας ότι υποβάθμισαν το περιβάλλον. Η υποβάθμιση δε αυτή, στοιχειοθετήθηκε,

⁶⁵ Σε ΠειρΝομ/2010 σελ. 421, όπως παραπέμπεται από τη ΝΟΜΟΣ.

όπως η ίδια η κατ' έφεση εκδοθείσα απόφαση αναφέρει, εκ ρυπάνσεως, ήτοι παρουσίας στο περιβάλλον ακτινοβολίας σε διάρκεια (-αφού η τοποθέτηση της κεραίας θα αφορούσε αόριστο χρονικό διάστημα) τέτοια που να μπορεί να προκληθούν αρνητικές επιπτώσεις ...

Γίνεται λοιπόν σαφές, υπό το πρίσμα και των όσων προεξετέθησαν, ότι οι εν ευρεία εννοία⁶⁶ ρύποι που θα εντοπιστούν στην ατμόσφαιρα, θα πρέπει να μπορούν, άλλως να δύνανται να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις, χωρίς ουδόλως και παρά τα αντιθέτως ανωτέρω αρεοπαγιτικά υποστηριζόμενα η δυνατότητα αυτή να απαιτείται να αποτελεί βεβαιότητα! Κάτι τέτοιο θα σήμαινε άλλωστε την αποψίλωση την παρεχόμενης προστασίας, κάτι που προφανώς και δεν εμπίπτει στη σχετική νομοθετική πρόβλεψη, αλλά και στην εν γένει νομοθετική βούληση αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος.

Από την Εισηγητική Έκθεση άλλωστε του Ν. 1650/1986⁶⁷ προκύπτει ευκρινώς ότι η αποτροπή της ρύπανσης και γενικότερα της υποβάθμισης του περιβάλλοντος με τη λήψη όλων των αναγκαίων προς την κατεύθυνση αυτή μέτρων, καθώς και η διασφάλιση της ανθρώπινης υγείας από τις διάφορες μορφές υποβάθμισης του περιβάλλοντος και ειδικότερα από τη ρύπανση και τις οχλήσεις, ανάγονται σε θεμελιώδεις σκοπούς και αποτελούν κατευθυντήρια γραμμή της εθνικής περιβαλλοντικής μας πολιτικής. Δε θα μπορούσε ποτέ συνεπώς ο νομοθέτης να αξιώνει για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος βεβαιότητα ως προς την ικανότητα των ρύπων να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία κλπ. Η ίδια η διατύπωση των διατάξεων άλλωστε αποδεικνύει ότι η ανωτέρω θέση δεν εμπίπτει στη νομοθετική σκέψη και βούληση τιμώρησης των παραβατών.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τα αποδειχθέντα περιστατικά, από την ανωτέρω δραστηριότητα των κατηγορουμένων και συγκεκριμένα από «την από Νοέμβριο του

⁶⁶ Εν ευρεία εννοία ώστε στην έννοια των ρύπων να περιληφθούν οι κάθε είδους ουσίες θόρυβοι, ακτινοβολίες, ή λοιπές μορφές ενέργειας, όπως απαιτεί το άρ. 2 παρ. 2 ν. 1650/86.

⁶⁷ Βλ. Εισηγητική Έκθεση Ν. 1650/1986, σελ. 1 και 2 και σχόλια Α. Παπανοφύτου, Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, Τόμος Α', Η γενικότερη δικαιοπολιτική, η νομοθεσία και νομολογία στο πεδίο της ποινικής προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης, Η προστασία του περιβάλλοντος, των καταναλωτών και των εργαζομένων, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997, σελ. 255 επ.

2003 ειδική έκθεση του συνηγόρου του πολίτη για τους σταθμούς βάσεις της κινητής τηλεφωνίας (σελ. 23) γίνεται αναφορά σε κείμενο του Παγκοσμίου Οργανισμού Υγείας (Π.Ο.Υ.) με τίτλο Ηλεκτρομαγνητικά πεδία και Δημόσια Υγεία (Μάρτιος 2000), όπου αναφέρεται ότι "η εκτίμηση των πιθανών επιπτώσεων στην υγεία από ηλεκτρομαγνητικά πεδία, χαρακτηρίζεται από μεγάλο βαθμό αβεβαιότητας. Συγκεκριμένα, μια σειρά από επιδημιολογικές μελέτες υποδεικνύουν την ύπαρξη ασθενούς συσχέτισης μεταξύ της έκθεσης σε ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία και ανθρώπινης ασθένειας. Οι μελέτες συμπεριλαμβάνουν ποικίλες ασθένειες και συνθήκες έκθεσης (στην ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία). Είναι σαφές ότι υπάρχει σημαντική επιστημονική αβεβαιότητα, καθώς και μεγάλη ανησυχία του κοινού στο θέμα αυτό".

Περαιτέρω στην ίδια σελίδα, αναφέρει η αρεοπαγίτικη απόφαση, γίνεται αναφορά στις μη ιοντίζουσες ακτινοβολίες κινητής τηλεφωνίας, όπου αναγράφεται ότι οι επιδράσεις της στην υγεία των ανθρώπων εξαρτάται προπάντων από την ένταση, τη συχνότητα αλλά και τη διάρκεια της. Εξάλλου, η μάρτυρας υπερασπίσεως δεν προσκομίζει επιστημονικές μελέτες που να εδραιώνουν την άποψη της ως ειδικού και ως εκ τούτου δεν δύναται να τεκμηριώσει τον ισχυρισμό της υπεράσπισης περί έλλειψης επικίνδυνης επίπτωσης στην υγεία των ανθρώπων από την λειτουργία των κεραιών κινητής τηλεφωνίας εντός της πόλεως και δη στο δώμα ξενοδοχείου (η πρώτη) και επιπλέον πλησίον κατοικιών αλλά και δημοτικού σχολείου η δεύτερη, Υπό τα άνω δεδομένα το Δικαστήριο κρίνει ότι συγκροτείται και η αντικειμενική αλλά και η υποκειμενική υπόσταση του αδικήματος του άρθ. 28 παρ. 1β του Ν. 1650/1986...».

Προφανές (και αποδειχθέν) κατέστη συνεπώς το ότι συντελέστηκε υποβάθμιση του περιβάλλοντος, αφού προκλήθηκε εκ των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων ρύπανση η οποία συνίστατο σε παρουσία στο περιβάλλον ακτινοβολίας, ικανής/δυνάμενης να προκαλέσει αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία των περιοίκων. Το ότι 'η εκτίμηση των πιθανών επιπτώσεων στην υγεία από ηλεκτρομαγνητικά πεδία χαρακτηρίζεται από μεγάλο βαθμό αβεβαιότητας', όπως αναφέρει ο Π.Ο.Υ. ανωτέρω ουδόλως επηρεάζει ή διαφοροποιεί την εκτίμηση περί πρόκλησης περιβαλλοντικής υποβάθμισης, αφού η πιθανότητα επέλευσης αρνητικών επιπτώσεων αρκεί να είναι υπαρκτή, όχι βεβαίως ασήμαντη. Εν προκειμένω ωστόσο υπήρχε η πιθανότητα αυτή κι έτσι λανθασμένα ο Άρειος Πάγος προσάπτει στο κατ'

έφεση δικάσαν δικαστήριο την αιτίαση του περιορισμού της στο ότι οι εκλυθέντες ρύποι δύνανται απλώς να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις. Θα μπορούσε μάλιστα να υποστηριχθεί ότι υπάρχει κι έλλειψη αιτιολογίας στην αρεοπαγίτικη απόφαση καθόσον θα έπρεπε να λάβει υπόψη της και λοιπά στοιχεία που θα μπορούσαν να αποτελούν ενδείκτες μιας πιθανώς συντελεσθείσας ρύπανσης.

vii. Σύγκριση ως προς την ερμηνεία της διάταξης - Αδιάκριτη και σωρευτική χρήση των όρων ρύπανση και υποβάθμιση

Στην υπ' αριθμ. 580/2011 απόφαση ΑΠ⁶⁸, εξετάζεται η νομική ορθότητα της προσβαλλόμενης 125/2010 απόφασης του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Δυτικής Μακεδονίας, δικάσαντος ως δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, το οποίο καταδίκασε τον κατηγορούμενο για ρύπανση και (;) υποβάθμιση του περιβάλλοντος από αμέλεια (άρθρ. 28 παρ. 1 εδ. α του Ν. 1650/1980), σε ποινή φυλακίσεως τριών μηνών ανασταλείσα επί τριετία. Σύμφωνα με τα αποδειχθέντα και συνεπώς έτσι ληφθέντα υπόψη από το Δικαστήριο πραγματικά περιστατικά, «Ο κατηγορούμενος, στις 23-8-2006, ως νόμιμος εκπρόσωπος της εδρεύουσας στη ... εταιρίας με την επωνυμία ".....", εκμεταλλευόταν εξορύσσοντας κοιτάσματα λιγνίτη από το λιγνιτωρυχείο συνολικής έκτασης 935.343 τ.μ., που διατηρούσε η ανωτέρω εταιρία, στη θέση "... του Δ.Δ. ... του Δήμου ..., δραστηριότητα για την οποία απαιτείτο η έγκριση όρων για την προστασία του περιβάλλοντος κατά το άρθρο 4§1α Ν. 1650/1986, παρόλο που δεν τηρούνταν κατά τη λειτουργία της εγκατάστασης αυτής όλοι οι περιβαλλοντικοί όροι που είχαν επιβληθεί με τη με αριθμό 149671/3600/4-8-2006 ΚΥΑ Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων, καθώς κατά την άσκηση της δραστηριότητας αυτής: α) δεν είχε δημιουργήσει πράσινη ζώνη προστασίας... β) δεν φρόντισε ώστε να σημειωθεί επαρκώς η Ε.Ο. ...-..., στα σημεία όπου διέρχονταν τα φορτηγά της εταιρίας... γ) δεν οριοθέτησε, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 5 του Ν. 3010/2002, το ρέμα..., δ) δεν έκανε συστηματική διαβροχή όλων των κονιορτοπαραγωγών εστιών των χώρων επέμβασης (μέτωπα εξόρυξης, χώροι εναπόθεσης στείρων, δρόμοι κυκλοφορίας των φορτηγών που διακινούν τα υλικά, προσωρινοί σωροί απόθεσης τελικών προϊόντων) για την καταστολή της σκόνης, ε) επιπλέον δεν μερίμνησε ώστε στο σπαστήρα και το

⁶⁸ Α' Δημοσίευση σε ΝΟΜΟΣ.

τριβείο να υπάρχει μόνιμο σύστημα διαβροχής, με συνέπεια την έκλυση μεγάλων ποσοτήτων σκόνης στην ατμόσφαιρα και την επακόλουθη ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος στην περιοχή.

Περαιτέρω, αποδείχθηκε, όμως, ότι οι παραλείψεις αυτές δεν οφείλοντο σε πρόθεση του κατηγορουμένου να υποβαθμίσει το περιβάλλον, αλλά σε αμέλεια του, καθόσον η εταιρία στη συνέχεια, έλαβε όλα σχεδόν τα αναγκαία μέτρα για τη μη ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος, με τη δενδροφύτευση των τμημάτων των χώρων επέμβασης, την παράκαμψη της επαρχιακής οδού ... - ... με την κατασκευή ιδιωτικού δρόμου για την κάλυψη των αναγκών του ορυχείου, τη συστηματική διαβροχή του εδάφους...

Επομένως, πρέπει, κατ' επιτρεπτή μεταβολή της κατηγορίας, να κηρυχθεί ένοχος της παραπάνω πράξεως εξ αμελείας και να του αναγνωρισθεί, όπως και πρωτοδίκως, το ελαφρυντικό της ειλικρινούς μεταμέλειας (αρθρ. 84 παρ. 2 εδ. δ ΠΚ)".

Ο Άρειος Πάγος με την ως άνω απόφασή του ανήρесе την κατ' έφεση εκδοθείσα απόφαση, με την εξής αιτιολογία: «Με τις παραπάνω παραδοχές, έτσι που έκρινε το δευτεροβάθμιο Δικαστήριο και κατέληξε στην ενοχή του αναιρεσείοντος για ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος κατά παράβαση των προαναφερομένων διατάξεων του ν. 1650/1986, δεν διέλαβε στην απόφασή του με πληρότητα την απαιτούμενη ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία διότι: Ενώ εκτίθεται η μη τήρηση των περιβαλλοντικών όρων που είχαν επιβληθεί με τη χορηγηθείσα άδεια και τί προληπτικά ή κατασταλτικά των ρύπων μέτρα έπρεπε να λάβει και δεν έλαβε η εταιρεία εκμετάλλευσης του λιγνιτωρυχείου, δεν διερευνήθηκε ούτε προσδιορίζεται, όπως είναι αναγκαίο, ούτε στο αιτιολογικό, ούτε και στο διατακτικό της αποφάσεως, ότι η έκλυση των μεγάλων ποσοτήτων σκόνης στην ατμόσφαιρα της περιοχής κατά την εξόρυξη του λιγνίτη από το λιγνιτωρυχείο της εταιρείας ".....", της οποίας τυγχάνει νόμιμος εκπρόσωπος ο αναιρεσείων κατηγορούμενος, ήταν πιθανόν τότε που τελέστηκε η πράξη, την 23-8-2006, να είχε αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων της περιοχής, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομία και στις αισθητικές αξίες.

Επίσης δεν διευκρινίζεται στο αιτιολογικό, πώς και γιατί με την εξόρυξη κοιτασμάτων λιγνίτη του εργοστασίου προκλήθηκε υποβάθμιση του περιβάλλοντος,

ποίοι ήταν οι περιβαλλοντολογικοί όροι και ποία ήταν, στη συγκεκριμένη περίπτωση, τα ανώτατα επιτρεπόμενα ανεκτά όρια ρύπων από την εκλυόμενη σκόνη και πώς καθορίστηκαν αυτά και δεν αρκεί η αόριστη αναφορά έκλυσης μεγάλων ποσοτήτων σκόνης στην ατμόσφαιρα. Πέραν αυτών η προσβαλλόμενη απόφαση δεν αναφέρει ποία διάταξη νόμου ή διάταγμα ή υπουργική απόφαση, προβλέπει τα ανώτατα όρια ρύπων τα οποία κατά τις παραδοχές υπερέβη η εταιρεία που εκπροσωπεί ο αναιρεσείων, ούτε προσδιορίζει ποία η ποσότητα, ποία η συγκέντρωση ή η διάρκεια των ρυπογόνων ουσιών της σκόνης από λιγνίτη, ώστε να κριθεί αν πράγματι η εν λόγω εταιρεία υπερέβη τα όρια αυτά, οπότε και μόνον μπορούν να προκληθούν αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και την υγεία των περιοίκων, στους ζώντες οργανισμούς και τα οικοσυστήματα ή υλικές ζημιές και εντεύθεν να επέλθει ρύπανση του περιβάλλοντος και υποβάθμιση αυτού στην εν λόγω περιοχή της ..., αναγκαία για την πραγμάτωση του εν λόγω εγκλήματος...».

Η πρώτη πλημμέλεια που εντόπισε ο Άρειος Πάγος, στην οποία και θα σταθούμε για τις ανάγκες της στο παρόν γιγνώμενης κριτικής, αφορούσε στη μη αναφορά της *ad hoc* δυνατότητας της εκλυθείσας στην ατμόσφαιρα σκόνης να προκαλέσει αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων της περιοχής, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομία και στις αισθητικές αξίες, όπως ρητά απαιτεί η παρ. 4 άρ. 2 ν. 1650/1986 για τη στοιχειοθέτηση της έννοιας της υποβάθμισης του περιβάλλοντος.

Ωστόσο, η κατ' έφεση εκδοθείσα καταδικαστική απόφαση, δίκασε και καταδίκασε τον κατηγορούμενο και ήδη αναιρεσείοντα για ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος, χωρίς ωστόσο να γίνει ουδεμία αναφορά και περαιτέρω εξέταση στην τυχόν πλήρωση εν προκειμένω των όρων που απαιτούνται για την έννοια της ρύπανσης.

Το Ακυρωτικό δε ανήρесе την κρινόμενη απόφαση για τη – μεταξύ άλλων βέβαια – μη αναφορά στο σύνολο των απαιτούμενων για την πλήρωση της έννοιας της υποβάθμισης στοιχείων και συγκεκριμένα σε αυτό της εν προκειμένω και υπό τις δεδομένες συνθήκες δυνατότητας των ρύπων, ήτοι της σκόνης που απελευθερώθηκε προς το περιβάλλον, να επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων, στην ιστορική και πολιτιστική

κληρονομιά και στις αισθητικές αξίες, χωρίς να κάνει ουδεμία αναφορά στα στοιχεία που πληρώνουν κατά νόμον την έννοια της ρύπανσης.

Φρονούμε ωστόσο ότι θα έπρεπε να καθορισθεί ειδικώς και σαφώς ποιος τελικώς τρόπος πραγμάτωσε το αδίκημα το περιγραφόμενο στην παρ. 1 στοιχ. α) άρ. 28; Αυτός της ρύπανσης ή αυτός της υποβάθμισης του περιβάλλοντος και να αιτιολογηθεί επαρκώς και ορισμένως ως προς τα στοιχεία που δικαιολογούν και επιβάλλουν την κατηγορία και τελικά καταδίκη του προσώπου για τις παράνομες ενέργειές του, οι οποίες αιτιωδώς ρύπαναν ή υποβάθμισαν αυτό. Δεν εστίασε ωστόσο το ενδιαφέρον της στο σημείο αυτό η ως άνω αρεοπαγίτική απόφαση και ουδέν διέλαβε περί του αναγκαίου της ειδικής και συγκεκριμένης αναφοράς σε έναν από τους δύο περιγραφόμενους τρόπους πλήρωσης του αδικήματος, ή και των δύο μεν, με τη συνακόλουθη όμως αιτιολόγηση της εξίσου πλήρωσης των εννοιών βάσει των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης.

Σε αντίστοιχο πνεύμα κινείται και η υπ' αριθμ. **1375/2010 ΑΠ**⁶⁹, στην οποία επικυρώνεται η κατ' έφεση εκδοθείσα *3860/2009 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Θεσσαλονίκης, σύμφωνα με την οποία «...ο αναιρεσείων κηρύχθηκε ένοχος για ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος και του επιβλήθηκε ποινή φυλακίσεως δώδεκα (12) μηνών ανασταλείσα. Ειδικότερα κηρύχθηκε ένοχος διότι: "Α) Στο ... κατά το χρονικό διάστημα από 15-7-2003 έως τον Οκτώβριο του 2003 με περισσότερες από μία πράξεις που συνιστούν εξακολούθηση του ιδίου αδικήματος, με την κάτωθι αναφερόμενη ιδιότητά του, με πρόθεση προκάλεσε- με πράξη που αντιβαίνει στις διατάξεις του Ν. 1650/86 - υποβάθμιση του περιβάλλοντος ως τέτοιου νοουμένου του συνόλου των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες.*

Ειδικότερα με την ιδιότητα του Προέδρου - Διευθύνοντος Συμβούλου και νομίμου εκπροσώπου της ανώνυμης εταιρίας με την επωνυμία ".....", που εδρεύει στο ... και διατηρεί βιομηχανικό σφαγείο κρεάτων -τυποποιητηρίου - εργοστασίου επεξεργασίας υποπροϊόντων σφαγής, δεν προέβη στην ενδεδειγμένη διαχείριση των

⁶⁹ Α' Δημοσίευση σε ΝΟΜΟΣ.

ζωικών αποβλήτων του σφαγείου και δη ορισμένες φορές αποτέφρωνε τα στερεά απόβλητα του σφαγείου σε αποτεφρωτικό κλίβανο ζωικών αποβλήτων (για τον οποίο δεν είχε εκδοθεί ακόμη η απαιτούμενη άδεια λειτουργίας) ο οποίος δε διέθετε τα απαιτούμενα φίλτρα με αποτέλεσμα να υπάρχει έντονη οσμή καμένης σάρκας που διαχέονταν στο περιβάλλον, άλλες φορές πέταγε κεφάλια και άλλα μέλη των σφαγιασθέντων ζώων, εντός του προαυλίου χώρου του σφαγείου όπου βρίσκονταν και περιφερόμενα ελεύθερα σκυλιά και άλλοτε έσκαβε σε χώρους δίπλα από τη χωματερή του λάκκους όπου πέταγε διάφορα ζωικά απόβλητα τα οποία ακολούθως άφηνε ακάλυπτα, παρότι απαγορεύεται η ανεξέλεγκτη απόρριψη στερεών αποβλήτων εντός ή εκτός αστικών περιοχών και σε οποιοδήποτε φυσικό αποδέκτη και περαιτέρω προέβαινε σε επιφανειακή διάθεση των υγρών αποβλήτων του σφαγείου σε ένα αυτοσχέδιο κανάλι με αποτέλεσμα την υποβάθμιση (και όχι ρύπανση;) του περιβάλλοντος, η οποία ήταν πιθανό να είχε αρνητικές επιπτώσεις, στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων, στην ιστορική και πολιτική κληρονομιά και στις αισθητικές αξίες.

Κατά το χρονικό διάστημα από 15-7-2003 έως τον Ιούνιο 2004 προκάλεσε ρύπανση και υποβάθμισε το περιβάλλον και άσκησε δραστηριότητα υπερβαίνοντας τα όρια της άδειας που του έχει χορηγηθεί και συγκεκριμένα ως πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου και διευθύνων σύμβουλος της εταιρείας με την επωνυμία "... ", η οποία διατηρούσε μονάδα βιομηχανικού σφαγείου, επεξεργασίας τυποποίησης και εμπορίας κρεάτων στο 2^ο χιλιόμετρο της Επαρχιακής Οδού ..., προέβη στη λειτουργία της μονάδας αυτής κατά παράβαση όμως των περιβαλλοντικών όρων λειτουργίας της και ειδικότερα : Δεν μερίμνησε ώστε να γίνει κατάλληλης πυκνότητας δενδροφύτευση στα όρια του ακινήτου όπου ασκείτο η επιχείρηση και σε ελεύθερους χώρους του σφαγείου, όπως είχε επιβληθεί με τον- όρο 3,14 της υπ' αριθμ. πρωτ. 5020/2003 απόφασης της Διεύθυνσης Προστασίας Περιβάλλοντος και Χωροταξίας Θεσσαλονίκης αλλά αντίθετα η δενδροφύτευση που είχε πραγματοποιήσει ήταν εντελώς ανεπαρκής, καθώς συνίστατο σε πολύ μικρά δένδρα λίγων εκατοστών.

Διοχέτευε κατ' επανάληψη τα υγρά απόβλητα της ως άνω επιχείρησης σε χώρους μέσα στο ακίνητο της επιχείρησης κατά τρόπον ώστε αυτά (υγρά απόβλητα, μεταξύ των οποίων υπήρχε και αίμα των σφαγίων) να διαρρέουν προς γειτονικά

ακίνητα..., διοχέτευε κατ' επανάληψη (μέσω φορτηγών αυτοκινήτων της ως άνω επιχείρησης) τα λύματα που προέκυπταν από τον σφαγιασμό των ζώων και την επεξεργασία των κρεάτων σε παρακείμενο χείμαρρο, όπως επίσης και προέβη κατ' επανάληψη στην εναπόθεση ζωικών αποβλήτων ανεπεξέργαστων σε παρακείμενο αγροτεμάχιο... Τοποθετούσε κατ' επανάληψη ποσότητες από την κοπριά των ζώων χωρίς καμία επεξεργασία σε παρακείμενο αγροτεμάχιο..., δεν φρόντιζε για τον τακτικό και καθημερινό καθαρισμό του χώρου σταυλισμού των ζώων, αλλά αντίθετα οι χώροι αυτοί δεν ήταν καθαροί, ήταν δε συχνά ανοικτοί, με αποτέλεσμα η δυσσομία από τα ζώα να είναι έντονη και να γίνεται αντιληπτή από τους περιοίκους⁷⁰.

Εξαιτίας όλων των ανωτέρω ενεργειών του προκάλεσε ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος, καθόσον το μεν από τη διάθεση, με τους τρόπους που αναφέρθηκαν των λυμάτων και των υγρών αποβλήτων της ανωτέρω επιχείρησης προκαλούνταν στους παρακείμενους χώρους (ήτοι στα γειτονικά ακίνητα και στους γειτονικούς κοινόχρηστους χώρους) συσσώρευση λυμάτων και υγρών αποβλήτων, στα οποία περιλαμβάνονταν κυρίως ζωικά απόβλητα και αίματα ζώων, το δε από την παρουσία αυτών των ρύπων στην περιοχή προκαλούνταν έντονες δυσσομίες. Επιπλέον προκάλεσε και χειροτέρευση της αισθητικής εικόνας του περιβάλλοντος από την παρουσία τέτοιων ρύπων και την εκπομπή δυσσομίας που ήταν πολύ πιθανό να είχε αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, όπως και στην ποιότητα ζωής και την υγεία των κατοίκων, δοθέντος ότι πλησίον της ανωτέρω επιχείρησης βρίσκονταν και άλλες επιχειρήσεις Β] με περισσότερες πράξεις τέλεσε περισσότερα αδικήματα και δη: 1) Στο ... την 12-12-2003 με πρόθεση προκάλεσε υποβάθμιση στο περιβάλλον ως τέτοιου νοουμένου του συνόλου των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες και κατά παράβαση του Ν. 1650/86. Ειδικότερα, με την ιδιότητα του ως νομίμου εκπροσώπου και δη ως προέδρου και διευθύνοντος συμβούλου της εταιρίας με την επωνυμία ".....", που εδρεύει στο ... και που διατηρεί βιομηχανικό σφαγείο κρεάτων, δεν φρόντισε για τη σωστή λειτουργία και

⁷⁰ Για όλες τις ανωτέρω αναφερθείσες παραβάσεις αναγράφονται στην απόφαση οι πράξεις της διοίκησης που επέβαλαν τις παραβιασθείσες από τον κατηγορούμενο υποχρεώσεις.

ρύθμιση του καυστήρα του αποτεφρωτικού κλιβάνου ζωικών αποβλήτων του παραπάνω σφαγείου, με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται κατά τον έλεγχο που διενήργησε η διεύθυνση προστασίας περιβάλλοντος η μεν εσωτερική θερμοκρασία του ως άνω καυστήρα χαμηλότερη από την επιτρεπόμενη ελάχιστη θερμοκρασία των 850°C η δε τιμή του μονοξειδίου του άνθρακα (CO) υψηλότερη (;300 ppm) από τα επιτρεπόμενα όρια που προβλέπονται στην υπ' αριθμ. 90393/12-3-2002, όπως τροποποιήθηκε με την υπ' αρ. 5020/1-12-2003 απόφαση περιβαλλοντικών όρων, και δη υψηλότερη από 50 ppm (mg/m³) και κατ' επέκταση να προκαλείται έτσι υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η οποία έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων της περιοχής. 2) Στο 2^ο χιλιόμετρο της επ. οδού ... την 16η και 17η Απριλίου 2004 εκ προθέσεως προκάλεσε ρύπανση και υποβάθμιση το περιβάλλον με πράξη και παράλειψη, που αντιβαίνουν στις διατάξεις του νόμου 1650/86. Ειδικότερα ως Πρόεδρος και Διευθύνων Σύμβουλος της ανωνύμου εταιρίας βιομηχανικών σφαγείων ".... -" υπέχων ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να μεριμνά για την τήρηση των διατάξεων που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος, διοχέτευσε μεγάλη ποσότητα υγρών λυμάτων προερχόμενα από τη λειτουργία των σφαγείων στον άγριο χώρο της επιχείρησης ως και σε παρακείμενη χωματινή αγροτική οδό και δεν λειτούργησε τον βιολογικό καθαρισμό της επιχείρησης προκαλέσας έτσι ρύπανση δια της παρουσίας στο περιβάλλον ρύπων, ήτοι υγρών αποβλήτων ως και υποβάθμιση, δια της αφόρητης δυσσομίας που προεκλήθη και καθιστούσε αδύνατη την παραμονή και εργασία στις λοιπές βιοτεχνικές επιχειρήσεις της περιοχής, μεταξύ των οποίων το ξυλουργικό εργοστάσιο του Ψ2 και τη βιοτεχνία εύκαμπτων αεραγωγών του Ψ1...».

Εντύπωση θα έλεγε κανείς προκαλεί ο χαρακτηρισμός των πράξεων της μη ενδεδειγμένης διαχείρισης των ζωικών αποβλήτων του σφαγείου και δη της αποτεφρώσεως των στερεών αποβλήτων του σφαγείου σε αποτεφρωτικό κλίβανο ζωικών αποβλήτων ο οποίος δε διέθετε τα απαιτούμενα φίλτρα με αποτέλεσμα να υπάρχει έντονη οσμή καμένης σάρκας που διαχέονταν στο περιβάλλον, της απόρριψης κεφαλών και λοιπών ζωικών μελών, εντός του προαυλίου χώρου του σφαγείου, της ταφής σε παρακείμενους της χωματερής λάκκους ζωικών αποβλήτων, της επιφανειακής διάθεσης υγρών αποβλήτων του σφαγείου σε αυτοσχέδιο κανάλι

ως υποβάθμιση του περιβάλλοντος, με πιθανές(;) αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής υγείας των κατοίκων και όχι ρύπανση αυτού.

Ωστόσο ορθά στο υπ' αριθμόν 2) σημείο, χαρακτηρίζει ως ρύπανση τη διοχέτευση υγρών λυμάτων προερχόμενων από τη λειτουργία των σφαγείων στον αύλειο χώρο της επιχείρησης και σε παρακείμενη χωμάτινη αγροτική οδό και τη μη λειτουργία βιολογικού καθαρισμού της επιχείρησης αναφέροντας τον κατηγορούμενο ως «προκαλέσαντα έτσι ρύπανση δια της παρουσίας στο περιβάλλον ρύπων, ήτοι υγρών αποβλήτων» αναφέρει ακολούθως ως υποβάθμιση την αφόρητη δυσσομία που προκλήθηκε από την αμέσως ανωτέρω πράξη της διοχέτευσης σε χωμάτινη οδό των λυμάτων, η οποία καθιστούσε αδύνατη την παραμονή και εργασία στις λοιπές βιοτεχνικές επιχειρήσεις της περιοχής». Αυτό σημαίνει ότι το Δικαστήριο διαφοροποίησε στο σημείο αυτό τις δύο έννοιες και εξέτασε τη νοηματική πλήρωσή τους βάσει των αποδειχθέντων πραγματικών περιστατικών σε συνάρτηση με τις διαφορετικές προϋποθέσεις που τίθενται στο νόμο για καθεμιά από αυτές (ενν. τη ρύπανση και την υποβάθμιση).

Παρά ταύτα και παρά την επαινετική μας στάση για τη διάκριση των ως άνω εννοιών, θα πρέπει να λεχθεί ευθύς εξαρχής ότι μας εκπλήσσει ο χαρακτηρισμός των ανωτέρω πράξεων ως υποβάθμιση κι όχι ρύπανση του περιβάλλοντος, μιας και για την πράξη της υποβάθμισης απαιτείται αλλά και αρκεί η πιθανότητα επέλευσης αρνητικών επιπτώσεων στην οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής και την υγεία των κατοίκων, ενώ για αυτήν της ρύπανσης απαιτείται ικανότητα πρόκλησης αρνητικών επιπτώσεων στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς κλπ, ως εκ της ποσότητας, συγκέντρωσης ή διάρκειας των ρύπων που έχουν απελευθερωθεί παράνομα στο περιβάλλον. Η ρύπανση δηλαδή αφορά μια βαρύτερης μορφής προσβολή του περιβάλλοντος, η οποία εξειδικεύεται και ελέγχεται μέσα από συγκεκριμένα στοιχεία.

Ακολούθως επισημαίνεται η παράλειψη αναφοράς της δυνατότητας ως εκ της ποσότητας, της συγκέντρωσης, ή της διάρκειας, να προκαλέσουν οι προκληθέντες ρύποι (η απόφαση αποφαινεται περί ύπαρξης -και- ρύπανσης ανωτέρω) αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς και στα οικοσυστήματα ή

υλικές ζημιές και γενικά να καταστήσουν το περιβάλλον ακατάλληλο για τις επιθυμητές χρήσεις του, κατά τη ρητή απαίτηση του νόμου εκ της διατυπώσεως της παρ. 2 άρ. 2 ν. 1650/86.

Για την πληρότητα της εδώ γενόμενης αναλύσεως πρέπει να αναφερθούμε και σε μια ακόμη πλημμέλεια της αναλυόμενης αποφάσεως, η οποία συνίσταται στην παράλειψη άσκησης δίωξης και μετέπειτα καταδίκης του συνόλου των μελών του Δ.Σ., εφόσον όπως προκύπτει από το σκεπτικό της αποφάσεως πρόκειται για παράνομες κι ως εκ τούτου αξιόποινες πράξεις οι οποίες τελέστηκαν με ενέργεια. Η με ενέργεια πρόκληση της βλαπτικής για το περιβάλλον ρύπανσης καθιστά περιττή την προσφυγή στην παράγραφο 5 του άρθρου 28 και θεμελιώνει αυτοτελή ποινική ευθύνη για κάθε μέλος το οποίο 'δίνει εντολή' να επιχειρηθούν εγκληματικές πράξεις.

Αξιωματημένη είναι η υπ' αριθμ. 2391/2008 απόφαση του Εφετείου Αθηνών⁷¹, που αφορούσε στην με δόλο διάθεση υγρών βιομηχανικών αποβλήτων και λυμάτων στον χείμαρρο Ασωπό Βοιωτίας, χωρίς προηγούμενη πλήρη επεξεργασία τους, καθ' υπέρβαση των ανωτάτων επιτρεπτών ορίων εκπομπής υγρών αποβλήτων.

Η απόφαση αυτή, συνεπής προς την κατηγορία και καταδίκη για το αδίκημα του στοιχ. α της παρ. 1 άρ. 28 ν. 1650/86 και συγκεκριμένα της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, κάνει λόγο για ρύπανση αυτού, η οποία είναι δυνατό να έχει επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία. «...Ειδικότερα, ο α' των κατηγορουμένων, διέθεσε υγρά βιομηχανικά απόβλητα και λύματα στον χείμαρρο Ασωπό Βοιωτίας, χωρίς να έχει προβεί σε προηγούμενη πλήρη επεξεργασία "αυτών, υπερβαίνοντας τα προσδιοριζόμενα στην υπ' αριθμ. 19640/79 Κοινή Νομαρχιακή απόφαση" "περί διαθέσεως υγρών βιομηχανικών αποβλήτων και λυμάτων στον Βόρειο και Νότιο Ευβοϊκό Κόλπο" ανώτατα επιτρεπτά όρια εκπομπής υγρών αποβλήτων ...».

«Με τον τρόπο αυτό, συνεχίζει στο αιτιολογικό της η εφετειακή απόφαση, ο ανωτέρω κατηγορούμενος υποβάθμισε το περιβάλλον, αφού η παρουσία των ως άνω ουσιών μπορεί να έχει αρνητική επίπτωση αφενός στην οικολογική ισορροπία, καθώς τα λιμνάζοντα κατά μήκος του ποταμού απόβλητα εμφανίζουν έντονο χρωματισμό

⁷¹ Σε Αρμεν/2009 σελ. 583.

[μέλανα], δημιουργούν επικίνδυνες εστίες μόλυνσης των υδροφόρων στρωμάτων, τα χημικά ξεραίνουν οιαδήποτε βλάστηση υπάρχει στις όχθες του, συχνά δε εκβράζονται νεκρά ψάρια και απειλούνται με εξαφάνιση σπάνια είδη πουλιών (βροχοπούλι, μικρογαλιάντρα, νυχτοκόρακας, κρυπτοτσικνιάς, θαλασσοσφυριχτής, καλαμοκανάς, χαλκόκοτα, λευκοτσικνιάς κ.α) αφετέρου στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων των παραποτάμιων οικισμών καθώς δημιουργούνται ανθυγιεινές καταστάσεις (έντονη δυσσομία, ανάπτυξη εντόμων) και το νερό του χειμάρρου είναι ακατάλληλο για κάθε είδους χρήση».

Υποβάθμιση του περιβάλλοντος δέχθηκε και για τον δεύτερο κατηγορούμενο καθώς «...διέθεσε υγρά βιομηχανικά απόβλητα και λύματα στον χειμάρρο Ασωπό Βοιωτίας, χωρίς να έχει προβεί σε προηγούμενη πλήρη επεξεργασία αυτών, υπερβαίνοντας τα προσδιοριζόμενα στην υπ' αριθμ. 19640/79 Κοινή Νομαρχιακή απόφαση "περί διαθέσεως υγρών βιομηχανικών αποβλήτων και λυμάτων στον Βόρειο και Νότιο Ευβοϊκό Κόλπο" ανώτατα επιτρεπτά όρια εκπομπής υγρών αποβλήτων...».

«Με τον τρόπο αυτό ο ανωτέρω κατηγορούμενος υποβάθμισε το περιβάλλον, αφού η παρουσία των ως άνω ουσιών μπορεί να έχει αρνητική επίπτωση αφενός στην οικολογική ισορροπία, καθώς τα λιμνάζοντα κατά μήκος του ποταμού απόβλητα εμφανίζουν έντονο χρωματισμό [μέλανα], δημιουργούν επικίνδυνες εστίες μόλυνσης των υδροφόρων στρωμάτων, τα χημικά ξεραίνουν οιαδήποτε βλάστηση υπάρχει στις όχθες του, συχνά δε εκβράζονται νεκρά ψάρια και απειλούνται με εξαφάνιση σπάνια είδη πουλιών (βροχοπούλι, μικρογαλιάντρα, νυχτοκόρακας, κρυπτοτσικνιάς, θαλασσοσφυριχτής, καλαμοκανάς, χαλκόκοτα, λευκοτσικνιάς κ.α) αφετέρου στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων των παραποτάμιων οικισμών καθώς δημιουργούνται ανθυγιεινές καταστάσεις (έντονη, δυσσομία, ανάπτυξη εντόμων) και το νερό του χειμάρρου είναι ακατάλληλο για κάθε είδους χρήση».

Την παράνομη πράξη της υποβάθμισης του περιβάλλοντος αιτιολόγησε και για τον τρίτο κατηγορούμενο ο οποίος «διέθεσε υγρά βιομηχανικά απόβλητα και λύματα στον χειμάρρο Ασωπό Βοιωτίας, χωρίς να έχει προβεί σε προηγούμενη πλήρη επεξεργασία αυτών, υπερβαίνοντας τα προσδιοριζόμενα στην υπ' αριθμ. 19640/79 Κοινή Νομαρχιακή απόφαση "περί διαθέσεως υγρών βιομηχανικών αποβλήτων και λυμάτων στον Βόρειο και Νότιο Ευβοϊκό Κόλπο" ανώτατα επιτρεπτά όρια εκπομπής

υγρών αποβλήτων». Εξίσου δέχθηκε και γι' αυτόν τη δυνατότητα ως εκ της πράξεώς του να επέλθουν αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία κλπ.

Για τον πέμπτο αναιρεσείοντα αποφάνθηκε για την ίδια κατηγορία ήτοι της υποβάθμισης του περιβάλλοντος λόγω του ότι «διέθεσε υγρά βιομηχανικά απόβλητα και λύματα στον χείμαρρο Ασωπό Βοιωτίας, χωρίς να έχει προβεί σε προηγούμενη πλήρη επεξεργασία αυτών, υπερβαίνοντας τα προσδιοριζόμενα στην υπ' αριθμ. 19640/79 Κοινή Νομαρχιακή απόφαση "περί διαθέσεως υγρών βιομηχανικών αποβλήτων και λυμάτων στον Βόρειο και Νότιο Ευβοϊκό Κόλπο" ανώτατα επιτρεπτά όρια εκπομπής υγρών αποβλήτων», πληρουμένου και για αυτόν όπως και για τους προηγούμενους του στοιχείου της πιθανότητας επέλευσης αρνητικών επιπτώσεων στην οικολογική ισορροπία κλπ. Ομοίως με τους ανωτέρω αποφάνθηκε και για τον έκτο των εκκαλούντων.

viii. Η ακαταλληλότητα του περιβάλλοντος ως προς τις επιθυμητές του χρήσεις ως υποβάθμιση

Η υπ' αριθμ. 1866/2008 απόφαση ΑΠ επικυρώνει κατ' έφεση εκδοθείσα απόφαση⁷² δεχόμενη υποβάθμιση του περιβάλλοντος για την πράξη της ρίψης στερεών υλικών εκσκαφών (μπάζα) σε ξένο ακίνητο που προοριζόταν και όντως καλλιεργούνταν με ελιές, παράλληλα δε και η υπόλοιπη γύρω περιοχή προοριζόταν για γεωργικές εκμεταλλεύσεις, -αποκλειομένου συνεπώς του νόμου 998/79 περί προστασίας των δασών-, καθιστώντας αυτό ακατάλληλο για τις επιθυμητές χρήσεις του.

Το ζήτημα που τίθεται είναι ότι ενώ δέχεται και επικυρώνει απόφαση που τιμωρεί τον κατηγορούμενο και ήδη αναιρεσείοντα για την παράνομη πράξη της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, αναφέρει ως άμεσο αποτέλεσμα αυτής (ενν. της υποβάθμισης) την ακαταλληλότητα πλέον του περιβάλλοντος να επιτελέσει τις επιθυμητές χρήσεις του. Συγκεκριμένα αναφέρει τα εξής: «...οδηγός φορτηγού αυτοκινήτου ιδιοκτησίας (συγκατηγορουμένου του) απέρριψε σε ακίνητο κυριότητας του, που καλλιεργούσε με ελαιόδενδρα, όπως και η υπόλοιπη περιοχή γύρω προοριζόταν για γεωργικές εκμεταλλεύσεις, στερεά υλικά εκσκαφών (μπάζα) με

⁷² Αριθμ. απόφασης 2393/2007 Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών.

αποτέλεσμα να καταστήσει τούτο ακατάλληλο για την επιθυμητή χρήση του. Τούτο διότι μετά την εναπόθεση των εν λόγω αποβλήτων δεν ήταν δυνατή η καλλιέργεια του ακινήτου, για την άνω κατά προορισμό χρήση του και ο ιδιοκτήτης του αναγκάστηκε να απομακρύνει τα υλικά αυτά με δικές του δαπάνες, για να επαναφέρει το περιβάλλον στην προηγούμενη κατάσταση. Προέβη δε ο κατηγορούμενος στην πράξη του αυτή, γνωρίζοντας τις προαναφερόμενες δυσμενείς συνέπειες που θα δημιουργούσε.

Με βάση τις παραδοχές αυτές, το Εφετείο κήρυξε ένοχο τον κατηγορούμενο για υποβάθμιση του περιβάλλοντος... Έτσι κρίνοντας το Εφετείο, διέλαβε στην προσβαλλόμενη απόφασή του, αναφορικά με την παραπάνω αξιόποινη πράξη, την κατά τα άνω ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία, αφού...».

Αυτή η συνέπεια ωστόσο, της ακαταλληλότητας δηλαδή του περιβάλλοντος να επιτελέσει τις επιθυμητές χρήσεις του, αναφέρεται στην περίπτωση της ρύπανσης (παρ. 2 άρ. 2 ν. 1650/86) και όχι σε αυτήν της υποβάθμισης, όπως ανωτέρω. Γίνεται δε σαφές ότι προκαλείται μια σύγχυση τόσο στον εφαρμοστή, όσο και στον μελετητή του δικαίου, αφού οι έννοιες δεν εφαρμόζονται κατ' απόλυτη συνέπεια σε σχέση με τους νομοθετικούς ορισμούς που έχουν διατυπωθεί.

ix. Η οπτική παράβλαψη ως πράξη υποβαθμιστική του περιβάλλοντος

Αξιοσημείωτη είναι η υπ' αριθμ. 1005/1999 απόφαση ΑΠ⁷³ η οποία ανήρесе την απόφαση του κατ' έφεση δικάσαντος Τριμελούς Εφετείου Θεσσαλονίκης η οποία δέχθηκε τα εξής περιστατικά: «Οι κατηγορούμενοι στην περιοχή Καλοχωρίου Θεσσαλονίκης, κατά τις 23 και 24 Ιανουαρίου 1993, με περισσότερες πράξεις που συνιστούν εξακολούθηση ενός και του ίδιου αδικήματος, ο μεν πρώτος ως πρόεδρος του Δ.Σ. της εταιρείας «ΑΕ J.-O.-M.», που διατηρεί εκεί εγκαταστάσεις διύλιση πετρελαίου, ο δε δεύτερος ως διοικητικός διευθυντής των εγκαταστάσεων, ενώ είχαν αμφότεροι υποχρέωση να μεριμνούν για την τήρηση των διατάξεων που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος, δεν τήρησαν τις υποχρεώσεις τους αυτές και προκάλεσαν υποβάθμιση του περιβάλλοντος, με την εναπόθεση και μπάζωμα των στερεών βιομηχανικών αποβλήτων που προήλθαν από την πυρκαϊά του 1986 και ήταν τοποθετημένα στο οικόπεδο της J.-O. στο Καλοχώρι Θεσσαλονίκης, σε παρακείμενο

⁷³ Σε ΠοινΧρ/2000, σελ. 502 επ. και ΠοινΔικ/2000 σελ. 711 επ.

οικόπεδο (κοινόχρηστη εποικιστική έκταση) ιδιοκτησίας του Υπουργείου Γεωργίας. Η εναπόθεση αυτή προκάλεσε υποβάθμιση του περιβάλλοντος κατ' όψη...».

Η σχολιαζόμενη απόφαση αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της προχειρότητας με την οποία τα ελληνικά ποινικά δικαστήρια ερμηνεύουν κι εφαρμόζουν τις διατάξεις ενός νομοθετήματος που αποτελεί τον κεντρικό άξονα της εθνικής μας περιβαλλοντικής αντεγκληματικής πολιτικής⁷⁴.

Η κατ' έφεση ως άνω εκδοθείσα απόφαση στήριξε την κατηγορία της πράξης της υποβάθμισης τους περιβάλλοντος στην εναπόθεση και το μπάζωμα των στερεών βιομηχανικών αποβλήτων εγκαταστάσεων διυλιστηρίων πετρελαίου από οικόπεδο της εταιρίας σε παρακείμενη κοινόχρηστη έκταση ιδιοκτησίας του Υπουργείου Γεωργίας. Από αυτό συνάγεται ότι το Δικαστήριο θεώρησε και χαρακτήρισε την μετατόπιση ιδιωτικών αποβλήτων από ιδιωτική έκταση σε κοινόχρηστη ως «υποβάθμιση», ερμηνεία η οποία ωστόσο ουδόλως συμβαδίζει με την αντίστοιχη του άρ. 2 παρ. 4 ν. 1650/86.

Φαίνεται λοιπόν ότι η μετατόπιση αυτή που ενεργήθηκε από τους κατηγορουμένους θεωρήθηκε ως υποβάθμιση η οποία πιθανότατα κατά την κρίση του Δικαστηρίου θα είχε αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία των κατοίκων της περιοχής ή στις αισθητικές αξίες. Κάτι τέτοιο όμως συνιστά ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων η οποία οδηγεί σε θεμελίωση του αξιοποίνου, αποτελώντας συνεπώς απαγορευμένη και ανεπίτρεπτη αναλογία⁷⁵.

Από τα ανωτέρω καθίσταται σαφές ευθύς εξ αρχής ότι δεν μπορούμε ν συμφωνήσουμε με την άποψη που θεωρεί την μετατόπιση κι εναπόθεση μπαζών ως κατ' όψη υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Εκτός του ότι η οπτική υποβάθμιση δεν συγκαταλέγεται στους πιθανούς ή και δυνατούς τρόπους περιβαλλοντικής υποβάθμισης, δυσκολευόμαστε να δεχθούμε και ότι μια τέτοια ενέργεια έβλαψε η

⁷⁴ Ίδετε παρατηρήσεις Α. Παπανεοφύτου, σε ΠoinΔικ/2000, σελ. 712 επ.

⁷⁵ Α. Παπανεοφύτου, όπ.π., σελ. 713. Αντίθετος ο Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 26-27, ο οποίος θεωρεί ότι υπάρχει πράξη υποβάθμισης του περιβάλλοντος και στην περίπτωση της «οπτικής ρύπανσης» ή «οπτικής υποβάθμισης», θεωρώντας μάλιστα ότι κάτι τέτοιο προκύπτει ευθέως εκ το σαφές(!) όπως ο ίδιος παρατηρεί γράμμα του νόμου, με την αναφορά του τελευταίου σε αρνητικές επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής και στις αισθητικές αξίες.

είναι δυνατό να βλάβει τους περιοίκους. Διαφορετική θα ήταν ίσως η κριτική μας εάν κατά την αποδεικτική διαδικασία προέκυπταν στοιχεία που θα εξηγούσαν ότι από την πράξη της εναπόθεσης δημιουργείται διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας ή της υγείας των περιοίκων (πχ δημιουργία εκ των αποβλήτων παθογόνων μικροοργανισμών), θεμελιώνοντας τότε νομίμως ενοχή των κατηγορουμένων από μόνο το στοιχείο της μεταφοράς.

Ουσιαστικά η απόφαση αυτή περιπίπτει στο σφάλμα ουσιαστικά της εισαγωγής μιας νέας μορφής αξιόποινης συμπεριφοράς, πέραν των στο νόμο ρητώς προβλεπόμενων, αυτής της οπτικής αλλαγής του χώρου. Οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν από το δικάζον Δικαστήριο γιατί εκ μόνης της τοποθέτησης των αποβλήτων της εταιρίας τους σε κοινόχρηστο χώρο έβλαψαν την εικόνα του περιβάλλοντος χώρου κι επομένως πρέπει να κριθούν ένοχοι της πράξης της υποβάθμισης αυτού, ακόμη κι αν ήθελε θεωρηθεί ότι καμιά βλάβη του περιβάλλοντος ή διακινδύνευση της ζωής ή της υγείας δεν μεσολάβησε. Τέλος, δεν θα πρέπει να παραληφθεί να αναφερθεί μια ακόμη προβληματική αναμφίβολα ‘κατασκευή’ στην οποία υποπίπτει το ανωτέρω Δικαστήριο, αυτή περί «διοικητικού διευθυντή», έννοια η οποία δεν αναφέρεται στον νόμο κι επομένως καθιστά παράνομη την καταδίκη του περί ου ο λόγος προσώπου επί τη βάση αυτής του της ιδιότητας.

Διαφορετική είναι η αιτιολογία του ΑΠ στην υπ’ αριθμ. 1521/2004 απόφασή του η οποία επικυρώνει καταδίκη του κατ’ έφεση δικάσαντος Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ηρακλείου. Κατά την αποδεικτική διαδικασία αποδείχθηκαν τα εξής πραγματικά περιστατικά: Με τις αποφάσεις του ΥΠΕΧΩΔΕ εγκρίθηκαν οι περιβαλλοντικοί όροι για την λειτουργία του εργοστασίου, η τήρηση των οποίων ήταν απαραίτητη προς αποτροπή της περιβαλλοντικής ρύπανσης. *Εν τούτοις κατά το χρονικό διάστημα από 1-1-1999 μέχρι 2-3-99 κατά τη λειτουργία το εκέμπονταν αέρια και δυσοσμία, καθώς και οπτική ρύπανση λόγω των καπναερίων, που διαχέονταν σε όλες τις προαναφερόμενες περιοχές. Οι κάτοικοι των περιοχών αυτών υφίσταντο τη δυσοσμία από την επεξεργασία του ελαιοπυρήνα, η οποία ανάλογα με τις μετεωρολογικές συνθήκες γινόταν κατά περιόδους εντονότερη. Παράλληλα η έκλυση καπνών από την καύση του πυρηνόξυλου στην ατμόσφαιρα προκαλούσε και οπτική*

ρύπανση, η οποία υποβάθμιζε το περιβάλλον με το να προκαλεί αρνητικές στην ποιότητα ζωής των κατοίκων των περιοχών αυτών και είναι πιθανό να είχε βλαπτικές συνέπειες και στην υγεία τους, αφού αυτοί εξαναγκάζονται να ζουν σε ένα περιβάλλον ανθυγιεινό και οπτικά αντιαισθητικό».

Εν προκειμένω η οπτική ρύπανση αποτελεί επακόλουθο, ίσως το οπτικό επακόλουθο θα μπορούσε κάποιος να πει της εκπομπής των δυσωδών αερίων, η εκλυόμενη ποσότητα των οποίων είναι τόσο μεγάλη ώστε να είναι ευκόλως ορατό το υποβαθμιστικό του περιβάλλοντος αποτέλεσμα. Στο διατακτικό του όμως το Δικαστήριο κηρύσσει ενόχους τους κατηγορούμενους με το εξής κατά λέξη σκεπτικό: «Επομένως οι κατηγορούμενοι πρέπει να κηρυχθούν ένοχοι για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, διότι από την λειτουργία του εργοστασίου, για την οποία αυτοί είναι υπεύθυνοι, προκλήθηκε κατά τον προαναφερόμενο χρόνο ατμοσφαιρική ρύπανση με την έκλυση δυσάρεστων οσμών και καπνών, γεγονός που υποβάθμιζε το φυσικό περιβάλλον της περιοχής του εργοστασίου των γειτονικών περιοχών...». Βλέπουμε δηλαδή ότι η καταδίκη για υποβάθμιση στηρίχτηκε στην κατά νόμο προβλεπόμενη πρόκληση ρύπανσης με δυνητική επίπτωση στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και την υγεία των κατοίκων...

Επομένως δεν είναι ορθό⁷⁶ αυτό που υποστηρίχθηκε από μερίδα της θεωρίας⁷⁷ ότι υποβάθμιση συντελείται και διά της οπτικής ρύπανσης ή υποβάθμισης, επικαλούμενη μάλιστα προς επίρρωση του ισχυρισμού της τις ανωτέρω αποφάσεις οι οποίες αφενός μεν είναι ασφαλώς διάφορες ως προς τα πραγματικά περιστατικά που τις πλαισιώνουν και αφετέρου ως προς τη δεύτερη υπάρχει εσφαλμένη μεταφορά της αρεοπαγίτικης θέσης κι απόφασης.

⁷⁶ Παραβάλατε ωστόσο και το υπ' αριθμ. 1602/1992 Βούλευμα του ΣυμβΠλημΘεσ το οποίο εξομοίωσε την έννοια της συνέχειας του δασικού τοπίου με αυτήν της οπτικής ρύπανσης, αποδεχόμενο την εννοιολογική ύπαρξη της τελευταίας. (Επρόκειτο για περίπτωση επιχωματώσεων από τον κατηγορούμενο οι οποίες αποτέλεσαν 'έντονη επέμβαση στο φυσικό περιβάλλον' καθώς ειδικότερα διακοπτόταν και διαταρασσόταν η αισθητική του τοπίου.)

⁷⁷ Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 27.

χ. Ο αναγκαίος αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος

Αναγκαία συντρέχον στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης είναι κι αυτό της ύπαρξης αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της εγκληματικής ενέργειας (πράξης) και της συντελεσθείσας βλάβης. Πρέπει δηλαδή το αποτέλεσμα που επήλθε να είναι πραγμάτωση του κινδύνου που έθεσε σε εξέλιξη με τη συμπεριφορά του ο δράστης.⁷⁸ Ομοίως και για την περίπτωση που έχουμε πλήρωση της υπόστασης του άρθρου 28 με παράλειψη, θα αναζητείται η ύπαρξη υποθετικής αιτιότητας, θα ερευνάται δηλαδή η περίπτωση κατά την οποία θα εξέλιπε (ή όχι) το εγκληματικό αποτέλεσμα της ρύπανσης ή υποβάθμισης αν ο δράστης δεν ενεργούσε όπως ενήργησε. Μάλιστα, για να αποδειχθεί η ενοχή του θα πρέπει η πιθανολόγηση που θα επέλθει κατόπιν της ανωτέρω υπόθεσης να αγγίζει τα όρια της βεβαιότητας.

β. Υποκειμενική υπόσταση

Η υποκειμενική υπόσταση της διάταξης απαιτεί δόλο οποιασδήποτε μορφής, αρκούντος συνεπώς και του ενδεχομένου (άρ. 12, 27 ΠΚ), ο οποίος πρέπει να (επι-)καλύπτει όλα τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εκ δόλου βασικού αδικήματος κατά του περιβάλλοντος.

3. Η εξ αμελείας τέλεση

Στο άρθρο 2 παρ. 2 εδ. β προβλέπεται η περίπτωση της εξ αμελείας τέλεσης της πράξης της ρύπανσης ή της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, η οποία μετά την τροποποίηση που επέφερε ο Ν. 4042/2012 (άρθρο 7) τιμωρείται με ποινή φυλάκισης έως ενός έτους ή και χρηματική ποινή. Αυτό σημαίνει ότι το αδίκημα έγινε κατά τί βαρύτερο απ' ό,τι ήταν βάση του προϋσχύσαντος νόμου, όπου απειλείτο ποινή φυλάκισης μέχρι ενός έτους.

⁷⁸ Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, ό.π., σελ. 273, Δημητράτος Ν., «Ποινική προστασία του περιβάλλοντος: Δογματική θεμελίωση και σύνθεση της προβληματικής της» σε ΠοινΧρ/1994, σελ. 142-143, Αλεξιάδη Στ., Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος ως πρόβλημα αντεγκληματικής πολιτικής, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1981, σελ. 52 επ.

Όπως καλώς γνωρίζουμε η εξ αμελείας τέλεση αδικήματος έχει δύο όψεις: την εξωτερική και την εσωτερική αμέλεια. Η εξωτερική συνίσταται στο αντικειμενικό σφάλμα το οποίο οφείλεται στην άτεχνη ή πλημμέλη διεξαγωγή ενός εγχειρήματος, η εσωτερική πάλι συνιστά μια μορφή υπαιτιότητας κι αναλύεται στην έλλειψη προσοχής ή σύνεσης από την οποία και απέρρευσε τελικά η αμελής συμπεριφορά.⁷⁹ Εν προκειμένω η εξωτερική αμέλεια εντοπίζεται στην παράβαση του ν. 1650/1986 ή των κατ' εξουσιοδότησή του εκδιδόμενων κανονιστικών διοικητικών πράξεων, ενώ η εσωτερική στην μη καταβολή εκ μέρους του δράστη της προσοχής που ο μέσος συνετός κι ευσυνείδητος άνθρωπος επιδεικνύει ως προς την τήρηση των διοικητικών κανόνων και των περιεχομένων σε αυτούς καθηκόντων και στην μη επίδειξη της δέουσας προσοχής που ο ίδιος, σύμφωνα με τις ατομικές του δυνατότητες μπορεί να επιδείξει.

Για το ειδικώς κι εμπεριστατωμένως αιτιολογημένο των δικαστικών αποφάσεων ο Άρειος Πάγος απαιτεί να γίνεται ειδική μνεία ως προς το εάν το αδίκημα έχει τελεστεί εξ αμελείας ή εκ δόλου και συνακόλουθα να εκτίθενται με σαφήνεια και πληρότητα τα πραγματικά περιστατικά που υποστηρίζουν κι επιβεβαιώνουν την σχετική κρίση του δικαστηρίου της ουσίας, αφού αυτό είναι κρίσιμο για την ποινική μεταχείριση των δραστών.

Μοναδική παραφωνία στη θέση αυτή αποτέλεσε η υπ' αριθμ. 302/2010 ΑΠ⁸⁰, σύμφωνα με την οποία η ύπαρξη δόλου δεν είναι αναγκαίο να αιτιολογείται ιδιαίτερος, καθώς αυτός ενυπάρχει στη θέληση παραγωγής των πραγματικών περιστατικών που συγκροτούν την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος και εξυπακούεται(!) ότι υπάρχει σε κάθε περίπτωση που μεσολαβεί πραγμάτωση των περιστατικών...

⁷⁹ Ίδετε ως προς το θέμα αυτόν αντί άλλων Ανδρουλάκης Ν., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Ι. Θεωρία για το Έγκλημα, Β' Έκδοση, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα, 2006, σελ. 309 επ.

⁸⁰ σε ΠοινΧρ/2011, σε. 50. Ο Άρειος Πάγος ωστόσο με νεότερη απόφασή του διόρθωσε την προφανώς εσφαλμένη ανωτέρω θέση του περί μη αναγκαίου αναφοράς των πραγματικών περιστατικών και της μορφής υπαιτιότητας που την συνιστούν, (ΑΠ 1380/2010 σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.)

4. Η προνομιούχος παραλλαγή της περιορισμένης προσβολής

Στο εδάφιο γ της παραγράφου 2 του άρθρου 28 τυποποιείται η προνομιούχος παραλλαγή του (εκ δόλου) βασικού εγκλήματος του α εδαφίου. Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη την βούληση του ιστορικού νομοθέτη, όπως αυτή αποτυπώνεται στην Αιτιολογική Έκθεση του ν. 4042/2012⁸¹, περιπτώσεις υποβάθμισης του περιβάλλοντος με εντελώς ασήμαντες επιπτώσεις οφειλόμενες σε αμέλεια του υπαιτίου, δε θεωρούνται αξιόποινες.

Επί τη βάση των ορισμών που δόθηκαν ανωτέρω για τις έννοιες της υποβάθμισης και της ρύπανσης, ως περιορισμένες επιπτώσεις εν προκειμένω πρέπει να θεωρηθούν για την μεν πρώτη, οι αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά και στις αισθητικές αξίες, για τη δε δεύτερη, οι αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς και στα οικοσυστήματα.

Ως προς το στοιχείο του περιορισμένου αυτών, τα κριτήρια τα δίδει ο ίδιος ο νόμος. Είναι αυτά του *είδους* και της *ποσότητας* των ρύπων, εφόσον πρόκειται για ρύπανση και αυτά της *έκτασης* και *σημασίας* της υποβάθμισης, εφόσον πρόκειται για υποβάθμιση. Θέτει δηλαδή ο νόμος κάθε φορά ένα ποιοτικό (είδος και σημασία) κι ένα ποσοτικό κριτήριο (ποσότητα και έκταση). Μάλιστα από τη θεωρία υποστηρίζεται ότι ακριβώς επειδή τα κριτήρια που τίθενται είναι ιδιαιτέρως ασαφή και τα όρια μεταξύ της εμβέλειας των εννοιών περιορισμένα έως ρευστά, χρήσιμη θα είναι η προσφυγή στην ήδη υπάρχουσα νομολογιακή πλήρωση της έννοιας της «σοβαράς ρύπανσης» του άρθρου 13 του Ν. 743/1977, η οποία κατά την ίδια άποψη συνοψίζεται στη δυνατότητα της φύσης να αποκαταστήσει τη βλάβη αμέσως και με *ίδιες δυνάμεις*.⁸²

⁸¹ Σελ. 6 Αιτιολογικής Έκθεσης (www.hellenicparliament.gr).

⁸² Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 55.

5. Η υπόσταση της άνευ ή καθ' υπέρβαση άδειας άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας υποβαθμιστικής του περιβάλλοντος (άρ. 28 παρ. 1)

α. Αντικειμενική υπόσταση

Τα στοιχεία που πληρώνουν την αντικειμενική υπόσταση του εν λόγω αδικήματος είναι δύο, τα οποία και πρέπει σωρευτικά να πληρώνονται. Πρόκειται για τα εξής: α) άσκηση δραστηριότητας (εν γένει) χωρίς ή καθ' υπέρβαση της χορηγηθείσας άδειας ή έγκρισης και β) υποβάθμιση του περιβάλλοντος εκ της ασκούμενης δραστηριότητας.

Πρόκειται για έγκλημα κοινό, η διάταξη του οποίου περιλαμβάνει έναν χαλό ποινικό νόμο, αφού η άσκηση δραστηριότητας ή επιχείρησης δεν πληροί αυτοτελώς την εν λόγω υπόσταση, αλλά απαιτείται επιπλέον η αξιόποινη συμπεριφορά να μην καλύπτεται από νόμιμα εκδοθείσα άδεια ή έγκριση της διοίκησης. Ως «άσκηση δραστηριότητας ή επιχείρησης» πρέπει να θεωρηθεί η οργανωτική συμπεριφορά του φυσικού προσώπου που διά των εντολών και κατευθύνσεων του επιδιώκεται προς πραγμάτωση ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Είναι αυτό που η νομολογία ονομάζει 'ουσιαστική διοίκηση και διαχείριση' και αντιπαραβάλλεται προς τον νόμιμο, καταστατικό εκπρόσωπο μιας επιχείρησης⁸³.

Παρατηρούμε ότι με την τιθέμενη προϋπόθεση της άνευ ή καθ' υπέρβαση διοικητικής άδειας λειτουργίας μιας επιχείρησης, ο νόμος συναρτά την ποινικοποίηση της προσβολής του περιβάλλοντος με την παράβαση της προβλεπόμενης διοικητικής διαδικασίας για την χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας των βιομηχανικών, βιοτεχνικών και κάθε είδους μηχανολογικών εγκαταστάσεων⁸⁴. Πρέπει να αναφέρουμε ότι «άδεια» κατά την έννοια του νόμου συνιστά προπάντων η Απόφαση Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων, που εκδίδεται

⁸³ Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 38.

⁸⁴ Ρέμελης Κ., Η προστασία του περιβάλλοντος από τις βιομηχανικές και βιοτεχνικές εγκαταστάσεις, 1989, σελ. 157.

κατά τη διαδικασία που προβλέπεται στα άρθρα 2-10 και 17 του Ν. 4042/12⁸⁵ και που αποτελεί τον απαραίτητο όρο για την έκδοση οποιασδήποτε περαιτέρω άδειας.

Απαιτούμενη άδεια ή έγκριση αποκλείουσα την αντικειμενική υπόσταση του άρθρου 28 παρ. 1 είναι μόνο η νόμιμη άδεια ή έγκριση, οπότε και η πράξη δεν αξιολογείται κατ' αρχήν ως άδικη. Η αντικειμενική υπόσταση πληρούται σε περίπτωση έλλειψης ή υπέρβασης της διοικητικής άδειας, σε περίπτωση έκδοσης άκυρης άδειας – οπότε όμως ερευνητέο είναι εάν πληρούται και η υποκειμενική υπόσταση -, ή άδειας ακυρώσιμης μεν αλλά παράνομης και επιβάλλεται η ανάκλησή της.

Βλέπουμε κατ' αυτόν τον τρόπο ότι η διοικητική διαδικασία και οι ως απόρροια αυτής άδειες κι εγκρίσεις που χορηγούνται επηρεάζουν και οριοθετούν την ποινική ενδεχομένως ευθύνη των ασκούντων την δραστηριότητα ή επιχείρηση, εξαρτώντας το ποινικό φαινόμενο από το διοικητικό.

i. Εξάρτηση του ποινικού φαινομένου από διοικητικές διατάξεις, πράξεις και κυρώσεις

Τα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος διαμορφώνονται κατά τα γενικώς ισχύοντα στην εθνική μας νομοθεσία με βάση την παράβαση διοικητικών ρυθμίσεων οι οποίες τίθενται και προκαθορίζονται από τη διοίκηση. Έτσι, ο ποινικός κανόνας καθορίζει το πλαίσιο ποινής, αφήνοντας την περιγραφή των στοιχείων που στοιχειοθετούν την άδικη συμπεριφορά στις διοικητικές διατάξεις, οι οποίες εξειδικεύουν τον κοινωνικό χώρο στα πλαίσια του οποίου διαμορφώνεται η δυνατότητα τέλεσης αξιόποινης πράξης. Οπότε, *«εμφανίζεται στη γενική του μορφή το φαινόμενο της εξάρτησης ή παρακολουθηματικής σχέσης του ποινικού δικαίου του περιβάλλοντος έναντι των αντίστοιχων διοικητικών διατάξεων»*⁸⁶.

⁸⁵ Κι από την Αιτιολογική Έκθεση του Νόμου (σελ. 6, www.hellenicparliament.gr) προκύπτει ότι η διάταξη αποσκοπεί στον ποινικό κολασμό της άσκησης δραστηριότητας εν γένει η οποία δεν έχει ελεγχθεί ως προς τις περιβαλλοντικές της επιπτώσεις.

⁸⁶ Παπανεοφύτου Α., «Σχέση της ποινικής προστασίας του περιβάλλοντος με τις διοικητικές διατάξεις και τις διοικητικές κυρώσεις» σε Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος, όπ.π., σελ. 25.

Τα βασικά επιχειρήματα των υποστηρικτών αυτής της νομοθετικής τεχνικής στο δίκαιο του περιβάλλοντος συμπυκνώνονται στα εξής:⁸⁷ Στην πολυπλοκότητα της ρυθμιστέας κοινωνικής ύλης, η οργάνωση της οποίας απαιτεί την κατάλληλη οργάνωση και κατάρτιση, στην ανάγκη συνεχούς προσαρμογής του νομοθετικού έργου στη δυναμική της εξέλιξης της τεχνολογίας και στην εμφάνιση νέων εστίων περιβαλλοντικών κινδύνων, στη συγκρουσιακή σχέση μεταξύ της περιβαλλοντικής προστασίας και της οικονομοτεχνικής ανάπτυξης, καθώς και στην ενότητα της έννομης τάξης που συνεπάγεται ότι αυτό το οποίο επιτρέπεται κατά το διοικητικό νομοθετικό καθεστώς, δεν μπορεί να απαγορεύεται από τον ποινικό νόμο.

Η ευελιξία, η κινητικότητα και η δυνατότητα διαρκούς προσαρμογής στα εκάστοτε νέα δεδομένα, είναι χαρακτηριστικά που κατ' εξοχήν διακρίνουν τους διοικητικούς κανόνες, οι οποίοι αβίαστα μπορούμε να πούμε ότι προσφέρονται ως αντίδραση στους κινδύνους που γεννούν οι νέοι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι, δικαιώνοντας την προτίμηση του νομοθέτη στη θέσπιση διοικητικών διατάξεων, για την εξασφάλιση της αποτελεσματικότητας των οποίων επιστρατεύονται οι ποινικές κυρώσεις.

Επομένως βλέπουμε ότι στο περιβαλλοντικό ποινικό δίκαιο αναμφισβήτητα πρέπει να γίνει σεβαστή η αρχή της εξάρτησης από το διοικητικό δίκαιο, από τους κανόνες που θεσπίζει τόσο η νομοθετούσα Βουλή όσο και η εκτελεστική εξουσία και ρυθμίζουν τη χρήση του περιβάλλοντος, αφού όπως αναφέραμε κι ανωτέρω δεν είναι δυνατόν αυτό που ο (εν ευρεία εννοία) νομοθέτης δε θεωρεί κοινωνικά επιβλαβές να ποινικοποιείται. Έτσι και κατ' αυτόν τον τρόπο οι νόμοι αυτοί αποτελούν εκπλήρωση της θεμελιώδους αποστολής που επιβάλλει το Σύνταγμά μας στο άρθρο 24.

Άλλο βέβαια είναι το συναφές ζήτημα της ορθότητας ή μη της εκχώρησης στους Υπουργούς της δυνατότητας να ρυθμίζουν με τις κανονιστικές πράξεις που κατά συνταγματική πρόβλεψη εκδίδουν (άρ. 43 παρ. 2 και 4 Σ) κάθε ζήτημα που άπτεται της περιβαλλοντικής πολιτικής. Το ορθό θα ήταν με τις υπουργικές αυτές πράξεις να δίδονται οι γενικές κατευθύνσεις, άλλως να ρυθμίζονται τα περιβαλλοντικά θέματα σε γενικό πλαίσιο κι όχι εξαντλητικά.

⁸⁷ Για μια εκτενέστερη και πληρέστερη αναφορά ιδετε Παπανεοφύτου Α., ό.π., σσ. 30-31.

Συνεχίζοντας την προβληματική που έχουμε θέσει στην ενότητα αυτή, ερευνητέο είναι εάν στο πεδίο που οριοθετεί το άρθρο 24 Σ εμπίπτει όχι μόνο η περίπτωση των κανονιστικών διοικητικών πράξεων, αλλά και αυτή των ατομικών διοικητικών. Ανατρέχοντας σε διοικητικά εγχειρίδια συναντούμε αρχικά την έννοια της κανονιστικής διοικητικής πράξης, η οποία ορίζεται ως η πράξη εκείνη με την οποία η διοίκηση θεσπίζει αφηρημένα διατυπωμένους και γενικά δεσμευτικούς κανόνες συμπεριφοράς, δηλαδή πρωτεύοντες κανόνες δικαίου⁸⁸, επί τη βάση των οποίων ερείδονται κι εκδίδονται οι ατομικές διοικητικές πράξεις. Οι τελευταίες δεν αποτυπώνουν κανόνα δικαίου, όπως οι κανονιστικές πράξεις κι αποτελούν τις κυριαρχικές πράξεις των διοικητικών αρχών προκειμένου να ρυθμίζουν μια συγκεκριμένη περίπτωση διοικητικού δικαίου με εξωτερικές έννομες συνέπειες κι άμεση ισχύ.⁸⁹

Τα διατάγματα, οι υπουργικές και περιφερειακές αποφάσεις που σχετίζονται με την προστασία του περιβάλλοντος αποτελούν κανονιστικές πράξεις⁹⁰, η παράβαση των οποίων μπορεί να επιφέρει τις εκ του νόμου προβλεπόμενες ποινικές κυρώσεις.

Ας εξετάσουμε επιμέρους περιπτώσεις όπου η παράβαση μιας κανονιστικής διοικητικής πράξης δεν είναι ποινικά κολάσιμη: Μια τέτοια περίπτωση συνιστά η παράβαση κανονιστικής διοικητικής πράξης η οποία έχει εκδοθεί άνευ νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως, βάσει όχι ειδικής κι ορισμένης εξουσιοδοτήσεως, ή καθ' υπέρβαση αυτής, οπότε η πράξη πάσχει ακυρότητας. Επιβολή ποινικής κύρωσης σε αντίστοιχη περίπτωση θα συνεπάγετο παράβαση του άρθρου 7 του Σ και της αρχής της νομιμότητας.⁹¹

⁸⁸ Δαγτόγλου Π. Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, Πέμπτη Έκδοση Ενημερωμένη από Π.-Μ. Ευστρατίου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, 2004, αριθμ. 156 σελ. 88.

⁸⁹ Δαγτόγλου, ό.π., αριθμ. 496, σελ. 275.

⁹⁰ Δαγτόγλου, ό.π., αριθμ. 170 και 220α, σελ. 94-95 και 111-112 αντίστοιχα.

⁹¹ Το ότι κατά τη νομολογία του ΣτΕ η ελαττωματική κανονιστική πράξη είναι απλώς ακυρώσιμη και συνεπώς ισχυρή έως ότου προσβληθεί με αίτηση ακυρώσεως, δεν ασκεί επιρροή στα πλαίσια του ποινικού δικαίου. Έτσι Μοροζίνης Ι., ό.π., σελ. 24 και την υπ αριθμ. 94 υποσημείωση με τις εκεί παραπομπές.

Όμοια αντιμετωπίζουμε και την περίπτωση των διοικητικών πράξεων που είναι απλώς ακυρώσιμες κι όχι άκυρες. Το ότι μια τέτοια πράξη είναι για το διοικητικό δίκαιο ισχυρή μέχρις ότου ακυρωθεί, παράγοντας εγκύτως τις έννομες συνέπειές της δεν ενδιαφέρει στα πλαίσια του ποινικού δικαίου. Στα πλαίσια άλλωστε του παρεμπόπτοντος ελέγχου το ποινικό Δικαστήριο κρίνει την ισχύ και τη νομιμότητα της κανονιστικής διοικητικής πράξης. Συνεπώς, όταν η κανονιστική διοικητική πράξη είναι άκυρη ή έστω ακυρώσιμη, δεν πληρούται η αντικειμενική υπόσταση της οικείας ποινικής διάταξης και ο ποινικός νόμος εξακολουθεί να είναι λευκός.

Αναφορικά τώρα με τις ατομικές διοικητικές πράξεις πρέπει να εξετάσουμε το ζήτημα με ιδιαίτερη προσοχή, καθώς γι' αυτές ισχύει καταρχήν το τεκμήριο της νομιμότητας. Αυτό σημαίνει ότι μέχρις ότου μια ατομική διοικητική πράξη ακυρωθεί, ανακληθεί, καταργηθεί ή κηρυχθεί ανίσχυρη, παράγει εγκύτως τα νομικά της αποτελέσματα. Τί γίνεται όμως όταν η διοικητική άδεια/έγκριση (ατομικές διοικητικές πράξεις) είναι παράνομη ή πάσχει ακυρότητας; Μπορεί το άδικο να αποκλείεται όταν για παράδειγμα συντρέχει περίπτωση παρανόμως εκδοθείσας διοικητικής άδειας, όπως όταν κάποιος δωροδοκήσει τον αρμόδιο διοικητικό υπάλληλο να προβεί σε έκδοση άδειας χωρίς τη συνδρομή των νομίμων όρων;

Οι παρανόμως εκδοθείσες ατομικές διοικητικές πράξεις είναι που ενδιαφέρουν το ποινικό δίκαιο.⁹² Οι νόμιμες διοικητικές πράξεις αποκλείουν πάντα την αντικειμενική υπόσταση του οικείου εγκλήματος, έστω κι αν εν συνεχεία ανακληθούν (όπως θα πρόκειται για παράδειγμα στις περιπτώσεις που συντρέχουν λόγοι επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος). Παράνομη ατομική διοικητική πράξη έχουμε όταν η πράξη έχει εκδοθεί παρά το νόμο, ή περιέχει ρυθμίσεις που αντιβαίνουν σε κανόνες δικαίου, ή όταν η έκδοσή της είναι αποτέλεσμα πλάνης της διοικήσεως περί τα πράγματα. Τέτοια πλάνη συνιστά η εσφαλμένη αντίληψη της τελευταίας για τα πραγματικά περιστατικά και τις προϋποθέσεις που αφορούν στην έκδοση μιας ατομικής διοικητικής πράξης.

Συνεπώς, σε περίπτωση που η διοίκηση τελούσε σε πλήρη αναντιστοιχία με την πραγματικότητα, ή τελούσε σε ακριβή γνώση αυτής, πλην όμως υπερέβη

⁹² Ώδετε σχετικώς την ΑΠ 149/2005 σε ΠοινΛογ/2005, σελ. 229.

προφανώς τα άκρα όρια της διακριτικής ευχέρειας που είχε, πληρούται η αντικειμενική υπόσταση του άρ. 28. Το ότι υπάρχει μια ατομική διοικητική πράξη η οποία 'επιτρέπει' την παράνομη κι επιβαρυντική του περιβάλλοντος ενέργεια που επιχειρήθηκε, είναι ποινικώς αδιάφορο, αφού η πράξη εκδόθηκε υπό συνθήκες που δικαιολογούν κι επιβάλλουν την ανάκλησή της ως παράνομης. Το τεκμήριο της νομιμότητας μιας παρανόμως εκδοθείσας ατομικής διοικητικής πράξης δεν δεσμεύει συνεπώς ουδόλως τον ποινικό δικαστή.

Αν αποδεχόμαστε ότι μια παράνομη παρά ταύτα εκδοθείσα διοικητική πράξη ανέπτυσε το τεκμήριο της νομιμότητας, θα οδηγούμαστε σε μια απόλυτη εξάρτηση του ποινικού δικαίου από τις ατομικές διοικητικές πράξεις, κάτι που θα αντέκειτο στο Σύνταγμα και ειδικότερα στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών, καθώς η διοίκηση θα είχε έτσι τη δυνατότητα κυριαρχικά να αποφασίζει για την έκταση της περιβαλλοντικής προστασίας και τα όρια του ποινικού κολασμού, αποκλείοντας τον νομοθέτη.

Συνεχίζοντας την προβληματική σχετικά με το ποιες ατομικές πράξεις εμπίπτουν ή όχι στον λευκό ποινικό κανόνα του άρθρου 28 και συνεπώς αποδίδουν το παράνομο ή μη της συμπεριφοράς, βάση μας πρέπει να αποτελέσει η τριμερής διάκριση των (ατομικών διοικητικών) πράξεων σε ανυπόστατες, άκυρες κι ακυρώσιμες. *Ανυπόστατη* είναι μια διοικητική πράξη όταν δεν έχει εκδοθεί από τη διοίκηση, ή δεν έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία παραγωγής της, οπότε δεν έχει ακόμη 'εμφανιστεί' στο νομικό κόσμο, ή όταν έχει εκδοθεί κατά νόσφιση εξουσίας ή ως προϊόν βίας, ή από κλαδικά αναρμόδιο διοικητικό όργανο. Στην περίπτωση αυτή δεν μπορούμε να ομιλούμε περί τεκμηρίου νομιμότητας και προφανώς η ύπαρξη μιας τέτοιας πράξης δεν συνιστά επιτρεπτή διακινδύνευση του περιβάλλοντος, αφού ο δράστης ενεργεί ουσιαστικά «χωρίς άδεια ή έγκριση» και συνεπώς τελεί άδικη πράξη.

Όμοια ισχύουν κι επί *άκυρης ατομικής διοικητικής πράξης*, δηλαδή πράξης που πάσχει από ουσιώδη και προφανή νομικά ελαττώματα, μη καλυπτόμενης επίσης από το τεκμήριο νομιμότητας, αφού η πράξη έχει μεν εμφανιστεί, αλλά για το νομικό κόσμο είναι σα να μην υπάρχει.

Ισχύουν τα αντίστοιχα ωστόσο και για την περίπτωση των *ακυρώσιμων ατομικών διοικητικών πράξεων*; Γι' αυτές το τεκμήριο της νομιμότητας ισχύει κανονικά κι έτσι οι πράξεις ισχύουν κι αναπτύσσουν τα νομικά τους αποτελέσματα μέχρι την ακύρωσή τους από τα αρμόδια δικαστήρια. Η έννομη τάξη οφείλει να διαμορφώνει τους δικαιικούς της κανόνες με τέτοιο τρόπο ώστε να αποφεύγονται οι μεταξύ τους συγκρούσεις κι αντιφάσεις. Επομένως, βάση αυτής της λογικής «δεν μπορεί αυτό που σύμφωνα με το ισχύον διοικητικό νομοθετικό καθεστώς επιτρέπεται, να απαγορεύεται από τον ποινικό νόμο»⁹³. Κάτι τέτοιο όμως εμφανίζει το ποινικό δίκαιο ευρισκόμενο σε πλήρη δυσαρμονία με το κοινό περί δικαίου συναίσθημα, καθώς «δεν μπορεί το ουσιαστικό άδικο της συμπεριφοράς να εξαρτάται από μια τυπική κατασκευή του διοικητικού δικαίου».⁹⁴

Ο Schünemann υποστηρίζει σχετικώς ότι δεν πρέπει να αποβλέπουμε στην έννομη ισχύ της διοικητικής πράξης για τον άδικο χαρακτήρα μιας προσβλητικής του περιβάλλοντος πράξης λόγω του τεκμηρίου της νομιμότητας, αλλά στη δυνατότητα ανάκλησης της πράξης αυτής. Κριτήριο λοιπόν κατ' αυτόν συνιστά και πρέπει να συνιστά το ανακλητό μιας διοικητικής πράξης. Συνεπώς, σε περίπτωση άσκησης διακριτικής ευχέρειας της διοίκησης ποινικοποιείται μόνο η προφανής υπέρβαση των άκρων ορίων της. Ο επωφελούμενος διοικούμενος φέρει ποινική ευθύνη μόνο εάν του ήταν γνωστό, ή δυνατόν να πληροφορηθεί το ελάττωμα της χορηγηθείσης σε αυτόν αδείας.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, καταλήγουμε ότι επί ακυρώσιμων πλην όχι ακόμη ακυρωθεισών ατομικών διοικητικών πράξεων δεν μπορεί να γίνει λόγος για πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του αδικήματος του άρθρου 28 παρ. 1 Ν. 1650. Μέχρις ότου ακυρωθεί μια ατομική διοικητική πράξη είναι ισχυρή και παράγει όλες τις έννομες συνέπειές της, καλυπτόμενη από το τεκμήριο νομιμότητας και συνεπώς μη εμπίπτουσα στην έννοια της «χωρίς την απαιτούμενη άδεια ή έγκριση» άσκηση δραστηριότητας ή επιχείρησης.

⁹³ Παπανεοφύτου Α., Ποινική προστασία του περιβάλλοντος, όπ.π., σελ. 31.

⁹⁴ Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 26 με αναφορά στην τοποθέτηση του Παπανεοφύτου Α., όπ.π. και σαφή διαφοροποίηση από αυτή.

Η καλοπιστία ή μη στο πρόσωπο του ενεργούντος ερευνάται μετά την ακύρωση της ατομικής πράξης, οπότε και το ποινικό δικαστήριο θα πρέπει να ελέγξει εάν ο δράστης ‘ενήργησε’, υπό την ποινικώς ενδιαφέρουσα έννοια, ή τελούσε κι ο ίδιος σε πλάνη περί τα πραγματικά περιστατικά που συνέτρεχαν και δεν δικαιολογούσαν την έκδοση της άδειας. Η τυχόν πλάνη του αυτή θα πρέπει να κρίνεται πραγματική και θα εφαρμόζεται το άρθρο 30 παρ. 1 ΠΚ, αποκλεισμένου συνεπώς του στοιχείου της συνδρομής του στοιχείου του δόλου στο πρόσωπό του. Ποινική ευθύνη όμως του δράστη μπορεί να θεμελιωθεί εν προκειμένω και για συντρέχουσα αμέλεια⁹⁵, οπότε ερευνητέα είναι η κατάφασή της.⁹⁶ Αντίθετα, όταν ο ιδιώτης και μέχρι πρότινος ωφελούμενος από την ήδη ακυρωθείσα/ανακληθείσα ατομική διοικητική πράξη, φέρεται να πλανάται ως προς την ύπαρξη ή την έκταση εφαρμογής διάταξης νόμου, στην οποία αποδείχθηκε ότι αντέκειται η εκδοθείσα άδεια, αυτός θα πρέπει να αντιμετωπίζεται κατά τους όρους του άρθρου 31 παρ. 2 ΠΚ περί νομικής πλάνης. Η πλάνη του αυτή θα άρει τον καταλογισμό του μόνον εφόσον κριθεί από το δικαστήριο συγγνωστή.

Αναφορικά τέλος με το ζήτημα της σχέσης του ποινικού φαινομένου και ειδικότερα των ποινικών κυρώσεων σε σχέση με τις διοικητικές, μια απλή αντιπαράβολή των αντίστοιχων διατάξεων (άρθρο 28 και άρθρο 30 Ν. 1650/1986) μας οδηγεί στη διαπίστωση ότι η προσβολή του περιβάλλοντος (ρύπανση ή υποβάθμιση) συνεπάγεται τόσο ποινικές όσο και διοικητικές κυρώσεις. Ο νομοθέτης δηλαδή επιστρατεύει από κοινού ποινικές και διοικητικές κυρώσεις προκειμένου να περιφρουρήσει το έννομο αγαθό περιβάλλον.⁹⁷ Η σύμπραξη αυτή δεν αλλοιώνει ούτε υπονομεύει τη σαφώς μεγαλύτερη βαρύτητα και ηθικοκοινωνική απαξία της ποινικής κύρωσης, έναντι της σαφώς μικρότερης οικονομικής κυρίως φύσης διοικητικής ‘ποινής’. Οποιαδήποτε οριοθέτηση θα επιχειρούνταν θα είχε σημασία μόνο στα

⁹⁵ Αυτό ισχύει μόνο για το βασικό αδίκημα της παρ. 2 άρθρου 28 και όχι πλέον για αυτό της νυν παρ. 1.

⁹⁶ Βασική αρχή ωστόσο του διοικητικού δικαίου είναι η αρχή προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, οπότε αντιλαμβανόμαστε ότι δύσκολα μπορεί να καταφαθεί ποινική ευθύνη του διοικουμένου για εξ αμελείας πλήρωση των οικείων αντικειμενικών υποστάσεων.

⁹⁷ Παπανεοφύτου Α., Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος, όπ.π., σελ. 34.

πλαίσια διαχωρισμού του διοικητικού από το ποινικό άδικο, κάτι που εκφεύγει από τους στόχους της παρούσας μελέτης.

ii. Εξάρτηση της αποτελεσματικότητας των διοικητικών από τις ποινικές κυρώσεις

Είδαμε ανωτέρω ότι δεν μπορεί να νοηθεί αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος χωρίς επιστράτευση του διοικητικού δικαίου και εξάρτηση του ποινικού φαινομένου από τις διοικητικές διατάξεις. Η ανάγκη προσαρμογής του νομοθετικού έργου στη δυναμική της εξέλιξης της τεχνολογίας, η εμφάνιση νέων περιβαλλοντικών κινδύνων, η ρευστότητα και το ευμετάβλητο των κινδυνολόγων δραστηριοτήτων, οι πολυδιάστατες επιδράσεις τους και η προοπτική της εξέλιξής τους, εξαναγκάζει το δίκαιο σε διαρκή ανανέωση και κινητοποίηση του οπλοστασίου του προκειμένου να αξιοποιήσει με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο τους μηχανισμούς προστασίας που διαθέτει.⁹⁸ Είναι αυτές οι αιτίες που απορρίπτεται η κατ' αποκλειστικότητα προσφυγή στην ποινική νομοθεσία, η οποία περιλαμβάνει δύσκαμπτες και χρονοβόρες διαδικασίες κι επιτάσσεται μια συνδυαστική εφαρμογή ποινικού και διοικητικού δικαίου, προκειμένου να αξιοποιηθούν τα πλεονεκτήματα που κάθε κλάδος συγκεντρώνει.

Οι διοικητικές διατάξεις ικανοποιούν αυτήν την απαίτηση για ταχύτητα κι ευελιξία προσαρμογής, δεν μπορούν όμως να εξασφαλίσουν τα εχέγγυα για μια απαρέγκλιτη τήρησή τους. Οι διοικητικές κυρώσεις, οικονομικού κυρίως χαρακτήρα, αδυνατούν να αποτελέσουν το αντικίνητρο των δραστών της περιβαλλοντικής νομοθεσίας προς μη ανάληψη 'έργου'. Η προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών φαντάζει αδιανόητη χωρίς την προληπτική και κατασταλτική ενίσχυσή της από την ποινική νομοθεσία. Έτσι, ο Έλληνας νομοθέτης έχει επιδείξει τα τελευταία χρόνια μια προτίμηση στη σύζευξη διοικητικών διατάξεων και ποινικών κυρώσεων, έτσι ώστε τελικά εκ της συνδυασμένης αυτής εφαρμογής να παρέχεται μια ολοκληρωμένη περιβαλλοντική προστασία. Είναι αυτή η προστασία του περιβάλλοντος που επιτάσσει συνεργασία ποινικού και διοικητικού δικαίου και αναδεικνύει αλλά και

⁹⁸ Παπανεοφύτου Α., Ποινική προστασία του περιβάλλοντος, όπ.π., σελ. 39.

αποδεικνύει ότι ποινικό και διοικητικό δίκαιο είναι τα καταλληλότερα μέσα, στοχεύοντα στην προστασία του περιβάλλοντος.

Ωστόσο, η όλη προσπάθεια πλήττεται από την έλλειψη συγκροτημένης προσπάθειας κι οργανωτικής επεξεργασίας. Η αποτελεσματικότητα της περιβαλλοντικής προστασίας δοκιμάζεται, αφού αξιόποινες συμπεριφορές αποτελούν κατά κανόνα περιπτώσεις βλάβης⁹⁹ (ρύπανση - υποβάθμιση). Αυτό όμως συνεπάγεται τον αφοπλισμό του ποινικού δικαίου από ένα βασικό όπλο που διαθέτει, αυτό της προληπτικής λειτουργίας και δράσης κι εξαντλεί την δραστικότητά του στο στάδιο της καταστολής του αδικήματος. Επομένως κι ολοκληρώνοντας αυτήν την σύντομη αναφορά στην συμβολή του ποινικού δικαίου στην προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών, μπορούμε να πούμε ότι και το διοικητικό δίκαιο εξαρτάται από το ποινικό, υπό την έννοια της αποτελεσματικότητας των όρων και ρυθμίσεων των προβλεπομένων διοικητικών διατάξεων.

β. Υποκειμενική Υπόσταση

Για την υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος της παραγράφου 1 όπως αυτή αναμορφώθηκε με το άρθρο 7 παρ. 1 του Ν. 4042/12, απαιτείται δόλος, σύμφωνα με τον γενικό κανόνα του άρθρου 27 ΠΚ, και μάλιστα οποιασδήποτε μορφής, ο οποίος απαιτείται να καλύπτει τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης, όπως αυτά περιγράφηκαν ανωτέρω (χωρίς ή καθ' υπέρβαση αδείας λειτουργία της επιχείρησης ή δραστηριότητας και υποβάθμιση εκ της ασκούμενης δραστηριότητας του περιβάλλοντος). Η πράξη της άνευ ή καθ' υπέρβαση της χορηγηθείσας αδείας άσκηση δραστηριότητας ή επιχείρησης από αμέλεια έπαψε να είναι αξιόποινη (πρώην άρθρο 28 παρ. 2), αφού όπως αναφέρεται και στην Αιτιολογική Έκθεση του Νόμου 4042/2012 (σελ. 6), τέτοια περίπτωση δεν θεωρείται πιθανή.

Είναι όμως όντως έτσι τα πράγματα; Ή μήπως νοούνται και περιπτώσεις που μια υποβαθμίζουσα το περιβάλλον επιχείρηση μπορεί να λειτουργεί άνευ ή καθ' υπέρβαση της χορηγηθείσας σε αυτήν άδειας οφειλόμενη σε αμέλεια των

⁹⁹ Ίδετε κατωτέρω σχετική ανάπτυξη και προβληματισμό περί της φύσης των τυποποιημένων στο άρθρο 28 παρ. 1 και 2 αδικημάτων.

υπευθύνων; Αναζητώντας κανείς αποφάσεις που εφαρμόζουν το προϊσχύσαν δίκαιο το οποίο κατέφασκε ποινική ευθύνη για την από αμέλεια λειτουργία επιχείρησης ή δραστηριότητας άνευ ή καθ' υπέρβαση αδειάς, η οποία ως εκ τούτου επέφερε περιβαλλοντική υποβάθμιση, θα βρει ελάχιστες και στην απόλυτη πλειοψηφία τους να εφαρμόζουν την τότε παρ. 2β, που αφορούσε στην εκ δόλου καθ' υπέρβαση ή άνευ αδειάς λειτουργία επιχείρησης που υποβάθμιζε το περιβάλλον. Αποφάσεις που να καταφάσκουν ποινική ευθύνη για την ίδια πράξη τελεσθείσα από αμέλεια δεν εντοπίστηκαν, κάτι που εξηγεί μεν τον λόγο της κατάργησης της διάταξης από το νόμο 4042/2012, πλην όμως δημιουργεί προβληματισμό για το αν δημιουργεί κενό ποινικής προστασίας, εφόσον δεχθούμε βεβαίως ότι τέτοιες περιπτώσεις από αμέλεια λειτουργίας επιχείρησης είναι νοητές. Καταλήγουμε έτσι μάλλον στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για συμβολικό ποινικό δίκαιο, διάταξη δηλαδή η οποία απλώς υπήρχε καταγραμμένη κι εξυπηρετούσε πολιτικές σκοπιμότητες μη έχουσα πρακτική εφαρμογή. Αυτό ωστόσο δεν αποτελεί επιχείρημα υπέρ της γενόμενης καταργήσεως, η οποία απ' ό,τι ανωτέρω διαφάνηκε ατύπως είχε μεσολαβήσει μέσω της μη πρακτικής εφαρμογής της, αλλά μας νομιμοποιεί να υποστηρίξουμε μάλλον το αντίθετο, ότι δηλαδή νέες σκοπιμότητες επέβαλαν αυτήν την αλλαγή, αφήνοντας ένα κενό παρεχόμενης προστασίας. Έτσι βλέπουμε την δικαστηριακή πρακτική να γίνεται νομοθετική πράξη και την νομοθετική πραγματικότητα απλώς να προσαρμόζεται σε αυτό που ακολουθείται στην πράξη, διαγράφοντας διατάξεις οι οποίες μπορεί να ήταν 'χρήσιμες' πλην έμειναν επί μακρόν ανεφάρμοστες κι ως εκ τούτου κρίθηκε περιττή η ύπαρξή τους.

6. Το είδος των εγκλημάτων των παρ. 1 και 2 εδ. α άρθρου 28

Προβληματισμός επικράτησε στη θεωρία, ήδη πριν τις τροποποιήσεις που επέφερε ο ν. 4042/12, σχετικά με το εάν τα ανωτέρω περιγραφόμενα αδικήματα αποτελούν εγκλήματα βλάβης ή εγκλήματα διακινδύνευσης. Υποστηρίχθηκαν δε αμφότερες οι απόψεις με αρκετά πειστικά επιχειρήματα. Υπέρ της άποψης που θέλει

τα εγκλήματα αυτά να είναι εγκλήματα βλάβης¹⁰⁰, συνηγορεί η διατύπωση της διάταξης, η οποία τιμωρεί αυτόν που «προκαλεί ρύπανση ή υποβαθμίζει το περιβάλλον με πράξη ή παράλειψη» καθώς κι αυτόν που «ασκεί δραστηριότητα ή επιχείρηση... και υποβαθμίζει το περιβάλλον».

Τόσο η ρύπανση όσο και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος μεταβάλλουν επί τα χείρω τη φυσική αυτού κατάσταση, αλλοιώνοντας τα συστατικά του στοιχεία. Επομένως κάθε φορά που πραγματώνεται είτε ο ένας είτε ο άλλος τρόπος τέλεσης, κάθε φορά δηλαδή που συντρέχουν τα πραγματικά περιστατικά που πληρώνουν είτε την μία είτε την άλλη έννοια, έχει συντελεστεί ήδη μια βλάβη, μια βλαπτική επενέργεια επί του προστατευόμενου εννόμου αγαθού περιβάλλοντος¹⁰¹.

Η άλλη άποψη που θέλει τα σχολιαζόμενα εγκλήματα ως διακινδύνευσης¹⁰², τεκμηριώνει την ως άνω θέση της με το αιτιολογικό της έστω κατ' έμμεσο τρόπο πρόβλεψης της δυνατότητας του κινδύνου, όπως αυτή προκύπτει από τους ορισμούς

¹⁰⁰ Ρητά δε έτσι η υπ' αριθμ. 125/2007 Πλημμελειοδικείου Ρόδου σε ΝΟΜΟΣ Α' Δημοσίευση, η οποία επιπρόσθετα αναγνωρίζει ως μοναδικό προστατευόμενο έννομο αγαθό εκ της διατάξεως άρ. 28 που αφορά στις ποινικές κυρώσεις του περιβάλλοντος το περιβάλλον.

¹⁰¹ Έτσι Α. Παπανεοφύτου, ό.π., σελ. 259 επ., Παναγοπούλου-Μπέκα, Το περιβάλλον ως έννομο αγαθό: προβλήματα εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας, Εκδόσεις Σάκουλα Θεσσαλονίκη, 1992, σελ. 112 επ., Ι. Μανωλεδάκης, σε Παρέμβασή του σε Πρακτικά του Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου, 1996, σελ. 125, Πορίσματα του Ε' Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου σε Πρακτικά του Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου, 1996, σελ. 165. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη και ο Παναγιώτης Δημόπουλος (εισαγγελέας ΑΠ) «Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος», άρθρο δημοσιευμένο σε περιοδικό ΗΛΙΑΙΑ, Απρίλιος 2008, σελ. 23επ.

¹⁰² Κατά τον Γιανόπουλο, «Οι νέες ποινικές διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος» σε ΝοΒ/1987, σελ. 645, πρόκειται για έγκλημα αφηρημένης διακινδύνευσης, έτσι και ο Σιδέρης στην εισήγησή του σε Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, αριθμ. 7, 1989, σελ. 52 και Ι. Παναγοπούλου σε εισήγησή της με θέμα «Ο προσδιορισμός του εννόμου αγαθού υπό την ονομασία 'περιβάλλον'» σε Ποινική προστασία του περιβάλλοντος, Πρακτικά του Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου, 1996, σελ. 17, κατά τον Α. Χαραλαμπίκη δε στην εισήγησή του με θέμα «Αξιόποινες προσβολές του περιβάλλοντος, κοινώς επικίνδυνα και εγκλήματα διακινδυνεύσεως» σε Ποινική προστασία του περιβάλλοντος, Πρακτικά του Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου, 1996, σελ. 48 επ.

των εννοιών της ρύπανσης και της υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Έτσι, οι υποστηρικτές της κάνουν λόγο για εγκλήματα τα οποία έχουν διατυπωθεί ως βλάβης, φέρουν ωστόσο ουσιαστικά το χαρακτήρα εγκλημάτων διακινδύνευσης, αφού τελικά ο κίνδυνος υπεισέρχεται(;) ¹⁰³ στην αντικειμενική τους υπόσταση μέσω των δύο βασικών εννοιών που περιγράφουν την προσβολή του εννόμου αγαθού.

Η άποψη με την οποία συντασσόμαστε κι εμείς είναι αυτή που δέχεται τα βασικά εκ δόλου εγκλήματα της ρύπανσης και υποβάθμισης του περιβάλλοντος του άρ. 28 παρ. 1 και 2 εδ. α ως βλάβης. ¹⁰⁴ Αυτό προκύπτει θα λέγαμε σαφώς από την ιστορικοπολιτική βούληση του νομοθέτη, όπως αυτή αποτυπώνεται στη αιτιολογική έκθεση του νόμου που το εμπεριέχει, ακόμη και στον ίδιο τον τίτλο του. Προκύπτει από το ότι εάν θεωρούσαμε τα εγκλήματα αυτά ως διακινδύνευσης, θα έμενε ουσιαστικά ατιμώρητη η βλάβη ενώ κατά ανορθόδοξο τρόπο θα τιμωρείτο η διακινδύνευση του εννόμου αγαθού περιβάλλοντος. Από το ότι σε κάθε περίπτωση παρουσίας ρύπων στο περιβάλλον, συντελείται ήδη μια βλάβη/επιβάρυνση αυτού, ήτοι του εννόμου αγαθού που προστατεύεται από τη διάταξη κι όχι διακινδύνευσή του, αφού πάντοτε σε μια τέτοια περίπτωση αλλοιώνεται η φυσική κατάσταση και τα συστατικά του. Από το ότι η ποινικά αξιόλογη ρύπανση, προϋποθέτει στην ατμόσφαιρα ρύπους που βρίσκονται σε τέτοια ποσότητα, συγκέντρωση ή διάρκεια, που μπορούν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στους ζωντανούς οργανισμούς και τα οικοσυστήματα. Επομένως πρόκειται για έγκλημα βλάβης, όσον αφορά το έννομο αγαθό περιβάλλον και διακινδύνευσης, όσον αφορά λοιπά προστατευόμενα αγαθά, όπως η ανθρώπινη ζωή και η υγεία ¹⁰⁵.

¹⁰³ Η υπογράμμιση και η μέσω αυτής αμφισβήτηση δική μου.

¹⁰⁴ Σαφώς υπέρ της άποψης αυτής τάσσεται και η νομολογία. Ίδετε σχετικά κι ενδεικτικώς ΤριμΕφΠατρών 2044/1998, σε ΠοινΔικ 6/1999, σελ. 573, ΤρΕφΠατρών 1142/1998, σε ΠοινΔικ 4/1999, σελ. 846 επ. με παρατηρήσεις Α. Παπανεοφύτου, ΤριμΠλΠατρών 3002/2001, ΠοινΔικ 1/2002, σελ. 15, ΜονΠλΘεσ. 10623/2003, Αρμεν/2004, σελ. 423, ΣυμβΠλΛευκάδας 148/2004, ΝοΒ 2005, σελ. 567, καθώς και ΑΠ 302/2010, ΑΠ 1865/2009, ΑΠ 714/2007, ΑΠ 743/2006, ΑΠ 746/2005, ΑΠ 2360/2002, ΑΠ 1521/2004, ΑΠ 1309/2002, ΑΠ 844/2002. ΑΠ 504/2002, ΑΠ 444/2002, ΑΠ 1005/1999, ΑΠ 631/1996, σε www.dsnet.gr.

¹⁰⁵ Ενδιαφέρουσα για την ως άνω προβληματική εμφανίζεται μια πρόσφατη απόφαση του Ακυρωτικού μας, υπ' αριθμ. 940/2011 ΑΠ. Σύμφωνα με τα αποδειχθέντα πραγματικά περιστατικά

Άλλο βέβαια είναι τώρα το ζήτημα ότι με την επιλογή εκ μέρους του νομοθέτη καθιέρωσης εγκλημάτων βλάβης, αξιολογεί ως νομικά ενδιαφέρουσες μόνο τις βαρύτερες περιπτώσεις ρύπανσης ή υποβάθμισης. Πρόκειται για την εφαρμογή μιας πολιτικής επιλογής εξαίρεσης της δικαικής παρέμβασης των περιπτώσεων εκείνων περιορισμένης ή ελάχιστης επέμβασης και βλαπτικής μεταβολής του περιβάλλοντος, συντασσόμενος με την ευρέως αποδεκτή στο χώρο του ποινικού δικαίου αρχή της χρήσης του ως του εσχάτου μέσου άσκησης αντεγκληματικής πολιτικής.

Δεν μπορεί ωστόσο να μην αναφερθεί ότι με τη μη πρόβλεψη στο άρ. 28 εγκλημάτων διακινδύνευσης του περιβάλλοντος¹⁰⁶, αποτρέπεται η επέκταση του αξιοποιήσιμου σε προηγούμενα της βλάβης στάδια, αποδυναμώνοντας έτσι ουσιαστικά την προστατευτική παρέμβαση του ποινικού δικαίου. Έτσι, προκύπτει ένα νομοθετικό κενό, αφού δεν αξιολογούνται ως ποινικώς ενδιαφέρουσες συμπεριφορές

όπως αυτά προέκυψαν κατά την επ' ακροατηρίω διαδικασία ενώπιον του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών (υπ' αριθμ. 319/2011 απόφαση του Εφετείου Αθηνών), «...ο κατηγορούμενος Σ. Ρ. κηρύχθηκε αθώος της αξιοποιήσιμης πράξεως της ρύπανσης του περιβάλλοντος και ειδικότερα του ότι στην ... την 3.7.2003 ως νόμιμος εκπρόσωπος της εταιρείας "Θ. Ρ. & ΣΙΑ ΟΕ" προκάλεσε ρύπανση υποβαθμίζοντας έτσι το περιβάλλον και συγκεκριμένα, μετέφερε και εναπόθεσε στη χωματερή Πετροπόλεως τρία βαρέλια προερχόμενα από την άνω επιχείρηση στα οποία περιείχοντο χημικά τοξικά υγρά, προκαλώντας έτσι (ήτοι εκ μόνης της τοποθετήσεως αυτών;)¹⁰⁵ ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος... Η κατά τα ανωτέρω μεταφορά και εναπόθεση των ως άνω βαρελίων στο χώρο αποθέσεως απορριμμάτων και η επαναφορά τους την επομένη στο εργοστάσιο του κατηγορουμένου, ουδεμία ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος προκάλεσε, ούτε οι ενέργειες αυτές είχαν αρνητική επίπτωση στην οικολογική ισορροπία και στην ποιότητα ζωής και στην υγεία των κατοίκων. Ουδόλως αποδείχθηκε ότι τα ως άνω βαρέλια περιείχαν υπολείμματα του ως άνω υλικού FLEXOWASH, ούτε ότι είχαν δημιουργηθεί εντός αυτών επικίνδυνα τοξικά αέρια. Άλλωστε, όπως έχει αναφερθεί, το περιεχόμενο των βαρελίων είναι επιβλαβές με την άμεση επαφή με τον άνθρωπο, οι δε πιθανές αναθυμιάσεις με βάση τα φυσικοχημικά χαρακτηριστικά του διαλύτη και την επικινδυνότητά του, δεν μπορούν να επηρεάσουν (όπως ίσως κατ' αρχήν θα απαιτείτο¹⁰⁵) δυσμενώς το περιβάλλον...». Από τον τρόπο της διατύπωσης της απόφασης συμπεραίνουμε ότι δέχεται ότι το έγκλημα του άρ. 28 παρ. 1 α είναι έγκλημα βλάβης¹⁰⁵, αφού εξέτασε εν προκειμένω εάν συνέτρεξε εκ των πραγματικών περιστατικών που έλαβαν χώρα βλάβη στο περιβάλλον, ώστε να αποφανθεί περί της ενοχής ή της αθωότητας του κατηγορουμένου.

¹⁰⁶ Εξαιρουμένων των τυποποιούμενων στην παρ. 8 εγκλημάτων αφηρημένης διακινδύνευσης.

αποτελούσες λειτουργικές πηγές κινδύνου για τα περιβαλλοντικά αγαθά, απομειώνοντας την προληπτική λειτουργία του ποινικού δικαίου και περαιτέρω την αποτελεσματικότητά του.

7. Νομολογιακά παραδείγματα

Οι περιπτώσεις που η διάταξη της νυν παραγράφου 1 άρθρου 28 ν. 1650 (πρώην παρ. 1 εδ. β) εφαρμόστηκε από τα αρμόδια δικαστήρια ήταν σαφώς λιγότερες από αυτές που προκρίθηκε η εφαρμογή της διάταξης του βασικού εγκλήματος (παρ. 2 εδ. α). Όπως ενδεικτικώς θα αναφερθούμε στο παρόν σε δύο αποφάσεις: Στην υπ' αριθμ. 159/2001 απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Σάμου καταδικάστηκε ο νόμιμος εκπρόσωπος Α.Ε, ο οποίος χωρίς την απαιτούμενη έγκριση και άδεια από τους συναρμόδιους Υπουργούς του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων για ανάληψη αδρανών υλικών από την περιοχή, επέτρεψε την εξόρυξή τους με δυναμίτιδα και άλλα μηχανικά μέσα, προκαλώντας υποβάθμιση του περιβάλλοντος, ενώ στην υπ' αριθμ. 5615/2003 απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Λάρισας καταδικάστηκε ο νόμιμος εκπρόσωπος Α.Ε που ασκούσε δραστηριότητα καθ' υπέρβαση των ορίων της έγκρισης περιβαλλοντικών όρων και υποβάθμιζε το περιβάλλον.

Αποκαλυπτική της υπάρχουσας νομολογιακής σύγχυσης ως προς την επιλογή εφαρμογής ως ορθότερης της μιας ή της άλλης διάταξης, είναι κι η ακόλουθη ΑΠ 2041/2006¹⁰⁷, η οποία ανήρесе εν μέρει την κατ' έφεση εκδοθείσα απόφαση, επικύρωσε όμως αυτήν κατά το μέρος που καταδίκασε τον κατηγορούμενο για παράβαση της παρ. 1 άρ. 28, ήδη παρ. 2 εδ. α.

Σύμφωνα με την αρεοπαγτική απόφαση, ορθώς(;) το δευτεροβάθμιο δικαστήριο καταδίκασε τον κατηγορούμενο για παράβαση του εδ. α παρ. 2 άρ. 28, καθώς ο τελευταίος «ως νόμιμος εκπρόσωπος της εταιρίας "Φ. ΑΕ", που διατηρεί μονάδα παραγωγής σκυροδέματος, με πρόθεση διοχέτευσε υγρά απόβλητα από το αποχετευτικό σύστημα αυτής, σε στραγγιστική τάφρο ..., με αποτέλεσμα την ανάπτυξη εντόμων και την έντονη δυσοσμία. Τα ανωτέρω υγρά απόβλητα προερχόταν από

¹⁰⁷ Σε ΤΝΠ ΔΣΑ.

ορυκτέλαια που χρησιμοποιούσαν για την αλλαγή λαδιών των μηχανημάτων καθώς και το πλύσιμο αυτών, τα οποία συνιστούν οργανικές ουσίες οι οποίες πρέπει να ανακυκλώνονται. Με την πράξη του αυτή ο κατηγορούμενος παρέβη την υπ' αριθμ. ... απόφαση του Νομάρχη... "περί έγκρισης περιβαλλοντικών όρων" σύμφωνα με την οποία έπρεπε τα λύματα του προσωπικού να οδηγούνται σε σκαπτικό αποφραχτικό βόθρο. και τα νερά της παραγωγής να οδηγούνται σε σύστημα δύο συνεχόμενων δεξαμενών για καθίζηση και να ανακυκλώνονται και στην παραγωγή... Εξαιτίας δε της ανωτέρω ενέργειας προκλήθηκε μεταβολή στο περιβάλλον, η οποία είναι πιθανό να έχει αρνητικές συνέπειες, στην οικολογική ισορροπία και στην υγεία των κατοίκων, δεδομένου ότι στην περιοχή υπάρχουν καλλιεργήσιμες εκτάσεις και δραστηριοποιούνται αγρότες...».

Όπως όμως στο ίδιο το αιτιολογικό της αποφάσεως ορίζεται, το αξιόποινο της συμπεριφοράς του δράστη έγκειται σε δραστηριότητα επιχείρησης κατά παράβαση της απόφασης του Νομάρχη περί έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων, η οποία δεν είναι τίποτε άλλο από μια ατομική διοικητική πράξη, η παράβαση της οποίας επισύρει ποινική δίωξη και καταδίκη δυνάμει του άρθρου 28 παρ. 1 ως έχει τροποποιηθεί και ισχύει για «άσκηση δραστηριότητας ή επιχείρησης καθ' υπέρβαση χορηγηθείσας έγκρισης» και όχι της παρ. 2 εδ. α του ίδιου άρθρου. Το σφάλμα συνεπώς των Δικαστηρίων, τόσο του δευτεροβάθμιου όσο και του αναιρετικού, έγκειται στην μη προσεκτική εξέταση της υπόθεσης και των πραγματικών περιστατικών, ώστε να γίνει νομική υπαγωγή στις προσήκουσες ποινικές διατάξεις.

8. Οι διακεκριμένες παραλλαγές (άρθρο 28 παρ. 3)

α. Ο σκοπός προσπορισμού οφέλους (περιπτώσεις α και β)

Στην παράγραφο 3 του άρθρου 28 εισήχθησαν με το άρθρο 7 παρ. 3 ν. 4042/2012 νέες διακεκριμένες παραλλαγές, η πρώτη εκ των οποίων αφορά στην βαρύτερη τιμώρηση του ρυπαίνοντος ή υποβαθμίζοντος το περιβάλλον, ο οποίος σκόπευε να προσπορίσει στον ίδιο ή σε τρίτο πρόσωπο περιουσιακό όφελος. Ειδικότερα, κατά την πρώτη περίπτωση της παραγράφου 3:

«Αν η πράξη του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου (βασικό έγκλημα) τελέστηκε από υπαίτιο που σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτό του

ή σε άλλον οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών ή και χρηματική ποινή 20.000,00 έως 150.000,00 ευρώ».

Ενώ κατά τη δεύτερη περίπτωση της αυτής παραγράφου:

«Αν η πράξη του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου (βασικό έγκλημα) τελέστηκε με τον ανωτέρω σκοπό και το συνολικό οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος υπερβαίνει το ποσό των 73.000,00 ευρώ ή από υπαίτιο που διαπράττει εγκλήματα του παρόντος άρθρου κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια και το συνολικό οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος υπερβαίνει το ποσό των 15.000,00 ευρώ, επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα έτη ή και χρηματική ποινή 60.000,00 έως 250.000,00 ευρώ».

Είναι η πρώτη φορά που το βασικό έγκλημα συνδέεται με την επιδίωξη οικονομικού οφέλους, όπως αναφέρεται υπογραμμιστικά και στην Αιτιολογική Έκθεση του ν. 4042/2012. Οι Επιθεωρητές Περιβάλλοντος σημειώνουν χαρακτηριστικά στις παρατηρήσεις τους ότι η παράνομη διαχείριση και κυρίως η παράνομη διάθεση αποβλήτων κάθε είδους, συναρτάται κατά κανόνα με οικονομικές επιδιώξεις και αποτελεί «*ιδιαίτερα προσοδοφόρα δραστηριότητα νέας τάξης επιχειρηματιών*»¹⁰⁸.

Στην πρώτη περίπτωση, της με σκοπό προσπορισμού περιουσιακού οφέλους ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος, προβλέπεται και τυποποιείται ένα διακεκριμένο πλημμέλημα, καθώς η απειλούμενη ποινή είναι τουλάχιστον δύο ετών, έναντι αυτής του βασικού εκ δόλου εγκλήματος που είναι τουλάχιστον ενός έτους. Αυτό που προβλημάτισε τη θεωρία αφορούσε κυρίως στη διατύπωση της διάταξης και πιο συγκεκριμένα στην επιλογή χρήσης εκ μέρους του νομοθέτη των όρων «οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος», έναντι του παγίως χρησιμοποιούμενου από αυτόν «περιουσιακού οφέλους». Υποστηρίζεται ωστόσο ότι ελλείπει επεξηγήσεως και ειδικής αιτιολογήσεως από τον ιστορικό νομοθέτη περί της συγκεκριμένης ως άνω επιλογής του, το οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος πρέπει να ταυτιστεί

¹⁰⁸ Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4042/2012 σελ. 6 ιστότοπος www.hellenicparliament.gr.

νοηματικά με το περιουσιακό, όπως το τελευταίο νοείται κι επεξηγείται από τους θεωρητικούς¹⁰⁹.

Στην δεύτερη περίπτωση προβλέπεται η κακουργηματική πράξη της ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος, η οποία διενεργείται με σκοπούμενο περιουσιακό όφελος το οποίο υπερβαίνει σε αξία τα 73.000,00 ευρώ ή τα 15.000,00 ευρώ, οπότε όμως στην τελευταία αυτή υποπερίπτωση θα πρέπει τα εγκλήματα της ρύπανσης ή υποβάθμισης να τελούνται κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια από το δράστη, όπως οι όροι αυτοί νοούνται κι ορίζονται νομοθετικά στο άρθρο 13 στοιχ. στ) ΠΚ¹¹⁰.

Σημειώνεται, ίσως εκ περισσού, ότι το σκοπούμενο περιουσιακό όφελος μπορεί αδιάφορα να είναι παράνομο ή νόμιμο, ενώ οι σχολιαζόμενες επιβαρυντικές περιστάσεις επιτείνουν το αξιόποino μόνον για εκείνον τον συμμετοχο στον οποίο αυτές υπάρχουν (άρθρο 49 παρ. 2 ΠΚ), με τον σκοπό του υλικού ή λοιπού οικονομικού οφέλους να αιτιολογείται και να αποδεικνύεται συντρέχων χωριστά για καθένα από τους συμμετόχους.

β. Το είδος και η έκταση της περιβαλλοντικής προσβολής ως έγκλημα συγκεκριμένης διακινδύνευσης (περίπτωση γ)

Στην τρίτη περίπτωση των διακεκριμένων παραλλαγών του άρθρου 28 παρ. 3, περιλαμβάνεται η απαξιολόγηση της μέσω της προκληθείσας ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος δημιουργίας συγκεκριμένου κινδύνου σοβαρής ή ευρείας ρύπανσης, υποβάθμισης, οικολογικής και περιβαλλοντικής διατάραξης ή καταστροφής.

¹⁰⁹ Μυλωνόπουλος Χρ., Ποινικό δίκαιο: Ειδικό μέρος, Τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και της περιουσίας (άρθρα 372 - 406 Π.Κ.), 2η έκδ, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκουλας 2006.

¹¹⁰ Κατ' επάγγελμα τέλεση του εγκλήματος συντρέχει όταν από την επανειλημμένη τέλεση της πράξης ή από την υποδομή που έχει διαμορφώσει ο δράστης με πρόθεση επανειλημμένης τέλεσης της πράξης προκύπτει σκοπός του δράστη για πορισμό εισοδήματος. Κατά συνήθεια τέλεση του εγκλήματος συντρέχει όταν από την επανειλημμένη τέλεση της πράξης προκύπτει σταθερή ροπή του δράστη προς τη διάπραξη του συγκεκριμένου εγκλήματος ως στοιχείο της προσωπικότητας του δράστη.

Η σχετική ποινική ευθύνη που για πρώτη φορά με το νόμο 4042/12 προβλέφθηκε, ήρθε να καλύψει ένα κενό ποινικής προστασίας που προϋπήρχε και είχε εντοπιστεί κι επικριθεί από τη θεωρία¹¹¹. Πρόκειται για ένα έγκλημα συγκεκριμένης διακινδύνευσης, αφού το στοιχείο του κινδύνου αποτυπώνεται ρητά στη νομοτυπική μορφή της διάταξης, καθιστώντας ανακριβή τα όσα υποστηρίζονται περί δυνητικής διακινδύνευσης του εν λόγω εγκλήματος. Η όλη προβληματική βέβαια εντοπίζεται ήδη στο ζήτημα του χαρακτηρισμού του βασικού εκ δόλου εγκλήματος ως έγκλημα βλάβης ή διακινδύνευσης¹¹². Θεωρώντας (εσφαλμένως κατά την άποψή μας) ορισμένοι θεωρητικοί τα εγκλήματα αυτά ως διακινδύνευσης, περιπίπτουν στην επίσης εσφαλμένη παραδοχή της άποψης ότι εν προκειμένω η παράθεση του κινδύνου σοβαρής ή ευρείας ρύπανσης ή υποβάθμισης ή ευρείας οικολογικής ή περιβαλλοντικής διατάραξης ή καταστροφής τυποποιεί ένα έγκλημα δυνητικής διακινδύνευσης.

Αποδεχόμενοι ορισμένοι την άποψη που θέλει την πρόκληση ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος να συνιστά συγκεκριμένη διακινδύνευση, καταλήγουν να ερμηνεύουν την εν λόγω διακεκριμένη παραλλαγή (εκτεταμένη προσβολή του περιβάλλοντος) ως «κίνδυνο να προκληθεί κίνδυνος» και τελικά οδηγούνται στο εσφαλμένο συμπέρασμα ότι πρόκειται για ένα έγκλημα δυνητικής διακινδύνευσης. Ομιλώντας για κίνδυνο ευρείας ή σοβαρής ρύπανσης ή υποβάθμισης, ο νόμος απαξιολογεί κατ' αυτούς «μια περαιτέρω ιδιότητα της αξιόποινης συμπεριφοράς-πράξης του δράστη, ήτοι τον εν δυνάμει κίνδυνο που αυτή ενέχει να προκαλέσει ποιοτικά ή/και ποσοτικά βαρύτερη ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος από εκείνη που έχει ήδη προκληθεί...»¹¹³.

¹¹¹ Έτσι κριτική ο Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, όπ.π., σελ. 266, ο οποίος προβαίνει σε *delegeferenda* σχολιασμούς επί του νόμου, επισημαίνοντας το αναγκαίο της δημιουργίας εγκλημάτων τόσο αφηρημένης, όσο και συγκεκριμένης διακινδύνευσης, για μια ολοκληρωμένη ποινική αξιολόγηση της φυσικής αλληλουχίας των συμπεριφορών που αποτελούν λειτουργικές πηγές κινδύνου για τα περιβαλλοντικά αγαθά.

¹¹² Ίδετε ανωτέρω αναπτυχθείσα προβληματική κι επιχειρηματολογία περί του γιατί προκρίνεται ως ορθότερος ο χαρακτηρισμός των εγκλημάτων ως βλάβης.

¹¹³ Έτσι Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 57.

Έχοντας ωστόσο συνταχθεί ήδη με την άποψη που προκρίνει ως ορθότερο τον χαρακτηρισμό των βασικών εγκλημάτων του νόμου 1650/86 ως βλάβης κι όχι διακινδύνευσης, θεωρείται κάτι περισσότερο από περιττό να αναφερθεί ότι η ανωτέρω άποψη δε μας βρίσκει σύμφωνους. Το στοιχείο του κινδύνου αναφέρεται ρητά στο νόμο, καθιστώντας έτσι έωλη την ερμηνευτική προσέγγιση που παρατέθηκε πιο πάνω. Μάλιστα, ούτε και τα γραφόμενα του ανωτέρω συγγραφέα συμβαδίζουν με τα συμπεράσματά του, αφού ο ίδιος κάνει λόγο για προκληθείσα, άλλως συντελεσθείσα περιβαλλοντική ρύπανση ή υποβάθμιση, συν-ομολογώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την υποδηλούμενη περιβαλλοντική βλάβη. Δεν υπάρχει συνεπώς κίνδυνος πρόκλησης κινδύνου, όπως αναφέρει, αλλά κίνδυνος συντέλεσης βαρύτερης μορφής προσβολής του περιβάλλοντος.

Η βαρύτερη αυτή προσβολή θα προκύπτει από κίνδυνο δημιουργούμενο κι όχι δυνάμενο να δημιουργηθεί, ο οποίος θα διαπιστώνεται και θα αιτιολογείται υπάρχων σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση (*in concreto*), χωρίς να αρκεί η αφηρημένη (*in abstracto*) διαπίστωση μιας απλής δυνατότητας πρόκλησης κινδύνου εκ της περιβαλλοντικής προσβολής¹¹⁴. Η ως άνω βαρύτερη προσβολή θα συνίσταται είτε σε σοβαρότητα (σημαντικότητα) είτε σε ευρύτητα (έκταση) και θα κρίνεται με ποιοτικά και ποσοτικά κάθε φορά κριτήρια, όπως αυτά προδιαγράφονται στο νόμο. Στην περίπτωση της ρύπανσης γίνεται λόγος για είδος (ποιοτικό κριτήριο) και ποσότητα (ποσοτικό κριτήριο) ρύπων, ενώ γι' αυτήν της υποβάθμισης για έκταση (ποσοτικό κριτήριο) ή σημασία (ποιοτικό κριτήριο) αυτής.

Η έννοια της σοβαρότητας όπως κι η έννοια της ευρύτητας είναι αξιολογικές και συνεπώς υπόκεινται σε αναιρετικό έλεγχο. Οι έννοιες αυτές τίθενται για πρώτη φορά με τις αλλαγές του ν. 4042/12 στον νόμο 1650/86 και ειδικότερα στο άρθρο 28 αυτού, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει σχετικό ερμηνευτικό νομολογιακό προηγούμενο. Χρήσιμη προς την κατεύθυνση της ερμηνείας και κατανόησης του όρου θα φανεί η προσφυγή στο νόμο 743/1977, περί προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος, ο οποίος στο άρθρο 13 που αποτυπώνει τις ποινικές διατάξεις της σχετικής νομοθεσίας, αναφέρεται στην «σοβαρά θαλάσσια ρύπανση»¹¹⁵. Για την

¹¹⁴ Βλ. βουλ. ΣυμβΠλημΙωαννίνων, 130/1992, σε ΠοινΔικ 7/2000, σελ. 722.

¹¹⁵ Ίδετε κατωτέρω σχετική ανάπτυξη.

ολοκλήρωση της ανάπτυξης του παρόντος σημείου κι εντελώς επιγραμματικά, αναφέρουμε ότι η έκταση και σοβαρότητα της ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος, της περιβαλλοντικής διατάραξης ή καταστροφής, θα πρέπει να κρίνεται με βάση τη δυνατότητα της φύσης ή έστω με τη μεσολάβηση μιας μικρής ανθρώπινης παρέμβασης να αποκαταστήσει την συντελεσθείσα βλάβη με ίδιες δυνάμεις.¹¹⁶

Ένα επιπλέον ζήτημα που τίθεται είναι αυτό του ορολογικού διαχωρισμού των εννοιών της ρύπανσης/υποβάθμισης από αυτές της οικολογικής και περιβαλλοντικής διατάραξης/καταστροφής, αλλά και αυτών των δύο τελευταίων μεταξύ τους (ενν. διαχωρισμός των εννοιών διατάραξη και καταστροφή). Η περιβαλλοντική διατάραξη μπορεί να νοηθεί ως απομείωση της λειτουργικής χρησιμότητας του περιβάλλοντος ως προς τις λειτουργίες που αυτό επιτελεί, ενώ η περιβαλλοντική καταστροφή ως ολική άρση της λειτουργικής χρησιμότητάς του λόγω εντελούς καταστροφής των περιβαλλοντικών στοιχείων.¹¹⁷ Αναμφίβολα ωστόσο και παρά την στο παρόν γιγνόμενη προσπάθεια ορισμού των εννοιών, πρέπει να αναφερθεί και να επισημανθεί ότι η διαχωριστική γραμμή που οριοθετεί τις δύο έννοιες είναι λεπτή, δυσχεραίνοντας ακόμη περισσότερο τις όποιες απόπειρες για αποκρυστάλλωση ενός ορισμού πρότυπο, αλλά ενισχύοντας τον προβληματισμό περί του ποιες περιπτώσεις θα μπορούσαν να υπαχθούν στην έννοια της διατάραξης και ποιες σε εκείνες της καταστροφής.

Η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος απαιτεί, εφόσον δεν ορίζεται διαφορετικά, δόλο οποιασδήποτε μορφής κατά τα άρθρα 26 και 27 ΠΚ.

γ. Ο κίνδυνος θανάτου ή εμφάνισης βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης (περίπτωση δ)

Εξετάζοντας την περίπτωση δ, παρατηρούμε ότι σε αυτήν προβλέπονται περισσότερα εγκλήματα συγκεκριμένης διακινδύνευσης, με το στοιχείο του κινδύνου να περιγράφεται ρητά στη νομοτυπική μορφή της διάταξης. Επομένως δεν είναι ακριβή τα γραφόμενα θεωρητικών που υποστηρίζουν ότι πρόκειται για εκ του

¹¹⁶ Έτσι και Μοροζίνης Ι., ό.π., σελ. 58.

¹¹⁷ Έτσι Μοροζίνης Ι., ό.π., σελ. 57.

αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα με το αιτιολογικό ότι ο κίνδυνος μπορεί να συνιστά και ένα περαιτέρω αποτέλεσμα κατά την έννοια του άρθρου 29 ΠΚ¹¹⁸, ούτε και μερίδας της νομολογίας η οποία αποφαινεται περί εγκλημάτων «συγκεκριμένης ή δυνητικής διακινδύνευσης της ζωής ή της υγείας αόριστου αριθμού ανθρώπων (κοινώς επικίνδυνο έγκλημα)».¹¹⁹

Ο περιγραφόμενος κίνδυνος εντοπίζεται στον θάνατο εμβρύου ή ανθρώπου, ή στην εμφάνιση βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης σε νεογνό ή άνθρωπο. Εστιάζοντας στις διαφορές με την αντίστοιχη προϊσχύσασα διάταξη, εντοπίζουμε ότι πλέον είναι αξιόποινος κι ο κίνδυνος θανάτου εμβρύου κι όχι μόνο ανθρώπου, καθώς επίσης και ο κίνδυνος εμφάνισης διανοητικής πάθησης σε νεογνό ή άνθρωπο, κάτι το οποίο ήταν ποινικά αδιάφορο. Ο προϊσχύσας νόμος ρύθμιζε μόνο την περίπτωση ύπαρξης κινδύνου βαριάς σωματικής βλάβης σε άνθρωπο, αφήνοντας αρρύθμιστο¹²⁰ το ίδιο ζήτημα για νεογνά, όπως επίσης αρρύθμιστο άφηνε και το ζήτημα του κινδύνου εμφάνισης διανοητικής πάθησης σε αυτόν.

¹¹⁸ Έτσι Ανδρουλάκης Ν., ΠοινΔ – ΓενΜ Ι, όπ.π., σελ. 207 επ. και Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 58 επ. Ο τελευταίος υποστηρίζει ότι ο κίνδυνος ζωής ή υγείας δεν μπορεί να είναι τίποτε άλλο παρά ένα περαιτέρω αποτέλεσμα σε σχέση με τη βλάβη (κατά την εδώ υποστηριζόμενη έννοια) του περιβάλλοντος, το οποίο επέρχεται συνεπεία αυτής. Αυτό ωστόσο δεν είναι ορθό, αφού η βλάβη του περιβάλλοντος, εμπεριέχοντας ενίοτε και το στοιχείο του επικινδύνου για τη ζωή ή την υγεία ανθρώπων, δεν επιφέρει ως προς αυτούς ένα περαιτέρω αποτέλεσμα. Ο κίνδυνος είναι συγκεκριμένος εν, γεγεννημένος, αλλά όχι επελθών. Δεν έχει δηλαδή ακόμη αναπτύξει την καταστροφική του επίδραση, παραμένοντας κίνδυνος υπαρκτός, πλην όχι βλαπτικός. Η πραγμάτωσή του προβλέπεται σε έτερο εδάφιο και προφανώς τότε είναι που επιφέρει η βλάβη ένα περαιτέρω αποτέλεσμα το οποίο ίσως προϋπήρχε, αιωρούμενο, ως κίνδυνος, πλην συντελέστηκε για πρώτη φορά με την ανάπτυξη της καταστροφικής του συνέπειας που εμφανίστηκε ως βλάβη ζωής ή υγείας.

¹¹⁹ Βούλευμα υπ' αριθμ. 125/2007 Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ρόδου, χαρακτηρίζει το προβλεπόμενο αδίκημα και ο Ι. Μανωλεδάκης, στην Παρέμβασή του σε Πρακτικά Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου, 1996, σελ. 125.

¹²⁰ Ίσως και θεωρώντας ότι συμπεριλαμβάνεται η ρύθμιση σε αυτή που ισχύει για τον άνθρωπο, αφού νεογνό = άνθρωπος. Η για πρώτη φορά ωστόσο αναφορά στο παρόν κείμενο της έννοιας του νεογνού κατ' αντιπαραβολή προς τον άνθρωπο, μας κάνει επιφυλακτικούς ως προς το παραπάνω ζήτημα περί άνευ ετέρου συμπερίληψης στην έννοια του ανθρώπου κι αυτής του νεογνού. Ίδετε εκτενέστερη αναφορά για το ζήτημα αυτό κατωτέρω.

Προκειμένου να καταφθαί ο κίνδυνος θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης σε άνθρωπο εκ της προκληθείσας ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος, (μόνον αυτές οι μορφές κινδύνου ήταν αξιόποινες κατά το προϋχόν δίκαιο), ο νόμος έδιδε ως επιβοηθητικά κριτήρια το είδος (ποιοτικό κριτήριο) ή την ποσότητα των ρύπων (ποσοτικό κριτήριο) για την περίπτωση της ρύπανσης και την έκταση (ποσοτικό κριτήριο) ή τη σημασία της υποβάθμισης (ποιοτικό κριτήριο) για την περίπτωση ύπαρξης της τελευταίας. Τα κριτήρια αυτά εξέλιπιν μετά την αναμόρφωση της παραγράφου 3 του άρθρου 28 και χρησιμοποιούνται πλέον μόνον στις περιπτώσεις γ και ε αυτής (της παραγράφου). Ωστόσο είναι προφανές ότι προκειμένου να θεμελιωθεί επαρκώς το στοιχείο του στοιχείου του επικινδύνου μιας περιβαλλοντικής ζημίας για ατομικά έννομα αγαθά πρέπει αυτό να γίνει *ad hoc* και επί τη βάση συγκεκριμένων κριτηρίων, ομοίως ποιοτικών και ποσοτικών, στα οποία ρητά θα αναφέρεται ο ποινικός δικαστής αποφαινόμενος για την ύπαρξή του.

Παρατηρούμε επίσης μια εξομοίωση της ποινικής μεταχείρισης του κινδύνου θανάτου εμβρύου με τον αντίστοιχο ανθρώπου, ενώ μας παραξενεύει η ειδική αναφορά που γίνεται στον κίνδυνο εμφάνισης βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης σε νεογνό κατ' αντιπαράβολή με τον αντίστοιχο κίνδυνο που μπορεί να δημιουργηθεί για τον άνθρωπο. Ξεκινώντας από την τελευταία αυτή παρατήρηση, κρίνουμε πως μάλλον ο νομοθέτης θέλησε να 'καλύψει' νομοθετικά τις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες μια περιβαλλοντική βλάβη μπορεί λόγω της φύσης και του τρόπου εκδήλώσής της να επενεργήσει κατά τέτοιο τρόπο σε μια έγκυο γυναίκα, ώστε η τελευταία να εμφανίσει συμπτώματα τα οποία θα υποδηλώνουν ίσως κι εκδηλώνουν έναν κίνδυνο το μωρό που θα γεννηθεί, όταν γεννηθεί, να εμφανίσει κάποια βαριάς μορφής σωματική ή διανοητική πάθηση. Ο κίνδυνος δηλαδή θα έχει δημιουργηθεί ήδη ενόσω το μωρό κυοφορούνταν από τη μητέρα του και παραμένει υπαρκτός και δυνάμενος μετά τη γέννηση του μωρού να εκδηλωθεί ανά πάσα στιγμή, αναπτύσσοντας τη βλάβη που περιγράφεται στο επόμενο εδάφιο της παραγράφου.

Ένα ζήτημα βέβαια που τίθεται εν προκειμένω είναι το πώς αποδεικνύεται ότι κατά τη στιγμή της γεννήσεως ενός μωρού υπάρχει κίνδυνος εμφάνισης των περιγραφόμενων στο νόμο ασθενειών/βλαβών, ο οποίος μάλιστα θα πρέπει να

αποδεικνύεται απόρροια μιας περιβαλλοντικής βλάβης που συντελέστηκε όσο εκείνο κυοφορείτο. Οι ίδιες αποδεικτικές δυσχέρειες υπάρχουν και για την πρώτη περίπτωση, της ύπαρξης δηλαδή κινδύνου θανάτου είτε στο έμβρυο, είτε σε άνθρωπο. Προφανώς βέβαια η αιτιώδης απόδειξη του κινδύνου θανάτου εμβρύου είναι σχεδόν ανέφικτη, ομοίως και αυτή της εμφάνισης προβλημάτων υγείας σε νεογνό. Συμπεραίνουμε τελικώς ότι ο νομοθέτης, παρά τις φιλόδοξες προσπάθειες που καταβάλλει προκειμένου να επιτύχει μια ολοκληρωμένη ποινική προστασία του περιβάλλοντος και των ατομικών εννόμων αγαθών που αναγκαία συνέχονται με αυτό, καταλήγει να δημιουργεί διατάξεις κενές περιεχομένου, ουσιαστικά ανεφάρμοστες, κλασικά παραδείγματα συμβολικής ποινικής νομοθέτησης.

Αξια μνείας αποτελεί ωστόσο η ‘αναβάθμιση’ του επαπειλούμενου πλαισίου ποινής, αφού καθιερώνεται κακουργηματική ποινή καθειρξεως μέχρι δέκα ετών ή και χρηματική ποινή 150.000,00 € έως 500.000,00 €, αντικαθιστώντας την ποινή φυλάκισης ενός έτους και χρηματική ποινή που ίσχυε έως τότε, ποινή υποκείμενη σε μετατροπή και συνεπώς απομειώνουσα την προληπτική λειτουργία του ποινικού δικαίου και κατ’ αντιστοιχία την αποτελεσματικότητα της παρεχόμενης προστασίας.

δ. Τα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα (περίπτωση ε)

ι. Η περαιτέρω τρώση του εννόμου αγαθού ‘περιβάλλον’

Η περίπτωση ε της παραγράφου 3 του άρθρου 28, αποτελεί την πραγμάτωση, άλλως την επέλευση των κινδύνων που περιγράφηκαν στις περιπτώσεις γ και δ. Η πραγμάτωση των απλώς κινδύνων κατά τα τελευταία εδάφια, συνιστούν περαιτέρω/βαρύτερα σε σχέση με το βασικό έγκλημα της περιβαλλοντικής προσβολής αποτελέσματα και διέπονται από το άρθρο 29 ΠΚ¹²¹.

Αρχικά προβλέπεται ένα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενο έγκλημα όπου το περαιτέρω αποτέλεσμα πλήττει το ίδιο το έννομο αγαθό περιβάλλον. Πρόκειται

¹²¹ Περί της διαφορετικότητας της φύσης των περιγραφόμενων στις περιπτώσεις δ και εγκλημάτων συνηγορεί και η διατύπωση των διατάξεων, καθώς στην περίπτωση ε που κατά την εδώ υποστηριζόμενη άποψη τυποποιούνται τα μόνα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα αδικήματα, ο νομοθέτης κάνει λόγο για βασική πράξη η οποία “είχε ως επακόλουθο” τα περιγραφόμενα στον οικείο τόπο αποτελέσματα.

για ένα νεωτερισμό σε σχέση με το παλαιό δίκαιο στη διάταξη του οποίου τυποποιείται ένα περαιτέρω αποτέλεσμα (άρ. 29 ΠΚ), αυτό της επέλευσης του κινδύνου σοβαρής ή ευρείας ρύπανσης ή υποβάθμισης, ή σοβαρής ή ευρείας οικολογικής ή περιβαλλοντικής διατάραξης ή καταστροφής που περιγράφηκε στην περίπτωση γ.¹²²

Σύμφωνα με τις επιταγές του άρθρου 29 ΠΚ, θα πρέπει να υπάρχει δόλος του δράστη ως προς το βασικό έγκλημα (περιβαλλοντική ρύπανση ή υποβάθμιση) και αμέλεια ως προς το βαρύτερο αποτέλεσμα, εν προκειμένω της συντέλεσης σοβαρής ή ευρείας ρύπανσης ή υποβάθμισης ή ευρείας οικολογικής και περιβαλλοντικής διατάραξης ή καταστροφής. Κάτι τέτοιο είναι νοητό στις περιπτώσεις όπου ο δράστης είτε δεν προέβλεψε ότι η προσβολή που είχε εξαρχής σκοπό να επιφέρει στο περιβάλλον θα έπαιρνε τέτοιου είδους διαστάσεις, είτε θεώρησε μεν αυτό ως πιθανό/δυνατό, πίστεψε ωστόσο ότι η προσβολή θα περιοριζόταν στα πλαίσια του βασικού εγκλήματος ή έστω της διακεκριμένης παραλλαγής της περίπτωσης γ της παραγράφου.

Παρατηρούμε ότι επαναλαμβάνονται ομοίως κι εδώ, όπως και στην περίπτωση γ, τα κριτήρια που τίθενται προκειμένου να καταφαθεί το σοβαρό ή το ευρύ της ρύπανσης ή της υποβάθμισης ή της διατάραξης ή καταστροφής.

Πώς όμως μεταχειριζόμαστε ποινικά την περίπτωση που ο δράστης είχε εξαρχής δόλο ως προς το βαρύτερο αποτέλεσμα; Όταν δηλαδή είχε πριν την αρχή εκτέλεσης του βασικού εγκλήματος την πρόθεση να επιφέρει με τις πράξεις του σοβαρή ή ευρεία ρύπανση ή υποβάθμιση ή οικολογική και περιβαλλοντική διατάραξη ή καταστροφή;

Πρόκειται για τις γνωστές μας περιπτώσεις μη γνησίων εκ του αποτελέσματος διακρινόμενων εγκλημάτων, στις οποίες ο δράστης έχει δόλο όχι μόνο ως προς το βασικό έγκλημα, αλλά και ως προς το βαρύτερο αποτέλεσμα που τελικά με την πράξη του επέρχεται. Εν προκειμένω δηλαδή υποθέτουμε ότι ο δράστης είχε εξαρχής την πρόθεση να επιφέρει σοβαρή ή ευρεία ρύπανση ή υποβάθμιση, ή οικολογική και περιβαλλοντική διατάραξη ή καταστροφή. Εδώ

¹²² Για τον ορισμό των εννοιών ισχύουν αναλογικά τα όσα αναφέρθηκαν στον οικείο τόπο.

γίνεται δεκτό ότι εφόσον η πράξη τιμωρείται όταν διαπράττεται από αμέλεια, πολλώ δε μάλλον τιμωρείται όταν τελείται εκ δόλου.

ii. Ο θάνατος εμβρύου ή ανθρώπου ή η εμφάνιση βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης σε νεογνό ή άνθρωπο

Έτερα προβλεπόμενα από τη διάταξη του στοιχείου ε της παραγράφου 3 εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα αποτελούν αυτό του θανάτου εμβρύου ή ανθρώπου κι αυτό της εμφάνισης βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης νεογνού ή ανθρώπου. Όλες οι υποπεριπτώσεις αποτελούν πραγματώσεις των κινδύνων που είχαν περιγραφεί στην περίπτωση δ.

Εκκινώντας από την πρώτη υποπερίπτωση, αυτή δηλαδή της επέλευσης θανάτου σε έμβρυο, βρισκόμαστε ενώπιον ενός αντίστοιχου με την προϊσχύσασα διάταξη προβλήματος, αυτού της μη πρόβλεψης εγκλήματος εξ αμελείας θανάτου εμβρύου. Η μη αυτοτελής σχετική ποινική πρόβλεψη θέτει προβλήματα ως προς την εφαρμογή του άρθρου 29 ΠΚ, καθώς κατά την κυρίαρχη στην ελληνική ποινική θεωρία άποψη, η τυποποίηση εκ του αποτελέσματος διακρινόμενου εγκλήματος προϋποθέτει την αυτοτελή ποινικοποίηση της πράξης που συνιστά το βαρύτερο αποτέλεσμα¹²³.

Για να εφαρμοστεί συνεπώς και υπό το πρίσμα των ανωτέρω η αυστηρότερη ποινή που προβλέπει ο νόμος για την εν λόγω περίπτωση, θα πρέπει να συντρέχει δόλος (και μόνο) του δράστη για το περαιτέρω αποτέλεσμα (πρόκληση θανάτου στο έμβρυο), αφού κατά το άρθρο 30 παρ. 2 ΠΚ δεν μπορούν να καταλογιστούν (στο δράστη) περιστατικά που κατά το νόμο επαυξάνουν το αξιόποινο της πράξης του αν δεν τελούσε σε γνώση της ύπαρξής τους¹²⁴.

Παρά ταύτα, η απαίτηση υπαρξης δόλου, όπως επιτάσσουν τα άρθρα 12 και 26 ΠΚ για την τιμώρηση της πρόκλησης θανάτου στην εν δυνάμει ζωή, απομειώνει

¹²³ Μανωλεδάκης Ι., Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή γενικού μέρους, Β΄ Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1989, σελ. 163 επ. και Μυλωνόπουλος Ν., Τα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα, Δογματική θεμελίωση, 1984, όπως παραπέμπονται από Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, ό.π., σελ. 264 υποσημ. 60.

¹²⁴ Βλ. Παναγοπούλου – Μπέκα, ό.π., σελ. 137.

τη σχετική ποινική προστασία, αφήνοντας ανεξέλεγκτες τις βιομηχανίες να αναπτύξουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα προφασιζόμενες αμέλεια –όπως είναι και το συνήθως συμβαίνον -, ‘περνώντας’ στο απυρόβλητο της ποινικής τιμώρησης για τυχόν θανάτους εμβρύων. Ωστόσο, βάσιμα θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι πάντα θα υπάρχει τέτοιος δόλος, οπότε ο όλος προβληματισμός μικρή μόνον αξία έχει.

Ομοίως βέβαια κι εδώ, πέραν των ανωτέρω αναφερομένων ζητημάτων δογματικής, δε θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφερθούμε στο δυσεφάρμοστο της διάταξης, καθώς η απόδειξη της αποκλειστικής αιτιότητας μιας βλαπτικής για το περιβάλλον συμπεριφοράς για το θάνατο εμβρύου, ο οποίος χωροχρονικά ίσως και να μπορούσε να σχετιστεί, φαντάζει ανέφικτη.

Αντίστοιχες βέβαια αποδεικτικές δυσχέρειες απαντούμε και για την περίπτωση θανάτου ανθρώπου, γεγεννημένου δηλαδή όντος, ο οποίος οφείλεται σε πράξη ρυπαντική ή υποβαθμιστική του περιβάλλοντος.

Ένα πρόσθετο/βαρύτερο αποτέλεσμα που μπορεί να προκύψει από το βασικό εκ δόλου έγκλημα της παραγράφου 2 εδ. α, είναι κι αυτό της εμφάνισης βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης σε νεογνό ή άνθρωπο. Ως προς την έννοια της «βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης», αυτή θα πρέπει να νοηθεί όπως στο άρθρο 310 παρ. 2 ΠΚ¹²⁵. Παρατηρούμε επίσης ότι κατ’ αντιστοιχία με την περίπτωση δ και στην εδώ σχολιαζόμενη περίπτωση (ε), γίνεται ειδική αναφορά στο νεογνό, το οποίο διακρίνεται από τον άνθρωπο. Μάλλον στο παρόν σημείο είναι πιο ξεκάθαρη και ευκολότερα νοούμενη η βούληση του νομοθέτη. Αποδεχτήκαμε κι ανωτέρω, στον οικείο τόπο, ότι σκοπός του τελευταίου είναι να παράσχει όσο το δυνατόν ευρύτερη προστασία, καλύπτοντας όσες περισσότερες περιπτώσεις είναι δυνατό, μειώνοντας το πεδίο απολύτου ελευθερίας δράσης των προσβαλλόντων το περιβάλλον.

Καταλήγουμε λοιπόν ότι στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης εμπίπτουν περιπτώσεις στις οποίες η προσβολή έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης,

¹²⁵ «Βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση υπάρχει ιδίως αν η πράξη προξένησε στον παθόντα κίνδυνο ζωής ή βαριά και μακροχρόνια αρρώστια ή σοβαρό ακρωτηριασμό ή αν τον εμπόδισε σημαντικά και για πολύ χρόνο να χρησιμοποιεί το σώμα ή τη διάνοιά του».

το αποτέλεσμα ωστόσο της βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης επήλθε επί του νεογνού κι αναγνωρίστηκε υπάρχον με τη γέννησή του.

Τέτοιες περιπτώσεις απαντώνται κατεξοχήν στο περιβαλλοντικό δίκαιο και συνεπώς η διάταξη κάλυψε ένα κενό, αυτό της συντέλεσης του κινδύνου βλαβών σε ατομικά έννομα αγαθά από περιβαλλοντικές προσβολές που έχουν επενεργήσει μέσω του σώματος της εγκύου στο έμβρυο, οι επιπτώσεις τους ωστόσο επήλθαν το πρώτον με τη γέννησή του. Λαμβανομένου ωστόσο υπόψη του χρονικού διαστήματος που απαιτείται προκειμένου να εκδηλωθούν τέτοια βλαπτικά αποτελέσματα από τις περιβαλλοντικές προσβολές, ενώ ταυτόχρονα οι επενέργειες επί του περιβάλλοντος είναι αλυσιδωτές, προερχόμενες από ποικίλες πηγές κι αλληλένδετες συμπεριφορές, αντιλαμβανόμαστε για ακόμη μια φορά την ύπαρξη και ταυτόχρονα την αδυναμία εξαφάνισης των δυσχερών προβλημάτων απόδειξης της απαιτούμενης αιτιώδους συνάφειας¹²⁶ προς κατάφαση της σχετικής ποινικής ευθύνης.

iii. Συνολική αποτίμηση της διάταξης (περίπτωση ε)

Συμπερασματικά λοιπόν και εν είδει αποτίμησης της χρησιμότητας και της πιθανότητας ευδοκίμησης της διάταξης της περιπτώσεως ε της παραγράφου 3 άρθρου 28, αναφέρουμε ότι βεβαίως μόνη η επίκληση βλάβης της ζωής ή της υγείας από τη ρύπανση του περιβάλλοντος, χωρίς σύγχρονη απόδειξή της, δεν αρκεί για τη θεμελίωση των περιγραφόμενων αδικημάτων. Ενόψει μάλιστα των δυσκολιών εξατομικευμένης διαπίστωσης της βλαπτικής επενέργειας μια ρυπαίνουσας ή υποβαθμίζουσας το περιβάλλον πράξης για την ανθρώπινη ζωή ή υγεία, δημιουργούνται εύλογοι προβληματισμοί ως προς τη σημασία της θέσπισης των ως άνω διατάξεων, αφού φαίνεται να πρόκειται για κλασικά παραδείγματα συμβολικής ποινικής νομοθεσίας¹²⁷. Επομένως τελικά, μόνο ακραίες περιπτώσεις είναι δυνατό να

¹²⁶ Σχετικά με το ζήτημα αυτό, ίδετε ενδεικτικώς βούλευμα υπ' αριθμ. 130/1992 Πλημ.Ιωανν. σε Αρμεν/1993 σελ. 847 επ. και σε ΠοινΔικ/2000 σελ. 718 επ.

¹²⁷ Βλ. σχετικώς Α. Παπανεοφύτου «Κριτική προσέγγιση της λειτουργίας των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δόγματος σε σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας» σε Οι ποινικές επιστήμες στον 21ο αιώνα : τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Διονύσιο Σπινέλλη, Ν. Κουράκης (επιμ.), 2001, σελ. 743 επ. (745), με τις εκεί γενόμενες παραπομπές στην ημεδαπή και αλλοδαπή βιβλιογραφία.

καταληφθούν από το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων, όπου η σύνδεση βλάβης του περιβάλλοντος και βλάβης του ανθρώπου είναι ευκόλως ανιχνεύσιμη.¹²⁸

Η ποινή που προβλέπεται για τα περιγραφόμενα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα αδικήματα της περιπτώσεως ε είναι κακουρηγματικής φύσεως και εν αντιθέσει με το παλαιό δίκαιο, δεν περιορίζεται κατ' ανώτατο όριο στα δέκα έτη, αλλά μπορεί να φθάσει μέχρι το ανώτατο για το είδος του αδικήματος (κακούρηγμα) όριο ποινής.

iv. Το ζήτημα των αποδεικτικών δυσχερειών μέσα από ένα νομολογιακό παράδειγμα

Η πρόσφατη τροποποίηση του άρθρου 28 δεν μας δίνει την ευχέρεια προσφυγής σε σχετικά, πρόσφατα νομολογιακά παραδείγματα. Ωστόσο επειδή τα αποτελέσματα του θανάτου και της βαριάς σωματικής βλάβης εκ ρυπάνσεως ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος προβλέπονταν και υπό το προϊσχύσαν δίκαιο, θα παραθέσουμε ένα νομολογιακό παράδειγμα αποκαλυπτικό των αποδεικτικών δυσχερειών που αντιμετώπιζαν, αλλά και θα εξακολουθήσουν να αντιμετωπίζουν τα ποινικά δικαστήρια προκειμένου να καταφαθεί η αυξημένη ποινική ευθύνη που προβλέπεται για την επέλευσή τους.

Σε απόφασή του το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Ιωαννίνων¹²⁹ αποφάνθηκε αρνητικά ως προς την εκκρεμούσα κατηγορία για επέλευση θανάτου εκ συντελεσθείσας ρυπάνσεως. Σύμφωνα με τα περιστατικά της υπόθεσης, η εταιρεία "Ε. ΟΕ", της οποίας τη διαχείριση και άμεση ευθύνη καθ' όλο το επίμαχο διάστημα που αναφέρεται στο κατηγορητήριο είχε ο κατηγορούμενος, διατηρούσε στην περιοχή της Κοινότητας Ιωαννίνων εργοστάσιο εμποτισμού ξυλείας με κρεοζωτέλαιο... Το κρεοζωτέλαιο είναι ένα απόσταγμα της λιθανθρακόπισσας, καστανό έως μαύρο ελαιώδες υγρό με χαρακτηριστική οξεία οσμή, χαρακτηρίζεται δε ως τοξική χημική ουσία, αφού τα συστατικά του (φαινόλη, κρεζόλη, ξυλενόλη, ναφθαλίνη και ανθρακένιο) έχουν την ιδιότητα να προσβάλλουν δυσμενώς τον

¹²⁸ Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, όπ.π., σελ. 264-265 υποσημ. 61.

¹²⁹ 130/1992 ΠλημΙωανν. σε Αρμ/1993 σελ. 847 επ. και σε ΠοινΔικ/2000 σελ. 718 επ.

άνθρωπο (κατά την εισπνοή των ατμών του ερεθίζονται το δέρμα και τα μάτια λόγω της τοξικότητας και δυνατόν με την αναπνοή ή την απορρόφηση από το δέρμα μεγάλων δόσεων να προκληθεί δηλητηρίαση), ν' αλλοιώνουν τη φυσική κατάσταση του νερού (λόγω των φαινολών που διαλύονται στο νερό), του εδάφους και του αέρα (βλ. το αριθμ.πρωτ. ΧΗ 1501/1.8.81988 έγγραφό της Διεύθυνσης Χημικών Υπηρεσιών Νομαρχίας Ιωαννίνων)...

Κατά τα τελευταία χρόνια είχε παρατηρηθεί στην Κοινότητα αύξηση των θανάτων από καρκίνο, αναπνευστικά νοσήματα και καρδιοπάθειες, που αποδίδονταν στην ανεξέλεγκτη εκπομπή των αποβλήτων αερίων του εργοστασίου, τα οποία περιέχουν τοξικά και δηλητηριώδη χημικά συστατικά, δυνάμενα να προσβάλουν δυσμενώς τον άνθρωπο και σε περίπτωση μακροχρόνιας έκθεσης σ' αυτές να του προκαλέσουν καρκινογόνο δράση...

Κατά την κρίση ωστόσο του Συμβουλίου υποστηρίχθηκε «...πως η άποψη αυτή δεν στηρίζεται σε ασφαλή επιστημονικά δεδομένα και συνεπώς δεν προσφέρεται για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων τόσο υπέρ, όσον και κατά της υπάρξεως οποιουδήποτε αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της δραστηριότητας του εργοστασίου και της ενδεχόμενης αύξησης των θανάτων από ανίατα νοσήματα στην προαναφερόμενη περιοχή.

Ειδικότερα δε όσον αφορά στους θανόντες κατοίκους όσο ζούσαν στην Κοινότητα Π. Ι.Σ. και Γ.Τ., των οποίων ο θάνατος αποδίδεται στη βλαπτική επενέργεια του εργοστασίου, πρέπει να επισημανθεί ότι από κανένα αποδεικτικό στοιχείο της δικογραφίας δεν βεβαιώθηκε ότι ο θάνατος των προαναφερομένων ατόμων συνάπτεται αιτιωδώς με τη βλαπτική δραστηριότητα του εργοστασίου, διότι, όπως τονίζεται και στην από 5.12.1989 έκθεση πραγματογνωμοσύνης του Καθηγητή της Υγιεινής Χ.Κ., μόνο μακροχρόνια επιδημιολογική έρευνα, προοπτικού τύπου, τόσο των εργαζομένων στη βιομηχανία όσο και των κατοίκων της παρακείμενης Κοινότητας Π., σε συνδυασμό πάντοτε με κλινικές, εργαστηριακές και παρακλινικές εξετάσεις, θα μπορούσε να προβάλει τα προβλήματα υγείας και να καταδείξει την αιτιώδη σχέση μεταξύ επελθόντων θανάτων και της βλαπτικής επενέργειας της βιομηχανίας...».

Κατά συνέπεια, η κατηγορία της ρυπάνσεως του περιβάλλοντος σε βαθμό κακουργήματος (τότε άρθρ. 28 παρ.3 εδ. β ν.1650/1986), όπως δηλ. ασκήθηκε η

ποινική δίωξη και στη συνέχεια απαγγέλθηκε από τον Ανακριτή, δε στάθηκε δυνατό να ευδοκιμήσει αφού από κανένα αποδεικτικό στοιχείο δεν προέκυψε ότι οι επελθόντες θάνατοι των προαναφερθέντων ατόμων βρίσκονταν σε αντικειμενικό αιτιώδη σύνδεσμο με το βασικό έγκλημα της ρυπάνσεως του περιβάλλοντος και αφετέρου γιατί οι θάνατοι που έλαβαν χώρα, συνέβησαν σε προγενέστερο χρόνο από εκείνον που αναφέρεται στο κατηγορητήριο.

Ναι μεν λοιπόν ορθά ο κατηγορούμενος στην ως άνω απόφαση δε δικάστηκε για το έγκλημα της ρύπανσης του περιβάλλοντος σε βαθμό κακουργήματος, αφού από κανένα αποδεικτικό στοιχείο δεν προέκυψε ότι οι επελθόντες θάνατοι βρίσκονταν σε αντικειμενικό αιτιώδη σύνδεσμο με το βασικό έγκλημα της ρυπάνσεως του περιβάλλοντος, το ερώτημα ωστόσο που παρέμεινε και παραμένει ακόμη και σήμερα μετά τη νομοθετική τροποποίηση είναι το εξής: Παρά τη συνεχή πρόοδο της ιατρικής επιστήμης, θα είναι κάποτε αυτή σε θέση να πιστοποιήσει, άλλως να βεβαιώσει ασφαλώς τον αιτιώδη σύνδεσμο ενός θανάτου και μιας ρυπογόνου δραστηριότητας, ιδίως όταν πρόκειται για ασθένειες με μακροχρόνιο κύκλο δράσης στην εξέλιξη της οποίας ενίοτε μεσολαβούν επιβαρυντικά και σωρευτικά κι άλλες επενέργειες¹³⁰;

Η νομολογία έχει πάντως δεχθεί κίνδυνο ζωής και υγείας ανθρώπων που διατρέφονταν με φυτά τα οποία ποτίζονταν με μολυσμένο νερό και παράλληλα υποχρεώνονταν να εισπνέουν τις δηλητηριώδεις εκπομπές καπναερίων και ασβεστόσκονης και να αναπτύσσονται σε ένα αντιαισθητικό περιβάλλον διασαλευμένο από δονήσεις¹³¹. Και για αυτές ωστόσο τις περιπτώσεις αμφισβητήθηκε το κατά πόσον μπορούσε η εν λόγω βλάβη καίτοι αναμφίβολα κινδυνώδης, ως βαριά κατά την ποινικώς ενδιαφέρουσα έννοια.¹³²

9. Οι διακεκριμένες παραλλαγές της εξ αμελείας τέλεσης

Η περίπτωση κατά την οποία το επελθόν βαρύτερο αποτέλεσμα έχει προκύψει μεν από το βασικό έγκλημα της ρύπανσης ή υποβάθμισης του

¹³⁰ Έτσι και Δημητράτος σε ΠοινΧρ/1994, σελ. 143.

¹³¹ ΤριμΠλημΛαρ 3045/1992 σε ΠοινΧρ/1993, σελ. 1315 επ.

¹³² Έτσι κριτικά ο Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 65.

περιβάλλοντος, πλην όμως κι αυτό το τελευταίο έχει τελεστεί εξ αμελείας κι όχι εκ δόλου, αντιμετωπιζόταν υπό το προϋσχύσαν δίκαιο με βάση τους κανόνες περί συρροής κι έτσι η (εξ αμελείας) ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος συνέρρεε αληθώς κατ' ιδέαν με την συντελεσθείσα (εξ αμελείας) σωματική βλάβη ή ανθρωποκτονία (314, 302 ΠΚ)¹³³.

Μετά την εισαγωγή ωστόσο στο τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 3 της ακόλουθης διατάξεως, το ζήτημα κατέστη περιπλοκότερο. Στη διάταξη αυτή προβλέφθηκε μια ειδική διακεκριμένη παραλλαγή του εξ αμελείας αδικήματος της παρ. 2 εδ. β άρ. 28 που προβλέπει την εξ αμελείας τέλεση του βασικού αδικήματος της ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Η διάταξη έχει ως εξής: *«Αν οι πράξεις των στοιχείων γ, δ και ε της παραγράφου αυτής τελέστηκαν από αμέλεια, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους ή και χρηματική ποινή 60.000,00 έως 150.000,00 ευρώ»*.

Το ερώτημα που τίθεται εν προκειμένω είναι εάν η πραγματική βούληση του νομοθέτη ήταν να *«πει αυτό που όντως είπε»*.¹³⁴ Δηλαδή εάν πρέπει να θεωρήσουμε ότι η ποινή που προβλέπει το εδάφιο αυτό αφορά τις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες ο δράστης έχει δόλο ως προς το βασικό έγκλημα και αμέλεια ως προς τα βαρύτερα αποτελέσματα που περιγράφονται στις περιπτώσεις γ, δ και ε.

Κάτι τέτοιο ωστόσο θα καθιστούσε περιττή την προσφυγή στο άρθρο 29 ΠΚ, αποκλείοντας έτσι την εφαρμογή του. Επιπλέον θα κατέληγε στη δημιουργία αντινομιών: Γιατί τότε θα τιμωρείτο ελαφρύτερα η περίπτωση της εξ αμελείας θανατηφόρας σωματικής βλάβης προκληθείσας από δόλια προσβολή του περιβάλλοντος (πλαίσιο ποινής: φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους ή και χρηματική ποινή 60.000,00 έως 150.000,00 ευρώ) σε σχέση με την θανατηφόρα σωματική βλάβη του άρθρου 311 ΠΚ (κάθειρξη έως δέκα ετών), καίτοι η απαξία της πρώτης

¹³³ Βλ. Παναγοπούλου-Μπέκα, Το έννομο αγαθό περιβάλλον, 1992, σελ. 136-138

¹³⁴ Έτσι, ομιλώντας η Αιτιολογική Έκθεση για πρόβλεψη τέλεσης των εγκλημάτων των στοιχείων γ, δ και ε από αμέλεια κατά το πρότυπο των κοινώς επικίνδυνων εγκλημάτων, επεξηγεί το άτοπο του πράγματος, καθώς τα κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα προστατεύουν ατομικά και μόνο έννομα αγαθά, κάτι το οποίο δεν ισχύει κατ' αποκλειστικότητα εν προκειμένω.

πράξης είναι μεγαλύτερη, περιλαμβάνουσα και την επιδιωχθείσα ή έστω αποδεχθείσα περιβαλλοντική βλάβη.

Επιπλέον εάν δεχόμαστε ότι η νομοθετική διατύπωση είναι ακριβής, ότι δηλαδή το τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 3 αναφέρεται στις πράξεις των στοιχείων γ, δ και ε, τότε θα παραδεχόμαστε έμμεσα ότι η απαξία που προκύπτει από την τέλεση καθεμιάς εξ αυτών είναι ακριβώς η ίδια. Αυτό φυσικά δεν μπορεί να γίνει δεκτό, όχι τουλάχιστον κατά την εδώ υποστηριζόμενη άποψη. Η απαξία ενός έστω εξ αμελείας κινδύνου σοβαρής ρύπανσης (πρέπει να) είναι σαφώς μικρότερη από αυτήν μιας εξ αμελείας επέλευσης μιας ευρείας οικολογικής καταστροφής ή ενός εξ αμελείας θανάτου.

Παράλληλα η ίδια η διατύπωση της διάταξης αυτής του τελευταίου εδαφίου προδίδει κάποια σύγχυση και το πιθανότερο, κάποιο τυπογραφικό 'λάθος'. Τέτοια λάθη βέβαια είναι ασυγχώρητα, αφού τυχόν παρερμηνεία της νομοθετικής βουλήσεως θα μπορούσε να συνεπάγετο επιβολή ποινής χωρίς νόμο. Προβαίνοντας ωστόσο σε μια επιτρεπτή τεολογική ερμηνεία της διάταξης, ως 'πράξη' πρέπει να θεωρήσουμε αυτή του άρθρου 28 παρ. 2·εδ. β, εκ της οποίας και προήλθαν τα βαρύτερα αποτελέσματα των περιπτώσεων γ, δ και ε. Γιατί βεβαίως μια πράξη δε γεννά πράξεις, αλλά κινδύνους (συγκεκριμένης διακινδύνευσης εγκλήματα) ή περαιτέρω βαρύτερα αποτελέσματα (εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα αδικήματα). Ο δράστης δηλαδή που αμελώς προσβάλλει το περιβάλλον, από την αμελή του ωστόσο αυτή συμπεριφορά επέρχονται και περαιτέρω δυσμενείς συνέπειες, στο περιβάλλον ή σε λοιπά ατομικά έννομα αγαθά, αποδιδόμενες επίσης σε αμέλειά του, θα τιμωρείται βαρύτερα, κατά τους όρους του τελευταίου εδαφίου της παραγράφου 3 του άρθρου 28.

10. Οι υποστάσεις του άρθρου 3 Ν. 4042/2012

Στο άρθρο 3 του Ν. 4042/12 τυποποιήθηκαν οι υποστάσεις συγκεκριμένων αδικημάτων, η τέλεση των οποίων παραπέμπει για την τιμώρησή τους στο άρθρο 28 Ν. 1650/86, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει. Πρόκειται για μια περιπτωσιολογία υποστάσεων στην οποία προσδιορίζονται κατ' ελάχιστο συμπεριφορές που αποτελούν ποινικό αδίκημα στο σύνολο των κρατών μελών της Ένωσης. Στόχος του

(κοινοτικού) νομοθέτη είναι η κοινή προσέγγιση του επιπέδου των επιβαλλόμενων ποινών από τις νομοθεσίες των κρατών μελών τουλάχιστον για τις ιδιαίτερες σοβαρές περιπτώσεις περιβαλλοντικού εγκλήματος. Οι παράνομες συμπεριφορές αφορούν παραβάσεις της νομοθεσίας που παρατίθεται στα προσαρτώμενα Παραρτήματα Α και Β, επειδή ωστόσο πρόκειται για ελάχιστους κανόνες, παρέχεται η ευχέρεια στα κράτη μέλη να θεσπίσουν ή να διατηρήσουν ήδη προβλεφθείσες επί το αυστηρότερο ποινές από αυτά.¹³⁵

Έτσι, τιμωρούνται σύμφωνα με το άρθρο 28 του ν. 1650/1986, όπως τροποποιείται με το άρθρο 7 του παρόντος νόμου:

α) η απόρριψη, εκπομπή ή εισαγωγή ποσότητας υλικών¹³⁶ ή ιοντίζουσας ακτινοβολίας στον αέρα, το έδαφος ή το νερό, που προκαλεί ή ενδέχεται να προκαλέσει το θάνατο ή σοβαρές σωματικές βλάβες, σε πρόσωπα, ή ουσιαστικές βλάβες, στην ποιότητα του αέρα, την ποιότητα του εδάφους, την ποιότητα του νερού ή στα ζώα ή τα φυτά·

β) η συλλογή, μεταφορά, ανάκτηση ή διάθεση¹³⁷ αποβλήτων¹³⁸, συμπεριλαμβανομένης της επιχειρησιακής εποπτείας των πράξεων αυτών και της επακόλουθης συντήρησης των εγκαταστάσεων διάθεσης, και συμπεριλαμβανομένων

¹³⁵ «Έτσι οι παράνομες συμπεριφορές που απαριθμούνται στο άρθρο αυτό, επισύρουν τις ποινικές κυρώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 28 του ν.1650/1986, όπως τροποποιείται με το άρθρο 7 του νόμου. Αυτό σημαίνει ότι κατά την εθνική νομοθεσία, τα εν λόγω αδικήματα τιμωρούνται επιπλέον και για περιπτώσεις διακινδύνευσης και για περιπτώσεις απλής αμέλειας». Αιτιολογική έκθεση Ν. 4042 σελ. 5 σε www.hellenicparliament.gr.

¹³⁶ Τα αδικήματα αναφέρονται σε «υλικά» και όχι σε «ουσίες» δεδομένου ότι πρόκειται για γενικότερο όρο (Αιτιολογική Έκθεση σελ. 5).

¹³⁷ «διάθεση»: «οποιαδήποτε εργασία η οποία δεν συνιστά ανάκτηση, ακόμη και στην περίπτωση που η εργασία έχει ως δευτερογενή συνέπεια την ανάκτηση ουσιών ή ενέργειας. Στο Παράρτημα Ι παρατίθεται μη εξαντλητικός κατάλογος των εργασιών διάθεσης», άρ. 11 παρ. 19 Ν. 4042/2012.

¹³⁸ Οι παράνομες μεταφορές αποβλήτων πρέπει να θεωρούνται ποινικά αδικήματα μόνο σε σοβαρές περιπτώσεις, δηλαδή όταν πραγματοποιούνται με κερδοσκοπικά κίνητρα και αφορούν ποσότητες που είναι αδύνατον να θεωρηθούν αμελητέες (Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4042/12 σελ. 5). Ορισμός του όρου «απόβλητα» στο άρθρο 11 παρ. 1 Ν. 4042/12: «κάθε ουσία ή αντικείμενο, το οποίο ο κάτοχός του απορρίπτει ή προτίθεται ή υποχρεούται να απορρίψει».

δράσεων που εκτελούνται από εμπόρους¹³⁹ ή μεσίτες¹⁴⁰ (διαχείριση των αποβλήτων¹⁴¹), που προκαλούν ή ενδέχεται να προκαλέσουν το θάνατο ή σοβαρές σωματικές βλάβες σε πρόσωπα ή ουσιαστικές βλάβες¹⁴² στην ποιότητα του αέρα, στην ποιότητα του εδάφους ή στην ποιότητα του νερού ή στα ζώα ή τα φυτά·

γ) η αποστολή αποβλήτων, οσάκις η δραστηριότητα αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2 παράγραφος 35 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Ιουνίου 2006, για τις μεταφορές αποβλήτων και διενεργείται σε μη αμελητέα ποσότητα, ανεξάρτητα από το εάν εκτελείται ως ενιαία μεταφορά ή ως πολλαπλές μεταφορές που φαίνονται αλληλένδετες·

δ) η λειτουργία μονάδας, η οποία εκτελεί επικίνδυνες δραστηριότητες ή στην οποία αποθηκεύονται ή χρησιμοποιούνται επικίνδυνες ουσίες¹⁴³ ή παρασκευάσματα και η οποία προκαλεί ή ενδέχεται να προκαλέσει, εκτός της μονάδας, το θάνατο ή σοβαρές

¹³⁹ «έμπορος»: «οποιαδήποτε επιχείρηση, η οποία ενεργεί ως εντολέας για την αγορά και την περαιτέρω πώληση αποβλήτων, συμπεριλαμβανομένων των εμπορών που δεν καθίστανται υλικοί κάτοχοι των αποβλήτων», άρ. 11 παρ. 7 Ν. 4042/12.

¹⁴⁰ «μεσίτης»: «οποιαδήποτε επιχείρηση, η οποία οργανώνει την ανάκτηση ή τη διάθεση αποβλήτων για λογαριασμό τρίτων, συμπεριλαμβανομένων των μεσιτών που δεν καθίστανται υλικοί κάτοχοι των αποβλήτων», άρ. 11 παρ. 8 Ν. 4042/12.

¹⁴¹ «διαχείριση αποβλήτων»: «η συλλογή, μεταφορά, ανάκτηση και διάθεση αποβλήτων, συμπεριλαμβανομένης της εποπτείας των εργασιών αυτών, καθώς και της επίβλεψης των χώρων διάθεσης (disposal sites) και των ενεργειών στις οποίες προβαίνουν οι έμποροι ή οι μεσίτες», άρ. 11 παρ. 9 Ν. 4042/12. «συλλογή»: η συγκέντρωση αποβλήτων, συμπεριλαμβανομένης της προκαταρκτικής διαλογής και της προκαταρκτικής αποθήκευσης αποβλήτων με σκοπό τη μεταφορά τους σε εγκατάσταση επεξεργασίας αποβλήτων», άρ. 11 παρ. 10 Ν. 4042/12.

¹⁴² Οι όροι «σοβαρή σωματική βλάβη» και «ουσιαστική ζημία» δεν ορίζονται διότι ο προσδιορισμός τους επαφίεται στο κράτος - μέλος, το οποίο καλείται να τους ερμηνεύσει σύμφωνα με το δικό του νομικό σύστημα. Η συμπεριφορά που περιγράφεται στο άρθρο αυτό θεωρείται ποινικό αδίκημα εφόσον εκτελείται εκ προθέσεως ή είναι τουλάχιστον αποτέλεσμα αμέλειας. Η ρύθμιση αυτή (αμέλεια) είναι αυστηρότερη από αυτήν της οδηγίας (βαρεία αμέλεια) διότι ήδη από την υφιστάμενη νομοθεσία (άρθρο 28 ν.1650/1986) είχε προβλεφθεί η ποινικοποίηση της περιβαλλοντικής ρύπανσης ή υποβάθμισης, από αμέλεια (Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4042/12 σελ. 5).

¹⁴³ «Επικίνδυνα απόβλητα»: «τα απόβλητα που εμφανίζουν μία ή περισσότερες από τις επικίνδυνες ιδιότητες που αναφέρονται στο Παράρτημα ΙΙΙ, άρ/ 11 παρ. 2 Ν. 4042/2012.

σωματικές βλάβες, σε πρόσωπα ή ουσιαστικές βλάβες στην ποιότητα του αέρα, την ποιότητα του εδάφους ή την ποιότητα του νερού ή στα ζώα ή τα φυτά·

ε) η παραγωγή, η επεξεργασία, η διαχείριση, η χρήση, η κατοχή, η αποθήκευση, η μεταφορά, η εισαγωγή, η εξαγωγή ή η διάθεση πυρηνικών υλικών ή άλλων επικίνδυνων ραδιενεργών ουσιών που προκαλούν ή ενδέχεται να προκαλέσουν θάνατο ή σοβαρή σωματική βλάβη σε πρόσωπα ή ουσιαστική βλάβη στην ποιότητα του αέρα, την ποιότητα του εδάφους ή την ποιότητα του νερού ή στα ζώα ή τα φυτά·

στ) η θανάτωση, ο αφανισμός, η κατοχή ή η σύλληψη προστατευόμενων ειδών της άγριας χλωρίδας ή πανίδας, εξαιρουμένων των περιπτώσεων που η συμπεριφορά αφορά αμελητέα ποσότητα αυτών των ειδών και έχει αμελητέο αντίκτυπο στο καθεστώς διατήρησης των ειδών·

ζ) η εμπορία με προστατευόμενα είδη άγριας πανίδας ή χλωρίδας ή μερών ή παραγώγων αυτών, εξαιρουμένων των περιπτώσεων που η συμπεριφορά αφορά αμελητέα ποσότητα των ειδών αυτών και έχει αμελητέο αντίκτυπο στο καθεστώς διατήρησης των ειδών·

η) κάθε συμπεριφορά που προκαλεί την ουσιαστική υποβάθμιση του οικοτόπου/ενδιαιτήματος μέσα σε προστατευόμενη περιοχή¹⁴⁴.

θ) η παραγωγή, εισαγωγή, εξαγωγή, διάθεση στην αγορά ή η χρήση ουσιών που καταστρέφουν τη στιβάδα του όζοντος.

Οι πράξεις αυτές, σύμφωνα με τα καθ' ημάς ισχύοντα και εν αντιθέσει με τα προβλεπόμενα στην Οδηγία ως ελαχίστως δεσμευτικά, τιμωρούνται όχι μόνο όταν τελούνται από πρόθεση, αλλά και εξ αμελείας, όπως επίσης όχι μόνο όταν πρόκειται για τετελεσμένη βλάβη του περιβάλλοντος, αλλά και για περιπτώσεις απλής διακινδύνευσής του.¹⁴⁵ Πάντως δε θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφερθούμε στην ευρύτατη χρήση αόριστων εννοιών, οι οποίες παρά την προσπάθεια αποσαφήνισης της έννοιάς τους, ενδέχεται να δημιουργήσουν προβλήματα ορθής χρήσης κι εφαρμογής του νόμου.

¹⁴⁴ Ίδετε αμέσως κατωτέρω εκτενέστερη αναφορά για τις προστατευόμενες περιοχές και το δημιουργούμενο σε σχέση με αυτές ζήτημα.

¹⁴⁵ Έτσι σε Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4042/2012, σελ. 5 www.hellenicparliament.gr.

Ένα τέτοιο παράδειγμα αοριστίας αποτελεί η έννοια της ‘αμελητέας’ ποσότητας. Τα ερωτήματα που τίθενται εν προκειμένω είναι περισσότερα από ένα. Ένα πρώτο βέβαια που εγείρεται είναι περί του ποια ποσότητα είναι και ποια δεν είναι αμελητέα. Δυο – τρία κλαράκια προστατευόμενων φυτών θα ενέπιπταν στην έννοια της αμελητέας ποσότητας ή όχι; Από την άλλη πάλι προβληματίζεται κάποιος αναλογιζόμενος ότι εν προκειμένω υπάρχει μια αυξημένη ευαισθησία και συνεπώς μια δυσμενέστερη ποινική μεταχείριση για εκείνον ο οποίος πλήττει τέτοιες περιοχές ακριβώς λόγω του προστατευόμενου των ειδών και του αναγκαίου της διατήρησής των αλλά πόση ζημία μπορεί να επιφέρουν περιπτώσεις προσβολής όπως αυτές στο ανωτέρω αναφερθέν παράδειγμα των δυο κλαριών; Ορθότερο επομένως φρονούμε πως είναι να μην εμπίπτουν στις ρυθμίσεις του άρθρου συμπεριφορές έχουσες ελάχιστη επιβάρυνση για το περιβάλλον.

11. Τα αδικήματα του άρθρου 37 Ν. 4042/2012

Σύμφωνα με το άρθρο 37 του Ν. 4042/2012:

«1. Οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, όπως επιχείρηση ή οργανισμός, των οποίων οι δραστηριότητες αφορούν τη παραγωγή, κατοχή ή την πραγματοποίηση εργασιών διαχείρισης αποβλήτων¹⁴⁶ κατά την έννοια του άρθρου 11, προκαλεί ή ενδέχεται να προκαλέσει βλάβες στο περιβάλλον με πράξη ή παράλειψη που αντιβαίνει στις διατάξεις του παρόντος νόμου και ειδικότερα των άρθρων 14¹⁴⁷

¹⁴⁶ «Διαχείριση αποβλήτων: η συλλογή, μεταφορά, ανάκτηση και διάθεση αποβλήτων, συμπεριλαμβανομένης της εποπτείας των εργασιών αυτών, καθώς και της επίβλεψης των χώρων διάθεσης (disposal sites) και των ενεργειών στις οποίες προβαίνουν οι έμποροι ή οι μεσίτες», άρ. 11 παρ. 9 Ν. 4042/12.

¹⁴⁷ Άρθρο 14 Ν. 4042/2012: «Η διαχείριση των αποβλήτων πραγματοποιείται χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η ανθρώπινη υγεία και χωρίς να βλάπτεται το περιβάλλον, και ιδίως: α) χωρίς να δημιουργείται κίνδυνος για το νερό, τον αέρα, το έδαφος, τα φυτά ή τα ζώα, β) χωρίς να προκαλείται όχληση από θόρυβο ή οσμές, και γ) χωρίς να επηρεάζεται δυσμενώς το τοπίο ή οι τοποθεσίες ιδιαίτερου ενδιαφέροντος».

και 29¹⁴⁸, καθώς και των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση αυτού, τιμωρείται ποινικά με τις κυρώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 28 του ν.1650/1986, όπως τροποποιείται με το άρθρο 7 του παρόντος.

2. Οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, όπως επιχείρηση ή οργανισμός, των οποίων οι δραστηριότητες αφορούν τη *παραγωγή*¹⁴⁹, *κατοχή*¹⁵⁰ ή τη *διαχείριση*¹⁵¹

¹⁴⁸ Άρθρο 29 Ν. 4042/2012: «1. Απαγορεύεται η εγκατάλειψη, η απόρριψη και η ανεξέλεγκτη διαχείριση των αποβλήτων. 2. Στη νομοθεσία και την πολιτική για την πρόληψη και τη διαχείριση των αποβλήτων ισχύει κατά προτεραιότητα η ακόλουθη ιεράρχηση όσον αφορά στα απόβλητα:

- α) πρόληψη,
- β) προετοιμασία για επαναχρησιμοποίηση,
- γ) ανακύκλωση,
- δ) άλλου είδους ανάκτηση, όπως ανάκτηση ενέργειας, και
- ε) διάθεση.

3. Κατά την εφαρμογή της παραγράφου 2 λαμβάνονται μέτρα, τα οποία προωθούν εναλλακτικές δυνατότητες που παράγουν το καλύτερο, από περιβαλλοντικής απόψεως, αποτέλεσμα. Για τον σκοπό αυτόν, ενδέχεται να απαιτείται η παρέκκλιση από την ιεράρχηση για ορισμένα ειδικά ρεύματα αποβλήτων, εφόσον αυτό δικαιολογείται από τον κύκλο ζωής των προϊόντων, λαμβάνοντας υπόψη τις συνολικές επιπτώσεις της παραγωγής και της διαχείρισης τους. 4. Κατά τη διαμόρφωση των μέτρων στο πλαίσιο της παραγράφου 1, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι γενικές αρχές περί προστασίας του περιβάλλοντος, της προφύλαξης και της αειφορίας, του τεχνικώς εφικτού και της οικονομικής βιωσιμότητας, της προστασίας των πόρων, καθώς και οι συνολικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, στην ανθρώπινη υγεία, στην οικονομία και στην κοινωνία σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 1 και του άρθρου 14. 5. Η διαμόρφωση της νομοθεσίας και της πολιτικής για τα απόβλητα είναι διαδικασία απόλυτα διαφανής, τηρώντας την υφιστάμενη εθνική νομοθεσία που αφορά στη διαβούλευση με τους πολίτες και τους ενδιαφερόμενους παράγοντες και τη συμμετοχή αυτών στη διαδικασία».

¹⁴⁹ Άρθρο 11. παρ. 5 Ν. 4042/12 «παραγωγός αποβλήτων: κάθε πρόσωπο, του οποίου οι δραστηριότητες παράγουν απόβλητα (αρχικός παραγωγός αποβλήτων) ή κάθε πρόσωπο που πραγματοποιεί εργασίες προεπεξεργασίας, ανάμειξης ή άλλες οι οποίες οδηγούν σε μεταβολή της φύσης ή της σύνθεσης των αποβλήτων αυτών».

¹⁵⁰ «Κάτοχος αποβλήτων: ο παραγωγός αποβλήτων ή το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, στην κατοχή του οποίου ευρίσκονται τα απόβλητα», άρ. 11 παρ. 6 Ν. 4042/12.

¹⁵¹ Άρθρο 11 παρ. 9 Ν. 4042/12 «διαχείριση αποβλήτων: η συλλογή, μεταφορά, ανάκτηση και διάθεση αποβλήτων, συμπεριλαμβανομένης της εμποτείας των εργασιών αυτών, καθώς και της επίβλεψης των χώρων διάθεσης (disposal sites) και των ενεργειών στις οποίες προβαίνουν οι έμποροι ή οι μεσίτες».

αποβλήτων, κατά την έννοια του άρθρου 16¹⁵², και προκαλούν βλάβες στην ανθρώπινη υγεία και στο περιβάλλον κατά παράβαση των διατάξεων του παρόντος νόμου και ειδικότερα των άρθρων 14 και 29, καθώς και των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση αυτού, επιβάλλονται, ανεξάρτητα από την ποινική ευθύνη της προηγούμενης παραγράφου, ως διοικητικές κυρώσεις, διαζευκτικά ή σωρευτικά, πρόστιμο ή προσωρινή ή οριστική διακοπή λειτουργίας της συγκεκριμένης δραστηριότητας, ανάλογα με τη σοβαρότητα της παράβασης, την υποτροπή και το όφελος του παραβάτη.

Το ύψος και η διαδικασία επιβολής των προαναφερομένων διοικητικών κυρώσεων ορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 30 του ν.1650/1986, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3010/2003 (Α' 91) και το ν. 4014/2011 (Α' 209). Ειδικότερα για πράξεις ή παραλείψεις του προηγούμενου εδαφίου που τελέστηκαν προς όφελος νομικών προσώπων κατά την έννοια της παραγράφου 5 του άρθρου 28 του ν.1650/1986, όπως τροποποιείται με το άρθρο 7 του παρόντος, επιβάλλονται οι κυρώσεις της εν λόγω παραγράφου.

¹⁵² Άρθρο 16 Ν. 4042/12: «1. Η χώρα υποχρεούται να διαθέτει ολοκληρωμένο και κατάλληλο δίκτυο εγκαταστάσεων διάθεσης αποβλήτων και εγκαταστάσεων ανάκτησης σύμμεκτων αστικών αποβλήτων, τα οποία συλλέγονται από νοικοκυριά, συμπεριλαμβανομένων των περιπτώσεων όπου η συλλογή αυτή καλύπτει και τα σύμμεκτα αστικά απόβλητα από άλλους παραγωγούς, λαμβάνοντας υπόψη τις βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές. Κατά παρέκκλιση από τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1013/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Ιουνίου 2006 για τις μεταφορές αποβλήτων (ΕΕ L 190/1/12.7.2006), για να προστατευτεί το δίκτυο διαχείρισης των αποβλήτων μπορεί να περιορίζονται οι εισαγωγές αποβλήτων που προορίζονται για αποτεφρωτήρες ταξινομημένους ως ανάκτηση. 2. Το δίκτυο σχεδιάζεται κατά τέτοιο τρόπο που να επιτρέπεται στη χώρα να καταστεί αυτόνομη στον τομέα της διάθεσης αποβλήτων και της ανάκτησης των αποβλήτων που αναφέρονται στην παράγραφο 1, λαμβανομένων υπόψη των γεωγραφικών συνθηκών ή της ανάγκης για ειδικευμένες εγκαταστάσεις για ορισμένους τύπους αποβλήτων. 3. Τα προαναφερόμενο δίκτυο επιτρέπει τη διάθεση των αποβλήτων ή την ανάκτηση των αποβλήτων που αναφέρονται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου, σε μία από τις πλησιέστερες κατάλληλες εγκαταστάσεις, με τη χρησιμοποίηση των καταλληλότερων μεθόδων και τεχνολογιών, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος και της δημόσιας υγείας. 4. Κατά την εφαρμογή των παραγράφων 1, 2 και 3, λαμβάνεται υπόψη ότι οι αρχές της εγγύτητας και της αυτόνομης δεν συνεπάγονται ότι η χώρα πρέπει να διαθέτει το πλήρες φάσμα των εγκαταστάσεων τελικής ανάκτησης στο έδαφός της».

3. Όταν οι Δήμοι ή τα συνιστώμενα από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) νομικά πρόσωπα για τη διαχείριση αποβλήτων, σύμφωνα με το άρθρο 30 του ν. 3536/2007, χρησιμοποιούν Χώρους Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ), επιβάλλεται, εις βάρος του οικείου Δήμου ή των ανωτέρω νομικών προσώπων, χρηματικό πρόστιμο, το ύψος του οποίου προσδιορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 30 του ν. 1650/1986 όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3010/2002 και το ν. 4014/2011.

Οι ανωτέρω κυρώσεις επιβάλλονται ανεξάρτητα από την αστική ή ποινική ευθύνη του φορέα εκμετάλλευσης και ανεξάρτητα από τις διοικητικές κυρώσεις που προβλέπονται από άλλες διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας. Ποσοστό 40% επί του ανωτέρω προστίμου περιέρχεται στο Δημόσιο στον Κωδικό Αριθμό Εισόδου 3739 «Λοιπά πρόστιμα και χρηματικές ποινές επιβαλλόμενες από δικαστήρια και δημόσιες αρχές». Το υπόλοιπο 60% θα περιέρχεται στο Πράσινο Ταμείο και θα διατίθεται αποκλειστικά για τους σκοπούς που περιγράφονται στην παράγραφο 3 του άρθρου 30 του ν. 1650/1986, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει».

12. Ειδικά ως προς τις προστατευόμενες περιοχές

α. Οι διακεκριμένες παραλλαγές του προϊσχύσαντος άρθρου 28 παρ. 3 στοιχεία β και γ

Οι διακεκριμένες παραλλαγές¹⁵³ που ήδη στον τίτλο αναφέρονται εισήχθησαν με το άρθρο 16 παρ. 4 Ν. 3937/2011 και καταργήθηκαν με το άρθρο 7 παρ. 3 Ν. 4042/12. Οι βραχύβιες, όπως χαρακτηρίστηκαν¹⁵⁴, διακεκριμένες αυτές παραλλαγές, θεσπίστηκαν με κριτήριο τον ειδικότερο τόπο επέλευσης του βλαπτικού αποτελέσματος. Στη δεύτερη περίπτωση της παραγράφου 3 προβλεπόταν τιμώρηση με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον 8 μηνών και χρηματική ποινή, αν η υποβάθμιση του περιβάλλοντος της τότε παρ. 1 του άρθρου 28 λάμβανε χώρα στις περιοχές του άρθρου 19 του ν. 1650/1986, ενώ στην τρίτη περίπτωση της ίδιας παραγράφου

¹⁵³ Οι διακεκριμένες αυτές παραλλαγές δεν αποτελούσαν εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα αδικήματα, καθώς η ιδιαίτερη βαρύτητα αποδιδόταν στην περαιτέρω τρώση του εννόμου αγαθού περιβάλλον. Έτσι και Μοροζίνης Ι., ό.π., σελ. 67.

¹⁵⁴ Έτσι Μοροζίνης Ι., ό.π., σελ. 67.

επιβάλλονταν οι ίδιες ποινικές κυρώσεις, αν η υποβάθμιση του περιβάλλοντος λάμβανε χώρα σε παράκτια ζώνη, μικρούς παράκτιους υγρότοπους και αμμώδεις εκτάσεις¹⁵⁵.

Κατά τη διατύπωση της Αιτιολογικής Εκθέσεως του Ν. 3937, οι τροποποιήσεις εισήχθησαν κατά τρόπο ώστε να «...καθίσταται ποινικό αδίκημα η υποβάθμιση της βιοποικιλότητας και (να) διευρύνονται οι ποινικές κυρώσεις που έχουν θεσπιστεί με τον ν. 1650/86 τόσο σε περιπτώσεις περιβαλλοντικής υποβάθμισης σε προστατευόμενες περιοχές όσο και σε όμοιες περιπτώσεις σε παράκτιους υγρότοπους και αμμώδεις εκτάσεις. Έτσι τονίζεται η σημασία αυτών των περιοχών για το περιβάλλον και τον άνθρωπο και το περιβαλλοντικό δίκαιο εκσυγχρονίζεται με τις σημερινές συνθήκες»¹⁵⁶.

Εύλογα ωστόσο μετά την ως άνω ανάπτυξη και αιτιολόγηση της ειδικής προστασίας που παρέχονταν σε συγκεκριμένες περιοχές, αναρωτιέται κανείς γιατί τελικά ο νομοθέτης προέβη σε κατάργηση των σχετικών διατάξεων του νόμου. Μήπως η ως άνω αναφερθείσα κατάργηση είναι μόνον φαινομενική; Αμέσως κατωτέρω αιτιολογείται ειδικώς και ορισμένως το γιατί φρονούμε ότι πράγματι πρόκειται για μια φαινομενική μόνον κατάργηση με εξίσου αποτελεσματική, ίσως αποτελεσματικότερη ποινική προστασία. Η ιδιαίτερη μεταχείριση των ευαίσθητων οικοσυστημάτων έχει εμμέσως επαναληφθεί στις νέες νομοθετικές τροποποιήσεις και φαίνεται να επιτυγχάνεται ικανοποιητικά μέσω της περιγραφόμενης στην περίπτωση ε της παραγράφου 3 του άρθρου 28 «σοβαρή ρύπανση ή υποβάθμιση». Τυχόν ποινικές διώξεις ωστόσο που έχουν ήδη ασκηθεί επί τη βάση του προϋσχύσαντος νόμου, θα πρέπει να εκδικαστούν σύμφωνα με το δίκαιο αυτό κι όχι με το νυν ισχύον, καθώς το τελευταίο προβλέπει αυστηρότερο πλαίσιο ποινής, τόσο στερητικής της ελευθερίας, όσο και χρηματικής (άρ. 2 παρ. 1 ΠΚ και άρ. 7 παρ. 1 Σ).

β. Το Εθνικό Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών

Στο άρθρο 19 του Ν. 1650/1986 περιλαμβάνονται τα κριτήρια χαρακτηρισμού μιας έκτασης ως ‘περιοχή απολύτου προστασίας της φύσης’, ως

¹⁵⁵ Νόμος 3937 της 29/31.3.2011 «Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α'60.

¹⁵⁶ Άρθρο 16 παρ. 4 ν. 3937 /2011 της Αιτιολογικής Έκθεσης.

‘περιοχή προστασίας της φύσης’ και ως ‘φυσικού πάρκου’, απαιτώντας και την αντίστοιχη αυξημένη προστασία. Πρόκειται για περιοχές οι οποίες αποτελούν το Εθνικό Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών, η προστασία των οποίων στοχεύει τελικώς στην αποτελεσματική προστασία της βιοποικιλότητας και των λοιπών οικολογικών αξιών όπως αυτές αναμορφώθηκαν με το Ν. 3937/2011.

Σύμφωνα με το άρθρο 18 παρ. 1 ν. 1650, «η βιοποικιλότητα, η φύση και το τοπίο προστατεύονται και διατηρούνται, ώστε να διασφαλίζονται οι φυσικές διεργασίες, η αποδοτικότητα των φυσικών πόρων, η ισορροπία και η εξέλιξη των οικοσυστημάτων, καθώς και η ποικιλομορφία, η ιδιαιτερότητα ή η μοναδικότητα των συνιστωσών τους. Αντικείμενα προστασίας και διατήρησης αποτελούν επίσης τα σημαντικά είδη της αυτοφυσικής χλωρίδας, στα οποία συμπεριλαμβάνονται τα άγρια είδη και είδη συγγενή των καλλιεργούμενων ειδών, της άγριας πανίδας, των αυτόχθονων φυλών αγροτικών ζώων και άλλων ομάδων οργανισμών».

Επίσης αντικείμενα προστασίας και διατήρησης λόγω της οικολογικής, βιολογικής, γεωλογικής, γεωμορφολογικής, εν γένει επιστημονικής ή αισθητικής σημασίας τους μπορούν να αποτελέσουν οι χερσαίες, υγροτοπικές, θαλάσσιες ή μεικτού χαρακτήρα περιοχές, μεμονωμένα στοιχεία ή σύνολα της φύσης και του τοπίου (άρ. 18 παρ. 2) και ο οποίος διακρίνονται σε πέντε κατηγορίες, σύμφωνα με τα κριτήρια που θέτει το άρθρο 19 ν. 1650:

1. Περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης
2. Περιοχές προστασίας της φύσης
3. Φυσικά πάρκα και ειδικότερα ως: εθνικά ή περιφερειακά πάρκα
4. Περιοχές προστασίας οικοτόπων και ειδών και ειδικότερα ως: ειδικές ζώνες διατήρησης (Ε.Ζ.Δ.), ζώνες ειδικής προστασίας (Ζ.Ε.Π.) ή καταφύγια άγριας ζωής (Κ.Α.Ζ.) ή συνδυασμός αυτών
5. Προστατευόμενα τοπία και στοιχεία τοπίου ή προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί. (άρ. 18 παρ. 3).

Επιπλέον σύμφωνα με το άρθρο 18 παρ. 4 «αν για την προστασία και διατήρηση των περιοχών, των στοιχείων ή των συνόλων της παραγράφου 3 επιβάλλεται παράλληλα η εφαρμογή ορισμένων μέτρων σε γειτονικές εκτάσεις, οι παραπάνω περιοχές, τα στοιχεία ή τα σύνολα αποτελούν κεντρικό τμήμα μιας

ευρύτερης περιοχής, στην οποία τα αναγκαία μέτρα προστασίας κλιμακώνονται κατά ζώνες».

Για τις προστατευόμενες ωστόσο αυτές περιοχές και τις τυχόν ζώνες που τις περιβάλλουν δεν αρκεί ο χαρακτηρισμός τους ως τέτοιων με κανονιστική διοικητική πράξη για να τύχουν της προστασίας του άρθρου 28, αφού σύμφωνα με το άρθρο 18 παρ. 5 για τα αντικείμενα προστασίας και διατήρησης της παραγράφου 3 και τις ζώνες που τα περιβάλλουν, καταρτίζονται σχέδια διαχείρισης, με τα οποία, στο πλαίσιο των όρων και προϋποθέσεων που τίθενται στις πράξεις χαρακτηρισμού: (α) καθορίζονται τα αναγκαία μέτρα οργάνωσης και λειτουργίας για τη διατήρηση των αντικειμένων που προστατεύονται, (β) εξειδικεύονται οι όροι και περιορισμοί άσκησης δραστηριοτήτων και εκτέλεσης έργων με την επιφύλαξη της παραγράφου 7 του άρθρου 19¹⁵⁷ και της παραγράφου 9 του άρθρου 21¹⁵⁸ και (γ) προσδιορίζονται αναλυτικά οι κατευθύνσεις και οι προτεραιότητες για την υλοποίηση έργων, δράσεων και μέτρων που απαιτούνται για την αποτελεσματική προστασία, διαχείριση και αποκατάσταση των αντικειμένων που προστατεύονται κατά περίπτωση.

Τα ανωτέρω σχέδια διαχείρισης συνοδεύονται από σχέδια δράσης, στα οποία εξειδικεύονται τα αναγκαία μέτρα, δράσεις, έργα και προγράμματα, οι φάσεις, το κόστος, οι πηγές και οι φορείς χρηματοδότησής τους, καθώς και το χρονοδιάγραμμα εκτέλεσής τους και οι φορείς εφαρμογής τους.

Τα σχέδια αυτά διαχείρισης εγκρίνονται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, εκτός από αυτά που αφορούν

¹⁵⁷ «Στις περιοχές απολύτου προστασίας της φύσης, προστασίας της φύσης και στα εθνικά πάρκα δεν επιτρέπεται η χωροθέτηση Περιοχών Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης».

¹⁵⁸ «Για περιοχές, στοιχεία ή σύνολα της φύσης και του τοπίου, για τα οποία αρχίζει η διαδικασία χαρακτηρισμού με προεδρικό διάταγμα και έως ότου εκδοθεί η πράξη χαρακτηρισμού, ο Υπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, με απόφασή του, που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, μπορεί να καθορίζει όρους και περιορισμούς για επεμβάσεις και δραστηριότητες που είναι δυνατόν να έχουν βλαπτική επίδραση στις παραπάνω περιοχές, στοιχεία ή σύνολα. Η ισχύς της υπουργικής αυτής απόφασης δεν μπορεί να υπερβαίνει τα δύο έτη. Αν συντρέχουν εξαιρετικοί λόγοι, η προθεσμία αυτή μπορεί να παρατείνεται, με όμοια υπουργική απόφαση, για ένα ακόμη έτος».

Καταφύγια Άγριας Ζώνης (Κ.Α.Ζ.) ή προστατευόμενα τοπία και στοιχεία τοπίου ή προστατευόμενους φυσικούς σχηματισμούς που εγκρίνονται με απόφαση του Γενικού Γραμματέα Αποκεντρωμένης Διοίκησης.

Έτσι τελικώς, οι προστατευόμενες περιοχές του άρθρου 18 παρ. 3 διαμορφώνονται ως εξής:

α) Στις **περιοχές απολύτου προστασίας της φύσης**¹⁵⁹, οι οποίες κατά το γράμμα του νόμου υπόκεινται σε αυστηρή φύλαξη από τις αρμόδιες υπηρεσίες, απαγορεύεται κάθε δραστηριότητα. Μόνο κατ' εξαίρεση επιτρέπεται το σχέδιο διαχείρισης να επιτρέπει επιστημονικές έρευνες ή την εκτέλεση των απολύτως αναγκαίων εργασιών για τη μη αλλοίωση των χαρακτηριστικών. Επομένως για να τύχουν οι περιοχές αυτές της προστασίας του άρθρου 28 απαιτείται μόνο χαρακτηρισμός της περιοχής με προεδρικό διάταγμα, εκδιδόμενο κατά τη διαδικασία την περιγραφόμενη στο άρθρο 21 παρ. 1 εδ. α.

β) Αντίστοιχα με τα ανωτέρω ισχύουν και για τις **περιοχές προστασίας της φύσης**¹⁶⁰ του άρθρου 19 παρ. 2, αφού ομοίως κι εκεί προστατεύεται το φυσικό περιβάλλον από κάθε δραστηριότητα ή επέμβαση που μπορεί να μεταβάλλει ή να αλλοιώσει τη φυσική κατάσταση, σύνθεση ή εξέλιξή του. Ως κι ανωτέρω, μόνο κατ' εξαίρεση και κατά τις ειδικότερες διατυπώσεις του σχεδίου διαχείρισης που τυχόν εκδοθεί, επιτρέπεται η εκτέλεση εργασιών που κρίνονται αναγκαίες για τη μη αλλοίωση εκείνων των χαρακτηριστικών που διασφαλίζουν τη διατήρηση των προστατευτέων αντικειμένων, επιστημονικών ερευνών, όπως επίσης και η άσκηση ήπιων ασχολιών και δραστηριοτήτων, υπό την προϋπόθεση ότι δεν έρχονται σε αντίθεση με τους σκοπούς προστασίας.

¹⁵⁹ «Ως περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης (Strictnaturereserves) χαρακτηρίζονται εκτάσεις με εξαιρετικά ευαίσθητα οικοσυστήματα, ενδιαίτηματα σπάνιων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας ή άγριας πανίδας ή εκτάσεις που έχουν σημαίνουσα θέση στον κύκλο ζωής σπάνιων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της άγριας πανίδας».

¹⁶⁰ «Ως περιοχές προστασίας της φύσης (Naturereserves) χαρακτηρίζονται εκτάσεις μεγάλης οικολογικής ή βιολογικής αξίας. Στις περιοχές αυτές προστατεύεται το φυσικό περιβάλλον από κάθε δραστηριότητα ή επέμβαση που μπορεί να μεταβάλει ή να αλλοιώσει τη φυσική κατάσταση, σύνθεση ή εξέλιξή του».

γ) Τα φυσικά πάρκα¹⁶¹ (Εθνικά ή Περιφερειακά) προκειμένου να χαρακτηριστούν ως τέτοια, πρέπει να προηγηθεί προεδρικό διάταγμα το οποίο εκδίδεται σύμφωνα με τους όρους που τάσσει το άρθρο 19 παρ. 1 εδ. α και β καθώς και να εκπονηθεί σχετικό σχέδιο δράσης.

Υποστηρίχθηκε από μερίδα της θεωρίας¹⁶² ότι προκειμένου να τύχουν αυτές οι περιοχές της προστασίας του άρθρου 28 παρ. 2 εδ. α (βασικό εκ δόλου έγκλημα ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος) θα πρέπει να έχει προηγηθεί έκδοση πράξης χαρακτηρισμού των περιοχών ως αυξημένης προστασίας ή έστω προσωρινή υπουργική απόφαση, διετούς ισχύος, μέχρις ολοκλήρωσεως της διαδικασίας χαρακτηρισμού τους. Άνευ εκδόσεως τέτοιων πράξεων σύμφωνα με τη θέση αυτή, είναι (;) αδύνατη η προστασία τους μέσω της ανωτέρω διάταξης.

Με την άποψη αυτή δεν μπορούμε να στοιχηθούμε. Ο νομοθέτης, ήδη με την προηγούμενη τροποποίηση του άρθρου 28 με τον νόμο 3937/2011, εξέφρασε ρητώς την επιθυμία του και την κατεύθυνσή του προς υιοθέτηση μιας αυστηρότερης περιβαλλοντικής πολιτικής και στρατηγικής. Σε ιδιαίτερο εδάφιο (υπό στοιχείο β και γ) της τότε παραγράφου 3 του άρθρου 28 όπου αποτυπώνονταν οι διακεκριμένες

¹⁶¹ «α) Ως φυσικά πάρκα (Natural parks) χαρακτηρίζονται χερσαίες, υδάτινες ή μεικτού χαρακτήρα περιοχές, εφόσον παρουσιάζουν ιδιαίτερη αξία και ενδιαφέρον λόγω της ποιότητας και ποικιλίας των φυσικών και πολιτιστικών τους χαρακτηριστικών, ιδίως βιολογικών, οικολογικών, γεωλογικών, γεωμορφολογικών και αισθητικών και παράλληλα προσφέρουν σημαντικές δυνατότητες για ανάπτυξη δραστηριοτήτων που εναρμονίζονται με την προστασία της φύσης και του τοπίου. Τα φυσικά πάρκα διακρίνονται σε εθνικά και περιφερειακά και είναι δυνατόν να περιλαμβάνουν προστατευόμενες περιοχές των παραγράφων 1, 2, 4 και 5. β) Ο χαρακτηρισμός περιοχών ως φυσικών πάρκων αποσκοπεί στη διαφύλαξη της φυσικής κληρονομιάς και της βιοποικιλότητας, καθώς και στη διατήρηση της οικολογικής ποιότητας ευρύτερων περιοχών της χώρας, με παράλληλη παροχή στο κοινό δυνατοτήτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και φυσιολατρικών δραστηριοτήτων. γ) Όταν το φυσικό πάρκο ή μεγάλο τμήμα του καταλαμβάνει θαλάσσια ή δασική περιοχή ή όταν περιλαμβάνει μεγάλης σημασίας γεωτόπους, μπορεί να ονομάζεται ειδικότερα θαλάσσιο πάρκο, εθνικός ή περιφερειακός δρυμός ή γεωπάρκο, αντίστοιχα. δ) Για την εκπλήρωση των πιο πάνω σκοπών, λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα και διεξάγονται επιστημονικές έρευνες, ώστε οι περιοχές αυτές να προστατεύονται επαρκώς τόσο από φυσικές αιτίες υποβάθμισης όσο και από ανθρώπινες ενέργειες και επεμβάσεις που προκαλούν αλλοίωση της κατάστασης διατήρησης των προστατευτέων αξιών...»

¹⁶² Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 22-25.

παραλλαγές των βασικών εγκλημάτων, τυποποιούνταν ως εγκλήματα και τιμωρούνταν με αυξημένη ποινή (οχτώ τουλάχιστον μηνών και χρηματική ποινή) προσβολές στρεφόμενες κατά ευαίσθητων οικοσυστημάτων (περιοχές του άρθρου 19 Ν. 1540/86, παράκτιους τόπου, υγρότοπους και αμμόδεις εκτάσεις). Πώς να δεχθούμε τώρα άρνηση προστασίας αυτών των ίδιων περιοχών σε περίπτωση μη εκδόσεως των αναγκαίων προς χαρακτηρισμού τους κανονιστικών πράξεων της διοίκησης; Θα έλεγε κανείς ότι πρόκειται για μια πολύ μεγάλη παράλειψη από μέρους του νομοθέτη.

Στον ν. 4042/12 και την Αιτιολογική Έκθεση αυτού έγινε σαφής η στροφή προς μια αυστηρότερη κατεύθυνση οργάνωσης της περιβαλλοντικής πολιτικής εκ μέρους της Πολιτείας. Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα, ανάλογη πρέπει να είναι και η μεταχείριση που πρέπει να γίνει για περιοχές με αυξημένο περιβαλλοντικό και οικολογικό ενδιαφέρον. Πρόκειται ωσαύτως για εκτάσεις που συνιστούν και πληρώνουν την έννοια του περιβάλλοντος. Δεν αποτελούν κάτι διάφορο ώστε να πρέπει να υπαχθούν με ειδική και ορισμένη ρύθμιση στο καθεστώς περί ποινικής προστασίας του περιβάλλοντος. Η μεταχείριση που επιφυλάσσεται για αυτές τις περιοχές δεν είναι αναλογική, είναι αυτή καθαυτή η μεταχείριση που επιφυλάσσεται για κάθε οικοσύστημα, που εξ αρχής δεχθήκαμε ότι αποτελεί τη βάση/τη θεμελιώδη μονάδα προστασίας.

Συνεπώς, άνευ εκδόσεως πράξεων χαρακτηρισμού τους ως περιοχών αυξημένης προστασίας, οι περιοχές δεν μένουν ποινικώς απροστάτευτες, αλλά εμπίπτουν στην προστασία του βασικού εγκλήματος του άρθρου 28. Εάν πάλι μεσολαβήσει τέτοια πράξη, αυτό θα σημαίνει την αυξημένη προστασία και συνεπώς αυξημένη ποινική κύρωση για τους προσβολείς τους. Η προστασία αυτή δεν μπορεί να είναι άλλη από αυτή που παρέχει ο νομοθέτης στην περίπτωση ε για την περίπτωση που από το βασικό έγκλημα έχει τρωθεί ποιοτικά έτι περαιτέρω το έννομο αγαθό περιβάλλον. Γιατί για μια τέτοια περαιτέρω τρώση του ίδιου εννόμου αγαθού (ενν. περιβάλλον) θα πρόκειται και σ' αυτήν την περίπτωση, οπότε και ο δράστης θα διώκεται και θα τιμωρείται με ένα πλαίσιο ποινής που θα κυμαίνεται από πέντε έως είκοσι έτη (άρ. 52 παρ. 2 και 3 ΠΚ), συνοδευόμενη από ιδιαιτέρως αυξημένη χρηματική ποινή (150.000 έως 500.000 ευρώ).

13. Η αστική ευθύνη των νομικών προσώπων (άρθρο 28 παρ. 4)

Σύμφωνα με την παράγραφο 4 του άρθρου 28 *«Αν η ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος προέρχεται από τη δραστηριότητα νομικού προσώπου, το δικαστήριο κηρύσσει αστικώς υπεύθυνο εις ολόκληρον για την καταβολή της χρηματικής ποινής και το νομικό πρόσωπο».*

Κατά τη διάταξη αυτή και το νομικό πρόσωπο κηρύσσεται από το δικαστήριο αστικώς υπεύθυνο εις ολόκληρον για την καταβολή της επιβληθείσας χρηματικής ποινής. Η ευθύνη του αυτή ερείδεται επί της ποινικής ευθύνης ενός ή περισσότερων φυσικών προσώπων, απασχολουμένων στην επιχείρηση, εφόσον η βλαπτική συμπεριφορά προέρχεται από τις δραστηριότητες που αυτά ασκούν για λογαριασμό του νομικού προσώπου¹⁶³. Κατ' αυτόν τον τρόπο θεσπίζεται ένα είδος «συλλογικής αντικειμενικής ποινικής ευθύνης»¹⁶⁴ για το νομικό πρόσωπο μαζί με το αρμόδιο όργανό του, το οποίο καλείται ως αστικώς υπεύθυνο κατά το άρθρο 89 § 2 Κ.Π.Δ.¹⁶⁵.

Η συνταγματικότητα της διάταξης αμφισβητήθηκε από μερίδα της θεωρίας¹⁶⁶ με την αιτιολογία ότι συνεπάγεται απότιση ποινής από πρόσωπα που δεν απέκτησαν την ιδιότητα του κατηγορουμένου¹⁶⁷, ενώ θεωρήθηκε ότι εγείρει και αρκετά

¹⁶³ Παπανεοφύτου, Ποινικό δίκαιο Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, όπ.π., σελ. 266.

¹⁶⁴ Τάχος, Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος, 1998, σελ. 208.

¹⁶⁵ Άρθρο 89 § 2 ΚΠΔ : *«Ο εισαγγελέας καλεί αυτεπαγγέλτως στη ποινική δίκη τον αστικώς υπεύθυνο για την πληρωμή των χρηματικών ποινών και εξόδων με τις ίδιες διατυπώσεις και μέσα στις ίδιες προθεσμίες που καλεί τον κατηγορούμενο. Η κλήση πρέπει να αναφέρει το άρθρο του νόμου στο οποίο βασίζεται η αστική του ευθύνη. Στην κύρια ανάκριση ο αστικώς υπεύθυνος καλείται σύμφωνα με το άρθρο 90».*

¹⁶⁶ Αλεξιάδης Στ., Δικονομικά προβλήματα των αξιόποινων προσβολών του περιβάλλοντος, Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος, Πρακτικά Ε' Πανελλήνιου Συνεδρίου, σελ. 66, όπου υποστηρίζει ότι η διάταξη είναι αντίθετη στο άρθρο 7 παρ. 1 του Συντάγματος και στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ «εφόσον οδηγεί σε απότιση ποινής από πρόσωπο, κατά του οποίου δεν θεμελιώθηκε ποινική κατηγορία και ποινική δίκη, δεν του αποδόθηκε η ιδιότητα του κατηγορουμένου ώστε να ασκήσει τα προβλεπόμενα συναφή δικαιώματα, η δε ποινή στην οποία καταδικάζεται θεμελιώθηκε σε ποινική ευθύνη τρίτου ατόμου», καθώς και Ρέμελης, Η προστασία του περιβάλλοντος από τις βιομηχανικές και βιοτεχνικές εγκαταστάσεις, 1989, σελ. 162 και Μοροζίνη Ι., όπ.π., σελ. 103-104.

¹⁶⁷ Οι κυρώσεις επιβάλλονται σε μία ένωση φυσικών προσώπων λόγω της αξιόποινης συμπεριφοράς ενός ατόμου και μάλιστα χωρίς να θεμελιώνεται εις βάρος της ένωσης κάποια ποινική κατηγορία:

δογματικά ζητήματα, καθώς η ποινική αξίωση της πολιτείας στηρίζεται στην αντικειμενική ευθύνη του νομικού προσώπου, μιας και η καταδίκη του είναι δυνατόν να βασιστεί στην ποινική ευθύνη ενός μόνον ατόμου¹⁶⁸. Ανακύπτει επομένως το πρόβλημα σχετικά με τον καταλογισμό και την οριοθέτηση της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων, καθώς η θεμελίωση της ποινικής τους ευθύνης προσκρούει στην αρχή της ενοχής, η οποία αποτελεί και την αναγκαία προϋπόθεση για την επιβολή ποινής¹⁶⁹.

14. Ποινική ευθύνη διευθυντικών στελεχών και(;) νομικών προσώπων (άρθρο 28 παρ. 5)

α. Το εγκληματικό άδικο ως παράγωγο της κινδυνώδους επιχειρηματικής πολιτικής των νομικών προσώπων - Οριοθέτηση της προβληματικής

Η επιχειρηματική δραστηριότητα αποτελεί αναμφίβολα τον πρωταγωνιστή των διαδικασιών της οικονομικής ανάπτυξης στη σύγχρονη εποχή του οικονομισμού και της έλλειψης κρατικού παρεμβατισμού. Σύμφυτες όμως προς αυτήν είναι οι αρνητικές συνέπειες της ασκούμενης κάθε φορά πολιτικής, των στόχων και των μέσων που επιλέγονται για την πραγμάτωση των τελευταίων. Διαρκές αίτημα αποτελεί η επέκταση των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων έως την πλήρη επικράτησή τους στον τομέα των αγορών. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο ωστόσο, απαιτείται συνεχής βελτίωση των μεθόδων και μέσων παραγωγής, αύξηση της αποδοτικότητας της επιχείρησης με συνακόλουθη μείωση του κόστους παραγωγής και λειτουργίας. Μέσα σε αυτό το κλίμα, η τεχνολογική εξέλιξη επιστρατεύεται και καλείται να διαδραματίσει σημαίνοντα ρόλο στο παιχνίδι της αγοράς και του

Παпанεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί κίνδυνοι, 1997, σελ. 266-267, καθώς και του ιδίου, Ζητήματα βελτίωσης και συστηματικής συγκρότησης της ποινικής νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος, σε Αντεγκληματική Πολιτική II, 2000, Ν. Κουράκη (επιμ. Έκδ), σελ. 423-424.

¹⁶⁸ Παпанεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί κίνδυνοι, ό.π., σελ. 266-267, του ιδίου, Ζητήματα βελτίωσης και συστηματικής συγκρότησης της ποινικής νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος, σε Αντεγκληματική Πολιτική II, 2000, Ν. Κουράκη (επιμ. Έκδ), σελ. 423-424.

¹⁶⁹ Παпанεοφύτου Α., ό.π., σελ. 267.

ανταγωνισμού των κεφαλαιουχικών εταιρειών, με τα επιτεύγματα της τεχνολογίας να στρατεύονται στη βάση στενά οικονομικών κριτηρίων.

Έτσι, η τεχνολογική πρόοδος αξιοποιείται για την αύξηση της παραγωγής φθηνών αγαθών με το μικρότερο λειτουργικό κόστος, ενώ η προηγμένη τεχνολογία εφαρμόζεται χρησιμοθηρικά από τα σύγχρονα βιομηχανικά πολυεθνικά συγκροτήματα παραγωγής αγαθών. Είναι ο τρόπος αυτός εκμετάλλευσης των τεχνολογικών καινοτομιών και η υπερεντατική κι άλογη κατασπατάληση των παγκόσμιων αποθεμάτων φυσικών κι ενεργειακών πόρων που οδήγησαν στη ραγδαία αύξηση σωρείας περιβαλλοντικών κινδύνων, κυμαινόμενης έκτασης κι έντασης, που σωρευτικά κι αθροιστικά επενεργώντας, δημιουργούν ανυπολόγιστες συνέπειες στο περιβάλλον. Στην κορυφή της ιεραρχίας των κινδύνων αυτών βρίσκεται η περιβαλλοντική καταστροφή που συντελείται αυξανόμενη κι επεκτεινόμενη σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης με τη μαζική παραγωγή αποβλήτων και την βιολογική απορρύθμιση κι ανατροπή της ισορροπίας των οικοσυστημάτων.¹⁷⁰

Οι βασικές μορφές τέλεσης των εγκλημάτων κατά του περιβάλλοντος κατά την ανάπτυξη της επιχειρηματικής δράσης εντοπίζονται κατά κανόνα ως αποτέλεσμα παραβάσεων νομοθετικών περιορισμών, μέτρων και απαγορεύσεων. Στην πραγματικότητα όμως και οι εντός των ανώτατων επιτρεπτών ορίων εκπομπές ή απορρίψεις αποβλήτων είναι επιζήμιες για το περιβάλλον, εκτιμάται εντούτοις ότι αποτελούν τελικώς ανεκτές μορφές ρύπανσης.¹⁷¹

¹⁷⁰ Η υπεράντληση των υδάτινων αποθεμάτων, η εκτεταμένη αποδάσωση, η αποστράγγιση λιμνών, η αύξηση της θερμοκρασίας της γης (το λεγόμενο «φαινόμενο του θερμοκηπίου»), η όξινη βροχή, η καταστροφή της στιβάδας του όζοντος στην ατμόσφαιρα, οι συνέπειες της εφαρμογής της πυρηνικής τεχνολογίας, αποτελούν τέτοια ενδεικτικά παραδείγματα καταστροφής του περιβάλλοντος. Για τα ζητήματα αυτά καθώς και για αναφορά σε συντελεσθείσες βλάβες οι οποίες είχαν παγκόσμιας εμβέλειας αντίκτυπο (Μποπάλ, Τσερνόμπιλ, Φουκουσίμα) βλέπετε Α. Παπανοφύτου, Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη;, όπ.π., σελ. 25-26.

¹⁷¹ Παπανοφύτου Α., «Κριτική προσέγγιση της λειτουργίας των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δόγματος σε σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας», σε Οι ποινικές επιστήμες στον 21^ο αιώνα, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Δ. Σπινέλλη, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2001, σελ. 774.

Η επίγνωση της αδυναμίας αποκατάστασης των ανεπανόρθωτων βλαβών που προκαλούνται στο περιβάλλον, η ανησυχητική διόγκωση των κινδύνων της τεχνολογικής εξέλιξης σε συνδυασμό με την σταθερή πρόσδεσή τους στην επιχειρηματική πρωτοβουλία, δημιουργούν έντονες κοινωνικές προσδοκίες και οριοθετούν νέα πεδία νομοθετικής παρέμβασης.

β. Ο ρόλος του ποινικού δικαίου ως μηχανισμού ελέγχου των περιβαλλοντικών κινδύνων και προσβολών που προκαλούνται από επιχειρήσεις

Σε μια προσπάθεια αναζήτησης τρόπων νομοθετικής αντίδρασης που να προσιδιάζουν στις ιδιαιτερότητες και τα χαρακτηριστικά των προσβλητικών του περιβάλλοντος συμπεριφορών εκ μέρους των επιχειρήσεων όπως αυτά αναπτύχθηκαν ανωτέρω, η χρησιμοποίηση του ποινικού δικαίου αναδεικνύεται ως το καταλληλότερο λόγω της δραστικότητάς του μέσον άσκησης κρατικής παρεμβατικής πολιτικής.

Ο νομοθέτης καλείται να θεσπίσει ποινικές διατάξεις, προστατεύοντας θεμελιώδους σημασίας αγαθά, όπως εν προκειμένω το περιβάλλον, τα οποία θίγονται από επιχειρηματικές συμπεριφορές ιδιαιτέρως επικίνδυνες, καθιστάμενες τιμωρητέες λόγω της ιδιαίτερης επικινδυνότητας και κοινωνικοηθικής απαξίας που περικλείουν. Έτσι, μέσω της νομοθετικής οδού, διοχετεύονται στους ποινικούς κανόνες οι βασικές συνιστώσες για την υλοποίηση της σύγχρονης περιβαλλοντικής πολιτικής.¹⁷²

γ. Προβλήματα και προβληματισμοί

Το πιο σοβαρό ζήτημα που τίθεται στην παρούσα ανάπτυξη, είναι αυτό που συνδέεται με περιβαλλοντικά εγκλήματα τα οποία εμφανίζονται ως αποτέλεσμα επιχειρηματικής δραστηριότητας. Το ποινικό μας δίκαιο είναι αυστηρά και σταθερά προσανατολισμένο στην καταστολή προσβλητικών συμπεριφορών με δράστες φυσικά πρόσωπα. Ήτοι, η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας όπως εκδηλώνεται σήμερα, υπό το ένδυμα δηλαδή της λειτουργίας νομικών προσώπων, προσκρούει σε σοβαρά εμπόδια.

¹⁷² Παπανεοφύτου Α., «Ποινικό Δίκαιο και ποινικό δόγμα υπό το πρίσμα των σύγχρονων αξιώσεων προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης», σε ΠοινΧρ/ΜΗ (1998), σελ. 854.

Θεμελιώδης δογματική αρχή αποτελεί η αρχή του καταλογισμού της πράξης σε ενοχή, ατομική, ή έστω οργανωμένη σε μικρές ομάδες, συνήθως διαγνώσιμης κι οριοθετημένης συμμετοχικής ευθύνης. Στο πλαίσιο αυτής της αρχής αναπτύσσεται και η περί αυτουργίας διδασκαλία.¹⁷³ Είναι αυτή που θεμελιώνει την ηθικοκοινωνική αποδοκιμασία, άλλως τη μομφή στο δράστη, για το εγκληματικό άδικο της πράξης του. Στηρίζεται στην ψυχοπνευματική σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ της (εγκληματικής) πράξης και του συγκεκριμένου αποτελέσματος που αυτή επέφερε, για το οποίο αποτέλεσμα η έννομη τάξη μέμφεται το δράστη προσωπικά, επειδή καίτοι μπορούσε να πράξει αλλιώς και να αποφύγει την παράνομη πράξη που διέπραξε, εντούτοις εκείνος επέλεξε να τη διαπράξει, συγκρουόμενος ευθέως κι αμέσως με την μέχρι πρότινος ευρισκόμενη σε ειρήνευση τάξη πραγμάτων. Η δυνατότητα αποφυγής της παράνομης και χαρακτηριζόμενης ως εγκληματικής από την έννομη τάξη πράξης, συγκροτεί τον πυρήνα της ενοχής του δράστη και δικαιολογεί την ιδιαίτερη προσωπική του αποδοκιμασία για το επίμεμπτο της επιλογής του.¹⁷⁴

Ενόσω λοιπόν το ποινικό μας δίκαιο παραμένει αυστηρά προσανατολισμένο στην καταστολή προσβλητικών συμπεριφορών με δράστες φυσικά πρόσωπα, η αντιμετώπιση της επιχειρηματικής εγκληματικότητας με τις σύγχρονες μορφές εκδήλωσης, παραμένει προβληματική, αν όχι αδύνατη. Κι αυτό γιατί ο ποινικός έλεγχος υπό το πρίσμα του προτύπου της ατομικής ενοχής, προϋποθέτει εντοπισμό συγκεκριμένου δράστη-φυσικού προσώπου, το οποίο έθεσε με τη συμπεριφορά του σε κίνδυνο τα έννομα αγαθά, παραβιάζοντας κάποιον ποινικό κανόνα.

¹⁷³ «Ο τύπος του αυτουργού είναι το κυρίαρχο πρόσωπο στις συγκεκριμένες, αντίθετες προς τις κοινωνικά καθιερωμένες και παραδεκτές πράξεις, το οποίο με δική του ευθύνη αποφασίζει την προσβολή εννόμων αγαθών. Στο πρόσωπό του συγκεντρώνονται τόσο η απόφαση όσο και η πρωτοβουλία τέλεσης της πράξης. Η ατομική του ευθύνη αναδεικνύεται με κριτήριο ένα δομημένο σύστημα κοινωνικών αξιών στο οποίο αντιστοιχούν καθήκοντα εξατομικευόμενα σε κάθε περίπτωση λήψης απόφασης». Α. Παπανεοφύτου, Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δραστη;, όπ.π., σελ. 53.

¹⁷⁴ Παπανεοφύτου Α., «Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση του φυσικών προσώπων;» σε Ποινικό δίκαιο - ελευθερία - κράτος δικαίου : τιμητικός τόμος για τον Γ.-Α. Μαγκάκη, Αθήνα, Κομοτηνή, Α. Σάκκουλας, 1999, σελ. 199.

Στους πολυπρόσωπους οργανισμούς και τα σύγχρονα εταιρικά σχήματα, ο εντοπισμός ενός φυσικού προσώπου, αυτού δηλαδή που ενήργησε πράξη παράνομη, άδικη και καταλογιστή, πληρώνοντας τα στοιχεία τόσο της αντικειμενικής όσο και της υποκειμενικής υπόστασης του περιγραφόμενου στον ποινικό νόμο κανόνα, είναι ιδιαίτερος δυσχερής. *«Η διασπορά αρμοδιοτήτων, ο καταμερισμός εργασιών, η διαρκής κινητικότητα και εναλλαγή του προσωπικού καθώς και η αλληλεξάρτηση σε κάθετη και οριζόντια γραμμή των ενδιάμεσων διαδικασιών μέχρι την παραγωγή των τελικών προϊόντων αποτελούν τα συνήθη δομικά στοιχεία της οργανωμένης σε ενώσεις προσώπων επιχειρηματικής δραστηριότητας»*¹⁷⁵.

Έτσι το έγκλημα παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα πολλών επιμέρους πράξεων, ως αποτέλεσμα συγκλίνουσας δράσης περισσότερων, οι οποίοι ναι μεν δρουν πραγματώνοντας μέρος της οικείας αντικειμενικής υπόστασης, πλην όμως δεν εμφανίζουν τον απαραίτητο δόλο σύμπραξης ή παροχής οιοδήποτε είδους συνδρομής, προκειμένου να έχουμε θεμελίωση συναντουργικής ή λοιπής συμμετοχικής ευθύνης. Η ίδια η συγκρότηση συνεπώς του συστήματος παραγωγής και τα αυστηρά ιεραρχημένα επίπεδα αρμοδιότητας και ευθύνης στην εσωτερική δομή των επιχειρήσεων, λειτουργούν απαγορευτικά για την απονομή ποινικής ευθύνης στους εργαζόμενους των επιχειρήσεων.

Θα μπορούσε βέβαια κάποιος να ισχυριστεί ότι το ανωτέρω πρόβλημα υπερπηδάται, εάν εστιάσουμε το ποινικό μας ενδιαφέρον στην ενοχή πέραν των φυσικών αυτουργών, στην ενοχή των ανώτερων στελεχών μιας επιχείρησης, αυτών δηλαδή που κατέχουν επιτελικές θέσεις κι αποφασίζουν για τη χάραξη της στρατηγικής και τους τρόπους υλοποίησής της. Και σε αυτό το επίπεδο ωστόσο εντοπίζονται από την ποινική θεωρία σοβαρές δυσχέρειες τεκμηρίωσης της ποινικής ευθύνης των προσώπων αυτών, καθώς συχνά οι αποφάσεις που λαμβάνονται δεν είναι ομόφωνες, οι θέσεις που κατέχουν τα στελέχη δεν είναι ισότιμες συνεπώς ούτε και οι ψήφοι που καθένα από αυτά έχει, κάποια μέλη μειοψηφούν, άλλα προσχωρούν

¹⁷⁵ Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη;, όπ.π., σελ. 54 επ. και του ίδιου σε «Κριτική προσέγγιση της λειτουργίας των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δόγματος σε σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας», όπ.π., σελ. 780.

αδιάφορα ή κατόπιν ελλιπούς ενημέρωσης¹⁷⁶ σε μια ομάδα που έχει ταχθεί υπέρ της ποινικά ενδιαφέρουσας πράξης μη γνωρίζοντας τις ακριβείς συνέπειες και το κόστος της επιλογής τους, ενώ άλλα προσχωρούν σε μια άποψη ήδη διαμορφωθείσα διατηρώντας και διατυπώνοντας κάποιες επιφυλάξεις. Συνεπώς το πρόβλημα δεν ξεπερνάται ούτε με την προσφυγή στις ανώτερες βαθμίδες στελεχών κι αναζητώντας αδιάκριτα και στο σύνολο αυτών ποινικές ευθύνες.

Μια πιθανή(;) λύση θα μπορούσε να προσφέρει η προσφυγή στην εφαρμογή της έμμεσης αυτουργίας. Ούτε όμως η σκέψη αυτή οδηγεί κάπου καθώς και αυτή απαιτεί εντοπισμό φυσικού προσώπου που συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά του ‘κυριάρχου’ της τελεσθείσας πράξης, πράγμα αδύνατον στα πλαίσια μιας επιχείρησης όπου βρισκόμαστε προ συμπλεγμάτων ενεργειών προωθημένων από τα ανώτερα προς τα κατώτερα κλιμάκια της επιχειρηματικής ιεραρχίας στα πλαίσια υλοποίησης αποφάσεων της κεντρικής διοίκησης, χωρίς ουσιαστική ενδιάμεση μεταξύ τους επικοινωνία.¹⁷⁷

Όμοια χωρίς διέξοδο στο πρόβλημα βρισκόμαστε και μέσω της προσφυγής στα συστατικά της ηθικής αυτουργίας. Τα συγκροτούντα την ιθύνουσα διοικητική ομάδα φυσικά πρόσωπα λειτουργούν αποκομμένα από τον τελευταίο εκτελεστικό των αποφάσεών τους μηχανισμό. Ενδιάμεσα μεσολαβούν πολλοί λειτουργικοί κρίκοι¹⁷⁸ οι οποίοι αναλαμβάνουν τμηματικές κι εξειδικευμένες στα διάφορα στάδιά τους διαδικασίες, αναλόγως των εκάστοτε αρμοδιοτήτων τους, παραλλήλως δε και την επίβλεψη των προσωπικού που εργάζεται στην παραγωγή των αγαθών της επιχείρησης. Επικοινωνία μεταξύ επικεφαλής διοικητικού μηχανισμού και εργατικού δυναμικού δεν υπάρχει, επομένως ελλείπουν οι όροι για τον επηρεασμό της

¹⁷⁶ Η ελεγχόμενη και συχνά ελλιπής πληροφόρηση προς τα μέλη των διοικήσεων των επιχειρήσεων, συνοδευόμενη από ανεπαρκείς γνώσεις τεχνικής φύσεως, δεν επιτρέπει την στοιχειοθέτηση υποκειμενικής ευθύνης.

¹⁷⁷ Έτσι Α. Παπανεοφύτου, Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη; Όπ.π., σελ. 59-60.

¹⁷⁸ Πρόκειται για ανώτερα και μεσαία στελέχη μιας επιχείρησης.

βούλησης των τελευταίων από τους πρώτους και συνεπώς για την παραδοχή ποινικών ευθυνών μέσω της οδού της ηθικής αυτοουργίας.¹⁷⁹

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω ωστόσο, το ποινικό δίκαιο φαίνεται να είναι εγκλωβισμένο στο δόγμα και τις αρχές που το διέπουν, αδυνατώντας να αναπτύξει κι επιτελέσει την προστατευτική του λειτουργία, δεσμευόμενο από κανόνες που έχουν τεθεί προς (εξ)υπηρέτησή του. Αρνούμενο το ποινικό σύστημα να προσαρμοστεί στις νέες κοινωνικές εξελίξεις κι επιταγές, ουσιαστικά αυτοαναιρείται ως προστατευτικός των αγαθών κι αποτρεπτικός των κινδύνων μηχανισμός. Καταλήγει έτσι τελικά να χάνει τα κοινωνικά του ερείσματα, αποκτώντας έναν έντονο ταξικό χαρακτήρα με την εμμονή του αποκλειστικά στην δίωξη παραδοσιακών εγκληματιών και να αδυνατεί να αντιμετωπίσει τους οικονομικά ισχυρούς που του 'επιτίθενται', παρέχοντάς τους σε έναν μεγάλο βαθμό ασυλία.¹⁸⁰

δ. Αναζήτηση διεξόδου(;) μέσω της κατάφασης ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων

Με τα κυριότερα προβλήματα να εστιάζονται στην αδυναμία εξεύρεσης της αυτοτελούς απαξίας της εγκληματικής εκείνης συμπεριφοράς που επέφερε το εγκληματικό αποτέλεσμα, λόγω της ενσωμάτωσής της στη συλλογική δράση του νομικού προσώπου και της δαιδαλώδους κάθετης κι οριζόντιας οργάνωσης αυτού, στην προσήλωση του ποινικού δόγματος στην τήρηση των υποκειμενικών προϋποθέσεων κατάφασης της ατομικής ευθύνης (προκειμένου να καταφαθεί περαιτέρω ο καταλογισμός σε ενοχή του δράστη), σε συνδυασμό με το ότι η επιχειρηματική εγκληματικότητα βαίνει διαρκώς διογκούμενη ενώ η κατασταλτική δύναμη του ποινικού δικαίου αδυνατεί να αναπτύξει την ισχύ της, όλα τα ανωτέρω, οδήγησαν ικανό αριθμό επιστημόνων¹⁸¹ αλλά και νομοθετών¹⁸² να αναζητήσουν

¹⁷⁹ Παπανεφύτου Α., Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη, όπ.π., σελ. 62-67.

¹⁸⁰ Παπανεοφύτου Α., «Ποινικό Δίκαιο και ποινικό δόγμα υπό το πρίσμα των σύγχρονων αξιώσεων προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης», όπ.π., σελ. 870.

¹⁸¹ Στην αμερικανική ποινική θεωρία η ποινική ευθύνη νομικών προσώπων έχει βρει ευρεία αποδοχή. Παπανεοφύτου Α., «Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση τους φυσικών

τρόπους υπέρβασης των προκαλούμενων πρακτικών δυσχερειών άσκησης ελέγχου στην επιχειρηματική δράση και να επιχειρηματολογήσουν υπέρ της καθιέρωσης ενός νέου τύπου ευθύνης, της ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων.

Η λύση που επικαλούνται οι υποστηρικτές της θέσης περί κατάφασης ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων συνοψίζεται στη θεσμοθέτηση μιας συλλογικής ευθύνης ενώσεως προσώπων ως ολότητας, με φορέα το νομικό πρόσωπο. Έτσι, κατά τους ανωτέρω θεωρητικούς, το ποινικό δίκαιο αποπεριθωριοποιείται και καθίσταται πρόσφορο κι αποτελεσματικό μέσο καταστολής τόσο όταν δράστες είναι μεμονωμένα άτομα, έστω μια μικρή ομάδα, όσο κι όταν η εγκληματική δράση είναι αποτέλεσμα ενεργειών προσώπων που δρουν υπό το μανδύα της νομικής προσωπικότητας ενός εταιρικού σχήματος.

Τα πλεονεκτήματα αυτής της θεωρητικής κατασκευής, λένουν, αντιμετωπίζουν(;) τόσο το αποδεικτικό, όσο και το δογματικό-δικαιοκρατικό αδιέξοδο που δημιουργείται με την προσκόλληση στον ατομικό καταλογισμό. Η ποινική ευθύνη νομικού προσώπου έρχεται με άλλα λόγια να καλύψει το νομικό κενό που εμφιλοχωρεί και συνοψίζεται στην αδυναμία εξατομικεύσεως του δράστη που επιφέρει με την επιχειρηματική του δραστηριότητα αξιόποινα αποτελέσματα, ενισχύοντας ταυτόχρονα την προστατευτική των εννόμων αγαθών λειτουργία του ποινικού δικαίου, αλλά και αυτήν την προληπτική, ενώ παράλληλα εξαλείφονται οι

προσώπων;», ό.π., σελ. 207 υποσημ. 15 με τις εκεί πλούσιες παραπομπές σε ξενόγλωσση βιβλιογραφία.

¹⁸² Το ζήτημα περί καθιέρωσης ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων έχει αποκτήσει πέρα από θεωρητικό κι ιδιαίτερος πρακτικό ενδιαφέρον, με πολλές ευρωπαϊκές αλλά κι όχι μόνο χώρες να προσανατολίζονται στην κατάφασή της προκειμένου να αντιμετωπίσουν το συνεχώς αυξανόμενο κοινωνικό αίτημα περί αντιμετώπισης της συνεχώς αυξανόμενης εγκληματικότητας προερχόμενης από επιχειρήσεις κι εταιρικά μορφώματα. Οι Η.Π.Α., η Μεγάλη Βρετανία, η Δανία, η Νορβηγία, η Σουηδία, η Ολλανδία, η Φινλανδία, η Κορέα, η Ιαπωνία, η Γαλλία, αποτελούν τέτοια παραδείγματα χωρών που έχουν κάνει τις σχετικές αλλαγές στα ποινικά τους συστήματα. Αυτή είναι κι η πολιτική που προωθείται συστηματικά πλέον κι οργανωμένα, ρητά εκπεφρασμένα μέσα από νομοθετικά κείμενα, από τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ίδετε εκτενή σχετική αναφορά σε Παπανεοφύτου Α., ό.π., σελ. 198-199 υποσημ. 4 και Παπανεοφύτου Α., Ποινική προστασία του καταναλωτή, 1996, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 80 επ., Συκιάτη Αικ., «Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων» σε ΠοινΔικ 1/2010 σελ. 102.

περιπτώσεις αναποτελεσματικότητάς του λόγω αδυναμίας εντοπισμού των ποινικά υπόλογων προσώπων σε ένα πλήθος αλληλεξαρτώμενων ενεργειών και παραλείψεων που σχετίζονται με τα περίπλοκα επιχειρησιακά οργανωτικά μορφώματα¹⁸³.

Γιατί ακόμη κι αν δεχόμαστε την προοπτική εφαρμογής ενός διευρυμένου συστήματος ατομικής ευθύνης που θα επέτρεπε τον καταλογισμό των εγκληματικών πράξεων μιας επιχείρησης σε φυσικά πρόσωπα, υποστηρίζουν, ότι η αποτελεσματικότητα των κυρώσεων θα ήταν αμφίβολη, καθώς η έκτιση στερητικών της ελευθερίας ποινών θα ήταν μια σπάνια εξαίρεση, λόγω των μετατροπών κι αναστολών αυτών, ενώ η επιβολή χρηματικών ποινών, θα γινόταν επί τη βάση των δυνατοτήτων των φυσικών δραστών, το βάρος εξόφλησης των οποίων θα αναλάμβανε χωρίς ιδιαίτερη επιβάρυνση το νομικό πρόσωπο, για χάρη του οποίου ενεργήθηκαν οι αξιόποινες πράξεις.¹⁸⁴ Βεβαίως το ζήτημα διαφοροποιείται και τίθεται σε άλλη βάση εάν έχουμε περίπτωση υποτροπής, όπως αυτή νοείται και περιγράφεται στον Ποινικό μας Κώδικα (άρθρα 88 επ. ΠΚ).

Ας εξετάσουμε ωστόσο λεπτομερέστερα μερικά από τα επιχειρήματα των θεωρητικών περί δυνατότητας αναγνώρισης ποινικής ευθύνης και για τα νομικά πρόσωπα. Κατά τον Danncker, Γερμανό θεωρητικό, τα νομικά πρόσωπα έχουν ίδια ικανότητα προς το πράττειν. Προς υποστήριξη αυτής του της θέσης αναφέρει την περίπτωση των ενώσεων προσώπων: Οι ενώσεις προσώπων αποτελούν αυτόνομα υποκείμενα της κοινωνικής πραγματικότητας κι ως τέτοιες είναι αποδέκτες ποινικών κανόνων τους οποίους μπορούν και να παραβιάζουν.¹⁸⁵ Το άδικο, συνεχίζει ο

¹⁸³ Λόγω της αδυναμίας διαπίστωση ποινικής ευθύνης και επιβολής ποινικών κυρώσεων στα φυσικά πρόσωπα που διοικούν το νομικό πρόσωπο ή που ενεργούν για λογαριασμό του καλείται στη γερμανική επιστήμη «οργανωμένη ανευθυνότητα». Σχετική αναφορά σε Παπανεοφύτου Α., «Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων», όπ.π., σελ. 208 και στην υποσημ. 18 αναφορά στη γερμανική βιβλιογραφία.

¹⁸⁴ Παπανεοφύτου Α., «Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση τους φυσικών προσώπων;», όπ.π., σελ. 209 και υποσημ. 19.

¹⁸⁵ Dannecker, Zur Notwendigkeit der Einführung kriminalrechtlicher Sanktionen gegen Verbands-überlegungen zu den Anforderungen und zur Ausgestaltung eines Verbandsstrafrechts, GA, 2001, σελ. 111, όπως παραπέμπεται από Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη;, όπ.π., σελ. 74 υποσημ. 95.

συγγραφέας, ως θεμέλιο της ποινής, δεν εξαρτάται από την ύπαρξη μιας συγκεκριμένης πράξης φυσικού προσώπου. Ένα ήδη υπάρχον «συστημικό» άδικο¹⁸⁶ αρκεί για την επιβολή ποινής χωρίς να απαιτείται η αναγωγή σε ανθρώπινη πράξη. Αυτή η μορφή αδικού, ανταποκρινόμενη στην επιχειρηματική δράση μπορεί να ενεργοποιήσει την ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων.¹⁸⁷

Ομοίως και έτερος Γερμανός θεωρητικός συντασσόμενος με την άποψη που καταφάσκει ποινική ευθύνη για τα νομικά πρόσωπα, ο Hirsch, αποδέχεται την ικανότητα να πράττουν οι ενώσεις προσώπων αφού πρόκειται σύμφωνα με την άποψή του για μορφές οργάνωσης που συνιστούν αυτοτελή υποκείμενα στον κοινωνικό βίο, ανεξάρτητα από την εναλλαγή των μελών τους. Τα τελευταία, λόγω της πραγματική ύπαρξής τους, γίνονται αποδέκτες καθηκόντων, και νομικών, τα οποία είναι δυνατόν να παραβιάζουν, όταν δεν εκπληρώνουν τις προσταγές των κανόνων που τους απευθύνονται. Δεδομένου μάλιστα ότι κάθε ένωση προσώπων εξωτερικεύει τη δράση της μέσω των φυσικών προσώπων που την συναπαρτίζουν, οι πράξεις των τελευταίων αποτελούν πράξεις και της ένωσής τους. Επομένως, συνεχίζει ο Hirsch, έχουμε να κάνουμε με ένα είδος ίδιας πράξης διαμέσου τρίτου, που επιβάλλεται από την δομή της ένωσης. Οπότε τελικώς οι ενώσεις προσώπων έχουν αυτοδύναμη ικανότητα προς το πράττειν.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Σύμφωνα με τον Dannecker, «...δεν υπάρχει ουσιαστική διαφορά μεταξύ της εγκληματικής συμπεριφοράς ενός προσώπου και της εγκληματικής δράσης μιας επιχείρησης. Το εγκληματικό άδικο μπορεί να προκληθεί από την ανεπαρκή/ελαττωματική οργάνωση ενός συστήματος, το οποίο ενεργοποιεί τη βλάβη τρίτων...». Α. Παπανεοφύτου, Ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη;, ό.π., σελ. 74.

¹⁸⁷ Dannecker, ό.π., σελ. 108, 111, όπως παραπέμπεται από Παπανεοφύτου, ό.π., σελ. 74 υποσημ. 96.

¹⁸⁸ Hirsch, Die Frage der Straffahigkeit von Personenverbänden, 1993, σελ. 10 επ., του ιδίου, Strafrechtliche Verantwortlichkeit von Unternehmen, ZStW 107 (1995), σελ. 288 επ., όπως παρατίθενται οι παραπομπές και τα σχετικά χωρία από Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη;, ό.π., σελ. 74-75 και υποσημ. 99 στη σελ. 75.

ε. Η αντίκρουση της ανωτέρω απόψεως - τρόποι υπερκέρασης του δημιουργούμενου αδιεξόδου

Στο επίκεντρο ωστόσο της λειτουργίας του ποινικού δικαίου βρίσκονται η έννοια της πράξης, ως πρωταρχικό στοιχείο του εγκλήματος, καθώς και η αρχή της ενοχής, επί τη βάση των οποίων (και μόνο!) ο εφαρμοστής του δικαίου νομιμοποιείται να επιβάλλει ποινικές κυρώσεις. Η ποινικά αξιόλογη πράξη προϋποθέτει άνθρωπο δρώντα¹⁸⁹, αποκλείοντας επομένως εννοιολογικά 'πράξη' ή 'παράλειψη' νομικού προσώπου. Το τελευταίο δεν είναι τίποτε άλλο παρά πλάσμα δικαίου, 'βωβόν' και 'κωφόν'¹⁹⁰, μη (συν-)αισθανόμενο την ποινή ως κακό, μη δυνάμενης κατ' αυτόν τον τρόπο της τελευταίας να γίνει αισθητή ως τέτοιο, εκπληρώνοντας τον παιδαγωγικό της χαρακτήρα.

Σύμφωνα με τις μέχρι σήμερα κρατούσες αντιλήψεις¹⁹¹ στο ελληνικό Ποινικό Δίκαιο, η 'συμπεριφορά' του νομικού προσώπου δεν συγκαταλέγεται στην ποινικά ενδιαφέρουσα πράξη/παράλειψη. Η 'βούληση' του νομικού προσώπου αποδίδεται στα φυσικά πρόσωπα που απαρτίζουν τα αποφασίζοντα όργανά του, στα οποία κι αποδίδονται οι φερόμενες ως πράξεις/παραλείψεις του νομικού προσώπου. Επιπρόσθετα, ο πυρήνας της αρχής της ενοχής διαμορφώνεται από στοιχεία που συγκροτούν την προσωπική-ηθική αποδοκιμασία του δράστη για την επιλογή τέλεσης μιας άδικης πράξης και την υλοποίησή της, παρά τη δυνατότητά του για συμμόρφωση προς τις επιταγές του δικαίου. Σε αυτήν ακριβώς την ηθικοκοινωνική

¹⁸⁹ Χωραφάς Ν., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Έκδοση 9^η (Επιμ. Κ. Ε. Σταμάτη) 1978, σελ. 112.

¹⁹⁰ Ανδρουλάκης Ν., Γενικό Μέρος Ι, 2008, Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 48.

¹⁹¹ Παπανεοφύτου Α., «Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση τους φυσικών προσώπων;», όπ.π., σελ. 207 υποσημ. 17, του ιδίου «Ποινικό δίκαιο και ποινικό δόγμα» όπ.π., σελ. 860-863, Σπυράκος Δ., «Η ποινική ευθύνη των επιχειρήσεων: εξέλιξη ή παραμόρφωση του ποινικού δικαίου;» στον Τόμο Μνήμη Π, Δασκαλόπουλου/Σταμάτη/Μπάκα (επιμ. Ν. Κουράκη), 1996, σελ. 385 επ., Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., «Corpus Juris και τυποποίηση του ποινικού φαινομένου στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης» σε Υπερ/1999, σελ. 633-636, της ίδιας «Το ευρωπαϊκό εγχείρημα διαμόρφωσης κοινών ποινικών κανόνων» σε Τόμο Το Ποινικό Δίκαιο στο νέο Διεθνές Περιβάλλον, 2001, σελ. 90-93, Γιαννίδης Ι., σε ΣυστΕρμΠοινΚ (επιμ. Σπινέλλη), Άρθρα 14-19, 1997, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα, σελ. 42, Σπινέλλης Δ., «Ποινικές(;) κυρώσεις σε νομικά πρόσωπα και διαδικασία επιβολής τους» σε ΠοινΧρ/2003, σελ. 97, Συκιάτη Αικ., «Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων», σε ΠοινΔικ 1/2010, σελ. 101.

παραδοχή εδράζεται η μομφή που του απονέμεται από την έννομη τάξη, καθιστώντας τον προσωπικά υπεύθυνο για την εγκληματική πράξη του.

Αυτό το είδος αποδοκιμασίας, ον αυστηρά προσωποπαγές, απευθύνεται αποκλειστικά σε φυσικά πρόσωπα, αποκλείοντας κάθε δυνατότητα απόδοσής της κατά τρόπον που να έχει κάποιο νόημα σε νομικό πρόσωπο, σε κάτι δηλαδή το άψυχο κι άυλο, χωρίς αισθήματα και συναίσθηση των όποιων ήθελαν θεωρηθούν ως πράξεών του.¹⁹²

Η όποια συνεπώς αναγνώριση ποινικής ευθύνης σε νομικά πρόσωπα, τυγχάνει προβληματική και κάθε άλλο παρά προσφέρεται ως μέσο για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των εγκλημάτων που στρέφονται κατά του περιβάλλοντος. Γίνεται λόγος για «ποινική» προστασία και «ποινική» ευθύνη όταν υπάρχει η δυνατότητα επιβολής στερητικής της ελευθερίας ποινής, μιας κύρωσης που είναι σύμφυτη με τη φύση του ποινικού δικαίου.¹⁹³

Επομένως η υιοθέτηση απόψεων που υποστηρίζουν την προσφορότητα και καταλληλότητα επιβολής διοικητικών κυρώσεων από ποινικά δικαστήρια, κάνοντας

¹⁹² Για να παρακάμψει τις δημιουργούμενες δυσχέρειες θεμελίωσης της αρχής της ενοχής στα νομικά πρόσωπα ο Schünemann ανέπτυξε την ιδέα της «κατάστασης ανάγκης των εννόμων αγαθών» ως εναλλακτικής και ισότιμης ιεραρχικά με την ενοχή νομιμοποιητικής αρχής για την επιβολή ποινικών κυρώσεων κατά επιχειρήσεων. Είναι αυτή η ιδιόμορφη κατάσταση ανάγκης που κατά τον συγγραφέα αιτιολογεί μια ανεξάρτητη από την ενοχή αξίωση όταν δεν υπάρχει άλλος τρόπος προστασίας των εννόμων αγαθών τα οποία βρίσκονται σε δυσανάλογα μεγάλο σε σχέση με την όποια ζημία της επιχείρησης κίνδυνο κι όταν η παρεχόμενη προστασία δεν προσκρούει σε άλλες δικαιοηθικές αρχές. Ο Tiedemann προτείνει μια χαλάρωση της έννοιας της ενοχής, μέσω μιας κοινωνικής της προσέγγισης και ισχυρίζεται ότι και μια ένωση προσώπων παραβιάζοντας νομικούς κανόνες μπορεί να χαρακτηρίζεται ως δράστης. Α. Παπανεοφύτου, Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη, όπ.π., σελ. 76-77, όπου παρατίθενται οι σχετικές απόψεις καθώς και οι ξενόγλωσσες πηγές.

¹⁹³ Ξεπερασμένη θέση χαρακτηρίζουν οι υποστηρικτές της δυνατότητας κατάφασης ποινικής ευθύνης και σε νομικά πρόσωπα τη θέση αυτή περί του ότι η έννοια της ποινής προσιδιάζει μόνο στα φυσικά πρόσωπα. Η κλασική περί ποινής έννοια όπως κυριάρχησε μέχρι τη δεκαετία του 1960 και ανάγεται στη φιλοσοφική σκέψη του Καντ συμβάλλοντας στην άρνηση του αξιοποίνου των ενώσεων προσώπων στη γερμανική έννομη τάξη, φαίνεται πως δεν υποστηρίζεται πια. Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη, όπ.π., σελ. 77-78.

λόγο για μια «οιονεί ποινική ευθύνη» νομικών προσώπων¹⁹⁴ δεν μπορεί να τύχει αποδοχής, αφού από δικαιοπολιτικής πλευράς, η εικόνα ενός ποινικού δικαίου που αντιδρά με επιβολή χρηματικών και διοικητικών κυρώσεων για την αντιμετώπιση εγκλημάτων κατά του περιβάλλοντος, τα οποία στρέφονται κατά ολόκληρης ουσιαστικά της ανθρωπότητας, μόνο απογοήτευση μπορεί να προκαλεί. Ακόμη κι η επιλογή ενός ειδικού συστήματος κανόνων, ομοιάζον προς αυτό των παραβάσεων τάξεως ή του διοικητικού ποινικού δικαίου είναι απρόσφορες ως αναποτελεσματικές και μη αντισταθμιστικές των καταστροφικών συνεπειών που οι ανωτέρω εγκληματικές πράξεις επιφέρουν.

Το αδιέξοδο συνεπώς που δημιουργείται μπορεί να υπερκεραστεί, εφόσον η θεωρία του ποινικού δικαίου αποδεχθεί ως ανυποχώρητη ανάγκη, την προσαρμογή του ίδιου και των δογματικών αρχών του στις ιδιαιτερότητες με τις οποίες εκδηλώνεται το εγκληματικό άδικο ως παράγωγο της λειτουργίας επιχειρήσεων. Οι πραγματικοί δράστες είναι φυσικά πρόσωπα τα οποία ενεργούν ή παραλείπουν, έχοντας τα απαραίτητα υποκειμενικά στοιχεία τα οποία επικαλύπτουν πλήρως τα αντίστοιχα αντικειμενικά του οικείου εγκλήματος. Είναι πρόσωπα υπαρκτά και έχοντα ικανότητα προς καταλογισμό. Είναι όλα εκείνα τα πρόσωπα που ως ανήκοντα στον κύκλο των στελεχών και ιθυνόντων μιας επιχείρησης, θα μπορούσαν να αποτελούν τους κύριους υπόλογους για τις παράνομες δραστηριότητες που εκδηλώνονται από τους υπαλλήλους-όργανα.

Προκειμένου να μπορέσει να καταλογιστεί ευθύνη σε αυτά τα πρόσωπα¹⁹⁵ ωστόσο, απαιτείται το ποινικό δίκαιο να απεγκλωβιστεί από δογματικούς αυτοπεριορισμούς που στην ουσία το (αυτο-)αναιρούν και το καταδικάζουν σε αδράνεια κι αχρησία. Οι τελευταίοι κι η χρησιμότητά τους αμφισβητείται έντονα

¹⁹⁴ Σπινέλλης Δ., όπ.π., σελ. 100.

¹⁹⁵ Περί πλήρους αποδυνάμωσης του ποινικού ελέγχου των οικονομικών δραστηριοτήτων οι οποίες αποτελούν ανεξάντλητες πηγές κινδύνων για ατομικά και κοινωνικά αγαθά κάνει λόγο και ο Παπανεοφύτου, μέσω της εμμονής στο παραδοσιακό οικοδόμημα του καταλογισμού. Δημιουργείται έτσι, συνεχίζει, η εντύπωση ότι το Ποινικό Δίκαιο ενδιαφέρεται περισσότερο για τη διατήρηση της δογματικής του συνοχής και των αρχών που τη στηρίζουν παρά για την καταπολέμηση του εγκλήματος. Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη;, όπ.π., σελ. 151.

όταν η σε αυτούς προσκόλληση αποδεικνύεται ατελέσφορη για την αντιμετώπιση των σύγχρονων εκφάνσεων εγκληματικής συμπεριφοράς και την προστασία θεμελιώδους σημασίας εννόμων αγαθών που πλήττονται μαζικά. Προς την κατεύθυνση αυτή, η οποία κατά τη γνώμη μας αποτελεί και τη μόνη ουσιαστική κι αποτελεσματική λύση, δεν απαιτούνται «ρηξικέλευθες ή ριζοσπαστικές ρυθμίσεις»¹⁹⁶.

Προκρίνουμε ωστόσο ορθότερο στο παρόν σημείο να μην τοποθετηθούμε ως προς τις *de lege ferenda* νομοθετικές κινήσεις¹⁹⁷ που θα μπορούσαν με τρόπο αποτελεσματικό και καίριο να μας αποδεσμεύσουν και να μας απεγκλωβίσουν από το δημιουργούμενο και εν πολλοίς επίπλαστο δογματικό αδιέξοδο, αλλά να αναφερθούμε στις *de lege lata* νομοθετικές επιλογές.

στ. Η προϊσχόουσα νομοθετική ρύθμιση

Στην παρ. 5 άρθρου 28 ν. 1650/1986, ως είχε πριν την τελευταία τροποποίησή του με το άρθρο 7 παρ. 4 ν. 4042/2012, γινόταν μια φιλότιμη προσπάθεια από το νομοθέτη να υπερκερασθούν τα προβλήματα που δημιουργεί η αυστηρή προσκόλληση του ποινικού μας δικαίου στην αρχή της ατομικής ενοχής. Σύμφωνα με τα οριζόμενα στην (τότε) παράγραφο 5, *«Οι πρόεδροι διοικητικών συμβουλίων, οι εντεταλμένοι ή διευθύνοντες σύμβουλοι ανώνυμων εταιρειών, οι διαχειριστές εταιρειών περιορισμένης ευθύνης, ο πρόεδρος του διοικητικού και του*

¹⁹⁶ Παπανεοφύτου Α., «Ποινικό Δίκαιο και ποινικό δόγμα υπό το πρίσμα των σύγχρονων αξιώσεων προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης», όπ.π., σελ. 869 επ.

¹⁹⁷ Για μια τέτοια αναφορά ιδετε Παπανεοφύτου Α., Κριτική προσέγγιση της λειτουργίας των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δόγματος σε σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας, όπ.π., σελ. 787, όπου με αφετηριακή βάση τον νόμο 2803/2000 για την Κύρωση της Οδηγίας για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, προτείνει τιμωρία των υψηλών στελεχών ως πιθανώς υπόλογα πρόσωπα για τις προσβλητικές σε βάρος του περιβάλλοντος συμπεριφορές. Ο συγγραφέας υπογραμμίζει ότι η ευθύνη αυτών των προσώπων δεν θα στηρίζεται σε ένα είδος τεκμηρίου ενοχής, καθώς θα θεμελιώνεται επαρκώς στις αποφασιστικής σημασίας αρμοδιότητές τους. Εκτενής αναφορά ως προς τις προτεινόμενες ως αποτελεσματικότερες νομοθετικές επιλογές γίνεται από τον ίδιο και σε Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη;, όπ.π., σελ. 155-164.

εποπτικού συμβουλίου συνεταιρισμών, καθώς και τα πρόσωπα που ασκούν τη διοίκηση ή τη διαχείριση άλλων νομικών προσώπων του δημόσιου ή του ιδιωτικού τομέα έχουν ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να μεριμνούν για την τήρηση των διατάξεων που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος. Για κάθε πράξη ή παράλειψη του νομικού προσώπου, που εμπίπτει στην παρ. 1 του άρθρου αυτού, τα πρόσωπα αυτά τιμωρούνται ως αυτουργοί ανεξάρτητα από την τυχόν ποινική ευθύνη άλλου φυσικού προσώπου και την αστική ευθύνη του νομικού προσώπου, εφόσον από πρόθεση ή από αμέλεια δεν τήρησαν την ιδιαίτερη νομική τους υποχρέωση να μεριμνούν για την εφαρμογή των διατάξεων αυτού του νόμου».

Με τη διάταξη αυτή λοιπόν, γινόταν μια συστηματική θα λέγαμε προσπάθεια ώστε να μπορέσουν να καταλογιστούν οι αξιόποινες πράξεις της προσβολής του περιβάλλοντος σε αυτούς που είναι και οι συνήθεις δράστες των περιβαλλοντικών εγκλημάτων, δηλαδή στα νομικά πρόσωπα, τιμωρώντας τα πρόσωπα που ασκούν de facto τη διοίκησή τους¹⁹⁸. Για το λόγο αυτό θεσπίστηκε η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση των προσώπων αυτών να μεριμνούν για την τήρηση των διατάξεων που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος, ενώ σχετική παράλειψη της υποχρέωσης αυτής, είτε από πρόθεση είτε από αμέλεια, θα επέφερε τιμώρησή τους ως αυτουργών «ανεξάρτητα από την τυχόν ποινική ευθύνη άλλου φυσικού προσώπου και την αστική ευθύνη του νομικού προσώπου».

Υπό αυτές τις σκέψεις, η νομοθετική επιλογή της καθιέρωσης ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης και η καθιέρωση επί τη βάση αυτής ποινικής ευθύνης σε βάρος των ιθυνόντων και των (πράγματι) ασκούντων τη διοίκηση μιας επιχείρησης, πρέπει να αποτιμηθεί ως ένα πολύ θετικό βήμα. Είχε δε ως νομιμοποιητική της βάση «τις ιδιαίτερα ενισχυμένες αρμοδιότητες, τα δικαιώματα ανάληψης ουσιαστικών πρωτοβουλιών, αλλά και το ειδικό βάρος και το κύρος που διαθέτουν στη λήψη και υλοποίηση των αποφάσεων στους οργανωμένους σε νομικά πρόσωπα πολυάνθρωπους οικονομικούς οργανισμούς τα ιθύνοντα στελέχη τους»¹⁹⁹.

¹⁹⁸ Βλ. Παпанεοφύτου, Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί κίνδυνοι, 1997, σελ. 268.

¹⁹⁹ Παπανεοφύτου Α., «Ζητήματα βελτίωσης και συστηματικής συγκρότησης της ποινικής νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος». Συμβολή στο συλλογικό έργο με τίτλο «Αντεγκληματική Πολιτική II» (Επιμ. Ν. Κουράκης), Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2000, σελ. 424.

Η θεωρία²⁰⁰ άσκησε μεν θετική κριτική στη διάταξη αυτή, επεσήμανε ωστόσο την αναγκαιότητα να εξετάζεται κάθε φορά το κατά πόσο τα άτομα που φέρονται ως επιτελικά στελέχη και συνεπώς δράστες των περιβαλλοντικών αδικημάτων έχουν πράγματι, βάσει και των λειτουργικών τους αρμοδιοτήτων κι όχι μόνο λόγω της θέσης που κατέχουν την ευθύνη για την τήρηση των απαγορεύσεων και των επιταγών που τάσσει ο νόμος 1650/1986, η παράβαση των οποίων κι επιφέρει βλαπτικές συνέπειες στο περιβάλλον.²⁰¹ Η διά παραλείψεως ευθύνη συνεπώς δεν αρκούσε να θεμελιώνεται μόνο στο τυπικό στοιχείο της πρόβλεψης στο νόμο της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης, αλλά προσαπαιτείτο τα πρόσωπα αυτά να συγκεντρώνουν στο πρόσωπό τους τις προϋποθέσεις εγγυητή τήρησης των επιταγών κι απαγορεύσεων του νόμου 1650/86, επιτελούντα μια λειτουργία κατεστημένης ανασχέσεως μιας ενεργού δυνάμεως που κατατείνει στο βλαπτικό αποτέλεσμα.

Υπήρξε ωστόσο και μια μερίδα της θεωρίας²⁰² η οποία εισηγήθηκε την αντισυνταγματικότητα της διάταξης, ως αυτή είχε, λόγω του ότι κατά την εκτίμησή της καθιέρωνε ένα είδος «αντικειμενικής ποινικής ευθύνης, για τα στελέχη επιχειρήσεων, η δραστηριότητα των οποίων προξενεί εγκληματικά αποτελέσματα».²⁰³ Επιπλέον η διάταξη επικρίθηκε για αντίθεση στη συνταγματική αρχή ‘καμιά ποινή χωρίς πράξη’, (άρ. 7 παρ. 1 Σ), καθώς όπως υποστηρίζουν οι θιασώτες της εν λόγω άποψης, δεν προέβλεπε ίδια πράξη του διευθύνοντος, ούτε

²⁰⁰ Παπανεοφύτου Α., Ποινικό δίκαιο, κράτος και τεχνολογικοί κίνδυνοι, Τόμος Α΄, Η γενικότερη δικαιοπολιτική, η νομοθεσία και νομολογία στο πεδίο της ποινικής προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης, Η προστασία του περιβάλλοντος, των καταναλωτών και των εργαζομένων, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997, σελ. 270-271.

²⁰¹ Φυσικά αυτό είναι ένα ζήτημα το οποίο θα πρέπει να εξετάζεται *ad hoc* κάθε φορά από τα δικαστήρια.

²⁰² Χαραλαμπίκης Α., Σύνοψη ποινικού δικαίου Ι, Γενικό μέρος, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 2010, σελ. 257, Αλεξιάδης Σ., Προβλήματα προστασίας του περιβάλλοντος Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, ΕΝΟΒΕ, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλας, 1989, σελ. 97 επ., έτσι και Μοροζίνης Ι., Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Περιβάλλον ΙΙ, άρθρο 28 Ν. 1650/1986, (Επιμ. Στ. Παύλου, Θ. Σάμιος), Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 2012, σελ. 73.

²⁰³ Ίδετε σχετική ανάπτυξη και κριτική σε Μοροζίνης Ι., Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Περιβάλλον ΙΙ, άρθρο 28 Ν. 1650/1986, όπ.π., σελ. 73-74 και σε Μοροζίνη Ι., ΠοινΧρ/2011, σελ. 53 επ.

έστω ερειδόμενη επί της παραμέλησης εποπτείας προς αποτροπή των άδικων πράξεων των υφισταμένων τους.

Για τους λόγους όμως που αναπτύχθηκαν ανωτέρω και αποτελούν το θεμέλιο της ρύθμισης της διάταξης της παραγράφου 5, δεν μπορούμε να συμφωνήσουμε με την άποψη αυτή και τις ανωτέρω γενόμενες κριτικές, αφού η ευθύνη των διευθυνόντων θεωρούμε ότι θεμελιώνεται επαρκώς στη θέση και το ρόλο τους, ο οποίος σημειωτέον θα πρέπει να εξετάζεται κάθε φορά ειδικά, με διαρκώς υπάρχουσα τη δυνατότητα ανταπόδειξης της αθωότητάς τους. Έτσι κι αλλιώς μια σημαντική ασφαλιστική δικλείδα προσφέρει το άρθρο 14 του Ποινικού Κώδικα. Η όποια εμμονή και τυφλή προσκόλληση σε δογματισμούς και απαγορεύσεις, μόνο εμπόδια στην αποτελεσματικότητα και στις λειτουργίες (προληπτική κυρίως αλλά και κατασταλτική) του ποινικού δικαίου μπορεί να επιφέρουν.

ζ. Η ισχύουσα νομοθετική ρύθμιση

ι. Γενικά

Η ανωτέρω περιγραφείσα άποψη που προσαπαιτούσε τη συνδρομή του ουσιαστικού στοιχείου της εγγυητικής θέσης του δράστη, βρίσκει πλέον αποτυπωμένη νομοθετική έκφραση στην νυν ισχύουσα παράγραφο 5 άρθρου 28, μετά την τροποποίησή της με το άρθρο 7 παρ. 4 ν. 4042/2012. Έτσι, στα εδάφια 1 και 2 αυτής τυποποιείται ένα έγκλημα καθήκοντος, ή όπως άλλως χαρακτηρίστηκε, ένα «ιδιαιτερο εγγυητικό έγκλημα»²⁰⁴. Πρόκειται για έγκλημα το οποίο εδράζεται επί της ιδιότητας του δράστη ως εγγυητή του εννόμου αγαθού, η αποτροπή της προσβολής του οποίου συνοψίζει την ιδιαίτερη νομική του υποχρέωση.

Από την εγγυητική θέση που κατέχει ο ιθύνων μιας επιχείρησης, απορρέει μια ελεγκτική κι εποπτική κυριαρχία, η οποία του επιτρέπει αλλά και του επιβάλλει να ελέγχει και μάλιστα αποτρεπτικά τις πράξεις των υφισταμένων του οι οποίες μπορεί να συνιστούν αξιόποινη συμπεριφορά. Συνεπώς κρίσιμο για την κατάφαση της ποινικής ευθύνης του υπευθύνου δεν είναι το εάν έπραξε, ενήργησε δηλαδή πράξη ή παρέλειψε να ενεργήσει αυτήν, αλλά το εάν κατέχει την εκ του νόμου απαιτούμενη

²⁰⁴ Μοροζίνης Ι., ό.π., σελ. 77.

εγγυητική θέση, ώστε να του αποδίδεται η εποπτική εξουσία και υποχρέωση ελέγχου επί του υφισταμένου του και περαιτέρω επί της εγκληματικής πράξης αυτού.²⁰⁵

Ειδικότερα στην παρ. 5.1. περιγράφεται η εγγυητική θέση και η εξ αυτής απορρέουσα υποχρέωση του «κυρίου της υπόθεσης»²⁰⁶ για εποπτεία κι έλεγχο της τήρησης «από φυσικά πρόσωπα που τελούν υπό τις εντολές τους, των διατάξεων του παρόντος νόμου και των κατ' εξουσιοδότησή του εκδιδόμενων κανονιστικών πράξεων, που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος». Η εγγυητική θέση κι υποχρέωση εδράζεται επί της κατοχής ιθύνουσας θέσης²⁰⁷ στο νομικό πρόσωπο²⁰⁸ και συνοψίζεται στην άσκηση διευθυντικής εξουσίας και την εν γένει ανάληψη της οργανωτικής ευθύνης σε αυτό.

Η απαρίθμηση των τυπικών ιδιοτήτων που πρέπει να συγκεντρώνουν στον πρόσωπό τους τα κατέχοντα ιθύνουσα θέση φυσικά πρόσωπα είναι ενδεικτική (ίδ. «και ιδίως») και δεν υποκαθιστά το ουσιαστικό κριτήριο, ήτοι αυτό της *de facto* ανεύρεσης από τον δικαστή των πράγματι ασκούντων τη διοίκηση της επιχείρησης.

ii. Η προσκόλληση στο τυπικό κριτήριο

Υπό το προϊσχύσαν καθεστώς, η νομολογία φαίνεται να αρκούνταν στη διαπίστωση ύπαρξης στο πρόσωπο του κατηγορουμένου κάποιας εκ των στον (προϊσχύσαντα) νόμο αναφερομένων ιδιοτήτων, ήτοι θεωρούσε ως τυπικό το

²⁰⁵ Η θεμελίωση ποινικής ευθύνης επί τη βάση της εγγυητικής θέσης των ιδιοκτητών και διευθυντικών στελεχών μιας επιχείρησης συνεπεία της διευθυντικής εξουσίας και οργανωτικής τους ευθύνης για τις αξιόποινες πράξεις υπαλλήλων τους κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, είναι ευρέως διαδεδομένη στη Γερμανία και Ισπανία, όπως αναφέρεται από τον Tiedemann σε ΠοινΧρ/2011, σελ. 643.

²⁰⁶ Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 78.

²⁰⁷ Ως «ιθύνουσα θέση» ορίζεται κατά το άρθρο 6 παρ. 2 Ν. 4042/2012, «η θέση που κατέχει φυσικό πρόσωπο σε οποιοδήποτε νομικό πρόσωπο όταν έχει εξουσία, ενεργώντας ατομικά ή ως μέλος οργάνου, είτε να το εκπροσωπεί είτε να λαμβάνει αποφάσεις για λογαριασμό του είτε να ασκεί έλεγχο εντός αυτού».

²⁰⁸ Ως «νομικό πρόσωπο», σύμφωνα με το άρθρο 2 αρ. 4) Ν. 4042/2012, ορίζεται «κάθε νομική οντότητα (*legal entity*) που έχει το καθεστώς αυτό βάσει του εφαρμοστέου εθνικού δικαίου, πλην κρατών ή δημόσιων φορέων κατά την άσκηση της κρατικής εξουσίας, καθώς και διεθνών οργανισμών δημοσίου δικαίου».

κριτήριο της ιδιότητας του νομίμου εκπροσώπου και δεν υπεισερχόταν στον *in concreto* έλεγχο της πράγματι ύπαρξής της. Ως ενδεικτικά παραδείγματα αναφέρονται οι ακόλουθες αποφάσεις:

Στην υπ' αριθμ. 603/2011 ΑΠ, ο αναιρεσείων κηρύχθηκε ένοχος του εγκλήματος της υποβάθμισης περιβάλλοντος, κατ' εξακολούθηση (άρθρο 28 παρ. 1α του Ν. 1650/1986), καθώς ως Πρόεδρος και διευθύνων Σύμβουλος και με την παραπάνω ιδιότητα του, *απέρριπτε* ανεξέλεγκτως τα στερεά απόβλητα του εργοστασίου της άνω επιχείρησης, κυρίως χαρτομάζα, με υπόλοιπα πλαστικού και μετάλλου, σε αγροτεμάχιο, σε απόσταση περίπου 700 μέτρων από το ποτάμι (...) και τριών χιλιομέτρων από την Κοινότητα ..., πλησίον αρδευτικού δικτύου της Κοινότητας Κ., χωρίς μάλιστα να λαμβάνει μέτρα φύλαξης, όπως περίφραξη του χώρου και φωτισμός αυτού, με κίνδυνο να προκληθούν πυρκαγιές... Με αυτό τον τρόπο υποβάθμισε την ευαίσθητη περιβαλλοντολογικά - κατά τα παραπάνω - περιοχή...

Βλέπουμε ότι ο δικαστής στην ως άνω απόφαση αρκείται στην τεκμαιρόμενη εκ του νόμου ευθύνη των ανώτατων στελεχών μιας επιχείρησης χωρίς να προσαπαιτεί, ως έπρεπε, το στοιχείο της εξέτασης και εξακρίβωσης του κατά πόσον το πρόσωπο αυτό, βάσει των λειτουργικών του αρμοδιοτήτων, της εποπτείας που ασκούσε και του βαθμού επέμβασής του στην όλη υπόθεση, πράγματι ευθυνόταν ή όχι για την πρόκληση του τελικά συντελεσθέντος βλαπτικού αποτελέσματος, εάν δηλαδή ο συγκεκριμένος είχε πέραν της τυπικής ιδιότητός του και την ουσιαστική ιδιαίτερη υποχρέωση ανάσχεσης μιας οιονεί κατεστημένης ανασχέσεως μιας ενεργού δυνάμεως. Επιπλέον, ο ως άνω κατηγορούμενος θεωρήθηκε ότι υποβάθμισε το περιβάλλον με ενέργεια, (εξομοιώνοντας την παράλειψή του με ενέργεια) αντί του ορθού της από μέρους του παράλειψης λήψης των αναγκαίων προστατευτικών μέτρων που απαιτούνταν για την προστασία του περιβάλλοντος εκ της εταιρικής δραστηριότητας.

Ορθότερη είναι η διατύπωση της υπ' αριθμ. 825/2011 ΑΠ²⁰⁹ σύμφωνα με την οποία: «...Ο κατηγορούμενος με την ιδιότητα του Διευθύνοντος Συμβούλου της εταιρίας με την επωνυμία "....." δεν μερίμνησε για την σωστή και αντιρροπαντική

²⁰⁹ Α' Δημοσίευση σε ΝΟΜΟΣ.

λειτουργία του καυστήρα του ως άνω εργοστασίου με αποτέλεσμα στις 31.12.04 από την καπνοδόχο αυτού να βγαίνει πυκνός μαύρος καπνός με μαύρα μικροσωματίδια μαζούττα οποία κατέκλυσαν όλη την περιοχή και κάλυψαν τις επιφάνειες των παρακείμενων κατοικιών, ήτοι ήταν σε ποσότητα, συγκέντρωση και διάρκεια που μπορούσαν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς και στο οικοσύστημα καθώς και υλικές ζημιές και γενικά να καταστήσουν το περιβάλλον ακατάλληλο για τις επιθυμητές χρήσεις του. Έτσι με τον τρόπο αυτό ο κατηγορούμενος προκάλεσε με πρόθεση ρύπανση του περιβάλλοντος...».

Ενώ δηλαδή ούτε κι εδώ γίνεται κάποια ιδιαίτερη αναφορά στην συνδρομή των προϋποθέσεων υπό τις οποίες ο Διευθύνων Σύμβουλος είναι παράλληλα και εγγυητής της τήρησης των απαγορεύσεων και επιταγών του ν. 1650/1986 και το αναγκαίο εξέτασής της, εντούτοις και σε αντίθεση με την ανωτέρω αναφερθείσα και σχολιασθείσα απόφαση, γίνεται μνεία της παρ. 5 άρ. 28 του αυτού νόμου, με πραγματικά περιστατικά που ανταποκρίνονται στα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης αυτής, ήτοι την παράλειψη λήψης αναγκαίων για την προστασία του περιβάλλοντος μέτρων.

Κατωτέρω παρατίθενται σε σύντομη αναφορά μερικές ακόμη αποφάσεις²¹⁰ δικαστηρίων οι οποίες εξαντλούν τον έλεγχό τους στη διαπίστωση της ύπαρξης του τυπικού κριτηρίου που ανέφερε η παρ. 5 άρθρου 28 του νόμου ως ίσχυε: Ομόρρυθμος εταίρος και συνδιαχειριστής νομικού προσώπου, διοχέτευε απόβλητα του εργοστασίου στο ποτάμι, χωρίς να έχει μεριμνήσει για την τήρηση της υποχρέωσής του για βιολογική επεξεργασία των υγρών αποβλήτων, με αποτέλεσμα τη ρύπανσή του (παράλειψη ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης - ΑΠ 302/2010²¹¹). Ιδιοκτήτης και πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου και νόμιμος εκπρόσωπος ανώνυμης εταιρείας, διοχέτευαν τα απόβλητα των μονάδων τους, ξηραντηρίου και εργοστασίου κατασκευής σκυροδέματος αντίστοιχα σε χείμαρρο, ενώ παράλληλα ο δεύτερος έριχνε και τα απόβλητα από το πλύσιμο των μπετονιέρων μεταφοράς στο χείμαρρο, παρά το ότι η ανεξέλεγκτη απόρριψη στερεών αποβλήτων σε οποιονδήποτε

²¹⁰ Σύμφωνα ο Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 82-83, ο οποίος στο σχετικό χωρίο παραθέτει με τη σειρά του ενδεικτικά κάποιες (άλλες) αποφάσεις.

²¹¹ Σε ΠoinΧρ/2011, με παρατηρήσεις Μοροζίνη Ι., σελ. 50 επ.

φυσικό αποδέκτη είναι απαγορευμένη (ΤριμΕφΠατρ1142/1998²¹²). Νόμιμος εκπρόσωπος εταιρείας που διατηρεί βιομηχανικό σφαγείο κρεάτων-τυποποιητηρίου-εργοστασίου επεξεργασίας υποπροϊόντων σφαγής, που δεν προέβη στην ενδεδειγμένη διαχείριση των ζωικών αποβλήτων του σφαγείου, τα οποία πέταγε σε ένα αυτοσχέδιο κανάλι με αποτέλεσμα την υποβάθμιση του περιβάλλοντος και δεν λειτούργησε τον βιολογικό καθαρισμό της επιχείρησης, με αποτέλεσμα τη ρύπανση του περιβάλλοντος με (πράξη και) παράλειψη (ΑΠ 1375/2010²¹³). Νόμιμος εκπρόσωπος επιχείρησης επεξεργασίας στερεών αποβλήτων παραβίασε τα νομοθετικά προβλεπόμενα μέτρα για τη ρύπανση και παρέλειψε να τηρήσει τους τιθέμενους περιορισμούς, ως όφειλε εκ της θέσεώς του, με συνέπεια την υποβάθμιση του περιβάλλοντος (ΑΠ 743/2006²¹⁴). Διαχειριστής ΕΠΕ, που διατηρούσε εργοστάσιο επεξεργασίας-διατήρησης και κονσερβοποίησης ψαριών, καταδικάστηκε από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο για κατ' εξακολούθηση υποβάθμιση του περιβάλλοντος και συγκεκριμένα ρίψεως αποβλήτων και λυμάτων του ως άνω εργοστασίου σε παρακείμενο ρέμα της περιοχής και παράλειψης τήρησης των όρων και των περιορισμών που στοχεύουν στην διατήρηση της ισορροπίας του περιβάλλοντος (ΑΠ 844/2002, η οποία ωστόσο ανήρесе την υπ' αριθμ. 14364/2001 απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Θεσσαλονίκης). Πρόεδρος και διευθύνων σύμβουλος ανώνυμης εταιρείας που διατηρούσε και εκμεταλλευόταν εργοστάσιο αλλαντοποιίας, δεν μερίμνησε για τη λειτουργία βιολογικού καθαρισμού, ενώ παροχέτευε τα υγρά απόβλητα του εργοστασίου σε υπαίθρια χωμάτινη απορροφητική χαβούζα, με συνέπεια να προκληθεί διά πράξης και παραλείψεως ρύπανση του υπεδάφους και του υδροφόρου ορίζοντα της περιοχής από τα άλατα που απορροφήθηκαν (ΑΠ 1104/1997, με την οποία ωστόσο και αναιρέθηκε η υπ' αριθμ. 683/1997 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Ναυπλίου²¹⁵).

²¹² Σε ΠοινΔικ/1999, με παρατηρήσεις Α. Παπανεοφύτου, σελ. 346 επ.

²¹³ Σε ΤΝΠ ΔΣΑ.

²¹⁴ Σε ΠοινΧρ/2007

²¹⁵ Σε ΠοινΧρ/1998, σελ. 388, 389.

Άξια αναφοράς τυγχάνει η υπ' αριθμ. 1521/2004 ΑΠ²¹⁶, η οποία δεν αρκέστηκε – όπως οι ανωτέρω – μόνο στον τυπικό έλεγχο της συνδρομής του τυπικού στοιχείου του εκπροσώπου/διευθύνοντος στελέχους της επιχείρησης, αλλά κάνοντας ερμηνεία επί τη βάση του ουσιαστικού κριτηρίου, κατεδίκασε εκτός από τον Πρόεδρο και διευθύνοντα σύμβουλο της επιχείρησης και το απλό μέλος του διοικητικού συμβουλίου που ασκούσε ομοίως ουσιαστική διοίκηση, χωρίς να εμφανίζεται ως νόμιμος εκπρόσωπος, για μη τήρηση των νομοθετικών προβλέψεων σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος.

Όμοια και η ΑΠ 1995/2002²¹⁷, η οποία δέχθηκε ότι ήταν ορθή η απόφαση του ως Εφετείου δικάσαντος Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Κ* με την οποία καταδικάστηκαν ο δήμαρχος και τα μέλη του δημοτικού συμβουλίου για την εκ παραλείψεως ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος²¹⁸. Η απόφαση αυτή αξιοποίησε το θεσμό της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης για να στοιχειοθετήσει την ποινική ευθύνη των ως άνω προσώπων. Δέχθηκε ότι όλοι οι κατηγορούμενοι είχαν ιδιαίτερη νομική υποχρέωση εκ του νόμου να μεριμνούν για την τήρηση των διατάξεων που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 5 του ν. 1650/1986 και των άρθρων 24 παρ. 1 εδ. ιε, ιη και 106 παρ. 1 εδ. στ του π.δ. 410/1995 (Δημοτικός και Κοινοτικός Κώδικας) και έπρεπε να λάβουν τα πλέον πρόσφορα μέτρα για την αποτροπή της ρύπανσης ή υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος και για τον περιορισμό της.

Ολοκληρώνοντας ωστόσο την παρούσα ανάπτυξη πρέπει επιπροσθέτως να αναφερθεί ότι στις περισσότερες εκ των ανωτέρω αποφάσεων, στις οποίες όπως

²¹⁶ Σε ΠοινΛογ/2004 σελ. 1863.

²¹⁷ ΑΠ 1995/2002, ΝοΒ 2003, σελ. 742 επ.

²¹⁸ Στη συγκεκριμένη υπόθεση καταδικάστηκαν ο Δήμαρχος και το Δημοτικό Συμβούλιο, οι οποίοι κατασκεύασαν υπόγειο αγωγό που διοχέτευε τα λύματα και απόβλητα της πόλης σε ποταμό και ενέκριναν αιτήσεις κατοίκων για σύνδεσή τους με το υπάρχον περιορισμένο αποχετευτικό σύστημα εν γνώσει ότι αυτό δεν επαρκεί για την εξυπηρέτηση των αναγκών της πόλης και το οποίο προκαλούσε μόλυνση του ποταμού, ενώ είχαν «*ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να μεριμνούν για την τήρηση των διατάξεων που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος, να ελέγχουν τα υγρά, στερεά και αέρια απόβλητα και να λαμβάνουν τα πλέον πρόσφορα μέτρα προς αποτροπή της ρύπανσης ή άλλης υποβάθμισης του φυσικού περιβάλλοντος*».

είδαμε δεν γινόταν επί τη βάση της προϊσχύσασας διάταξης της παραγράφου 5 του άρθρου 28 διερεύνηση του πράγματι ασκούντος την διαχείριση προσώπου, αλλά αρκούσαν στον τυπικό εντοπισμό του ως κατέχοντος μια ιθύνουσα θέση προσώπου, κατεγνώσθησαν καταδίκες τόσο βάσει της διάταξης που αφορά στο βασικό έγκλημα, ήτοι εκ δόλου ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος με ενέργεια, όσο και βάσει της παραγράφου 5 του άρθρου 28. Ενώ δηλαδή η ρύπανση ή υποβάθμιση αφορούσε σε ενέργεια, όπως για παράδειγμα η κατασκευή του αγωγού ανωτέρω, η διοχέτευση αποβλήτων εντός χειμάρρων, η απόρριψη υποπροϊόντων επιχείρησης και λοιπά αναφερθέντα, η κατηγορία στοιχειοθετούνταν τόσο δυνάμει της παραγράφου 1 α άρθρου 28, όσο και παραγράφου 5 του αυτού άρθρου με την ενισχυτική της κατηγορίας τοποθέτηση ότι πέραν των ενεργειών των κατηγορουμένων, οι τελευταίοι παραβίαζαν κάθε φορά και την ιδιαίτερη εκ της θέσης τους νομική υποχρέωση να μεριμνούν για την τήρηση των περιβαλλοντικών διατάξεων.

iii. Το μη αναγκαίο κι επαρκές των αναφερόμενων στο νόμο ιδιοτήτων – το ουσιαστικό κριτήριο

Πλέον και μετά την αναθεώρηση της παρ. 5 από το άρθρο 7 παρ. 4 Ν. 4042/2012, η διαπίστωση της ύπαρξης στο πρόσωπο του κατηγορουμένου της ιδιότητας του νομίμου εκπροσώπου, δεν αποτελεί αναγκαία, αλλά ούτε και ικανή συνθήκη για την πλήρωση της οικείας αντικειμενικής υπόστασης.

Η απαρίθμηση των ιδιοτήτων στο αναμορφωθέν άρθρο είναι (ρητά) ενδεικτική²¹⁹, ενώ ταυτόχρονα προσαπαιτείται η κατοχή από πλευράς του κατηγορουμένου ιθύνουσας θέσης, η οποία εμπεριέχει την υποχρέωση αποτροπής

²¹⁹ Επομένως κι επί τη βάση αυτής της λογικής, υπόχρεος στα πλαίσια της παρ. 5 του άρθρου 28 μπορεί να είναι κι αυτός που κατέχει εν τοις πράγμασι ιθύνουσα θέση, χωρίς να εμφανίζεται στο διοικητικό συμβούλιο της εταιρίας και χωρίς να λαμβάνει επίσημα ο ίδιος τις αποφάσεις, ασκώντας ωστόσο μέσω τρίτων, παρένθετων προσώπων την ουσιαστική διοίκηση και διαχείριση. Εγγυητική θέση μπορεί ακόμη να κατέχει κι ο *extraneus* που κατά το εταιρικό δίκαιο δεν σχετίζεται ευθέως κι αμέσως με το νομικό πρόσωπο όμως εποπτεύει κι ελέγχει τα εταιρικά πράγματα συνδεόμενος π.χ. με τους μετόχους. Έτσι κι αλλιώς δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση μπορεί να απορρέει τόσο από το νόμο, όσο και από σύμβαση ή προγενέστερη επιχειρηθείσα επικίνδυνη ενέργεια.

προσβολών του περιβάλλοντος. Οπότε τελικά και υπό το φως των ανωτέρω, η ιθύνουσα θέση στηρίζεται πλέον (ρητά) στο ουσιαστικό κριτήριο του νόμου κι ερείδεται διαζευκτικώς επί τριών ειδών εξουσιών που μπορεί να ασκεί κάποιος *de facto* ή *de jure* εντός κάποιου νομικού προσώπου: α) εξουσία εκπροσώπησης του νομικού προσώπου, β) εξουσία λήψης αποφάσεων επ' ονόματι του νομικού προσώπου και γ) εξουσία άσκησης ελέγχου εντός του νομικού προσώπου²²⁰. Επομένως εμπίπτουν και οι περιπτώσεις προσώπων που βρίσκονται στο ενδιάμεσο στελεχικό δυναμικό, αυτού που παρεμβάλλεται πολλές φορές μεταξύ ανώτατων διευθυντικών στελεχών και εργατών.

Το ότι τα φυσικά πρόσωπα-υπάλληλοι είναι εντολοδόχοι ('φυσικά πρόσωπα που τελούν υπό τις εντολές τους' – κατά τη διατύπωση του νόμου) των ασκούντων τη διοίκηση της επιχείρησης, συνεπάγεται αυτονόητα ότι μεταξύ τους υπάρχει μια ιεραρχική σχέση εξάρτησης των πρώτων από τα δεύτερα. Πρακτικά όμως αυτό προστατεύει θα λέγαμε τα ανώτερα στελέχη, αφού πρέπει να διαπιστώνεται ότι τα τελευταία είχαν πράγματι τη δυνατότητα εκδίδοντας συγκεκριμένες εντολές και ασκώντας τον προσήκοντα έλεγχο να αποτρέψουν την περιβαλλοντική ζημία που προκλήθηκε από την παράνομη πράξη του υπαλλήλου τους. Στο πεδίο εφαρμογής συνεπώς της διάταξης εμπίπτουν οι περιπτώσεις εκείνες που ο υπάλληλος δρα στα πλαίσια της θέσης του στην επιχείρηση και κατά κατάχρηση αυτής, όχι όμως κι εκείνες στις οποίες ο υπάλληλος εκμεταλλευόμενος τη θέση του κι επ' ευκαιρία αυτής προέβη στην προσβλητική πράξη. Είναι περισσότερο από προφανές ότι μια τέτοια συμπεριφορά δε θα μπορούσε να ελεγχθεί και να εποπτευθεί προσηκόντως κι αποτρεπτικά από το ιθύνον πρόσωπο, όση επιμέλεια κι αν το τελευταίο επεδείκνυε.

Έτσι, μπορούμε στο σημείο αυτό να πούμε ότι πράξη ενεργούμενη «κατά τη δραστηριότητα» νομικού προσώπου, συνιστά η πράξη εκείνη του υφισταμένου που κατατείνει ευθέως στον επιδιωκόμενο στα πλαίσια της επιχειρηματικής δράσης και πολιτικής της επιχείρησης σκοπό, ενώ πράξη «εξ *αφορμής*» της δραστηριότητας ή επιχείρησης συνιστά αυτή που τελείται με την ένταξη του δράστη στο δυναμικό της επιχείρησης και δεν είναι άσχετη με τη δράση αυτής. Αμφότερες οι ανωτέρω

²²⁰ Έτσι άρθρο 4 παρ. 1 α), β), γ) Ν. 4042/2012 και άρ. 6 της Οδηγίας 2008/99/EK για την ευθύνη των νομικών προσώπων.

«πράξεις» εντάσσονται στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης της παρ. 5, όχι όμως και πράξεις οι οποίες τελούνται απλώς επ' ευκαιρίας κατοχής κάποιας υπαλληλικής θέσης στην επιχείρηση, τις οποίες ο διευθύνων δε θα μπορούσε διά της άσκησης των εξουσιών του να αποτρέψει. Παράδειγμα πράξης τελούμενης 'κατά τη δραστηριότητα' μπορεί να συνιστά η εκτέλεση εντολής διοχέτευσης των αποβλήτων της επιχείρησης σε παρακείμενο χείμαρρο, ή η μη λήψη μέτρων προς αποφυγή ρυπογόνων για το περιβάλλον διαρροών από αγωγό επιχείρησης. Από την άλλη παράδειγμα πράξης τελούμενης 'εξ αφορμής της δραστηριότητας' μπορεί να συνιστά η πράξη εκείνη του εργαζόμενου ο οποίος χωρίς να έχει λάβει κάποιες οδηγίες οι οποίες αποβαίνουν ρυπογόνες για το περιβάλλον, εντούτοις κατά δική του πρωτοβουλία κι απόφαση ενεργεί ρυπογόνες απορρίψεις, ή αδιαφορεί για γνωστοποίηση κι επισκευή ενός αγωγού ο οποίος έπαψε να λειτουργεί σωστά.

iv. Το περιγραφόμενο αδίκημα – η ποινική ευθύνη των φυσικών προσώπων

Στην παράγραφο 5.2 του άρθρου 28 περιγράφεται η αντικειμενική κι η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος της παράβασης της υποχρέωσης εποπτείας κι ελέγχου των εργαζόμενων στην επιχείρηση. Η διενέργεια κάποιας εκ των περιγραφόμενων στις παρ. 2 και 3 άρθρου 28 εγκληματικών πράξεων συνιστά προϋπόθεση του εδώ περιγραφόμενου αδικήματος και συνεπώς δεν απαιτείται να καλύπτεται από δόλο ή αμέλεια του ιθύνοντος. Η εγκληματική πράξη του υπαλλήλου απαιτείται αλλά και αρκεί να είναι κατ' αρχήν και τελικά άδικη, χωρίς να απαιτείται να είναι και καταλογιστή σε ενοχή του.

Στην αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος ανήκουν η παράλειψη εποπτείας ή ελέγχου ιθύνοντος προσώπου μιας επιχείρησης (ενδεικτική αναφορά ιδιοτήτων στην παρ. 5.1.), η οποία προκάλεσε (δόλος) ή παρέλειψε να αποτρέψει (αμέλεια) την παράνομη πράξη που περιγράφεται είτε στην παρ. 2 είτε στην παρ. 3 του άρθρου 28, ενώ στην υποκειμενική υπόσταση περιλαμβάνεται ο δόλος ή η αμέλεια του στελέχους να ασκήσει τον έλεγχο και την εποπτεία που εκ της θέσεώς του όφειλε να κάνει.

Η θεωρία²²¹ επέκρινε την επιλογή του νομοθέτη να εξομοιώσει τιμωρητικά την περίπτωση κατά την οποία η έλλειψη εποπτείας κι ελέγχου των υφισταμένων μιας επιχείρησης ενός διευθυντικού στελέχους οφείλεται σε δόλο, με την αντίστοιχη που οφείλεται σε αμέλειά του. Κάτι τέτοιο υποστηρίζουν ότι παραβιάζει τη συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της ενοχής υπό την ειδικότερη έκφανση της αναλογίας ενοχής – ποινής, ισοπεδώνοντας την ποινική μεταχείριση δόλου και αμέλειας. Ωστόσο, στην επιμέτρηση της ποινής λαμβάνεται υπόψη κατ' άρθρο 7 παράγραφο 2 στοιχείο γ) η ύπαρξη στο πρόσωπο του δράστη τόσο της αμέλειας ή του δόλου, όσο και η ένταση του δόλου ή ο βαθμός της αμέλειας.

15. Ποινική(;) ευθύνη των νομικών προσώπων

α. Ιστορική Αναδρομή

Η απαρέγκλιτα²²² σήμερα ισχύουσα αρχή της ποινικής ανευθυνότητας των νομικών προσώπων πέρασε από διάφορα στάδια ανά τους αιώνες πριν πάρει την οριστική της μορφή και θέση στα αντίστοιχα ποινικά εγχειρίδια των χωρών που εξακολουθούν να την υιοθετούν. Ανατρέχοντας κανείς στο παρελθόν, διαπιστώνει μια πρώτη φάση που καλύπτει όλο το Μεσαίωνα και εκτεινόμενη μέχρι τα μέσα του 18^{ου} αιώνα, χαρακτηρίζεται από την εφαρμογή της συλλογικής ποινικής ευθύνης.²²³

Ακολουθεί μια δεύτερη φάση η οποία καλύπτει όλο το χρονικό διάστημα από τον 19^ο αιώνα έως σήμερα και η οποία χαρακτηρίζεται από την εξαφάνιση της συλλογικής ποινικής ευθύνης.²²⁴ Αποφασιστικής σημασίας φέρονται να είναι οι επιδράσεις των Savigny και Feuerbach²²⁵, ενώ καθοριστικό ρόλο έπαιξε η επίδραση του Διαφωτισμού. Σύμφωνα με τον τελευταίο, το άτομο ως αξία και η προστασία του αναδεικνύονται ως οι απόλυτες προτεραιότητες της νομικής επιστήμης και πράξης

²²¹ Μοροζίνης Ι., ό.π., σελ. 82.

²²² Στη χώρα μας και σε μερικές ακόμη.

²²³ Έτσι Φιλιππίδης Τ., Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων, 1950, σελ. 13 επ.

²²⁴ Αθανασοπούλου Χ., Αντεγκληματική Πολιτική II, Είκοσι επτά ακόμη μελέτες για τα όρια, τους όρους και τις κατευθύνσεις της, Ποινικά 59, (Εκδ. Επιμ. Ν. Κουράκης), (συνερ. Ν. Κουλούρης), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000, σελ. 247.

²²⁵ Αθανασοπούλου Χ., ό.π., σελ. 247 και υποσημ. 9 με τις εκεί ξενόγλωσσες παραπομπές.

της εποχής, ενώ με την καθιέρωση της αρχής της ατομικής ενοχής απορρίφθηκε κάθε μορφή συλλογικής ποινικής ευθύνης.

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα κι ύστερα, με την ραγδαία ανάπτυξη της οικονομίας, δημιουργήθηκε η ανάγκη να ελεγχθεί η δράση των επιχειρήσεων, ενώ στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο Franz von Liszt υποστήριξε την αναγκαιότητα επιβολής ποινών και κυρίως μέτρων ασφαλείας σε βάρος τους. Το ζήτημα περί της αναγκαιότητας, της χρησιμότητας, αλλά και της δυνατότητας από άποψη συμβατότητας με την ποινική δογματική, να αναγνωριστεί στα νομικά πρόσωπα μια τέτοια ευθύνη, ήτοι ποινική, φαίνεται να κλείνει οριστικά στην 40^η ημερίδα των Γερμανών νομικών το 1954 με την σχεδόν απόλυτη πλειοψηφία να τάσσεται κατά της άποψης που απορρίπτει τη δυνατότητα αυτή.²²⁶ Επειδή όμως το κλασικό ατομικό ποινικό δίκαιο αδυνατεί(;) ²²⁷ να αντιμετωπίσει τα συνεχώς αυξανόμενα κρούσματα επιχειρηματικής εγκληματικότητας, εν είδει συμβιβασμού η Γερμανία προχώρησε τελικά στην καθιέρωση παραβάσεων τάξεως.

β. ι. Η ευθύνη των νομικών προσώπων στο γερμανικό δίκαιο (άρθρο 30 Κώδικα Παραβάσεων Τάξεως)

Στο γερμανικό δίκαιο υπάρχει τυποποιημένη μια διχοτόμηση του αδίκου σε εγκληματικό άδικο και σε «οιονεί εγκληματικό άδικο». Το τελευταίο αυτό αφορά σε παραβάσεις τάξεως, όπως αυτές κωδικοποιήθηκαν στον Κώδικα περί Παραβάσεων Τάξεως. Το γενικό μέρος αυτού του κλάδου του δικαίου, ακροβατώντας ανάμεσα στο ποινικό και το διοικητικό άδικο κι εμφανίζοντας έκδηλες ομοιότητες με το κλασικό ποινικό δίκαιο, χαρακτηρίζεται και ως «ποινικό δίκαιο υπό ευρεία έννοια»²²⁸. Σε αυτόν τον Κώδικα απαντώνται οι παραβάσεις εκείνες οι οποίες δε φέρουν μεν την ίδια απαξία με το έγκλημα, θέτουν όμως σε κίνδυνο ή προσβάλλουν έννομα αγαθά, αντιμετωπίζονται δε σε πρώτο βαθμό από τη διοίκηση, ενώ υπάρχει η δυνατότητα δικαστικής επανεξέτασης.

²²⁶ Αθανασοπούλου Χ., όπ.π., σελ. 248 και υποσημ. 13, όπου και η παραπομπή στα Πρακτικά του Συνεδρίου.

²²⁷ Το σχόλιο δικό μου.

²²⁸ Έτσι η Αθανασοπούλου Χ., όπ.π., σελ. 263.

Στα πλαίσια αυτά, δημιουργήθηκε ένα πλέγμα διατάξεων με σκοπό την πάταξη των επιχειρηματικών παραβάσεων στους διάφορους τομείς της οικονομικής ζωής, με σημαντικότερη αυτές του «επιχειρηματικού προστίμου». Έτσι επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί η παραβατικότητα των νομικών προσώπων τα οποία δεν μπορούσαν να διωχθούν με τα μέσα του ποινικού δικαίου, απαιτείτο ωστόσο να βρεθεί ένα όχημα ώστε να υπαχθούν σε έναν προληπτικό και κατασταλτικό έλεγχο.

Το άρθρο 30 του Κώδικα προβλέπει την επιβολή χρηματικού προστίμου κατά του νομικού προσώπου εφόσον ένα φυσικό πρόσωπο προερχόμενο από τον διευθυντικό κύκλο της επιχείρησης ενεργήσει παράνομη πράξη ή παράλειψη (έγκλημα ή παράβαση τάξεως), παραβιάζοντας καθήκοντα και υποχρεώσεις του νομικού προσώπου ή ενεργώντας έτσι προς όφελος ή δυνατότητας οφέλους της επιχείρησης.²²⁹ Έτσι δίδεται η δυνατότητα είτε επιβολής χρηματικού προστίμου στην επιχείρηση σωρευτικά με την ποινική ευθύνη του φυσικού προσώπου, είτε προστίμου αυτοτελώς, στις περιπτώσεις εκείνες που δεν είναι δυνατή η εύρεση του συγκεκριμένου προσώπου που παρανόμησε.

Θεμέλιο της ευθύνης αυτής που κατ' αυτόν τον τρόπο ιδρύεται, αποτελεί το ότι η επιχείρηση δεν επιμελήθηκε τα της οργάνωσης και λειτουργίας της έτσι, ώστε να φροντίσει να εξασφαλίσει τη σύννομη δραστηριότητα των μελών της.

ii. Οι μέθοδοι «Bottom up» και «Top down»

Σε μια προσπάθεια απόδοσης ποινικών ευθυνών στους διευθύνοντες μιας επιχείρησης προτείνονται στη γερμανική επιστήμη στα πλαίσια του ισχύοντος γερμανικού ποινικού δικαίου δύο μέθοδοι, οι οποίες παράλληλα εμφανίζονται ως διέξοδοι στην προσπάθεια επηρεασμού της επιχειρησιακής πολιτικής.

Σύμφωνα με τη μέθοδο του bottom up και σε μια προσπάθεια ανεύρεσης των υπαιτίων ενός εγκλήματος που τελείται στα πλαίσια μιας επιχείρησης, κινούμαστε από κάτω προς τα πάνω, ξεκινώντας από τον φυσικό αυτουργό και συνεχίζοντας ανερχόμενοι στον κάθετο άξονα της επιχείρησης προς το επίπεδο των ιθυνόντων, σε μια προσπάθεια εντοπισμού των πραγματικά υπευθύνων. Η κριτική κατά της

²²⁹ Αθανασοπούλου Χ., ό.π., σελ. 264.

μεθόδου αυτής, εστιάζεται στο ότι ενδείκνυται για μικρές μόνο επιχειρήσεις στις οποίες η ανέλιξη στις ανώτερες βαθμίδες των υπευθύνων είναι ευχερής.

Δεν συμβαίνει ωστόσο το ίδιο και με τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις, οι οποίες κι αφορούν την πλειοψηφία των επιχειρήσεων, στις οποίες η εφαρμογή μιας τέτοιας μεθόδου δεν φιλοδοξεί να έχει θετικά αποτελέσματα. Αντιθέτως, ακριβώς λόγω του αδιεξόδου στο οποίο περιέρχεται ο εφαρμοστής του δικαίου, γίνεται λόγος για μια «οργανωμένη ανευθυνότητα»²³⁰. Η εκτεταμένη αποκέντρωση αρμοδιοτήτων και καθηκόντων μέσα στις επιχειρήσεις οδηγεί στον κατακερματισμό των αποφάσεων και αναπόφευκτα στην εξαφάνιση της ευθύνης, καθώς αυτές ακολουθούν πλέον την οργάνωση κατά τομείς αρμοδιοτήτων και όχι κατά επίπεδα, κάτι που μετατρέπει την επιχείρηση σε ένα χαλαρό σύνολο μικρών αυτόνομων υποσυστημάτων.

Στον αντίποδα της μεθόδου αυτής ίσταται η μέθοδος του top down. Σύμφωνα με αυτήν, κινούμαστε από πάνω προς τα κάτω και το ενδιαφέρον εστιάζεται στην διαπίστωση του επιχειρηματικού αδικού. Αμέσως μετά, με επιστράτευση θεωρητικών κατασκευών και τεχνασμάτων, γίνεται προσπάθεια εντοπισμού της διοίκησης της επιχείρησης προς καταλογισμό των ποινικών ευθυνών.

Αυτό σημαίνει ότι η έρευνά μας εκκινεί από τον εντοπισμό του προσώπου που έχει το γενικό πρόσταγμα και το τεκμήριο της αρμοδιότητας στην εταιρία και από αυτόν, ακολουθώντας τη φορά των καθηκόντων και των εντολών, καταλήγουμε στον φυσικό αυτουργό/μεμονωμένο δράστη.

Η σύλληψη της μεθόδου αυτής δείχνει να έχει κεντρίσει το ενδιαφέρον τόσο του Γερμανού νομοθέτη, όσο και της γερμανικής δικαστηριακής πράξης και βασίζεται στην προβληματική του μη γνησίου εγκλήματος παράλειψης, κάτι που κατά τον Schünemann αποτελεί «το κλειδί για την αύξηση της προληπτικής ικανότητας του ατομικού ποινικού δικαίου»²³¹.

Εφόσον λοιπόν στις περιπτώσεις των σύγχρονων πολύπλοκα οργανωμένων επιχειρήσεων, το έγκλημα ενέργειας και οι κλασικές μορφές της αυτουργίας και της

²³⁰ Ο όρος αποδίδεται στον Ostermayer, όπως αναφέρεται και παραπέμπεται από Αθανασοπούλου Χ., όπ.π., σελ. 251 υποσημ. 20.

²³¹ Σε TiedemannSymposium 1994, όπως αυτό παραπέμπεται από Αθανασοπούλου Χ., όπ.π., σελ. 252 υποσημ. 24.

συμμετοχής δεν αρκεί για την ποινικοποίηση της διεύθυνσής τους, επιστρατεύεται η προβληματική περί παραλείψεως προς κάλυψη του τιμωρητικού κενού που εμφανίζεται στην πράξη. Ο Γερμανός νομοθέτης, κινούμενος στα πλαίσια αυτά θεσμοθετεί καθήκοντα της διεύθυνσης τα οποία πρέπει να τηρηθούν, ομοίως δε και η γερμανική νομολογία²³² προσπαθεί αξιοποιώντας τη θεωρία περί εγγυητικής θέσης να την προσαρμόσει στην επιχείρηση-δράστη.

γ. ι. Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων στο γαλλικό δίκαιο

Απ' τις σημαντικότερες καινοτομίες της γαλλικής ποινικής νομοθεσίας υπήρξε η αναγνώριση ποινικής ευθύνης σε νομικά πρόσωπα στο νέο Γαλλικό Ποινικό Κώδικα το έτος 1994 (τέθηκε σε ισχύ την 01.03.1994). Η μεταρρύθμιση αυτή υπήρξε το αποτέλεσμα ενός μακρού θεωρητικού διαλόγου που ουσιαστικά αναθεώρησε το δόγμα του γαλλικού ποινικού δικαίου. Ειδικότερα, το άρθρο 121-2 ΓΠΚ ορίζει ότι εξαιρουμένου του κράτους, τα νομικά πρόσωπα είναι ποινικά υπεύθυνα σύμφωνα με τις διακρίσεις που προβλέπουν τα άρθρα 121-4 έως 121-7 ΓΠΚ και τις προβλεπόμενους στους νόμους και τους κανονισμούς περιπτώσεις, για εγκλήματα που διαπράχθηκαν για λογαριασμό τους από όργανα ή εκπροσώπους τους.

Ας δούμε όμως πώς κατέληξε ο Γάλλος νομοθέτης στη ρύθμιση αυτή: Αρχικά, επικρατούσε η θεωρητική τοποθέτηση που αρνούσαν τη θεμελίωση

²³² Το 1990 με απόφασή του το Γερμανικό Ακυρωτικό εφάρμοσε τη μέθοδο αυτή του *topdown* για σπρέι καθαρισμού δερμάτων τα οποία επέφεραν βλάβες στην υγεία πολλών καταναλωτών, προκειμένου να αποδώσει ποινικές ευθύνες στους υπευθύνους της επιχείρησης. Στην απόφασή του το Δικαστήριο αναγνώρισε ποινική ευθύνη στη διεύθυνση της εταιρίας από προηγούμενη παράνομη ενέργεια, καθώς δεν απέσυρε από την αγορά τα επικίνδυνα σπρέι, μολονότι είχε ενημερωθεί για την επικινδυνότητα του προϊόντος. Το Γερμανικό Δικαστήριο διέτύπωσε τότε την αρχή της «γενικής ευθύνης και αρμοδιότητας της διεύθυνσης» σε κρίσιμες κι εξαιρετικές περιπτώσεις όπως η κριθείσα. Η απόφαση αυτή θεωρήθηκε επαναστατική κι από πολλούς επικρίθηκε και κατακρίθηκε έντονα λόγω του ότι απομακρύνθηκε κατά τρόπο ανεπίτρεπτο από τις αυστηρές προϋποθέσεις θεμελίωσης της ποινικής ευθύνης και μέσω μιας γενικόλογης θεωρητικής κατασκευής αλλοίωσε τις προϋποθέσεις του καταλογισμού σε ενοχή. Σχολιασμός της απόφασης σε Meier, NJW 1992, 3193, όπως παραπέμπεται σε Αθανασοπούλου Χ., όπ.π., σελ. 254 υποσημ. 32.

ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων, με το αιτιολογικό ότι «societas delinquere non potest». Το νομικό πρόσωπο δηλαδή, στερείται αυτοδύναμης υποκειμενικής βούλησης και αδυνατεί να πράξει άδικα και καταλογιστά, τη στιγμή που το βασικό χαρακτηριστικό της ποινής είναι το προσωποπαγές αυτής, αποσκοπούσα αποκλειστικά στην τιμωρία φυσικού προσώπου, η ενοχή του οποίου έχει αποδειχθεί.²³³ Η βούληση του νομικού προσώπου είναι ετεροκαθοριζόμενη, προσδιοριζόμενη από τη βούληση των οργάνων ή των νομίμων εκπροσώπων του.

Έτσι, η γαλλική θεώρηση επί του ζητήματος περί ευθύνης ή μη των νομικών προσώπων αρχικά συμπορευόταν πλήρως με αυτή του γερμανικού ποινικού δικαίου κι ασπαζόταν την «οργανική θεωρία». Σύμφωνα με την τελευταία, τα όργανα-εκπρόσωποι του νομικού προσώπου εκφράζουν τη βούλησή του και αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο της λειτουργίας του. Το εγκληματικό άδικο που διαπράττεται από τα πρόσωπα αυτά, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να καταλογιστεί ποινικά στο νομικό πρόσωπο.

Στον αντίποδα αυτής της άποψης άρχισε να αναπτύσσεται μια θεωρία η οποία προέτασσε την ανάγκη να ελεγχθεί η παραβατική δραστηριότητα των νομικών προσώπων που συγκροτούσαν μια σημαντική οικονομική δύναμη.²³⁴ Σύμφωνα με την άποψη αυτή, το νομικό πρόσωπο δεν αποτελεί απλώς πλάσμα δικαίου, αλλά μια «νομική πραγματικότητα», ένα αναγνωρισμένο φορέα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Διαθέτει αυτοτελή υποκειμενική βούληση εκφραζόμενη διά των οργάνων του. Η κατ' αυτόν τον τρόπο διαμορφωθείσα βούληση διακρίνεται από την ατομική βούληση των εκπροσώπων ως ατόμων. Οι θέσεις αυτής της άποψης άρχισαν σταδιακά να αποκρυσταλλώνονται και να αποκτούν υποστηρικτές, διατυπώθηκαν δε για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια του συνεδρίου της Διεθνούς Εταιρία Ποινικού Δικαίου στη Βουδαπέστη.

²³³ Παπαθεοδώρου Θ., «Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων στο σύγχρονο γαλλικό δίκαιο» σε Αντεγκληματική Πολιτική II, Είκοσι επτά ακόμη μελέτες για τα όρια, τους όρους και τις κατευθύνσεις της, Ποινικά 59, (Εκδ. Επιμ. Ν. Κουράκης), (συνερ. Ν. Κουλούρης), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000, σελ. 381 επ. (382-383).

²³⁴ Παπαθεοδώρου Θ., όπ.π., σελ. 383-385.

Κατά τη διάρκεια του συνεδρίου τονίστηκε ότι «τα νομικά πρόσωπα συγκροτούσαν μια σημαντική οικονομική δύναμη της οποίας οι παραβατικές δραστηριότητες δεν μπορούσαν να ελεγχθούν επαρκώς από τις διωκτικές αρχές εξ αιτίας του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου. Το νομικό πρόσωπο παρέμενε ποινικά ανεύθυνο, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις οι ενέργειές του επέφεραν εμμέσως ή αμέσως ένα βλαπτικό για τα έννομα αγαθά αποτέλεσμα. Η γαλλική νομολογία αποδέχθηκε σταδιακά τη δυνατότητα αναγνώρισης ποινικής ευθύνης νομικών προσώπων για πράξεις ή παραλείψεις των νόμιμων εκπροσώπων τους. Έχοντας τελικά ως κατευθυντήριο άξονα τη διαπίστωση ότι η ασυλία των νομικών προσώπων μπορεί να αποβεί επικίνδυνη για τη δημόσια υγεία, το περιβάλλον, την οικονομική τάξη και τα δικαιώματα των εργαζομένων, ο Γάλλος νομοθέτης επεξέτεινε την ποινική ευθύνη και στα νομικά πρόσωπα, αντιμετωπίζοντας αυτά όπως και τα φυσικά πρόσωπα, δηλαδή «κατά τρόπο ενιαίο και σφαιρικό».²³⁵

Ωστόσο η τελευταία αυτή θέση δεν μπορεί να μείνει άνευ κριτικής. Κι αυτό γιατί αναρωτιέται κανείς αν μπορούμε να κάνουμε λόγο περί πραγματικά νοούμενης ασυλίας, όταν έχουμε επιβολή διοικητικών κυρώσεων. Επανειλημμένως έχει αποτελέσει αντικείμενο συζητήσεων αλλά και αντιπαραθέσεων το ζήτημα περί του νοήματος της επιβολής ποινικών κυρώσεων σε ένα νομικό πρόσωπο, το οποίο δεν αισθάνεται την ποινή ως κακό, αδυνατώντας επομένως η τελευταία να επιτελέσει την τιμωρητική κι εκφοβιστική της λειτουργία αλλά και του στοιχείου της διαφοροποίησης, εάν βεβαίως τούτο υπάρχει, της επιβολής ποινικών αντί διοικητικών κυρώσεων. Η μόνη διαφοροποίηση που θα μπορούσε κάποιος να εύρει είναι ότι η ποινή ενέχει το στοιχείο της μορφής και των όσων αυτή συνεπάγεται αλλά και περικλείει.

²³⁵ Ποινικές κυρώσεις για νομικά πρόσωπα αναγνωρίζονταν μεμονωμένα σε ειδικά νομοθετήματα και πριν την εισαγωγή τους στον Γαλλικό Κώδικα και τους θεμελιώδεις κανόνες του ποινικού συστήματος. Τέτοιο παράδειγμα απαντάται στο πεδίο του δικαίου του περιβάλλοντος, του εργατικού δικαίου και αλλού. Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη;, όπ.π., σελ. 84 και υποσημ. 136 στην αυτή σελίδα από όπου και τα παραδείγματα αλλά και οι βιβλιογραφικές παραπομπές.

ii. Η φύση των νομικών προσώπων

Σύμφωνα με τη νέα ρύθμιση του γαλλικού ποινικού κώδικα, ως ποινικώς υπεύθυνα νομικά πρόσωπα νοούνται οι ενώσεις φυσικών προσώπων, οι οποίες υπό προϋποθέσεις διαθέτουν πλήρη και αναγνωρισμένη νομική προσωπικότητα²³⁶, είναι φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων και αναλόγως το σκοπό ή το χαρακτήρα τους, υπάγονται σε διαφορετικό νομικό καθεστώς, ιδιωτικού είτε δημοσίου δικαίου. Επιλέγοντας την πολιτική της διεύρυνσης της ποινικής ευθύνης, επιλέγεται όλα τα νομικά πρόσωπα, τόσο δηλαδή τα ΝΠΔΔ όσο και τα ΝΠΔ, υπό προϋποθέσεις να υπέχουν ποινική ευθύνη. Μοναδική εξαίρεση το Κράτος και οι ΟΤΑ, όταν τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν σχετίζονταν με δραστηριότητες αφορώσες την άσκηση δημόσιας εξουσίας, όπως αυτή της διασφάλισης της έννομης τάξης, ή της συλλογής κι επεξεργασίας προσωπικών στοιχείων. Άλλωστε επ' αυτού το ΣτΕ έχει κρίνει ότι «η προνομιακή άσκηση δημόσιας εξουσίας από τους ΟΤΑ δεν μπορεί να ελέγχεται από τα ποινικά δικαστήρια, διότι κάτι τέτοιο θα ήταν αντίθετο με την αρχή της διάκρισης των εξουσιών».²³⁷ Οι ΟΤΑ όμως μπορεί να ευθύνονται ποινικά στο βαθμό που οι εγκληματικές πράξεις τους τελούνται στα πλαίσια άσκησης μιας δραστηριότητάς τους ως αντικειμένου μιας σύμβασης ανάθεσης δημόσιας υπηρεσίας (π.χ. εκμετάλλευση ως δημόσιας υπηρεσίας των συγκοινωνιών, της καθαριότητας κλπ).

iii. Το είδος των εγκλημάτων

²³⁶ Όταν το άρθρο 121-2 ΓΠΚ κάνει λόγο για νομικά πρόσωπα, εννοεί αυτά τα οποία διαθέτουν πλήρη κι αναγνωρισμένη νομική προσωπικότητα, χωρίς να αρκεί τυχόν φαινομενική μόνον προς τα έξω λειτουργία και δράση, ώστε να θεωρηθεί ένα νομικό πρόσωπο ως ποινικά υπεύθυνο. Ως κάτοχος περιουσιακών στοιχείων και εκφράζοντας διά των οργάνων του προς τα έξω τη βούληση αυτών που το απαρτίζουν, στοιχειοθετεί μια προσωπικότητα με έντονες νομικές συνέπειες, οι οποίες αποκτούν (και) ποινικά αξιόλογο χαρακτήρα μόνον όταν η προσωπικότητα αυτή είναι κατά τους κανόνες του αστικού δικαίου αναγνωρισμένη: Παπαθεοδώρου Θ., όπ.π., σελ. 386.

²³⁷ Παπαθεοδώρου Θ., όπ.π., σελ. 388.

Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων δεν είναι αδιάκριτη και γενική. Μπορεί να αναγνωριστεί μόνο για ορισμένα εγκλήματα²³⁸ και μόνον εφόσον υπάρχει προηγούμενη ειδική νομοθετική ρύθμιση («αρχή της ειδικότητας»). Κάτι τέτοιο συνεπάγεται αυτόματα ότι ο νομοθέτης θα πρέπει για κάθε τυποποιούμενη στο νόμο ως εγκληματική πράξη να καθορίζει ποια είναι τα υποκείμενα του καταλογισμού, καθώς και τις συνθήκες υπό τις οποίες η εγκληματική πράξη μπορεί να διαπραχθεί από νομικό πρόσωπο.

Αυτή ωστόσο η νομοθετική επιλογή της προηγούμενης νομοθετικής επιλογής, επικρίθηκε και τελικά καταργήθηκε με τον ν. 2004-204, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ την 31/12/2005.²³⁹

iv. Τα κριτήρια αξιολόγησης

Το άρθρο 121-2 ΓΠΚ ορίζει ότι τα νομικά πρόσωπα είναι ποινικώς υπεύθυνα για εγκλήματα που τελούνται από ένα νόμιμο εκπρόσωπο ή όργανό τους για λογαριασμό τους. Κατ' ακριβή μετάφραση του σχετικού άρθρου, απαιτείται η ύπαρξη τελεσθέντων εγκλημάτων. Ο όρος «τελεσθέντα εγκλήματα» υπονοεί μια θεληματική ενέργεια ή αδράνεια που υποκινείται από την αντίστοιχη γνώση και βούληση. Η αιτιώδης σχέση μυϊκής ενέργειας ή αδράνειας και αποτελέσματος επικαλύπτεται από την ενσυνείδητη δράση ή αδράνεια του δράστη. Φυσικά το υποκείμενο του εγκλήματος δεν μπορεί παρά να είναι φυσικό πρόσωπο, συνεπώς, όσο κι αν το γαλλικό ποινικό δίκαιο ενστερνίζεται κατά τους ισχυρισμούς του τη θεωρία του καλούμενου «ανθρωπομορφισμού» των νομικών προσώπων, αποδέχεται παράλληλα την υποκειμενική υπαιτιότητα του φυσικού δράστη, ως αναπόσπαστο

²³⁸ Σε ό,τι αφορά στα κακουργήματα και πλημμελήματα κατά προσώπων, η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων προβλέπεται για πληθώρα εγκλημάτων, μεταξύ των οποίων αυτό της ανθρωποκτονίας, της σωματικής βλάβης, τα εγκλήματα διακινδύνευσης της ζωής και της υγείας, του εμπορίου και διακίνησης ναρκωτικών, των παράνομων ιατρικών επεμβάσεων και πειραματισμών, της προσβολής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της εργασιακής εκμετάλλευσης, της συκοφαντικής δυσφήμισης και άλλων. Παπαθεοδώρου, ΠοινΧρ., όπ.π., σελ. 947 επ.

²³⁹ Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη, όπ.π., σελ. 86.

στοιχείο του διαπραχθέντος εγκλήματος.²⁴⁰ Αυτό σημαίνει ότι ναι μεν το έγκλημα «καταλογίζεται» στο νομικό πρόσωπο το οποίο κι αποδοκιμάζεται για την εγκληματική «συμπεριφορά» του, φορέας όμως των στοιχείων του εγκλήματος, ήτοι της αντικειμενικής κι υποκειμενικής υπόστασης αυτού, παραμένει ο φυσικός δράστης, άλλως το φυσικό πρόσωπο-όργανο του νομικού προσώπου.

Ωστε τελικά, δύο βασικές αρχές προτάσσονται επί του θέματος²⁴¹: α) Αυτή της επικουρικής ευθύνης του νομικού προσώπου και β) αυτή περί του μη αναγκαίου του εντοπισμού του φυσικού αυτουργού. Αναφορικά με την πρώτη, η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων δεν προβλέπεται αυτόνομα, αλλά μόνο επικουρικά και πάντα σε σχέση με την ποινική ευθύνη κάποιου φυσικού και για λογαριασμό του δρώντος προσώπου. Τα όργανα κι οι εκπρόσωποί του αποτελούν τα δανείζοντα όργανα, τους αγωγούς, μέσω των οποίων «διοχετεύεται» η ποινική ευθύνη από την πραγματική οντότητα στην πλασματική. Ένα πρόβλημα βέβαια εντοπίζεται στον τρόπο επιβολής της ‘ποινής’ στο νομικό πρόσωπο, αφού ο μη εντοπισμός του φυσικού προσώπου συνοδεύεται από την αδυναμία κρίσης για το αν στο πρόσωπό του συντρέχει δόλος ή αμέλεια.

Ως όργανα του νομικού προσώπου νοούνται²⁴² η γενική συνέλευση, το διοικητικό συμβούλιο, το διευθυντήριο – το οποίο έχει την εξουσία να ασκεί δραστηριότητες για λογαριασμό τα επιχείρησης -, ο διευθύνων σύμβουλος της επιχείρησης, ο γενικός διευθυντής του διοικητικού συμβουλίου, ο διαχειριστής, ο πρόεδρος ενός συλλόγου ή ενός ιδρύματος, ο δήμαρχος και το δημοτικό συμβούλιο, ο πρόεδρος κοινότητας, ο πρόεδρος ενός νομαρχιακού ή περιφερειακού ή νομαρχιακού συμβουλίου, ή ο πρόεδρος μιας επαγγελματικής ένωσης. Περαιτέρω, ποινική ευθύνη του νομικού προσώπου δεν στοιχειοθετείται όταν η εγκληματική πράξη διαπράχθηκε από έναν υπάλληλο, μη όργανο-εκπρόσωπο αυτού. Πρόκειται για μια ορθολογική, όπως υποστηρίζεται, στα πλαίσια του δυνατού οριοθέτηση της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων.

²⁴⁰ Παπαθεοδώρου Θ., ό.π., σελ. 390-391.

²⁴¹ Παπαθεοδώρου Θ., ό.π., σελ. 391.

²⁴² Παπαθεοδώρου Θ., ό.π., σελ. 392-393.

Εκτός ωστόσο από τα ανωτέρω, απαιτείται το έγκλημα να έχει διαπραχθεί «για λογαριασμό» του νομικού προσώπου, όρος ο οποίος εμπεριέχει ως εννοιολογικό στοιχείο το όφελος/συμφέρον του νομικού προσώπου που αποκομίζεται από τη διενέργεια της εγκληματικής πράξης. Αυτό μπορεί να είναι πραγματικό, υλικό ή άυλο, απλώς επιδιώξιμο, οικονομικό ή τεχνικό. Προκειμένου να καταλογιστεί στο νομικό πρόσωπο, θα πρέπει η εγκληματική πράξη να γίνει στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του, εξυπηρετώντας την οργάνωση, τη λειτουργία, την ανάπτυξη ή τους σκοπούς του.²⁴³ Αυτό ακριβώς εκφράζει κι η αρχή «fecit cui prodest», δηλαδή ότι ο ωφελούμενος από το έγκλημα θεωρείται αυτουργός. Ο αυτουργός βέβαια εν προκειμένω δεν είναι ο φυσικός, (πώς θα μπορούσε άλλωστε;)²⁴⁴ αλλά πλασματικός, υπαρκτός δε κατά την κρίση περί ενοχής και καταλογισμού²⁴⁵.

Εκκινώντας συνεπώς από την άποψη ότι οι εκπρόσωποι των νομικών προσώπων διαμορφώνουν κι εκφράζουν προς τα έξω τη ‘συμπεριφορά’ του νομικού, κατασκευάζεται ένας τεχνικός νομικός μηχανισμός, υπό το μανδύα του οποίου συνυπάρχουν φυσικοί και πλασματικοί αυτουργοί, συν-διαμορφώνοντας τα αξιολογικά στοιχεία της ποινικής ευθύνης. Κατ’ αυτόν τον τρόπο όμως κι επεκτείνοντας την ευθύνη του φυσικού αυτουργού στο για λογαριασμό του νομικό πρόσωπο, ο Γάλλος νομοθέτης αναγνώρισε στο ποινικό του δίκαιο όχι μόνο αξιολογικά, αλλά κι οντολογικά στοιχεία.²⁴⁶

Αναφορικά με τη δεύτερη αρχή, αυτή δηλαδή περί του μη αναγκαίου του εντοπισμού φυσικού προσώπου, υποστηρίζεται από τη γαλλική επιστήμη ότι στα πλαίσια της αξιολόγησης της ποινικά αξιόλογης συμπεριφοράς των νομικών προσώπων, πρέπει να διαχωρίζεται το (λογικώς) αναγκαίο της ύπαρξης φυσικού αυτουργού, από το μη αναγκαίο του πράγματι εντοπισμού του.²⁴⁷ Αυτό συνεπάγεται

²⁴³ Διακριτή της περίπτωσης αυτής αποτελεί η περίπτωση κατά την οποία ο εκπρόσωπος του νομικού προσώπου, διαπράττει μεν εγκληματική συμπεριφορά στα πλαίσια της άσκησης των ανατεθειμένων σε αυτόν καθηκόντων, πλην όμως πράττει προς ίδιον όφελος, ή χάριν του συμφέροντος μιας ομάδας μελών του νομικού προσώπου, ζημιώνοντας έτσι εμμέσως το γενικότερο συμφέρον αυτού.

²⁴⁴ Το σχόλιο δικό μου.

²⁴⁵ Παπαθεοδώρου Θ., όπ.π., σελ. 394-395.

²⁴⁶ Παπαθεοδώρου Θ., όπ.π., ελ. 395.

²⁴⁷ Για ορισμένα εγκλήματα παράλειψης ή ενέργειας, σε Παπαθεοδώρου Θ., όπ.π., σελ. 391.

ότι η ποινική ευθύνη του νομικού προσώπου είναι ανεξάρτητη²⁴⁸ από τον εντοπισμό του αυτουργικά δρώντος φυσικού προσώπου.²⁴⁹ Από την άλλη πάλι, ρητά στο άρθρο 121-2 παρ. 3 ορίζεται²⁵⁰ ότι «η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων δεν αποκλείει αυτή των φυσικών προσώπων, αυτουργών ή συνεργών των αυτών πράξεων». Το ως άνω άρθρο στο απόσπασμα αυτό αποτυπώνει κάτι λογικώς, νομικώς και χρονικώς αναγκαίο: την ποινική ευθύνη του φυσικού προσώπου που επέλεξε να δράσει ή να αδρανήσει είτε αυτουργικά είτε συμμετοχικά. Είναι η πράξη ή η παράλειψη εκείνη που διενεργήθηκε ή παραλείφθηκε να διενεργηθεί για λογαριασμό του νομικού προσώπου, χωρίς από την άλλη να είναι δυνατό αυτό να ‘αποκόψει’ το άτομο από την ατομική ευθύνη που φέρει για την (εν ευρεία εννοία) πράξη του. Άλλωστε η αλλαγή που επήλθε αφορά ακριβώς στην επέκταση της τιμωρητικής στάσης του νομοθέτη από τα φυσικά στα νομικά πρόσωπα, με τα πρώτα να εξακολουθούν να παραμένουν υπεύθυνα ως έλλογα όντα για τις πράξεις τους και όχι στην μετατόπισή της από τα φυσικά στα νομικά, κάτι που θα οδηγούσε σε ασυλία των εκπροσώπων – φυσικών αυτουργών ή συμμετόχων.

Με τη χρήση όμως αυτής της διατύπωσης και τον όρο ότι «η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων δεν αποκλείει αυτή των φυσικών προσώπων», ο νομοθέτης έδωσε στην πράξη ένα διευκολυντικό εργαλείο στα χέρια του δικαστή. Δεδομένων των απαντώμενων δυσχερειών απόδειξης και θεμελίωσης της ποινικής ευθύνης των

²⁴⁸ Σύμφωνα ωστόσο με το άρθρο 706-43 του γαλλικού κώδικα ποινικής δικονομίας, το νομικό πρόσωπο παρίσταται διά του νομίμου εκπροσώπου του κατά τη διάρκεια της επ’ ακροατηρίω διαδικασίας, οπότε και ο εντοπισμός του καθίσταται πρακτικά αναπόδραστη ανάγκη, όπως αναφέρεται σε Παπαθεοδώρου Θ., όπ.π., σελ. 391-392.

²⁴⁹ Εδώ φαίνεται να ακολουθείται από το γαλλικό ποινικό δίκαιο η Σύσταση R (88) 18 του Συμβουλίου της Ευρώπης, σχετικά με την ευθύνη των επιχειρήσεων που έχουν νομική προσωπικότητα για αδικήματα που τελούνται κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων τους. Η παράγραφος 4 προβλέπει ότι πρέπει να αποκλείεται η ευθύνη των επιχειρήσεων στις περιπτώσεις που η διοίκησή τους δεν εμπλέκεται στην διάπραξη του αδικήματος και έχει λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα αποτροπής διάπραξης του αδικήματος, ενώ η παράγραφος 5 αναφέρει ότι η πρόβλεψη ευθύνης των επιχειρήσεων δεν πρέπει να αποκλείει την ευθύνη των φυσικών προσώπων που διέπραξαν το αδικήμα. Ειδικότερα, συστήνει στα κράτη-μέλη την πρόβλεψη ευθύνης των διοικούντων την επιχείρηση για παραβάσεις των καθηκόντων τους που οδηγούν στην διάπραξη του αδικήματος.

²⁵⁰ Όπως το απόσπασμα του άρθρου παρατίθεται από Παπαθεοδώρου Θ., όπ.π., σελ. 395.

φυσικών προσώπων που έχουν την ουσιαστική ευθύνη για τις αξιόποινες δραστηριότητες στο πλαίσιο της επιχειρηματικής λειτουργίας των νομικών προσώπων, ο νομοθέτης έδωσε με αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα αναγνώρισης μονομερούς ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων.²⁵¹

ν. Σύνοψη

Ωστε τελικά η ευθύνη των νομικών προσώπων στο γαλλικό ποινικό δίκαιο ενώ καταρχήν συμπορεύεται με αυτή των φυσικών προσώπων και δεν την υποκαθιστά, εντούτοις στην πράξη διαπιστώνεται μια μετατόπιση της ευθύνης από τα φυσικά στα νομικά πρόσωπα, με τα φυσικά πρόσωπα-εκπροσώπους να περνούν στον απυρόβλητο της ποινικής εξουσίας. Από την άλλη η (καταρχήν) συνύπαρξη των δύο ειδών ευθυνών, δράστη/φυσικού αυτουργού και νομικού προσώπου, είναι που επιτρέπει τον τελικό ουσιαστικό καταλογισμό της πράξης σε ενοχή, επί τη βάση της αντικειμενικής κι υποκειμενικής υπόστασης της εκάστοτε εγκληματικής συμπεριφοράς του δράστη. Η μεταξύ των δύο ευθυνών σύνδεση δεν είναι παρά αιτιακή,²⁵² στο βαθμό που απαιτείται να αποδειχθεί ότι η συμπεριφορά του φυσικού προσώπου προκάλεσε κι επέφερε το άδικο αποτέλεσμα, το οποίο ενήργησε προσβλητικά για το έννομο αγαθό, συνδέοντας την ατομική του βούληση με την πράξη του και εξωτερικεύοντας κι εκφράζοντας αυτήν του εκπροσωπούμενου νομικού προσώπου.

δ. ι. Η ευθύνη νομικών προσώπων κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο

Στην παράγραφο 5.2. του νυν ισχύοντος άρθρου 28, αναφέρεται ότι η ευθύνη (ποινική) του διευθυντικού στελέχους, όπως κι αν λέγεται αυτό, εμφανινόμενο

²⁵¹ Χαρακτηριστικό είναι ότι μεταξύ των ετών 1994-1998 κι επί συνόλου εκατό δημοσιευμένων αποφάσεων, η συντριπτική πλειοψηφία αυτών καταλήγει στην αναγνώριση ποινικής ευθύνης μόνο στα νομικά πρόσωπα ενώ σε λιγοστές εξ αυτών απαντάται συρροή ποινικής ευθύνης φυσικών και νομικών προσώπων. Παπαθεοδώρου, Αντεγκληματική Πολιτική II, 2000, σελ. 396-397.

²⁵² Η αιτιακή αυτή σύνδεση ωστόσο δεν είναι πάντα υποχρεωτική ούτε τεκμαίρεται όπως ανωτέρω ελέγχθη απαρέγκλιτα.

πρόσωπο ή μη, υποκρυπτόμενο πίσω από αχυρανθρώπους, ή τυπικά εμφανιζόμενο ως απλό μέλος Δ.Σ., είναι ανεξάρτητη από την τυχόν ποινική, ή αστική, ή διοικητική ευθύνη άλλου φυσικού προσώπου ή του ίδιου του νομικού.

Κατά τις αναπτύξεις μας ανωτέρω υποστηρίξαμε σθεναρά την άποψη η οποία αντιστέκεται στην κατάφαση της ποινικής ευθύνης σε νομικά πρόσωπα, στηριζόμενοι σε λογικές αλλά και δογματικές αδυναμίες. Βλέπουμε όμως εδώ ότι κατά το γράμμα του νόμου μοιάζει να δίδεται η εντύπωση ότι αποδίδεται ποινική ευθύνη (και) στο νομικό πρόσωπο. Κάτι τέτοιο φυσικά δεν μπορεί να ισχύει και δεν ισχύει πράγματι, απεναντίας η παραδοχή της αντίθετης άποψης θα συνιστούσε τραγικό λάθος αυτού που θα το αποτολμούσε. Πρόκειται για μια ακόμη κακή διατύπωση του νόμου, η οποία οφείλεται στην αυτούσια μεταφορά του κειμένου της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο. Ο εθνικός δηλαδή νομοθέτης, κυρώνοντας με νόμο και καθιστώντας ελληνικό ποινικό δίκαιο τα όσα προέβλεπε η Οδηγία 2008/99/EK για τα κράτη-μέλη δεν προέβη στις απαραίτητες, όπως θα ήταν η εν λόγω, τροποποιήσεις, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συγχύσεις και παρανοήσεις.

Στο επόμενο εδάφιο της παραγράφου 5, υπό 5.3., προβλέπονται ρητά οι κυρώσεις που υφίσταται το νομικό πρόσωπο για τις πράξεις που ενεργήθηκαν από υπάλληλό του κατά ή εξ αφορμής της δραστηριότητάς του και προς όφελός του, καθώς και υπό 5.4. οι αυτές κυρώσεις για πράξεις που ενεργήθηκαν από υπάλληλό του, προς όφελος του νομικού προσώπου, κατά παράβαση της υποχρέωσης εποπτείας κι ελέγχου ιθύνοντος στελέχους του και είναι οι εξής:

α) διοικητικό πρόστιμο μέχρι του τριπλάσιου της αξίας του οφέλους που επιτεύχθηκε ή επιδιώχθηκε²⁵³,

β) προσωρινή ή σε περίπτωση υποτροπής οριστική απαγόρευση άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας,

γ) πρόσκαιρος ή οριστικός αποκλεισμός από δημόσιες παροχές ή ενισχύσεις,

²⁵³ Σύμφωνα με την παράγραφο 5.6, το διοικητικό πρόστιμο που προβλέπεται για την υποπερίπτωση αυτή αποτελεί έσοδο υπέρ του «Πράσινου Ταμείου», σύμφωνα με την περίπτωση ε παρ. 1 άρθρου 3 ν. 3889/2010 περί 'Πράσινων Εσόδων'.

δ) δημοσίευση, δαπάναις του ιδίου του νομικού προσώπου, της αμετάκλητης καταδικαστικής σε βάρος του απόφασης σε δύο ημερήσιες εφημερίδες ευρείας κυκλοφορίας.

Οι κυρώσεις αυτές είναι δυνατόν να επιβληθούν μεμονωμένα είτε συνδυαστικά, ανάλογα με το είδος και τη σοβαρότητα των επιπτώσεων στο περιβάλλον και προφανώς κατά την εκτίμηση του εκάστοτε δικάζοντος Δικαστηρίου, ενώ ο τρόπος, τα όργανα και η διαδικασία επιβολής τους, καθώς και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και του κατά περίπτωση συναρμόδιου Υπουργού (άρθρο 28 υποπερίπτωση 5.5).

ii.Η (αν-)επάρκεια και (αν-)αποτελεσματικότητα των προβλεπόμενων κυρώσεων

Ο Έλληνας νομοθέτης προέκρινε την πρόβλεψη των ανωτέρω αναφερθεισών κυρώσεων σε βάρος των νομικών προσώπων στα πλαίσια της λειτουργίας και δράσης των οποίων επιχειρούνται προσβλητικές για το περιβάλλον συμπεριφορές με τα αντίστοιχα αποτελέσματα. Εξετάζοντάς τες, παρατηρούμε ότι στο σύνολό τους πρόκειται για κυρώσεις οικονομικού και περιουσιακού κατά βάση χαρακτήρα. Πόσο αποτελεσματικές όμως μπορεί να θεωρηθούν; Είναι ικανές να ‘τιμωρήσουν’ κατασταλτικά, αλλά και να αποτρέψουν προληπτικά τόσο την ίδια όσο κι άλλες επιχειρήσεις από μελλοντικές επεμβατικές σε βάρος του περιβάλλοντος συμπεριφορές;

Η απάντηση που μέλλει να δοθεί στο ερώτημα αυτό δεν είναι αισιόδοξη. Στα πλαίσια των μεγάλων επιχειρήσεων, των κατ’ εξοχήν υπευθύνων για τις ανυπολόγιστες ζημιές που έχει υποστεί και εξακολουθεί να υφίσταται το περιβάλλον, επικρατεί η λογική των αριθμών και των συγκρίσιμων οικονομικών μεγεθών. Αυτό σημαίνει ότι τα κριτήρια με τα οποία αποφασίζουν και δρουν τα συμβούλια των επιχειρήσεων είναι καθαρά οικονομικά, διεπόμενα από τη σχέση κόστους – ωφέλειας. Επομένως εάν το κόστος εγκατάστασης ενός εκ του νόμου προβλεπόμενου συστήματος ασφαλείας για την προστασία του περιβάλλοντος, είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από την οικονομική επιβάρυνση που θα επιφέρει η τυχόν (κι ως

σημειωθεί καλά, η τυχόν!) επιβολή προστίμου για μη συμμόρφωση στις νομοθετικές επιταγές, προφανώς και θα αποφασιστεί η καταβολή του επιβληθέντος ποσού, με την τακτική αυτή να αποτελεί πάγια θέση των επιχειρήσεων και να καθίσταται κομμάτι της από αυτές ασκούμενης πολιτικής. Αυτό που τελικά συμβαίνει είναι οι όποιες κυρώσεις επιβληθούν να ενσωματωθούν στο κόστος των προϊόντων της επιχείρησης και τελικά να αποπληρωθούν από τους τελικούς καταναλωτές.²⁵⁴

Σε περίπτωση που η κύρωση αφορά στην αφαίρεση από την επιχείρηση του περιουσιακού οφέλους που αποκτήθηκε ως απόρροια της βλαπτικής προς το περιβάλλον συμπεριφοράς, η επιχείρηση μπορεί και πάλι να «καλύψει» την τρύπα που τυχόν θα δημιουργηθεί στα οικονομικά της, προβλέποντας κι ασφαρίζοντας στα πλαίσια του επιχειρηματικού κινδύνου παρόμοιες περιπτώσεις, μετατρέποντας τελικώς έτσι την κύρωση σε αντικείμενο ασφαλιστικής κάλυψης.²⁵⁵

Η κύρωση περί προσωρινής ή οριστικής σε περίπτωση υποτροπής, όπως αναφέρει ο νόμος, παύσης της λειτουργίας της επιχείρησης, εξαρτάται από τη βαρύτητα του εγκλήματος, ομοιάζοντας με το άρθρο 79 επιμέτρησης της ποινής. Η ρύθμιση αυτή θυμίζει κάπως την επιβολή στερητικών της ελευθερίας ποινών ή ακόμη και επιβολή αυτής της θανατικής ποινής των φυσικών προσώπων. Πρόκειται για υποκατάστατά τους, τα οποία συγκρούονται ευθέως κι αμέσως με στοιχειώδη κριτήρια άσκησης αντεγκληματικής πολιτικής. Είναι κυρώσεις οι οποίες βλάπτουν τους ίδιους τους εργαζόμενους, καθιστώντας τους έτσι έστω κι έμμεσα ενόχους για την διαπραχθείσα παράνομη πράξη, αγνοώντας την πραγματική (μη) ευθύνη τους στην παραγωγή του αξιόποινου αποτελέσματος. Αναλογιζόμενοι μάλιστα το πλήθος των εργαζόμενων στις προσβάλλουσες επιχειρήσεις, αντιλαμβανόμαστε ότι η εφαρμογή του μέτρου αυτού μόνο κοινωνικές αδικίες μπορεί να προκαλέσει. Ωστόσο το πρόβλημα δε θα απομειωνόταν με τον χαρακτηρισμό και τη θεώρηση της εν λόγω κύρωσης ως διοικητικής. Και στην περίπτωση αυτή οι εργαζόμενοι θα πλήττονταν εξίσου ως προς τα εργασιακά τους δικαιώματα.

²⁵⁴ Παπανεοφύτου Α., «Ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση τους φυσικών προσώπων;», όπ.π., σελ. 214-215.

²⁵⁵ Εκτός αυτού, η όλη διαδικασία του υπολογισμού του ποσού έως και την εκτέλεσή του, μπλέκεται στα γρανάζια ατέρμονων λογιστικών υπολογισμών.

Αναφορικά με την κύρωση περί αποκλεισμού των επιχειρήσεων από δημόσιες παροχές κι ενισχύσεις, μπορεί κι αυτή εύκολα να καταστρατηγηθεί, μέσω της ίδρυσης νέων εταιρικών σχημάτων που φυσικά δε θα τελούν υπό απαγόρευση ή μέσω της λήψης των χρηματοδοτήσεων ή λοιπών παροχών κι ωφελειών από άλλες επιχειρήσεις που τελούν υπό την κηδεμονία των πρώτων, χωρίς αυτό να είναι εμφανές κι εκμεταλλευόμενες διάφορους μηχανισμούς.

Καταλήγουμε συνεπώς στο συμπέρασμα ότι οι προβλεφθείσες κυρώσεις, όσο καλοπροαίρετες κι αν ήταν κι όση αισιοδοξία κι αν κυοφορούσαν, δύσκολα μπορούν να επιτελέσουν το σκοπό τους, ήτοι κατασταλτική τιμωρία των υπευθύνων επιχειρήσεων και παραδειγματισμό για το μέλλον τόσο της ίδιας όσο και των λοιπών. Η προληπτική και κατασταλτική δύναμη τέτοιων κυρώσεων, αμιγώς οικονομικού χαρακτήρα, περιορισμένη μόνο αξία κι αποτελεσματικότητα μπορεί να έχουν. Η δυναμική που μπορεί να αναπτύξουν είναι ελάχιστη, ενώ στην πράξη μπορεί να καταλήξουν σε αχρησία, ή σε άδικες κι ανεπιεικείς, ως προς τους τελικούς αποδέκτες των συνεπειών τους, καταστάσεις.

iii. Η αναγκαιότητα του ποινικού δικαίου για αποτελεσματική απονομή κοινωνικής δικαιοσύνης

Η θέσπιση διατάξεων που θα επιβάλλουν ποινικές κυρώσεις επιβάλλοντας βραχυπρόθεσμες στερητικές της ελευθερίας ποινές, πλην όμως μη μετατρέψιμες ή ανασταλτικές, σε όλα τα πρόσωπα εκείνα που αποτελούν τους αποφασίζοντες για τη δράση και δραστηριότητα μιας επιχείρησης, με κριτήρια την ένταση και τη μαζικότητα του κινδύνου, την έκταση της βλάβης και των συνεπειών της τυποποιούμενης σε έγκλημα συμπεριφοράς, αποτελεί πρόταση προς τη σωστή, ως άνω περιγραφείσα κατεύθυνση. Δεν πρόκειται όπως υποστήριξαν κάποιοι για καθιέρωση ενός είδους αντικειμενικής και συνεπώς ανεπίτρεπτης ως τοιαύτης ποινικής ευθύνης, για ένα είδος τεκμηρίου ενοχής. Αντιθέτως, θεμελιώνεται επαρκώς στην αποφασιστικής σημασίας αρμοδιότητα που έχουν τα πρόσωπα αυτά ως προς τη χάραξη των κατευθυντηρίων και των στρατηγικών μιας επιχείρησης. Γιατί κι αν ακόμη υποθεθεί περίπτωση που τα πρόσωπα αυτά δε θα βαρύνονται με κάποιο είδους δόλο – πράγμα σπάνιο αν όχι απίθανο – τότε το πιθανότερο θα είναι να ευθύνονται

στα πλαίσια της αμέλειας, αφού θα έχουν παραβιάσει το καθήκον επιμέλειας, ελέγχου κι εποπτείας που τα βαρύνει ως επιτελικά στελέχη. Επίκληση τυχόν υποκειμενικής αδυναμίας γνώσης αυτής τους της υποχρέωσης φυσικά δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή, αφού άγνοια νομοθετικών δεσμεύσεων δεν είναι συγχωρητή.

Με την επιλογή μιας τέτοιας αντεγκληματικής πολιτικής, στην ουσία αντιστρέφεται (επιτρεπτά) το βάρος απόδειξης της αθωότητας του φερόμενου ως δράστη και διευρύνεται η ποινική ευθύνη, καθώς η οριοθέτηση της σοβαρής από πλευράς βλαπτικών συνεπειών ρύπανσης, από άλλες μορφές επέμβασης σε βάρος του περιβάλλοντος, πρέπει να διαμορφωθεί με κριτήρια διευρυντικά του αξιοποιίνου. Το βασικότερο πλεονέκτημα που εμφανίζει αυτή η επιλογή εντοπίζεται όχι τόσο στην κατασταλτική, αλλά στην προληπτική της λειτουργία. Έχοντας υπόψη του το κάθε στέλεχος μιας επιχείρησης ότι για ενδεχόμενη παραβίαση κανόνα περιβαλλοντικής νομοθεσίας από τη δραστηριότητα του νομικού προσώπου φέρεται υπόλογος ο ίδιος ενώπιον της ποινικής εξουσίας και επωμίζεται και αυτός ο ίδιος προσωπικά να υποστεί τον κίνδυνο επιβολής ποινικών κυρώσεων, μη υποκειμένων σε μετατροπή ή αναστολή, εμφανίζει αυξημένο αίσθημα ευθύνης κι επιμέλειας ως προς την ορθή εφαρμογή των νομοθετικών διατάξεων και τήρησης των περιβαλλοντικών προδιαγραφών. Έτσι, επιτυγχάνεται ο γενικοπροληπτικός σκοπός του ποινικού ελέγχου, ενώ η ποινή επιτελεί την εκφοβιστική και παιδαγωγική της λειτουργία.²⁵⁶

Επιπρόσθετο πλεονέκτημα μιας τέτοιας νομοθετικής κατεύθυνσης είναι η αδυναμία επιστράτευσης αχρυνθρώπων, οι οποίοι δύσκολα πλέον θα δέχονται να λειτουργούν σαν εξιλαστήρια θύματα της ποινικής δικαιοσύνης.

16. Έμπρακτη μεταμέλεια ή/και απαλλαγή από την ποινή (άρθρο 28 παρ. 6)

Κατά τα οριζόμενα στην παράγραφο 6 του άρθρου 28 *«Αν ο δράστης των παραβάσεων που προβλέπονται στις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου αυτού περιορίσει ο ίδιος ή (αν) τρίτος που ενεργεί κατ' εντολή ή για λογαριασμό του συντελέσει, με έγκαιρη αναγγελία προς την αρχή, αποτελεσματικά στην ουσιά»*

²⁵⁶ Παπανεοφύτου Α., «Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπόλογων για τη δράση τους φυσικών προσώπων;», όπ.π., σελ. 221-222.

μείωση των αρνητικών επιπτώσεων της ρύπανσης ή της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, που προκάλεσε η πράξη ή η παράλειψή του, το δικαστήριο μπορεί να του επιβάλει ποινή μειωμένη, σύμφωνα με το άρθρο 83 του ποινικού κώδικα ή να τον απαλλάξει από κάθε ποινή».

Με τη διάταξη αυτή προβλέπεται η δυνατότητα μείωσης της ποινής ή και απαλλαγής από αυτήν για τον δράστη που τέλεσε τις παραβάσεις του άρθρου 28 παρ. 1 και 2, εφόσον επέδειξε εμπράκτως την μεταμέλειά του. Πρόκειται για έναν δυνητικό προσωπικό λόγο απαλλαγής από την ποινή, ο οποίος όμως απόκειται στη διακριτική ευχέρεια του δικάζοντος δικαστηρίου.

Η ως άνω παράγραφος τροποποιήθηκε με το άρθρο 7 παρ. 5 Ν. 4042/12 και διαφέρει από την προηγούμενη κατά το ότι εξαλείφθηκαν κάποιες επιπλέον προϋποθέσεις που τίθεντο, οι οποίες την καθιστούσαν βαρύτερη από την νυν ισχύουσα. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι η «οικεία βουλήσει» ενέργεια του δράστη και η υποχρέωσή του να περιορίσει την από αυτόν προκληθείσα βλάβη του περιβάλλοντος «πριν εξεταστεί για την πράξη του από την από την αρχή», οι οποίες προσομοιάζαν με εκείνες του άρθρου 384 παρ. 1 ΠΚ. Σκοπός του νομοθέτη και κύριο μέλημά του είναι η επανόρθωση των περιβαλλοντικών προσβολών, η οποία είναι ευχερέστερα δυνατή όταν είναι άμεση. Έτσι εξηγείται και το 'κίνητρο' που δίδεται στον δράστη να μετανοήσει για την πράξη του και είτε ενεργώντας ο ίδιος αποκαταστατικά, είτε ειδοποιώντας εγκαίρως την αρμόδια αρχή, να περιοριστεί η προκληθείσα περιβαλλοντική προσβολή. Σε κάθε περίπτωση απαιτείται μεταξύ πράξης ή ειδοποίησης του δράστη και περιορισμού της ρυπάνσεως ή υποβάθμισης να υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος.

Στη νέα μορφή της διάταξης δεν έχει συν-περιληφθεί όπως αναφέρθηκε το στοιχείο του 'οικεία βουλήσει'. Πρόκειται ωστόσο για κατάργησή του ή για σιωπηρή ή με άλλο τρόπο επαναδιατύπωσή του; Στο άρθρο 384 ΠΚ ορίζεται ότι το αξιόποινο (μεταξύ άλλων και) του εγκλήματος της υπεξαίρεσης εξαλείφεται εφόσον ο δράστης με δική του θέληση και πριν την καθ' οιονδήποτε τρόπο εξέτασή του από τις Αρχές αποδώσει χωρίς παράνομη βλάβη τρίτου το πράγμα ή ικανοποιήσει εντελώς το ζημιωθέντα. Πρόκειται συνεπώς για μια περίπτωση που ουσιαστικά αναφέρει το οικειοθελές της επιστροφής και επί τη βάση αυτού απαλλάσσει τον δράστη από την

ποινή. Αυτές οι δύο περιπτώσεις ωστόσο μπορεί να θεωρηθούν παρόμοιες; Στη μεν υπεξαίρεση χωρίς να αναφέρεται το στοιχείο αυτό *expressis verbis* εντούτοις νοηματικά αποδίδεται και τελικά προκύπτει. Αντίθετα, στην παράγραφο 6 του άρθρου 28 ν. 1650/1986, ούτε προκύπτει, αλλά θεωρούμε ότι ούτε μπορεί να νοηθεί έστω ερμηνευτικά.

Ο νομοθέτης, επιθυμώντας να ανταμείψει τον δράστη για την επάνοδό του στη νομιμότητα έστω και μετά την τετελεσμένη επιχείρηση μιας εγκληματικής πράξης, του δείχνει μια εύνοια και δίνει τη δυνατότητα στο Δικαστήριο να του επιβάλλει ποινή μειωμένη ή ακόμη και να τον απαλλάξει από κάθε ποινή. Η απαλλαγή από την ποινή εν προκειμένω δεν είναι υποχρεωτική, αλλά παρέχεται μόνον ως δυνατότητα στον κρίνοντα δικαστή. Εν προκειμένω δεν έχουμε εντελή ικανοποίηση, αφού η προσβολή/βλάβη στο περιβάλλον επιχειρήθηκε κι αυτό είναι μη αναστρέψιμο. Μια έστω μικρή βλάβη έχει ήδη συντελεστεί και το μόνο που μπορεί να μεσολαβήσει είναι περιορισμός της ζημίας και ουσιώδης μείωση των αρνητικών επιπτώσεων. Πλήρης άρση της ζημίας κι επαναφορά στην προτέρα κατάσταση δεν είναι δυνατή. Γι' αυτό υπάρχει κι αυτή η ποιοτική διαφοροποίηση ως προς την μεταχείριση του δράστη περιβαλλοντικού εγκλήματος.

Επίσης, σύμφωνα με τα διαλαμβανόμενα στην παράγραφο 6 του άρθρου 28, ορίζεται ρητά ότι το Δικαστήριο *μπορεί* να επιβάλλει μειωμένη ποινή, κάτι που σημαίνει ότι μπορεί να μειώσει την ποινή αλλά επίσης ότι μπορεί να μην πράξει τούτο. Θα έλεγε κανείς ότι η διάταξη ομοιάζει προς εκείνη του άρθρου 84 ΠΚ παρ. 1 και 2 (στοιχείο δ), σύμφωνα με το οποίο το Δικαστήριο εφόσον κρίνει ότι συντρέχει η ελαφρυντική περίπτωση της ειλικρινούς μεταμέλειας μειώνει την ποινή κατά το μέτρο που προβλέπει το άρθρο 83 ΠΚ, το οποίο ομοίως εφαρμόζεται στην παράγραφο 6 άρθρου 28. Τέλος, δεν πρέπει να παραλείψουμε να αναφερθούμε στην επίσης παρεχόμενη στο δικαστή δυνατότητα να απαλλάξει το δράστη από κάθε ποινή. Θεωρούμε ότι πρόκειται για μια μάλλον ατυχή ρύθμιση, στο βαθμό που όπως αναπτύξαμε κι ανωτέρω ο δράστης του περιβαλλοντικού εγκλήματος είναι αδύνατον να άρει κάθε αρνητική συνέπεια που επέφερε με την πράξη ή παράλειψή του και μονάχα μπορεί να απομειώσει τις αρνητικές επιπτώσεις που επέφερε. Βάσει μάλιστα αυτής της συλλογιστικής, η ρύθμιση μοιάζει να είναι πέρα από ατυχής κι αντιθετική,

αφού για την επελθούσα ζημία ο δράστης πρέπει να τιμωρηθεί, ευνοούμενος μόνον από τυχόν επιτυχή έκβαση των προσπαθειών του για μείωση των δυσμενών συνεπειών στο περιβάλλον.

Υποστηρίζεται ότι σύμφωνα με την γραμματική διατύπωση της διάταξης και την Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 4042/12²⁵⁷, για την κατάφαση της μεταμέλειας αρκεί ότι ο περιορισμός της ρύπανσης ή υποβάθμισης έλαβε χώρα από τους υφισταμένους του, κατ' εντολή ή για λογαριασμό του κατέχοντος ιθύνουσα θέση, όταν δηλαδή ο τελευταίος έδωσε εντολή για περιορισμό ή αναγγελία της βλάβης στους υφισταμένους του αμέσως μετά την επέλευση του εγκληματικού αποτελέσματος, είτε όταν αυτοί ενήργησαν στα πλαίσια πάγιων και εκ των προτέρων δοθέντων οδηγιών για αντίστοιχη αντιμετώπιση. Υποστηρίζεται ακόμη²⁵⁸ ότι προς όφελος του δράστη καταλογίζεται και η ενέργεια τρίτου, μη δρώντος κατ' εντολήν του προσώπου, αλλά ενεργούντος απλώς για λογαριασμό του, ανεξαρτήτως σχετικής γνώσης του δράστη.

Προσωπικά ωστόσο δεν μπορούμε να δεχθούμε την ως άνω τοποθέτηση στην ολότητά της. Στην έννοια της διάταξης εμπίπτει βεβαίως η περίπτωση κατά την οποία τρίτος, κατ' εντολήν του δράστη ή έστω και χωρίς αυτή, ενεργώντας ωστόσο για λογαριασμό του βάσει παγίων εντολών και καθοδηγήσεων του τελευταίου. Δεν μπορεί όμως να εμπίπτει και η περίπτωση κατά την οποία τρίτος ενεργεί απλώς αποτρεπτικά μη έχοντας κάποια σχέση με το δράστη ή μη δρώντας λογαριασμό του. Αυτό είναι λογικό, καθόσον σε αυτήν την περίπτωση ελλείπει η μεταμέλεια του δράστη, στοιχείο το οποίο συνιστά το δικαιολογητικό λόγο της ευνοϊκής του μεταχείρισης.

17. Ο θεσμός της πολιτικής αγωγής (άρθρο 28 παρ. 7)

Σύμφωνα με τα οριζόμενα στην παράγραφο 7 του άρθρου 28, «Στις περιπτώσεις εγκλημάτων του κεφαλαίου αυτού ως πολιτικώς ενάγων μπορεί να παρίσταται το Δημόσιο, καθώς και οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην περιφέρεια των οποίων τελέστηκε το έγκλημα, το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, πανεπιστήμια, άλλοι επιστημονικοί φορείς,

²⁵⁷ Σελ. 8 αυτής σε ιστότοπο www.hellenicparliament.gr.

²⁵⁸ Αμφότερες οι απόψεις υποστηρίζονται από Μοροζίνη Ι., ό.π., σελ. 92-93.

δικηγορικοί σύλλογοι, φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, μη κυβερνητικές οργανώσεις και φυσικά πρόσωπα, ανεξάρτητα αν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημιά, προς υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο και με αίτημα ιδίως την αποκατάσταση των πραγμάτων, στο μέτρο που αυτή είναι δυνατή. Έγγραφο προδικασία δεν απαιτείται».

Η διάταξη καινοτομεί δίνοντας δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής στο Δημόσιο, τους Ο.Τ.Α., το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, καθώς και κατόπιν πρόσφατης τροποποίησης²⁵⁹, στους επιστημονικούς φορείς, τους δικηγορικούς συλλόγους, σε μη κυβερνητικές οργανώσεις και φυσικά πρόσωπα, ανεξάρτητα αν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημιά, με αίτημα (ιδίως) την αποκατάσταση των πραγμάτων. Κατ' αυτόν τον τρόπο εισήχθη μία παρέκκλιση στο θεσμό της πολιτικής αγωγής, καθώς κατά τα άρθρα 63 και 82 ΚΠΔ σχετικό δικαίωμα παράστασης έχει μόνο όποιος σύμφωνα με το αστικό δίκαιο υποστηρίζει δικαίωμα αποζημίωσης ή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ψυχικής οδύνης ή ηθικής βλάβης.²⁶⁰

²⁵⁹ Η αναγνώριση δικαιώματος παράστασης πολιτικής αγωγής στο Γεωτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, στα πανεπιστήμια, και σε άλλους επιστημονικούς φορείς, δικηγορικούς συλλόγους, φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, μη κυβερνητικές οργανώσεις και φυσικά πρόσωπα, έγινε με την πρόσφατη τροποποίηση του νόμου με το ν. 3937/2011, ικανοποιώντας ένα προϋπάρχον αίτημα της θεωρίας. Ίδετε σχετικά Πορίσματα του 5^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, σελ. 167.

²⁶⁰ Παρατίθενται ακολούθως ορισμένα νομολογιακά παραδείγματα: Στην υπ' αριθμ. 2391/2008 απόφαση ΑΠ που αφορά στην υπόθεση του χειμάρρου Ασωπού Βοιωτίας, αναγνωρίστηκε η δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής στους αμέσως ζημιωθέντες εκ της ρυπάνσεως του περιβάλλοντος, στον Δήμαρχο, το Νομάρχη, καθώς και στην Ένωση Εξωραϊστικών και Πολιτιστικών Συλλόγων της περιοχής. Κατά το σχετικό απόσπασμα της απόφασης: «Σύμφωνα με την § 7 του άρθρου 28 του Ν. 1650/1986 "Στις περιπτώσεις εγκλημάτων του κεφαλαίου αυτού ως πολιτικός ενάγων μπορεί να παρίσταται και το Δημόσιο, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης στην περιφέρεια των οποίων τελέστηκε το έγκλημα και το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας, ανεξάρτητα αν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημιά, με αίτημα την αποκατάσταση των πραγμάτων, στο μέτρο που είναι δυνατή. Έγγραφο προδικασία δεν απαιτείται". Εξ αυτού και ειδικότερα της χρήσεως του συνδέσμου και στο κείμενο του νόμου συνάγεται, ότι παράσταση πολιτικής αγωγής δύνανται να δηλώσουν [τηρώντας τις διατάξεις του ΚΠΔ], πρωτίστως τα αμέσως [αρθρ. 63 ΚΠΔ] εκ των προβλεπόμενων στον εν λόγω νόμο εγκλημάτων ζημιωθέντα φυσικά πρόσωπα, τα δε νομικά πρόσωπα, εφόσον έχουν υποστεί ηθική βλάβη από την προσβολή [έναντι των μελών τους ή των τρίτων] της πίστωσης και του κύρους τους [βλ. Κονταξή, ΚΠΔ, δ' έκδ., 2006, τόμος Α, υπό το αρθρ. 63, σελ. 669 - 672], απορριπτόμενης μετά ταύτα ως νόμω

Έτσι, ενώ η αποδοχή ως αυτοτελώς προστατευόμενου εννόμου αγαθού αυτού του περιβάλλοντος αποκλείει καταρχήν τους ιδιώτες από τη δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής, καθώς η προσβολή του περιβάλλοντος θίγει έμμεσα μόνο αόριστο αριθμό προσώπων, ώστε να μην είναι δυνατή η εξατομίκευση των αμέσως ζημιωθέντων, μετά τις πρόσφατες τροποποιήσεις της παραγράφου αναγνωρίζεται ρητά το σχετικό δικαίωμα σε έναν ευρύ κύκλο 'προσώπων' – φυσικών και νομικών – τα οποία ανεξαρτήτως του αν έχουν υποστεί περιουσιακή ή μη ζημία, εγείρουν αυτό προς υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο και με αίτημα ιδίως την αποκατάσταση των πραγμάτων, στο μέτρο που αυτή είναι δυνατή.

Έτσι, εάν μεν τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα έχουν υποστεί κάποια περιουσιακή ζημία από την εγκληματική δραστηριότητα που επέφερε περιβαλλοντική ρύπανση ή υποβάθμιση, τότε η παράστασή τους θα μεσολαβεί προς άσκηση του δικαιώματός τους αυτού (ενν. αποζημίωσης), ενώ εάν ιδρύουν μόνο ηθικό δικαίωμα, εάν δηλαδή ανήκουν σε έναν ευρύτερο κύκλο προσώπων τα οποία έμμεσα εθίγησαν από την παράνομη δραστηριότητα, τότε κι αυτοί μπορούν να παρασταθούν ως πολιτικώς ενάγοντες, αυτοί όμως μόνο προς υποστήριξη της κατηγορίας²⁶¹ σε βάρος των κατηγορουμένων και με αίτημα την αποκατάσταση των πραγμάτων. Οι λοιπές αναφερόμενες οργανώσεις και σύλλογοι από την άλλη έχουν δικαιολογημένο ενδιαφέρον να μεριμνούν για την αποκατάσταση της επελθούσας περιβαλλοντικής ζημίας ακριβώς λόγω των αντικειμένων που άπτονται του

αβασίμου της ενστάσεως περί αποβολής του παρισταμένου ατομικώς και ως προέδρου του σωματείου ".....", ως πολιτικώς ενάγοντος στην παρούσα ποινική δίκη». Καθώς και η υπ' αριθμ. 1865/2009 ΑΠ στην οποία σημειώθηκε ότι σύμφωνα με τη διάταξη της παρ. 7 του άρθρου 28, ως πολιτικώς ενάγων μπορεί να παραστεί το Δημόσιο, οι ΟΤΑ στην περιφέρεια των οποίων τελέστηκε το έγκλημα και το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, ανεξάρτητα από το αν έχουν υποστεί ζημία, χωρίς να αποκλείεται και η παράσταση άλλων φυσικών ή νομικών προσώπων.

²⁶¹ Προβληματισμό φαίνεται να δημιουργεί στη θεωρία το δικαίωμα αυτό σε πρόσωπα τα οποία δεν επλήγησαν από τις εγκληματικές πράξεις ή παραλείψεις, καθώς υποστηρίζεται ότι κάτι τέτοιο δεν συμβαδίζει ούτε με την αστική (εφόσον δεν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημία) αλλά ούτε και την ποινική φύση (αφού δεν έχουν υποφέρει από το έγκλημα) της πολιτικής αγωγής, δικαιώματος καταρχήν μεικτού χαρακτήρα. Ίδτε σχετικώς με τον όλο προβληματισμό Α. Φαρούδα-Μπενάκη, Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, 1982, σελ. 26 επ. και Α. Δημάκη, «Προβληματισμοί σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή» σε ΠοινΧρ/2010, σελ. 535.

ενδιαφέροντός τους, μεταξύ των οποίων αναμφίβολα συγκαταλέγεται και το περιβάλλον.

Ένα ερμηνευτικό ζήτημα που τίθεται περαιτέρω είναι αυτό περί της έννοιας του 'ιδίως' όσον αφορά στο αίτημα της αποκατάστασης των πραγμάτων στο μέτρο που αυτή είναι δυνατή. Εάν μεν θεωρήσουμε ότι έχει έννοια ενδεικτική, ότι δηλαδή αφήνονται κάποια περιθώρια στα παρεμβαίνοντα πρόσωπα να αιτηθούν και κάτι άλλο, πέραν της αποκαταστάσεως, μπορεί ίσως βάσιμα να υποστηριχθεί ότι δημιουργούνται προβλήματα αοριστίας. Προσεκτικότερη όμως εξέταση του ζητήματος μας πείθει για την συνταγματικότητα και τη μη αοριστία της διάταξης, αφού η έννοια του 'ιδίως' είναι μεν ενδεικτική, πλην όμως δίδονται οι κατευθύνσεις για το πώς πρέπει αυτή να νοηθεί.

Πρόκειται για μια ρηξικέλευθη και καινοτόμο ρύθμιση, η οποία στοχεύει στην παροχή δυνατότητας στα παρεμβαίνοντα πρόσωπα να ζητήσουν πέρα από την *innatura* αποκατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος και την υποχρέωση του δράστη να προβεί σε μια σειρά θετικές ενέργειες, οι οποίες μπορεί να ποικίλλουν κατά περίπτωση. Έτσι, είναι δυνατόν πλέον και για πρώτη φορά μετά την τροποποίηση της διάταξης με τον ν. 4042/12 να ζητηθεί από τον καταδικασθέντα εκτός της αποκαταστάσεως του φυσικού τοπίου που εβλάβη, η δημιουργία ενός κοινωφελούς έργου, η δωρεά ενός αντιρρυπαντικού μηχανήματος, η δημιουργία ενός φράγματος, η δενδροφύτευση του κατεστραμμένου χώρου. Παρατηρούμε ότι για πρώτη φορά η υποστήριξη της κατηγορίας μπορεί και συνδέεται με κάποιο θετικό αποτέλεσμα, όπως τα αμέσως προηγούμενως αναφερθέντα.

Ένα άλλο σημείο στο οποίο αξίζει να σταθούμε και να ελέγξουμε κριτικά, είναι αυτό περί του κύκλου των νομιμοποιούμενων σε πολιτική αγωγή προσώπων. Αυτός υπό το πρίσμα της προηγούμενης νομοθετικής πρόβλεψης ήταν πιο περιορισμένος, καθώς αναγκαίο ήταν κατά τους δικονομικούς κανόνες να μεσολαβεί περιουσιακή ζημία, η οποία και θα δικαιολογούσε την παράσταση αστικής φύσεως σε ένα ποινικό δικαστήριο. Η νομολογία²⁶² είχε πάντως διευρύνει σημαντικά τη

²⁶² Έτσι στην υπ' αριθμ. 5594/2005 απόφαση του ΤριμΠλημΧαλκ σε ΠοινΧρ/2007, σελ. 752, σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά της οποίας νομίμως και βασίμως υπέβαλε δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής κάτοικος της πόλης, όχι όμως και ο Πρόεδρος Σωματείου, καθώς η

σχετική δυνατότητα των ιδιωτών (ενν. να παρίστανται ως πολιτικώς ενάγοντες ατομικώς ως αμέσως ζημιωθέντες και έχοντες αξίωση αποζημίωσης), στηριζόμενη στη συνδυασμένη εφαρμογή των άρθρων 57, 914, 932 ΑΚ περί προσβολής της προσωπικότητας.

Ζήτημα γεννάται ως προς τη δυνατότητα του Δημοσίου να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγον με αίτημα την αποκατάσταση των πραγμάτων στο μέτρο που αυτή είναι δυνατή παράλληλα με τον ΟΤΑ ή κάποιον ιδιώτη οι οποίοι ενδεχομένως να διατηρούν αξίωση αποζημίωσης. Σύμφωνα με ορισμένους θεωρητικούς κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατό²⁶³, αφού 'προηγείται' θα μπορούσε κάποιος να πει η ικανοποίηση του αμέσως ζημιωθέντος ιδιώτη ή ΟΤΑ, ενώ περαιτέρω υποστηρίζεται ότι προκύπτει(;) ²⁶⁴ αναγκαιότητα τελολογικής συστολής της διάταξης, ώστε να γίνεται δεκτή παράσταση ενός μόνο δημοσίου νομικού προσώπου (Δημόσιο, Περιφέρεια, Δήμος) κάθε φορά.

Η νομολογία, σε αντίθεση με τα ανωτέρω, σε μια πρωτοποριακή και καθοριστική για τις νυν ισχύουσες αλλαγές στην παράγραφο αυτή, την υπ' αριθμ. 2391/2008 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Πλημμελημάτων Αθήνας²⁶⁵ δέχθηκε όπως αναφέρθηκε κι ανωτέρω ταυτόχρονη παράσταση πολιτικής αγωγής εκ μέρους του Δημάρχου, του Νομάρχη, καθώς και της Ένωσης Εξωραϊστικών και Πολιτιστικών Συλλόγων της περιοχής του Ασωπού, ως συλλογικότητας και τελικώς ως φορέων ευλόγου ενδιαφέροντος προς αποκατάσταση της προκληθείσας ζημίας. Επίσης, στην υπ' αριθμ. 1865/2009 ΑΠ²⁶⁶, έγινε δεκτό ότι «...νομίμως και παραδεκτώς παρέστησαν, τόσο στο πρωτοβάθμιο, όσο και στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο, ως πολιτικώς ενάγοντες, οι Ψ1 και ο Ψ2, οι οποίοι δηλώνοντας ότι κατέχουν ακίνητα όμορα της επιχειρήσεως του αναιρεσεύοντος, με αποτέλεσμα να πλήττεται η υγεία και η προσωπικότητά τους, δικαιούνται, σύμφωνα με τις διατάξεις

βλάβη του τελευταίου ως ενώσεως ιδιωτών με νομική προσωπικότητα δεν είναι άμεση, ακόμη κι αν τα μέλη του υφίστανται ευθέως τις επιβλαβείς συνέπειες...

²⁶³ Έτσι Αλεξιάδης Στ., Δικονομικά προβλήματα των αξιόποινων προσβολών του περιβάλλοντος σε Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος, όπ.π., σελ. 62-63 καθώς και Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 98-99.

²⁶⁴ Το σχόλιο δικό μου.

²⁶⁵ Σε ΤΝΠ ΔΣΑ.

²⁶⁶ Α' Δημοσίευση σε ΝΟΜΟΣ.

των άρθρων 57, 59 και 1003 ΑΚ, να στραφούν με αγωγή κατά των υπευθύνων της ρυπάνσεως....».

Οι θέσεις αυτές της νομολογίας συμπορεύονται κατά την άποψή μας με το γράμμα αλλά και με το πνεύμα της διάταξης, ενώ δεν μπορούμε παρά να επαινέσουμε τους δικαστές οι οποίοι ακολουθώντας τις νομοθετικές επιταγές δέχονται δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής χωρίς πλέον την συνακόλουθη και μέχρι πρότινος προϋποτιθέμενη κατάφαση της προσβολής της προσωπικότητας του άρθρου 57 ΑΚ.²⁶⁷

18. Η υπόσταση της αφηρημένης διακινδύνευσης (άρθρο 28 παρ. 8)

Σύμφωνα με την παράγραφο 8 του άρθρου 28 «Όποιος παραβιάζει τα μέτρα, τις απαγορεύσεις, τους όρους και τους περιορισμούς που επιβάλλονται δυνάμει των άρθρων 18 έως 21 ή των διαταγμάτων ή υπουργικών ή νομαρχιακών αποφάσεων, που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή τους, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός μήνα. Αν ο δράστης ενήργησε από αμέλεια, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τρεις μήνες ή με χρηματική ποινή».

Ο νομοθέτης στη διάταξη αυτή τυποποιεί σε μορφή πλημμελήματος τις παραβάσεις των διατάξεων του νόμου 1650/1986, οι οποίες σχετίζονται με την προστασία της φύσης και του τοπίου (των προστατευόμενων περιοχών) ή των διαταγμάτων και των υπουργικών ή νομαρχιακών αποφάσεων, τυποποιώντας σχετικά εγκλήματα αφηρημένης διακινδύνευσης. Για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης της διάταξης θα πρέπει να ανατρέξουμε στις απαγορεύσεις, όρους και περιορισμούς που επιβάλλονται με τα άρθρα 18-21 του νόμου 1650/1986 ή στις ανωτέρω διοικητικές πράξεις, οπότε ομιλούμε για μια ακόμη λευκή ποινική διάταξη.

²⁶⁷ Αντιρρήσεις ως προς το ζήτημα αυτό έχουν διατυπωθεί από μερίδα της θεωρίας, Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 101-102, ο οποίος κατακρίνει ευθαρσώς την άρση του ελάχιστου περιορισμού που έθετε η ΑΚ 57 για άμεση προσβολή της προσωπικότητας, ενώ θεωρεί ότι η σχετική νομοθετική ρύθμιση αποτελεί υποκατάστατο της *actioperpolaris* στο ελληνικό ποινικό δικονομικό μας σύστημα.

Ως προς την υποκειμενική υπόσταση της διάταξης απαιτείται καταρχήν δόλος, ωστόσο προβλέπεται ρητά και η δυνατότητα τέλεσης της πράξης και από αμέλεια.

Η ποινή που προβλέπεται για την παραβίαση της διάταξης είναι για μεν την περίπτωση που το έγκλημα τελείται με πρόθεση, φυλάκιση τουλάχιστον ενός μήνα (δηλαδή πλαίσιο ποινής ενός μήνα έως πέντε χρόνια), ενώ όταν το έγκλημα τελείται από αμέλεια, η δυνάμενη να επιβληθεί ποινή ανέρχεται σε 10 ημέρες έως τρεις μήνες ή περιορίζεται σε χρηματική.²⁶⁸ Ωστόσο η κριτική που ασκείται εκ μέρους της θεωρίας²⁶⁹ συνίσταται στο ότι η διάταξη δεν εφαρμόζεται, έχοντας σχεδόν περυσίσει σε αχρησία. Ο εύλογος βεβαίως προβληματισμός που τίθεται εδώ είναι ο λόγος της μη εφαρμογής και της μη προσφυγής στη διάταξη. Με αυτό το έγκλημα αφηρημένης διακινδύνευσης ο νομοθέτης επιθυμεί να προλάβει ορισμένες βλαπτικές συνέπειες για το περιβάλλον και τυποποιεί σε μορφή εγκλήματος την παραβίαση των όρων και περιορισμών που επιβάλλονται σε συγκεκριμένα άρθρα του νομοθετήματος. Η πράξη όμως για ακόμη μια φορά κατέστη άχρηστο την εν λόγω παράγραφο, ως περιττή, αφού καμιά απόφαση δεν ανευρέθηκε που να την εφαρμόζει και να καταδικάζει κατηγορούμενο για παραβίαση των προβλεπόμενων άρθρων.

19. Παρεπόμενες ποινές (άρθρο 28 παρ. 9)

Σύμφωνα με τη διάταξη της παρ. 9 του άρθρου 28 *«Τα κατά παράβαση των προστατευτικών μέτρων, απαγορεύσεων, όρων και περιορισμών, στους οποίους αναφέρονται οι παρ. 2 και 3 του άρθρου 20²⁷⁰, συλλαμβανόμενα, φονευόμενα,*

²⁶⁸ Είναι, ωστόσο εύκολα αντιληπτό, ότι τα συγκεκριμένα πλαίσια ποινής για τις προστατευόμενες περιοχές είναι αυστηρότερα από αυτά που προβλέπονται για το έγκλημα της προσβολής του περιβάλλοντος της παρ. 1.

²⁶⁹ Μοροζίνης Ι., ό.π., σελ. 94-95.

²⁷⁰ Περί προστασίας και διατήρησης των ειδών της αυτοφυσής χλωρίδας και άγριας πανίδας, σύμφωνα δε με την παρ. 2: *«Με κοινή απόφαση των Υπουργών Γεωργίας, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού, η οποία εκδίδεται μέσα σε δύο χρόνια από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, καταρτίζονται κατάλογοι των ιδιαίτερα προστατευόμενων ειδών κατά κατηγορία προστασίας και καθορίζονται περιορισμοί, απαγορεύσεις, όροι και μέτρα για την προστασία τους καθώς και οι όροι διεξαγωγής επιστημονικών ερευνών πάνω στα είδη αυτά και*

τραυματιζόμενα ή συλλεγόμενα είδη της άγριας πανίδας και χλωρίδας κατάσχονται είτε βρίσκονται στην κατοχή του παραβάτη είτε τρίτου. Επίσης κατάσχονται τα εργαλεία ή μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για την παράνομη σύλληψη, θανάτωση, τραυματισμό ή συλλογή των προστατευόμενων ειδών. Τα κατασχόμενα δημεύονται σύμφωνα με το άρθρο 76 παρ. 1 του ποινικού κώδικα και παραδίδονται σε μουσεία φυσικής ιστορίας ή σε άλλα κατά περίπτωση ιδρύματα ή νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου για σκοπούς εκπαιδευτικούς ή άλλους. Διατάσσεται επίσης η αφαίρεση της άδειας κυνηγιού ή αλιείας του παραβάτη για χρονικό διάστημα από τρεις μήνες έως τρία έτη. Σε περίπτωση υποτροπής η αφαίρεση της άδειας επιβάλλεται οριστικά».

Το άρθρο αυτό προβλέπει την ποινή της δήμευσης ως υποχρεωτικά επιβαλλόμενη παρεπόμενη ποινή, για τους δράστες των αδικημάτων του άρθρου 28. Αντίστοιχη διάταξη στον Ποινικό Κώδικα συναντούμε στο άρθρο 76 παρ. 1, σύμφωνα με το οποίο «Αντικείμενα που είναι προϊόντα κακουργήματος ή πλημμελήματος το οποίο πηγάζει από δόλο, καθώς και το τίμημά τους, και όσα αποκτήθηκαν με αυτά, επίσης και αντικείμενα που χρησίμευσαν ή προορίζονταν για την εκτέλεση τέτοιας πράξης μπορούν να δημευθούν αν αυτά ανήκουν στον αυτουργό ή σε κάποιον από τους συμμετόχους. Για άλλες αξιόποινες πράξεις, το μέτρο αυτό μπορεί να ληφθεί μόνο στις περιπτώσεις που ορίζει ειδικά ο νόμος».

Η δήμευση ωστόσο του άρθρου 76 παρ. 1 ΠΚ είναι δυνητική²⁷¹ (στην παράγραφο 2 ωστόσο είναι υποχρεωτική για τα επικίνδυνα για τη δημόσια τάξη αντικείμενα) και λαμβάνει χώρα υπό τους στο σχετικό άρθρο περιγραφόμενους όρους, ήτοι αφορά σε κακουργήματα και στα εκ δόλου τελούμενα πλημμελήματα,

ρυθμίζονται τα σχετικά με τη συνεργασία των συναρμόδιων υπηρεσιών και των ενδιαφερομένων φορέων και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια. Με όμοια απόφαση μπορεί να τροποποιούνται ή να συμπληρώνονται οι παραπάνω κατάλογοι, περιορισμοί, απαγορεύσεις και όροι.

Κατά δε την παρ. 3: «Η άσκηση της γεωργίας, της δασοπονίας, της θήρας και της αλιείας καθώς επίσης η φυτοπροστασία και η υγειονομική προστασία των ζώων εναρμονίζεται με τις ανάγκες προστασίας της αυτοφούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Γεωργίας, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού καθορίζονται οι αναγκαίοι προς τούτο όροι και προϋποθέσεις και κάθε άλλη συναφής με τα θέματα αυτά λεπτομέρεια».

²⁷¹ Βλ. Χαραλαμπίκη, Διάγραμμα ποινικού Δικαίου, 2003, σελ. 438.

ενώ επιβάλλεται μόνο αν ο δράστης είναι ο κύριος των προς δήμευση αντικειμένων. Αυτό σημαίνει ότι εάν τα αντικείμενα αυτά ανήκουν σε τρίτο πρόσωπο, άσχετο προς τη διάπραξη κάποιου κακουργήματος ή πλημμελήματος, δεν είναι δυνατή η επιβολή της.

Ο νομοθέτης στην ως άνω διάταξη της παρ. 9 του άρθρου 28, έχοντας σκοπό να καταστήσει αυστηρότερη την ποινική μεταχείριση του δράστη περιβαλλοντικών αδικημάτων ο οποίος έχει απειλήσει συγκεκριμένα, προστατευόμενα είδη, προβλέπει μεν σύμφωνα με το άρθρο 76 παρ. 1 ΠΚ την ποινή της δήμευσης, επιβάλλει ωστόσο αυτήν υποχρεωτικά κι όχι δυννητικά.

20. Εφαρμογή των ρυθμίσεων σε άλλα νομοθετήματα (άρθρο 28 παρ. 10)

Στην παρ. 10 του άρθρου 28 ορίζεται: *«Οι κυρώσεις και οι λοιπές ρυθμίσεις των παρ. 1,2,3,4,5 και 6 εφαρμόζονται και στις περιπτώσεις παραβάσεων των όρων και των μέτρων που καθορίζονται με τις διοικητικές πράξεις που προβλέπονται στα άρθρ. 11 και 12 του ν. 1515/1985 και στα άρθρ. επίσης 11 και 12 του Νομ. 1561/1985».*

Οι ποινικές ρυθμίσεις επομένως του ν. 1650/1986 εφαρμόζονται και στις βασικές διατάξεις του Ν. 1515/1985 που τιτλοφορείται ως *«Ρυθμιστικό σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας του περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας»* και στο Ν.1561/1985 που τιτλοφορείται ως *«Ρυθμιστικό σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας του περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης και άλλες διατάξεις»*. Στα άρθρα 11 και 12 των δύο νομοθετημάτων, όμοια κατά περιεχόμενο, προβλέπουν μέτρα, όρους και περιορισμούς για την προστασία του περιβάλλοντος σε πρωτεύουσα και συν-πρωτεύουσα αντίστοιχα.²⁷²

Η επέκταση των ποινικών κυρώσεων του ν. 1650/1986 στα νομοθετήματα αυτά, μπορεί να εκληφθεί ως μία προσπάθεια του νομοθέτη να εφαρμόσει ένα ενιαίο σύστημα ποινικής καταστολής των περιβαλλοντικών προσβολών. Συνεπώς ισχύουν για τις ποινικοποιούμενες παραβάσεις των ως άνω άρθρων αναλογικά τα όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω. Ένα σημείο το οποίο θα μπορούσε κάποιος να θίξει κι αφορά στην εφαρμογή της διάταξης της παραγράφου 10 του άρθρου 28, είναι ότι

²⁷² Ίδετε σχετικές αναφορές σε Παπανεοφύτου Α., Αντεγκληματική Πολιτική II, σελ. 419 επ.

παραπέμπει σε άρθρα άλλων νομοθετημάτων, καθιστάμενη κατ' αυτόν τον τρόπο λευκή ποινική διάταξη, τα οποία ωστόσο με τη σειρά τους παραπέμπουν σε διοικητικές διατάξεις, οι οποίες εκδίδονται και θα εκδίδονται επί τη βάση ρητής νομοθετικής εξουσιοδότησεως. Δηλαδή, τα προβλεπόμενα μέτρα, οι περιορισμοί και απαγορεύσεις για την προστασία του περιβάλλοντος και των αρχαιολογικών και ιστορικών τόπων στις ρυθμίσεις αυτές δεν προσδιορίζονται στο κείμενο των νόμων αυτών αλλά σε δεκάδες σχετικές διοικητικές πράξεις. Ίσως μάλιστα αυτό να αποτελεί και μια –όχι βέβαια ικανοποιητική – εξήγηση ως προς το περιορισμένο της εφαρμογής της διάταξης²⁷³.

21. Απόπειρα

Τα βασικά εκ δόλου πλημμελήματα του άρθρου 28 παρ.1 και 2, καθώς και οι διακεκριμένες παραλλαγές στις περιπτώσεις α, β, γ και δ της παρ. 3 του ίδιου άρθρου, είναι δεκτικά απόπειρας, κατά τις γενικές διατάξεις του Γενικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα (άρ. 12, 42 επ. ΠΚ). Στις διακεκριμένες παραλλαγές της περίπτωσης ε της παραγράφου 3 ανακύπτει η προβληματική της απόπειρας στα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα.²⁷⁴ Οπότε ήδη με την αρχή εκτέλεσης του βασικού εγκλήματος, ήτοι της ρύπανσης ή υποβάθμισης, εντούτοις συντελείται πολύ μεγαλύτερη από την επιδιωκόμενη ρύπανση ή συντελείται μια περιβαλλοντική καταστροφή, ή πεθαίνουν άνθρωποι ή εμφανίζονται βαριές σωματικές και διανοητικές παθήσεις σε νεογνά ή ανθρώπους. Με άλλα λόγια συντελούνται τα βαρύτερα αποτελέσματα που προβλέπονται στην παράγραφο 3 περίπτωση ε ήδη από την επιχείρηση του βασικού εγκλήματος. Τότε θα πρόκειται για απόπειρα ευρείας οικολογικής και περιβαλλοντικής διατάραξης ή καταστροφής, ή απόπειρα θανατηφόρας περιβαλλοντικής ζημίας ή θα δεχθούμε συρροή απόπειρας του βασικού εγκλήματος σε συνδυασμό με το τετελεσμένο εκάστου εγκλήματος που τελικά

²⁷³ Για μια εμπεριστατωμένη κριτική στο ζήτημα αυτό ιδετε Παπανεοφύτου Α., «Ζητήματα βελτίωσης και συστηματικής συγκρότησης της ποινικής νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος», σελ. 420-421.

²⁷⁴ Φελοντζής, Η προβληματική της απόπειρας στα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα σε ΠονΧρ/2010, σελ. 373.

συντελέστηκε; Ορθότερο κατά την άποψή μας είναι να δεχθούμε την πρώτη εκδοχή κι όχι αυτήν περί συρροής προκειμένου να μην οδηγηθούμε σε ευμενέστερη ποινική μεταχείριση.

22. Συρροές εγκλημάτων

Ως βάση για την οριοθέτηση του αντικειμένου προστασίας των ποινικών διατάξεων του Ν. 1650/1986 θέσαμε την έννοια του 'οικοσυστήματος'. Επειδή το περιβάλλον είναι ένα ελαστικό, όπως υποστηρίζεται, έννομο αγαθό, είναι δεκτικό νέας προσβολής κάθε φορά που μεσολαβεί ειρήνευση του πληγέντος στοιχείου του. Επομένως, εάν μετά την προσβολή μεσολαβήσει ειρήνευση και επακολουθήσει νέα προσβολή, τότε θα πρόκειται περί αληθινής συρροής και μάλιστα πραγματικής αφού είχαμε δύο προσβολές με δύο πράξεις. Αν η παράνομη πράξη προσβάλλει περισσότερα στοιχεία του ίδιου οικοσυστήματος, τότε δε θα πρόκειται για περισσότερα αδικήματα, αλλά για ένα, αποκλεισμένων συνεπώς των κανόνων περί συρροής.

Τα αδικήματα του άρθρου 28 παρ. 1 και 2 συρρέουν αληθώς με τη βλάβη μνημείου ιστορικής, καλλιτεχνικής ή αρχαιολογικής αξίας. Μια τέτοια προσβολή θα συνιστά διακεκριμένη περίπτωση φθοράς ξένης ιδιοκτησίας τιμωρούμενη κατ' άρθρο 382 παρ. 4 ΠΚ. Παρά το ότι τα πολιτιστικά στοιχεία θεωρούνται εξειδικεύσεις του εννόμου αγαθού «περιβάλλον» και φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία αποτελούν μια αρμονική ενότητα, η συγκεκριμένη χωροχρονικά προσβολή ενός μνημείου αρχαιολογικής αξίας και ενός οικοσυστήματος, συνιστά αληθινή συρροή. Σε αντίθετη περίπτωση θα υπήρχε εξομοίωση της προσβολής ενός οικοσυστήματος, με ένα άλλο το οποίο έχει και πολιτιστικά στοιχεία.

Ωστόσο, η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος οργανώνεται στα πλαίσια του Ν. 3028/2002, το οποίο περιέχει και ποινικές διατάξεις (άρ. 53 επ.). Οι τελευταίες συρρέουν φαινομενικά με τις διατάξεις του άρθρου 28 Ν. 1650/1986 οι οποίες κι απωθούνται από τις πρώτες ως ειδικότερες.

Στην υπ' αριθμ. 444/2002 απόφαση ΑΠ²⁷⁵ εξετάστηκε η περίπτωση συρροής της φθοράς ξένης ιδιοκτησίας, η οποία προβλέπεται και τιμωρείται στο άρ. 381²⁷⁶ ΠΚ

²⁷⁵ Σε ΠοινΛοΓ/2002 σελ. 561.

με την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, όπως αυτή τιμωρείται από το άρ. 28 παρ. 1 στοιχ. α ν. 1650/1986. Βάσει των πραγματικών περιστατικών όπως αυτά έγιναν δεκτά κατά την ανέλεγκτη κρίση του Τριμελούς Εφετείου Πλημμελημάτων που δίκασε κατ' έφεση την κρινόμενη υπόθεση, «Οι αναιρεσείοντες-κατηγορούμενοι στις 4.10.1994 στον Ζωγράφο, ενεργώντας από κοινού, ανέγραψαν με σπρέι μαύρου χρώματος στην πρόσοψη του σχολείου που βρίσκεται στην οδό Μεγ. Αλεξάνδρου και Κορυτσάς τα συνθήματα "ΟΙ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΙΝΑΙ Η ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΚΙΜΑ" και "ΞΕΝΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ ΑΔΕΛΦΙΑ ΜΑΣ". Τα συνθήματα αυτά ανέγραψαν σε καθαρό (λευκό) τοίχο και δεν μετέβαλαν, όπως ισχυρίσθηκαν στην απολογία τους, ήδη υπάρχοντα συνθήματα».

Έτσι οι κατηγορούμενοι με πρόθεση, αφενός μεν προκάλεσαν φθορά (βλάβη) στο ξένο αυτό ακίνητο, που χρησιμεύει σε κοινό όφελος (σχολείο), αφετέρου δε με την αναγραφή των εν λόγω συνθημάτων στην πρόσοψη του σχολείου, που αντιβαίνει στις διατάξεις του ν. 1650/1986 προκάλεσαν υποβάθμιση του περιβάλλοντος με μεταβολή του που έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ποιότητα της ζωής και τις αισθητικές αξίες.

Μεταξύ των παραπάνω εγκλημάτων της φθοράς ξένου πράγματος που χρησιμεύει σε κοινό όφελος και της υποβαθμίσεως του περιβάλλοντος, όταν αυτά τελούνται με μία και την αυτή πράξη του δράστη υπάρχει πραγματική κατ' ιδέαν συρροή, αφού είναι διαφορετικά τα στοιχεία της αντικειμενικής υποστάσεως καθενός από τα εγκλήματα αυτά και διαφορετικά το προστατευόμενο στην περίπτωση καθενός από αυτά έννομο αγαθό. Επισημαίνεται ωστόσο και το ακραίο του πράγματος στην ανωτέρω απόφαση, καθώς θα πρέπει να θεωρηθεί μια μάλλον υπερβολικά προστατευτική απόφαση για το περιβάλλον το οποίο δεν φαίνεται να επλήγη από το αναγραφόμενο στους τοίχους σύνθημα.

²⁷⁶ Κατά τη διάταξη του άρθρου 381 του ΠΚ όποιος με πρόθεση καταστρέφει ή βλάπτει ξένο (ολικά ή εν μέρει) πράγμα ή με άλλον τρόπο καθιστά ανέφικτη τη χρήση του τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών, αν δε το αντικείμενο της πράξεως είναι πράγμα που χρησιμεύει για κοινό όφελος ο δράστης τιμωρείται με ποινή φυλακίσεως τουλάχιστον τριών μηνών (άρθ. 382 παρ. 2α' ΠΚ). [Ως καταστροφή νοείται η ολική ή μερική διαρκής αχρήστευση του πράγματος, ενώ ως βλάβη η μείωση της χρησιμότητας ή η βλάβη της ουσίας αυτού].

Γ. Συμπερασματικές παρατηρήσεις επί του άρθρου 28

Έχοντας ολοκληρώσει τη βασική ανάπτυξη των επιμέρους διατάξεων του άρθρου 28 Ν. 1650/1986 προκρίνουμε στο σημείο αυτό να παραθέσουμε συγκεντρωτικά τις γενόμενες αλλαγές, συγκρίνοντάς τις παράλληλα με τις προϊσχύουσες ρυθμίσεις και αποτιμώντας τις όποιες νομοθετικές παρεμβάσεις.

Το ως άνω άρθρο τροποποιήθηκε με τον νεοψηφισθέντα νόμο 4042/2012, το άρθρο 7 του οποίου αντικατέστησε τις παραγράφους 1, 2, 3, 5, 6, και 7 αυτού. Καταρχάς πρέπει να πούμε ότι η ‘δομή’ των ρυθμίσεων που περιλαμβάνει το άρθρο 28, το οποίο συγκεντρώνει στο σώμα του εξαντλητικά τις ποινικές κυρώσεις που προβλέπονται για τις εγκληματικές πράξεις τις στρεφόμενες κατά του περιβάλλοντος, έχει τροποποιηθεί σημαντικά.

Πριν την τροποποίηση τα βασικά εκ δόλου εγκλήματα προβλέπονταν στην πρώτη παράγραφο, υπό στοιχεία α και β και αφορούσαν στην κατά παράβαση διατάξεων του νόμου 1650/1986 ή των κατ’ εξουσιοδότησή του εκδιδόμενων διαταγμάτων και υπουργικών ή νομαρχιακών αποφάσεων πρόκληση ρύπανση ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος με πράξη ή παράλειψη (υπό στοιχείο α) και στην άνευ ή καθ’ υπέρβαση χορηγηθείσας διοικητικής αδείας ή έγκρισης άσκηση δραστηριότητας ή επιχείρησης που επιφέρει υποβάθμιση του περιβάλλοντος (υπό στοιχείο β). Η ποινή που προβλεπόταν ήταν η ίδια και για τα δύο ως άνω πλημμελήματα και ανερχόταν στους τρεις μήνες κατ’ ελάχιστο όριο φυλάκιση έως δύο έτη κατ’ ανώτατο, ενώ επίσης επιβάλλονταν και χρηματική ποινή, το ύψος της οποίας επαφίετο στο δικάζον Δικαστήριο. Και των δύο ως άνω εγκλημάτων η τέλεση ήταν δυνατή και εξ αμελείας, οπότε η ποινή ευλόγως μειωμένη ανερχόταν κατά μέγιστο όριο στο ένα έτος φυλάκιση.

Με την τροποποίηση που επέφερε το άρθρο 7 ν. 4042/12, τα εγκλήματα της ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος κατά παράβαση νομοθετικών διατάξεων και κανονιστικών πράξεων και της άνευ ή καθ’ υπέρβαση αδείας ή έγκρισης άσκηση δραστηριότητας ή επιχείρησης υποβαθμιστικής του περιβάλλοντος ‘χωρίστηκαν’ σε διακριτές παραγράφους και συγκέντρωσαν διαφορετικές ρυθμίσεις, όρους και ποινές στο σώμα τους.

Η άσκηση δραστηριότητας ή επιχείρησης χωρίς την κατά νόμον άδεια ή έγκριση ή η άσκηση αυτής καθ' υπέρβαση ήδη χορηγηθείσης αδείας ή εγκρίσεως συνοδευόμενη από πράξη υποβαθμιστική του περιβάλλοντος αποτυπώθηκε στη νυν παράγραφο 1 του άρθρου 28 και τιμωρείται με ποινή φυλάκισης έως δύο ετών (πλαίσιο ποινής 10 ημέρες έως 2 έτη) ή/και χρηματική ποινή το ύψος της οποίας το πρώτον τώρα ορίζεται συγκεκριμένα και ανέρχεται στα 1.000 έως 60.000 ευρώ.

Εν αντιθέσει με ό,τι ίσχυε υπό το προηγούμενο καθεστώς, η ως άνω παράνομη πράξη δεν είναι δυνατόν να τελεστεί εξ αμελείας, όπως άλλωστε υπογραμμίζεται και στην Αιτιολογική Έκθεση του νόμου 4042/12. Αποποινικοποιείται λοιπόν η αμελής άσκηση δραστηριότητας ή επιχείρησης χωρίς ή καθ' υπέρβαση αδείας ή έγκρισης που υποβαθμίζει το περιβάλλον, καθώς, ατυχώς κατά την άποψή μας, θεωρήθηκε ότι η μέχρι πρότινος ισχύουσα ρύθμιση ήταν άνευ περιεχομένου κι ως τέτοια παρέμενε ανεφάρμοστη από τα ελληνικά δικαστήρια.

Πλέον το βασικό έγκλημα της διάταξης του άρθρου 28 αποτυπώνεται στην παράγραφο 2 εδάφιο α αυτής και είναι κατ' αποκλειστικότητα η με πράξη ή παράλειψη πρόκληση ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος αντικείμενη στις διατάξεις είτε του ίδιου του νόμου 1650/86, είτε των κατ' εξουσιοδότησή του εκδιδόμενων κανονιστικών πράξεων. Ως κύρωση για την πλήρωση της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος προβλέπεται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους ή και χρηματική ποινή, το πλαίσιο του ύψους της οποίας επίσης προσδιορίστηκε ρητά νομοθετικά κι ανέρχεται στις 3.000 έως 60.000 ευρώ κατά την κρίση του Δικαστηρίου. Η πράξη αυτή είναι δυνατό να τελείται κι από αμέλεια και για την οποία προβλέπεται ποινή φυλάκισης έως ενός έτους ή και χρηματική ποινή.

Οι αλλαγές που αφορούν την εκ δόλου και εξ αμελείας περιβαλλοντική ρύπανση ή υποβάθμιση είναι λιγότερες και εντοπίζονται στην ποινή του βασικού εκ δόλου εγκλήματος, καθώς η ποινή φυλάκισης για το εξ αμελείας έγκλημα παρέμεινε ως είχε και στη χρηματική ποινή, η οποία για μεν την εξ αμελείας τέλεση το πρώτον τώρα θεσπίστηκε, για δε την εκ δόλου, καθορίστηκε εντός ενός πλαισίου αρκετά μεγάλης θα λέγαμε εμβέλειας, αφήνοντας ευρέα περιθώρια στον ποινικό δικαστή να αποφανθεί σχετικά με το ύψος της.

Υπό το προηγούμενο καθεστώς, η παράγραφος 1 του άρθρου 28 περιελάμβανε ρητή διάταξη η οποία όριζε ότι στην έννοια της υποβάθμισης ενέπιπτε και η πρόκληση περιβαλλοντικής ζημίας, όπως αυτή νοείτο από τις διατάξεις του π.δ. 148/2009 περί περιβαλλοντικής ευθύνης. Ναι μεν μετά την πρόσφατη νομοθετική τροποποίηση η παράγραφος 2 – προϊσχύουσα παράγραφος 1 – δεν διέλαβε αντίστοιχη διάταξη, πλην όμως η ρύθμιση δεν εξαλείφθηκε, αλλά επαναλήφθηκε στο άρθρο 6 του Ν. 4042/12. Ειδικότερα στο άρθρο 6 παρ. 1 Ν. 4042/2012 προβλέφθηκε ότι οι παραβάσεις α) όλων των λοιπών κανονιστικών πράξεων που έχουν εκδοθεί ή εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση του ν. 1650/1986 όπως ισχύει²⁷⁷, β) των διατάξεων των ν. 3199/2003²⁷⁸, 3937/2011 και 4014/2011, καθώς και των κανονιστικών πράξεων που έχουν εκδοθεί ή εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή τους, γ) των διατάξεων του ν. 2939/2001²⁷⁹, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3854/2010, καθώς και των κανονιστικών πράξεων που έχουν εκδοθεί ή εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση του, δ) των διατάξεων του π.δ. 148/2009²⁸⁰, τιμωρούνται, σύμφωνα με το άρθρο 28 του ν. 1650/1986, όπως τροποποιήθηκε.

²⁷⁷ Η επανάληψη εδώ της αναφοράς ότι η παράβαση των κανονιστικών πράξεων που έχουν εκδοθεί ή εκδίδονται βάσει των διατάξεων του ν. 1650 υπόκειται στις κυρώσεις του άρθρου 28 είναι περιττή, αφού υπάρχει ρητή διάταξη στο ίδιο το άρθρο 28 παρ. 2 εδ. α.

²⁷⁸ Περί προστασίας και διαχείρισης των υδάτων - Εναρμόνιση με την Οδηγία 2000/60/Ε.Κ. του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2000. Στον νόμο αυτόν υπάρχει ομοίως διάταξη (άρθρο 14) που παραπέμπει ευθέως στις κυρώσεις του άρθρου 28, με την επανάληψη της εδώ αναφοράς να περιττεύει.

²⁷⁹ «Συσκευασίες και εναλλακτική διαχείριση των συσκευασιών και άλλων προϊόντων –Ίδρυση Εθνικού Οργανισμού Εναλλακτικής Διαχείρισης Συσκευασιών και Άλλων Προϊόντων (Ε.Ο.Ε.Δ.Σ.Α.Π.)

²⁸⁰ Μετά την τροποποίηση του Ν. 3937/2011 προσδόθηκε ευρύτερο περιεχόμενο στην έννοια της υποβάθμισης καθώς, παραπέμποντας στις διατάξεις του π.δ. 148/2009 ρητά ορίζεται ότι ως υποβάθμιση του περιβάλλοντος θεωρείται η πρόκληση περιβαλλοντικής ζημίας, η οποία καλύπτει ευρύτερο φάσμα περιπτώσεων πρόκλησης δυσμενούς μεταβολής στο περιβάλλον και από εγκαταστάσεις κατά τα οριζόμενα στο παράρτημα ΙΙΙ του άρθρου 21 του π.δ 148/2009. Ορισμός ζημίας: είναι «η μετρήσιμη δυσμενής μεταβολή φυσικού πόρου ή μη μετρήσιμη υποβάθμιση υπηρεσίας συνδεδεμένης με φυσικό πόρο, που μπορεί να επέλθει άμεσα ή έμμεσα», και συγκεκριμένα η ζημία στα προστατευόμενα είδη καθώς και στους φυσικούς οικοτόπους που αυτά διαβιώνουν όπως αναφέρονται στις οδηγίες 79/409/ΕΚ και 92/43/ΕΚ στα ύδατα με αποτέλεσμα την υποβάθμιση της οικολογικής,

Αξιοσημείωτη είναι η προσθήκη του τρίτου εδαφίου της παραγράφου 2 του άρθρου 28, σύμφωνα με το οποίο: «Αν οι αρνητικές επιπτώσεις της ρύπανσης ή της υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι, με βάση το είδος ή την ποσότητα των ρύπων ή την έκταση ή τη σημασία της υποβάθμισης, περιορισμένες επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή και χρηματική ποινή». Πρόκειται για μια καινοτομία του νόμου, η οποία προβλέπει και τιμωρεί με την ποινή της εξ αμελείας τέλεσης της πράξης της ρύπανσης ή υποβάθμισης και την περιορισμένη περιβαλλοντική προσβολή. Προκειμένου να κριθεί και να καταφαθεί το περιορισμένο της προσβολής, προσφέρονται ως κριτήρια από τον ίδιο τον νομοθέτη το είδος και η ποσότητα των ρύπων για τη μεν περίπτωση της ρύπανσης, η έκταση και η σημασία της προσβολής για την περίπτωση της υποβάθμισης. Σε καθεμιά δηλαδή εκδοχή περιβαλλοντικής προσβολής δίδονται ένα ποιοτικό κι ένα ποσοτικό κριτήριο προκειμένου να διαπιστωθεί ότι πράγματι η βλάβη σε βάρος του περιβάλλοντος είναι τόσο περιορισμένη που να δικαιολογεί την ηπιότερη τιμώρηση του δράστη.

Σε κάθε περίπτωση δεν μπορούμε παρά να επιδοκιμάσουμε αυτήν την νομοθετική επιλογή της ποινικοποίησης των έστω μικρής σημασία περιβαλλοντικών προσβολών, η οποία αποδίδει και τη συνειδητή εκ μέρους του νομοθέτη επιλογή της αύξησης των ποινών με τη σύγχρονη τυποποίηση νέων εγκλημάτων προκειμένου οι ποινικές κυρώσεις να δρουν αποτρεπτικά και σωφρονιστικά, στα πλαίσια της πρόληψης αλλά και της καταστολής του περιβαλλοντικού εγκλήματος.

Στην τρίτη παράγραφο του άρθρου 28 αποτυπώνονται οι διακεκριμένες παραλλαγές της πρόκλησης ρύπανσης ή υποβάθμισης σε βάρος του περιβάλλοντος από δράστη ο οποίος σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτό του ή άλλον περιουσιακό όφελος, της δημιουργίας κινδύνου πρόκλησης σοβαρής ή ευρείας ρύπανσης ή υποβάθμισης ή οικολογικής και περιβαλλοντικής διατάραξης ή διαταραχής, του

χημικής ή/και ποσοτικής κατάστασής τους στο έδαφος, δηλαδή στην πρόκληση οποιαδήποτε μόλυνσης του εδάφους η οποία δημιουργεί σοβαρό κίνδυνο δυσμενών συνεπειών για την ανθρώπινη υγεία (άρθρο 3 παρ. 2 του π.δ. 148/2009). Μετά την τροποποίηση του άρθρου 28 με τον Ν. 4042/12, η ανάλυση των διατάξεων του Π.Δ. 148/2009 έχει σημασία για την άντληση των στοιχείων της αξιόποινης συμπεριφοράς η οποία πληροί την αντικειμενική υπόσταση του λευκού ποινικού κανόνα του άρθρου 28 παρ. 2 ρδ. α συνδυαστικά με το άρθρο 6 παρ. 1 Ν. 4042/2012.

κινδύνου θανάτου εμβρύου ή ανθρώπου ή εμφάνισης βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης νεογνού ή ανθρώπου και τέλος η διακεκριμένη παραλλαγή που υπό τη μορφή των εκ του αποτελέσματος διακρινόμενων εγκλημάτων τυποποιεί την περιβαλλοντική διατάραξη ή καταστροφή που είχε ως περαιτέρω συνέπεια την επέλευση του κινδύνου ζωής ή υγείας για ατομικά έννομα αγαθά ή την επέλευση του κινδύνου πρόκλησης ιδιαιτέρως σοβαρής περιβαλλοντικής διατάραξης (εν ευρεία εννοία νοούμενης) πλήττοντας έτι περαιτέρω αυτό το ίδιο το έννομο αγαθό περιβάλλον.

Ο κίνδυνος θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης ανθρώπου προβλεπόταν και υπό την προϊσχύουσα μορφή της διάταξης. Η επιβαλλόμενη δε ποινή για αυτό το έγκλημα συγκεκριμένης διακινδύνευσης ήταν φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή. Υπό το νυν ισχύον καθεστώς, ο τιμωρητέος κίνδυνος θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης επεκτάθηκε και για την περίπτωση του εμβρύου και νεογνού αντίστοιχα, ενώ παράλληλα προβλέφθηκε τόσο για τον άνθρωπο όσο και για το νεογνό επιπλέον ως αδίκημα και ο κίνδυνος εμφάνισης βαριάς διανοητικής πάθησης εκ της προκληθείσας ρυπάνσεως ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Ναι μεν στον νόμο δεν γίνεται πλέον ρητή αναφορά στα κριτήρια επί τη βάση των οποίων θα πρέπει να κρίνεται η ύπαρξη κινδύνου ως ανωτέρω περιγράφηκε, αλλά πρέπει να γίνει δεκτό ότι τέτοια κριτήρια θα επιστρατεύονται από τα δικαστήρια προκειμένου να αποφαινούνται για αυτόν *ad hoc* και *in concreto*. Αυτό που επίσης μεταβλήθηκε είναι το ύψος της επιβλητέας ποινής η οποία πλέον είναι ποινή καθείρξεως έως δέκα έτη ή και χρηματική ποινή 150.000 έως 500.000 ευρώ, αναγάγοντας τα εγκλήματα συγκεκριμένης διακινδύνευσης σε κακουργήματα έναντι των απλών πλημμελημάτων που υπό το προϊσχύσαν δίκαιο αποτελούσαν.

Η ποινή που προβλέπεται πλέον για τον κίνδυνο πλήξης των περιγραφόμενων ατομικών εννόμων αγαθών στο στοιχείο (δ) της παραγράφου 3 του άρθρου 28 είναι αυτή που υπό το προηγούμενο καθεστώς προβλεπόταν για την περίπτωση της επέλευσης της βαριάς σωματικής βλάβης ή του θανάτου ανθρώπου, με την εκ νέου διαφορά ότι σωρευτικά με την ποινή καθείρξεως προβλέπεται δυνατότητα επιβολής και ιδιαιτέρως αυξημένης χρηματικής ποινής.

Υπό τις νέες τροποποιήσεις, η επέλευση του βαρύτερου αποτελέσματος του θανάτου ανθρώπου ή εμφάνισης βαριάς σωματικής πάθησης ανθρώπου τιμωρείται με κάθειρξη (χωρίς ανώτατο όριο τα δέκα έτη) συνοδευόμενη από την αυτή αυξημένη χρηματική ποινή των 150.000 έως 500.000 ευρώ. Όπως όμως για πρώτη φορά εισήχθη απειλή ποινικών κυρώσεων για τις περιπτώσεις κινδύνου θανάτου εμβρύου, ή εμφάνισης βαριάς σωματικής πάθησης σε νεογνό και βαριάς διανοητικής πάθησης σε νεογνό ή άνθρωπο (στοιχείο δ), απειλήθηκαν ποινικές κυρώσεις ακόμη βαρύτερες για την περίπτωση επέλευσης αυτών των κινδύνων. Κατά το στοιχείο ε, η ποινή είναι κάθειρξη ή και χρηματική ποινή 150.000 έως 500.000 ευρώ.

Μια ακόμη νομοθετική καινοτομία αποτελεί η εισαγωγή στην παράγραφο 3 των διακεκριμένων παραλλαγών του βασικού εκ δόλου εγκλήματος της παραγράφου 2 εδάφιο α της περίπτωσης τιμώρησης δράστη ο οποίος ρυπαίνει ή υποβαθμίζει το περιβάλλον με σκοπό να καρπωθεί υλικό ή λοιπό οικονομικό όφελος για αυτόν τον ίδιο ή για άλλον. Η ποινή για το έγκλημα αυτό είναι φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών ή και χρηματική ποινή 20.000 έως 150.000 ευρώ, ενώ για τον δράστη ο οποίος τελεί το έγκλημα της ρύπανσης ή υποβάθμισης καρπώνοντας σημαντικό οικονομικό όφελος (άνω των 73.000 ευρώ όφελος) ή τελεί τα ίδια εγκλήματα κατά συνήθεια ή κατ' επάγγελμα και το συνολικό οικονομικό όφελος που έχει αποκομίσει ανέρχεται στις 15.000 ευρώ, η ποινή είναι κάθειρξη έως δέκα έτη ή και χρηματική ποινή 60.000 έως 250.000 ευρώ. Πρόκειται για τυποποιήσεις εγκλημάτων που εισάγονται για πρώτη φορά στο εθνικό περιβαλλοντικό δίκαιο και υπόσχονται να λειτουργήσουν αποτρεπτικά αλλά και αντισταθμιστικά για τους περιγραφόμενους δράστες. Αναμφίβολα οι επιβαλλόμενες ποινές είναι αυξημένες, ενώ εύλογη και αναλογική της συντελεσθείσας ζημίας φέρεται να είναι η επιβολή χρηματικής ποινής από το Δικαστήριο, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι μια περιβαλλοντική βλάβη μπορεί να αποτιμηθεί σε χρήμα ή να αντισταθμιστεί ικανοποιητικά με την καταβολή χρηματικών ποσών, όσο υψηλά κι αν είναι αυτά.

Μια ακόμη καινοτόμο εισαγωγή αποτελεί αυτή της τυποποίησης ως αδικήματος της περίπτωσης της δημιουργίας κινδύνου σοβαρής ή ευρείας ρύπανσης ή υποβάθμισης ή ευρείας οικολογικής και περιβαλλοντικής διατάραξης, ή καταστροφής, με τη συνακόλουθη τυποποίηση και του αντίστοιχου εκ του

αποτελέσματος διακρινόμενου εγκλήματος για την περίπτωση της επέλευσης αυτού του κινδύνου.

Αντίστοιχες ρυθμίσεις δεν απαντούν στον νόμο ως αυτό είχε πριν την νομοθετική τροποποίηση του 4042/12. Εκδηλώνουν ωστόσο κι αποδεικνύουν μια ένδειξη μεταστροφής του νομοθέτη προς την κατεύθυνση της απόκτησης ευρείας οικολογικής συνείδησης και την επιθυμία κάλυψης όσο το δυνατόν περισσότερων περιπτώσεων οι οποίες πλήττουν ευθέως το περιβάλλον σε ιδιαίτερος μεγάλο βαθμό είτε υπό μορφή απειλής (κινδύνου υπαρκτού μεν κι ad hoc διαπιστώμενου πλην όχι ακόμη επελθόντος), είτε υπό μορφή περαιτέρω/βαρύτερου αποτελέσματος.

Στην προϋσχύσασα μορφή της διάταξης στην παράγραφο 3 και υπό στοιχεία (β) και (γ) καλύπτονταν ως διακεκριμένες παραλλαγές η υποβάθμιση που έλαβε χώρα μέσα στις περιοχές που συνιστούν το Εθνικό Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών του άρθρου 19 του ν. 1650/1986 ή μέσα σε παράκτια ζώνη, μικρούς παράκτιους υγρότοπους και αμμόδεις εκτάσεις. Η ποινή που προβλέπονταν για τις περιπτώσεις αυτές ήταν ποινή φυλάκισης οχτώ τουλάχιστον μηνών και χρηματική ποινή. Επρόκειτο για μια αυξημένη σε σχέση με τα βασικά – τότε – εγκλήματα ποινή, αφού τα τελευταία τιμωρούνταν με φυλάκιση τριών μηνών έως δύο ετών, έναντι των διακεκριμένων παραλλαγών για τις οποίες το πλαίσιο ποινής ήταν οχτώ μήνες έως πέντε χρόνια.

Στην νυν ισχύουσα μορφή της παραγράφου 3 δεν έχουν περιληφθεί αντίστοιχες περιπτώσεις. Είναι όμως δυνατόν ο νομοθέτης να άφησε τα ευαίσθητα αυτά οικοσυστήματα αρρύθμιστα; Μήπως η κατάργηση στην οποία ίσως κάποιои υποστηρίζουν ότι προέβη ο νομοθέτης είναι μόνον φαινομενική; Κατά τη γνώμη μας, ο νομοθέτης επιθυμεί ωσαύτως την αυξημένη προστασία που ίσχυε και υπό το προγενέστερο καθεστώς για αυτά τα οικοσυστήματα. Η ως άνω αναφερθείσα κατάργηση φρονούμε πως πρέπει να συνδυαστεί με την εισαγωγή των νέων εγκλημάτων της επέλευσης του κινδύνου σοβαρής περιβαλλοντικής ή οικολογικής διατάραξης ή καταστροφής, ήτοι του αποτελέσματος που όπως ανωτέρω σημειώθηκε συνιστά πλέον ένα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενο αδίκημα (στοιχείο ε παραγράφου 3). Αναφερόμαστε δε στο στοιχείο του ‘σοβαρού’ της περιβαλλοντικής διατάραξης ή καταστροφής καθόσον πρόκειται για ένα ποιοτικό κριτήριο, το οποίο

είναι αυτό που επίσης διαφοροποιεί ένα ευαίσθητο οικοσύστημα και το κατατάσσει σε ιδιαίτερη θέση και επιτάσσει ιδιαίτερη μεταχείριση από το ποινικό μας σύστημα σε σχέση με κάθε κοινό οικοσύστημα. Συνεπώς ορθότερο είναι να δεχθούμε ότι η προσβολή αυτών των οικοσυστημάτων εμπίπτουν στην περίπτωση ε, της σοβαρής ρυπάνσεως ή υποβάθμισης ή οικολογικής ή περιβαλλοντικής διατάραξης ή καταστροφής.

Στο τελευταίο εδάφιο της νυν παραγράφου 3 εισήχθη μια ‘προβληματική’ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί διάταξη, η οποία εφόσον διατυπωθεί ορθά, αποτελεί μια ακόμη ευπρόσδεκτη νομοθετική καινοτομία. Κατά την εδώ υποστηριζόμενη άποψη, ο νομοθέτης θέλησε να καθιερώσει τρία ακόμη αδικήματα τα οποία θα αποτελούν διακεκριμένες περιπτώσεις πράξης που έχει τελεστεί από αμέλεια. Έτσι, εάν ο δράστης από αμέλεια επιφέρει ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος και από αυτήν του την αμελή συμπεριφορά έγινε αίτιος πρόκλησης είτε κινδύνου σοβαρής ρύπανσης ή υποβάθμισης ή οικολογικής ή περιβαλλοντικής διατάραξης ή καταστροφής είτε κινδύνου θανάτου ανθρώπου ή εμβρύου ή εμφάνισης βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης σε νεογνό ή άνθρωπο, είτε είχε ως επακόλουθο πραγμάτωση του ως άνω περιγραφέντος κινδύνου σοβαρής ρύπανσης ή υποβάθμισης ή περιβαλλοντικής ή οικολογικής διατάραξης ή καταστροφής, θα τιμωρείται με την αυστηρότερη ποινή που προβλέπει ο οικείος τύπος, ήτοι φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους ή και χρηματική ποινή 60.000 έως 150.000 ευρώ.

Το νυν ισχύον άρθρο 28 επαναλαμβάνει σε ταυτάριθμη παράγραφο (υπ’ αριθμ. 4) την υποχρέωση του Δικαστηρίου να κηρύξει ως αστικώς υπεύθυνο εις ολόκληρον και το νομικό πρόσωπο για την καταβολή της χρηματικής ποινής, εφόσον η ρύπανση ή άλλη συντελεσθείσα υποβάθμιση οφείλεται σε δραστηριότητά του.

Με τη διάταξη της παραγράφου 5 του άρθρου 28 καταβάλλεται όπως και υπό το προηγούμενο καθεστώς και πάντως όχι χωρίς διαφορές, μια προσπάθεια παροχής όσο το δυνατόν πληρέστερης προστασίας στο περιβάλλον, το οποίο κατεξοχήν πλήττεται από την οικονομική δραστηριότητα των επιχειρήσεων. Πιο συγκεκριμένα ο νομοθέτης προσπαθεί να παρακάμψει τις δυσχέρειες που προκαλεί ο προσανατολισμός του ποινικού μας στην αρχή της ατομικής ενοχής, ώστε να μπορέσουν να καταλογιστούν οι αξιόποινες πράξεις της προσβολής του

περιβάλλοντος σε αυτούς που είναι και οι συνήθεις δράστες των περιβαλλοντικών εγκλημάτων, δηλαδή στα νομικά πρόσωπα, τιμωρώντας τα πρόσωπα που ασκούν πράγματι κι όχι (μόνο) κατά τα εμφανιζόμενα τη διοίκησή τους²⁸¹.

Για το λόγο αυτό θεσπίζεται η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση συγκεκριμένων και πάντως ενδεικτικώς αναφερομένων στον νόμο προσώπων να εποπτεύουν και να ελέγχουν την τήρηση των διατάξεων που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος από φυσικά πρόσωπα τελούντα υπό τις εντολές τους. Η παράλειψη αυτής της υποχρέωσης άσκησης της προσήκουσας εποπτείας ή ελέγχου, είτε από πρόθεση είτε από αμέλεια, η οποία είχε ως συνέπεια τέλεση κάποιας από τις αναφερόμενες στις παραγράφους 2 (εκ δόλου/εξ αμελείας ρύπανση ή υποβάθμιση περιβάλλοντος/περιορισμένη ρύπανση ή υποβάθμιση) και 3 (διακεκριμένες παραλλαγές/εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα/εξ αμελείας διακεκριμένες παραλλαγές) του νόμου, συνεπάγεται την τιμώρησή τους ως αυτουργών *«ανεξάρτητα από την τυχόν ποινική ή αστική ή διοικητική ευθύνη άλλου φυσικού προσώπου ή του ίδιου του νομικού προσώπου»*.

Η βασική διαφοροποίηση ως προς τη διατύπωση της διάταξης, έγκειται στον τρόπο προσδιορισμού της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης προσώπων κατεχόντων ιθύνουσα θέση εντός μιας επιχείρησης προς μέριμνα και έλεγχο των υφισταμένων τους. Καταρχάς πρέπει να πούμε ότι πλέον αποτυπώνεται και νομοθετικά ρητώς αυτό που μεμονωμένα μόνο μέχρι σήμερα ακολουθούνταν από τα ελληνικά ποινικά Δικαστήρια, αναφερόμενοι στην δίωξη και ακολούθως καταδίκη των πράγματι ασκούντων διοικητική εξουσία σε ένα νομικό πρόσωπο, πρόσωπα τα οποία μπορεί να συμπίπτουν, να διαφοροποιούνται μερικώς ή ακόμη κι ολικώς από τους εμφανιζόμενους σε καταστατικές πράξεις ως στελεχών κι διευθυνόντων και συνεπώς υπευθύνων του νομικού προσώπου.

Επειδή ακριβώς η ευθύνη των ως άνω προσώπων παραμένει – ως ήταν – αυξημένη, βέβαια κινούμενη πλέον σε διαφορετικά, κατά πολύ επανυξημένα πλαίσια ποινικής μεταχείρισης και συνυπολογιζομένης της ευθύνης τους και για τις διακεκριμένες περιπτώσεις, όπου δηλαδή από το βασικό έγκλημα, εκ δόλου ή εξ αμελείας, μπορεί να προκύψουν περαιτέρω δυσμενείς συνέπειες, προϋποτίθεται και

²⁸¹ Βλ. Παπανοφύτου, Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί κίνδυνοι, 1997, σελ. 268

υποδηλούνται (με την υποχρέωση ‘εποπτείας’ και υπακοής από τους εργαζόμενους στις εντολές τους) ύπαρξης μιας ιεραρχικής εξάρτησης μεταξύ υπευθύνων – εργαζομένων, ενώ θα πρέπει η όποια εγκληματική πράξη να διαπράχθηκε κατά ή εξ αφορμής της δραστηριότητας ή επιχείρησης του νομικού προσώπου. Πράξεις επομένως που διαπράχθηκαν από πρόσωπο το οποίο παρέβη σαφείς εντολές κι εκμεταλλευόμενο τη θέση του διέπραξε κάποια πράξη προσβλητική του περιβάλλοντος, δεν συνεπιφέρει την τιμώρηση του διευθύνοντος στελέχους, αφού όση επιμέλεια κι αν αυτό είχε καταβάλλει, δε θα μπορούσε να αποτρέψει την πράξη που ενεργήθηκε.

Από τις σχετικές διατάξεις (υπό 5.1, 5.2 και 5.3) έχουμε απαλοιφή της αδόκιμης πράγματι διατύπωσης της προϊσχύουσας διάταξης που ομιλούσε περί ‘πράξης ή παράλειψης του νομικού προσώπου’.

Σημαντική είναι επίσης η διατύπωση συγκεκριμένων κυρώσεων – και πάντως όχι ποινικών ευθυνών όπως αδόκιμα υποστηρίζουν κάποιοι – για το ίδιο το νομικό πρόσωπο, σε περίπτωση που ιθύνον στέλεχος του νομικού προσώπου ενήργησε κάποια από τις εγκληματικές πράξεις της παραγράφου 2 ή 3 ή είχε κάποια ποινικώς ενδιαφέρουσα συμμετοχή σε αυτές ενεργώντας προς όφελος του τελευταίου, πέραν της ποινικής ευθύνης του ίδιου του φυσικού προσώπου. Οι αυτές κυρώσεις προβλέπονται επίσης και για την περίπτωση που οι εγκληματικές πράξεις των παραγράφων τελέστηκαν από απλό εργαζόμενο, κατά παράλειψη εποπτείας ή ελέγχου του ιθύνοντος στελέχους, η οποία ήταν αυτή που επέτρεψε την τέλεσή τους, από την οποία ομοίως επωφελήθηκε το νομικό πρόσωπο.

Αυτό που παρατηρεί κανείς μελετώντας τα διαλαμβανόμενα στην παράγραφο 5 συνολικά, είναι μια εξαντλητική αναφορά με αρκετά ακριβή και σαφή διατύπωση, προκειμένου να καταστεί αντιληπτή η νομοθετική βούληση. Σκοπός του νομοθέτη είναι προφανές ότι είναι η δημιουργία ενός συστήματος ποινικής προστασίας που να παρέχει όσο το δυνατόν περισσότερα εχέγγυα εξασφάλισης του περιβάλλοντος από την παράνομη επιχειρηματική δραστηριότητα που για οικονομικούς κατά κανόνα λόγους στρέφεται εναντίον είτε μόνο αυτού του ίδιου, είτε σωρευτικά και εναντίον ατομικών εννόμων αγαθών.

Σχετικά με τις επόμενες υπ' αριθμ. 6, 8, 9, και 10 δεν έχουν να παρατηρηθούν διαφορές. Οι αλλαγές είναι περιορισμένες και χωρίς αξιοσημείωτες επί της ουσίας διαφορές. Τέτοια συνιστά η διαφορετική διατύπωση στην παράγραφο 6 περί περιορισμού των βλαπτικών για το περιβάλλον συνεπειών από τον ίδιο τον δράστη ή τρίτο πρόσωπο το οποίο ενεργώντας για λογαριασμό ή κατ' εντολή του δράστη συντελέσει μέσω της έγκαιρης προς την Αρχή αναγγελίας της περιβαλλοντικής προσβολής στην ουσιώδη μείωση των δυσμενών περιβαλλοντικών επιπτώσεων.²⁸² Ειδοποιήσεις οι οποίες γίνονται εν αγνοία του δράστη έστω και για λογαριασμό του δεν μπορούν να ληφθούν ελαφρυντικά ως προς αυτόν υπόψη, καθόσον ελλείπει το στοιχείο της μετάνοιας και ειλικρινούς μεταμέλειας, στοιχεία τα οποία συνθέτουν τον δικαιολογητικό λόγο της ευνοϊκής μεταχείρισής του. Εντούτοις προβληματισμούς δημιουργεί η δυνατότητα που δίδεται στο δικαστήριο να απαλλάξει από κάθε ποινή τον υπαίτιο, εφόσον κρίνει σκόπιμο τούτο, ενώ εύλογα διερωτάται κανείς υπό ποιές προϋποθέσεις ο δικαστής θα κατέφασκε αυτή τη δυνατότητα και θα απάλλασσε από κάθε ποινή έναν περιβαλλοντικό δράστη.

Τέλος, σημαντική τροποποίηση δέχθηκε η παράγραφος 7, στην οποία αφενός μεν διευρύνθηκε ο κύκλος των νομιμοποιούμενων προς παράσταση σε πολιτική αγωγή προσώπων και επιπλέον δόθηκε η δυνατότητα στα παρεμβαίνοντα πρόσωπα να μην αρκούνται σε ένα αίτημα αποκαταστατικής δραστηριότητας εκ μέρους του δράστη, αλλά να το συνοδεύουν από αίτημα για ενέργειές του οι οποίες θα ωφελήσουν το περιβάλλον αλλά και το κοινωνικό σύνολο.

²⁸² Από τον τρόπο ωστόσο που έχει διατυπωθεί η διάταξη διαφαίνεται ότι κατ' απόλυτη προτεραιότητα ο ίδιος ο δράστης είναι που πρέπει (συνεπώς πληρούται το στοιχείο του 'οικεία βουλήσει' κατά το πρότυπο του άρθρου 44 παρ. 2 ΠΚ) να περιορίσει τα δυσμενή αποτελέσματα που η πράξη ή παράλειψή του προκάλεσε και εάν ο ίδιος εμποδίζεται ή αδυνατεί αποτελεσματικά να πράξει τούτο, τότε και μόνο τότε μπορεί να επιρρίψει την υποχρέωση αυτή στις αρμόδιες αρχές. Μόνο τότε συνεπώς μπορεί να τύχει της ευνοϊκής ρύθμισης της παραγράφου 6, εφόσον έπραξε παν ό,τι ήταν δυνατόν. Η αναγγελία στην Αρχή δεν μπορεί να υποκαταστήσει την υποχρέωσή του να περιορίσει ο ίδιος τις αρνητικές συνέπειες της περιβαλλοντικής προσβολής που αυτός προκάλεσε, η οποία τότε μόνο είναι επαρκής για να τον ευνοήσει, όταν ο ίδιος δεν είναι σε θέση να πράξει κάτι προς την κατεύθυνση του αναγκαίου περιορισμού των επιπτώσεων.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Η ποινική προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος

Δ. Ο Νόμος 743/1977

1. Γενική επισκόπηση του άρθρου 13 (ποινικές κυρώσεις)

Ένα από τα βασικότερα νομοθετήματα που καθορίζουν την πορεία του ποινικού δικαίου του περιβάλλοντος, είναι αυτό του ν. 743/1977. Πρόκειται για ένα εντυπωσιακό για την εποχή του βήμα προς την κατεύθυνση της αναβάθμισης της περιβαλλοντικής προστασίας²⁸³, οι ποινικές κυρώσεις του οποίου βρίσκονται στο άρθρο 13. Σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 1 α ι), όπως αυτό κωδικοποιήθηκε σε ενιαίο κείμενο και μεταγλωττίστηκε στη δημοτική με το προεδρικό διάταγμα 55/1998: *«Αυτοί που με πρόθεση προκαλούν σοβαρή ρύπανση τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον 3 μηνών. Αν από την πράξη μπορεί να προκύψει κίνδυνος ζημιάς ή βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα, τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους»*. Κατά δε το δεύτερο στοιχείο της παραγράφου *«Αυτοί που από αμέλεια γίνονται υπαίτιοι των παραπάνω πράξεων τιμωρούνται με φυλάκιση. Αυτοί μπορούν να απαλλάσσονται από κάθε ποινή, αν με δική τους πρωτοβουλία εξουδετερώσουν τη ρύπανση και αποτρέψουν κάθε βλάβη ή ζημιά που μπορεί να επέλθει ή αν με γρήγορη αναγγελία προς τις Αρχές συντελέσουν στην εξουδετέρωση της ρύπανσης, καταβάλλοντας ταυτόχρονα και τις συναφείς δαπάνες»*.

Βλέπουμε συνεπώς στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 13 στοιχείο i εδ. α και στοιχείο ii, να προβλέπονται και να τιμωρούνται ως βασικά εγκλήματα βλάβης η εκ δόλου και εξ αμελείας αντίστοιχα σοβαρή ρύπανση του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Στο δεύτερο εδάφιο του πρώτου στοιχείου της πρώτης παραγράφου προβλέπεται ως διακεκριμένη παραλλαγή του βασικού εγκλήματος η σοβαρή ρύπανση από την οποία μπορεί να προκύψει κίνδυνος βλάβης σε πρόσωπα ή

²⁸³ Α. Παпанεοφύτου, Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, Τόμος Α', Η γενικότερη δικαιιοπολιτική, η νομοθεσία και νομολογία στο πεδίο της ποινικής προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης, Η προστασία του περιβάλλοντος, των καταναλωτών και των εργαζομένων, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997, σελ. 243.

πράγματα, αποτελώντας έγκλημα δυνητικής, άλλως αφηρημένα – συγκεκριμένης, διακινδύνευσης.

Καίτοι οι συνέπειες της ρύπανσης μπορεί να εκτείνονται σε μεγάλο χρονικό διάστημα, το έγκλημα είναι στιγμιαίο και τελείται με τη (με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο) διοχέτευση των λυμάτων στη θάλασσα²⁸⁴. Έτσι, εάν ο δράστης διωχθεί ποινικά ή καταδικαστεί για απόρριψη αποβλήτων και ενώ διαρκούν οι συνέπειες της τελεσθείσας ρυπάνσεως αυτός προβεί σε νέα ρυπογόνο απόρριψη, τότε δε δύναται σε νέα ασκηθείσα σε βάρος του δίωξη να επικαλεστεί εκκρεμοδικία ή σε περίπτωση μεσολάβησης δικαστικής αποφάσεως δεδικασμένο²⁸⁵.

Αναφορικά με τους εξ αμελείας δράστες σοβαρής ρυπάνσεως προβλέπεται ως δυνατότητα η άφεση του αξιοποιίνου (προσωπικός λόγος απαλλαγής από την ποινή), εάν κι εφόσον αυτοί εξουδετερώσουν τη ρύπανση και αποτρέψουν κάθε βλάβη ή ζημία που μπορεί να επέλθει, οικεία βουλήσει, ή αναγγείλουν το γεγονός της ρύπανσης στις αρχές κατά χρόνο που να έχει νόημα η σχετική αναγγελία, συντελώντας έτσι στην εξουδετέρωση της προκληθείσας ρυπάνσεως, καταβάλλοντας ταυτόχρονα τις όποιες δαπάνες.

2. Πεδίο εφαρμογής

Το άρθρο 2 παρ. 1 Ν. 743/1977 ορίζει ότι ο νόμος αυτός εφαρμόζεται σε περιπτώσεις ρύπανσης α) των λιμανιών, των ακτών της χώρας και των ελληνικών χωρικών υδάτων από εγκαταστάσεις ή πλοία και δεξαμενόπλοια με ελληνική ή ξένη σημαία, αλλά και από κάθε άλλη πηγή ρύπανσης και β) της ανοικτής θάλασσας από πλοία και δεξαμενόπλοια, με ελληνική ή ξένη σημαία, με την επιφύλαξη της εφαρμογής των διατάξεων των Συμβάσεων²⁸⁶ που ισχύουν κάθε φορά.²⁸⁷

²⁸⁴ Έτσι ορθά και στην υπ' αριθμ. ΤριμΠλημΡοδ 1004/1981 σε ΠοινΧρ/1981 σελ. 597.

²⁸⁵ Έτσι στην υπ' αριθμ. ΤριμΠλημΡοδ 1004/1981 σε ΠοινΧρ/1981, 597 επ, σελ. 598.

²⁸⁶ Ως Συμβάσεις νοούνται κατ' άρθρο 1 εδ. ιε «οι Διεθνείς Συμβάσεις που έχουν κυρωθεί από την Ελλάδα και ισχύουν, μαζί με τα Πρωτόκολλα, τα Παραρτήματα και τις προσθήκες τους και που αναφέρονται με κάθε τρόπο σε θέματα ρύπανσης της θάλασσας και γενικά προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος». Για μια αναλυτική αναφορά στις Συμβάσεις αυτές ιδετε Τσιρίδη Π., Ποινική Δικαιοδοσία στον θαλάσσιο χώρο και εγκλήματα τελούμενα επί πλοίου, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία, 1998 σελ. 189 επ.

Έτσι, εάν μεν η ρύπανση αφορά λιμάνια, ακτές, ελληνικά χωρικά ύδατα, τα ελληνικά δικαστήρια έχουν σε κάθε περίπτωση δικαιοδοσία να εκδικάσουν την υπόθεση κατά τους ελληνικούς ποινικούς νόμους, όχι ωστόσο εάν πρόκειται για ρύπανση εσωτερικών υδάτων άλλης χώρας, έστω κι αν η εγκληματική πράξη τελέστηκε από Έλληνα πολίτη. Κρίσιμο είναι το πού επέρχεται κάθε φορά το αποτέλεσμα της ρύπανσης κι όχι πού μεσολαβεί η ρυπογόνος πράξη. Εάν από την άλλη τελεστεί ρύπανση ανοικτής θάλασσας εφαρμόζεται ο ελληνικός νόμος σε κάθε περίπτωση, καθώς από τον ίδιο τον νόμο καθιερώνεται η αρχή της παγκοσμίου δικαιοσύνης ως προς αυτή.

3. Η υπόσταση της σοβαρής ρύπανσης του θαλασσίου περιβάλλοντος

α. Αντικειμενική υπόσταση

Σύμφωνα με το άρθρο 13 Ν. 743/1977, «Οι παραβάτες του παρόντος Νόμου, της ‘Σύμβασης’²⁸⁸ και των Προεδρικών Διαταγμάτων και Υπουργικών Αποφάσεων που εκδίδονται σε εκτέλεση αυτών, τιμωρούνται ποινικά, διοικητικά και πειθαρχικά ως εξής:

(α) Ποινικές κυρώσεις:

(i) Αυτοί που με πρόθεση προκαλούν σοβαρή ρύπανση τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών. Αν από την πράξη μπορεί να προκύψει κίνδυνος ζημιάς ή βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα, τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους».

ι. Υποκείμενο του εγκλήματος και εγκληματική συμπεριφορά

Πρόκειται για ένα κοινό, άλλως μη ιδιαίτερο έγκλημα, το οποίο μπορεί να τελεστεί τόσο με ενέργεια όσο και με παράλειψη. Η πράξη ή η παράλειψη του

²⁸⁷ Για τον ορισμό των εννοιών *λιμάνι*, *ακτή*, *χωρικά ύδατα* και *ανοικτή θάλασσα* ιδετε σχετικώς αναλυτική αναφορά κατωτέρω.

²⁸⁸ Ως ‘Σύμβαση’ νοείται σύμφωνα με το άρθρο 1 εδ. ιε Ν. 743/77, κάθε Διεθνής Σύμβαση η οποία έχει κυρωθεί από την Ελλάδα και ισχύει, μαζί με τα Πρωτόκολλά της, τα Παραρτήματα, τις Προσθήκες της, η οποία αναφέρεται με κάθε τρόπο σε θέματα ρύπανσης της θάλασσας και γενικά προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος.

υπαιτίου συνίσταται στην παράβαση πρωτευόντων κανόνων, όπως αυτοί περιέχονται στον Ν. 743/1977, ως ισχύει μετά την κωδικοποίησή του από το Π.Δ. 55/1998, στις διεθνείς συμβάσεις για την προστασία του περιβάλλοντος και στις κανονιστικές διοικητικές πράξεις που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή τους.²⁸⁹

Η εγκληματική συμπεριφορά συνίσταται στην παράβαση κάποιας εκ των στο άρθρο 3 αναφερομένων απαγορεύσεων, ήτοι α) στην απόρριψη²⁹⁰ στις ακτές, τα λιμάνια και τα ελληνικά χωρικά ύδατα πετρελαίου²⁹¹, πετρελαιοειδών μιγμάτων, επιβλαβών ουσιών ή μιγμάτων αυτών και πάσης φύσεως αποβλήτων²⁹², λυμάτων²⁹³ και απορριμμάτων²⁹⁴ από τα οποία μπορεί να προκληθεί ρύπανση της θάλασσας και των ακτών και β) στην απόρριψη πετρελαιοειδών και λοιπών ρυπαντικών ουσιών στην ανοικτή θάλασσα, από τα οποία είναι δυνατό να προκύψει ρύπανση, σύμφωνα με αυτά που ορίζουν οι Συμβάσεις».

ii. Εγκληματικό αποτέλεσμα

Κατά την απολύτως κρατούσα γνώμη η σοβαρή ρύπανση του θαλασσίου περιβάλλοντος είναι έγκλημα βλάβης και περαιτέρω έγκλημα αποτελέσματος. Ως

²⁸⁹ Αναγνωστόπουλος Η., Η ποινική προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος, Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος, Πρακτικά του Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα, 1996, σελ. 84.

²⁹⁰ Απόρριψη συνιστά κατ' άρθρο 1 εδ. γ η εκβολή ή διαφυγή οποιασδήποτε ουσίας στη θάλασσα.

²⁹¹ Πετρέλαιο είναι κάθε τύπος πετρελαίου που περιλαμβάνει αργό πετρέλαιο, πετρέλαιο εξωτερικής καύσης, στερεά πετρελαιοειδή κατάλοιπα, πετρελαιοειδή απορρίμματα και προϊόντα απόσταξης, καθώς και κάθε άλλος τύπος που, άσχετα από τη σύνθεσή του, χαρακτηρίζεται ειδικά από τη Σύμβαση ως πετρέλαιο (άρ. 1 εδ. ι).

²⁹² Πρόκειται σύμφωνα με το νομοθετικό ορισμό για τα υγρά που αποβάλλονται από πλοία, δεξαμενόπλοια και εγκαταστάσεις, τα οποία περιέχουν υπολείμματα των μεταφερομένων, χρησιμοποιούμενων ή παραγομένων υλών (άρ. 1 εδ. α).

²⁹³ Πρόκειται για τα αποβαλλόμενα από το αποχετευτικό σύστημα των πλοίων και δεξαμενοπλοίων που προέρχονται από χώρους υγιεινής, ενδιαιτήσης και ιατρείων του πληρώματος και των επιβατών, τα αντίστοιχα των οικιών και των κάθε είδους εγκαταστάσεων, καθώς και αυτά που προέρχονται από τους χώρους των πλοίων που μεταφέρουν ζωντανά ζώα (άρ. 1 εδ. η).

²⁹⁴ Πρόκειται για τα πάσης φύσεως στερεά ή ημίρρευστα κατάλοιπα που αποβάλλονται από πλοία, δεξαμενόπλοια και εγκαταστάσεις ξηράς (άρ. 1 εδ. β).

προς το πρώτο στοιχείο δε χρειάζεται να γίνει ειδικότερη αναφορά, καθώς κάθε απόρριψη στο υδάτινο στοιχείο πετρελαίου, πετρελαιοειδών μιγμάτων και λοιπών επιβλαβών ουσιών, συνιστούν απαγορευμένη πράξη ή παράλειψη και συνεπώς άνευ ετέρου προσβολή και επιβάρυνση του περιβάλλοντος με στοιχεία ξένα ως προς τη φύση του.²⁹⁵ Ως προς το ότι το περιγραφόμενο έγκλημα συνιστά περαιτέρω έγκλημα αποτελέσματος, αυτό σημαίνει ότι για τη στοιχειοθέτησή του δεν αρκεί η απόρριψη ρυπογόνων ουσιών, αλλά προσαπαιτείται η επέλευση ρύπανσης ως το αιτιωδώς αμέσως από την ρυπογόνο πράξη προκληθέν αποτέλεσμα.²⁹⁶

Στο άρθρο 1 παρ. ιδ, παρατίθεται ο νομοθετικός ορισμός της έννοιας της ρύπανσης, οριζομένης αυτής ως *«Η παρουσία στη θάλασσα κάθε ουσίας, η οποία αλλοιώνει τη φυσική κατάσταση του θαλασσινού νερού ή το καθιστά επιβλαβές, στην υγεία του ανθρώπου ή στην πανίδα και χλωρίδα των βυθών»²⁹⁷ και γενικά ακατάλληλο για τις προβλεπόμενες κατά περίπτωση χρήσεις του». Ως αλλοίωση της φυσικής κατάστασης του θαλασσινού νερού, πρέπει να νοηθεί «κάθε επί τα χείρω μεταβολή της προ της πράξεως ή παραλείψεως καταστάσεως του θαλασσίου ύδατος, καθόσον τα θαλάσσια ύδατα είχαν εν πολλοίς παύσει να ευρίσκονται στην ‘φυσική’ τους κατάσταση ήδη πριν από το Ν. 743/77, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν επιδέχονται περαιτέρω χειροτέρευση της καταστάσεως και των ιδιοτήτων τους»²⁹⁸.*

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, στην έννοια της αλλοίωσης εμπίπτει και η περίπτωση κατά την οποία τα προσβληθέντα εκ ρυπάνσεως θαλάσσια ύδατα δεν ευρίσκονταν στην φυσική τους κατάσταση, λόγω π.χ. ήδη προϋπάρχουσας

²⁹⁵ Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, ό.π., σελ. 243, Παρασκευόπουλος Ν., ΠοινΧρ/2001 σελ. 486.

²⁹⁶ Έτσι Παπανεοφύτου Α., σε Αντεγκληματική Πολιτική ΙΙ, σελ. 413 και Δημητράτος Ν., σε ΠοινΧρ/2004, σελ. 1063.

²⁹⁷ Η κατάσταση του θαλασσίου ύδατος ως επιβλαβούς για την ανθρώπινη υγεία ή την χλωρίδα και πανίδα των βυθών, ανήκει στην εν γένει ακαταλληλότητα για τις κατά περίπτωση προβλεπόμενες χρήσεις του θαλασσίου ύδατος.

²⁹⁸ Έτσι Η. Αναγνωστόπουλος, «Η ποινική προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος» σε Πρακτικά του Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου, ό.π., σελ. 84.

αλλοίωσης των συστατικών και της φύσης τους.²⁹⁹ Η ρύπανση αυτή, η επιφέρουσα αλλοίωση στη φυσική κατάσταση του θαλασσινού νερού, ως είχε προ της επ' αυτού ανθρωπίνης επεμβάσεως, δεν προϋποθέτει τη διαπίστωση ότι επήλθε πράγματι κάποια βλάβη στην υγεία του ανθρώπου, στη χλωρίδα ή την πανίδα των βυθών. Αντιθέτως αρκεί η διαπίστωση ότι η ενέργεια που μεσολάβησε θεωρείται, αφηρημένα θεώμενη, πρόσφορη να προκαλέσει τις συζητούμενες βλάβες. Η διακινδύνευση που προκάλεσε η κινδυνώδης ενέργεια δεν είναι δυνητική, αλλά συγκεκριμένη και πραγματική, καθώς με τη μεσολάβησή της έχει ήδη δημιουργήσει έναν κίνδυνο ο οποίος οποτεδήποτε μπορεί να εξελιχθεί. Η άποψη αυτή βρίσκει έρεισμα στο επιχείρημα ότι το περιβάλλον είναι ένα λειτουργικό έννομο αγαθό, το οποίο εμπεριέχει κι αναπτύσσει τις εξ αυτού απορρέουσες λειτουργίες του. Κάθε παρεμπόδιση της ανάπτυξης αυτών των λειτουργιών συνιστά βλάβη του περιβάλλοντος και περιττεύει κάθε περαιτέρω εξέταση. Αυτό υποστήριξε και επιβεβαίωσε και η ΑΠ 733/1984³⁰⁰ η οποία δέχθηκε ότι η ανάπτυξη παθογόνων μικροοργανισμών στο θαλάσσιο νερό προκάλεσε βλάβη στην υποθαλάσσια χλωρίδα και πανίδα και παρεμπόδισε την αλιεία καθώς προκάλεσε ζημιά στα δίχτυα των ψαράδων.

iii. Η έννοια της σοβαρής ρύπανσης - Ορισμός και προβληματισμοί

Το έγκλημα ωστόσο του άρθρου 13 παρ. 1α δε θεμελιώνεται με την πρόκληση οιασδήποτε μορφής ρυπάνσεως. Απαιτείται η συντελεσθείσα ρύπανση να είναι σοβαρή, έννοια αξιολογική, η οποία θα πληρωθεί μέσω νομολογιακής εφαρμογής (ίδετε σχετικώς κατωτέρω) και ως εκ τούτου είναι δεκτική αναιρέσεως από τον Άρειο Πάγο.³⁰¹

²⁹⁹ Αναγνωστόπουλος Η., ό.π., σελ. 84, ο οποίος προς επίρρωση του ισχυρισμού του αναφέρει το παράδειγμα του λιμένος του Πειραιά, το οποίο αν δεχόμασταν την αντίθετη άποψη, ως ήδη μολυσθέν δεν θα ήταν δεκτικό περαιτέρω ρύπανσης και συνεπώς δε θα μπορούσε να επισύρει για τους ρυπαντές του τις κυρώσεις του νόμου 743/77, καθώς τα νερά του δεν είναι στη φυσική τους κατάσταση. Κάτι τέτοιο όμως θα ήταν εσφαλμένο.

³⁰⁰ Σε ΠοινΧρ/1985 σελ. 36.

³⁰¹ Έτσι και Παναγοπούλου-Μπέκα Ι., ΠοινΔικ/2000 σελ. 717.

Προβληματισμός δημιουργείται σχετικά με το ότι η ποινική εκ του νόμου τούτου προστασία, εξαντλείται στις περιπτώσεις σοβαράς και μόνο ρυπάνσεως, με αποτέλεσμα μικρότερων διαστάσεων βλαπτικές αλλοιώσεις να αντιμετωπίζονται ως ποινικά αδιάφορες³⁰². Για τις περιπτώσεις ρύπανσης που δε χαρακτηρίζονται σοβαρές, προβλέπεται ευθύνη αποκατάστασης της ζημίας (άρ. 12) και επιβολή διοικητικών (άρ. 13 παρ. 1β) και πειθαρχικών (άρ. 13 παρ. 1γ) κυρώσεων³⁰³, ενώ ατιμώρητες παραμένουν και οι παραβάσεις των απαγορεύσεων, υποχρεώσεων και προστατευτικών όρων που θεσπίζονται (άρ. 3-8 και 11), ανεξάρτητα από την έκταση και ένταση των κινδύνων βλάβης του θαλασσίου περιβάλλοντος, εάν δεν αποδειχθεί η αιτιώδης επέλευση της σοβαρής ρύπανσης εξ αυτών των συγκεκριμένων παραβάσεων. Η μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων ρύπανσης, αθροιζόμενες, αποδεικνύονται ιδιαίτερας καταστροφικές για το θαλάσσιο περιβάλλον, οι οποίες ακριβώς λόγω της αδυναμίας εκάστης εξ αυτών να πληρώσουν νοηματικά την έννοια της σοβαράς ρύπανσης, διαφεύγουν του ποινικού ελέγχου και δεν επισύρουν τις ποινικές κυρώσεις του άρθρου 13. Κατ' αυτόν τον τρόπο όμως, εξουδετερώνεται η δυναμική της προληπτικής παρέμβασης του ποινικού δικαίου και τελικά η ενδεδειγμένη λειτουργία των ποινικών κανόνων³⁰⁴.

³⁰² Για το πρόβλημα και τον προβληματισμό επ' αυτού του θέματος βλ. Α. Παπανεοφύτου, *όπ.π.*, σελ. 243-244, Η. Αναγνωστόπουλο, *όπ.π.*, σελ. 85, Π. Τσιρίδης, «Η προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου στην Ευρώπη και η επικείμενη προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας», εισήγηση στο Συνέδριο με θέμα «Περιβαλλοντική ευθύνη: Θεωρητικές εξελίξεις και ζητήματα εφαρμογής», που πραγματοποιήθηκε στις 26-27 Ιουνίου 2009, δημοσιευμένη σε ιστοσελίδα www.nomosphysis.org.gr. Το ζήτημα αυτό φαίνεται να τυγχάνει αξιόλογου νομοθετικού ενδιαφέροντος και αντίστοιχης αντιμετώπισης με το Ν. 4037/2012, ο οποίος περιλαμβάνει σχετική διάταξη εξοπλισμένη με ποινικές κυρώσεις, μόνο ωστόσο για τις περιπτώσεις ρύπανσης από θαλασσοπλοούντα σκάφη. Ίδετε σχετικώς κατωτέρω αναφορές.

³⁰³ Έτσι Α. Παπανεοφύτου, *όπ.π.*, σελ. 244 υποσημ. 26. Ο Η. Αναγνωστόπουλος, *όπ.π.*, σελ. 85 επισημαίνει ότι ο περιορισμός του πεδίου εφαρμογής της διατάξεως μόνον στις περιπτώσεις σοβαρής ρύπανσης, είναι συνεπής προς τη φύση του ποινικού δικαίου ως *ultima ratio*, αντίθετος ο Α. Παπανεοφύτου, *όπ.π.*, σελ. 244.

³⁰⁴ Α. Παπανεοφύτου, *όπ.π.*, σελ. 244. Ίδετε κατωτέρω την προς την ορθή αυτή κατεύθυνση ποινικοποίηση συμπεριφορών οι οποίες αθροιστικά επιφέρουν ρυπογόνο αποτέλεσμα και οι οποίες υπό το νόμο 743/77 και το άρθρο 13 αυτού διέφευγαν ανενόχλητες του ποινικού ελέγχου.

iv. Τι θεωρήθηκε ως «σοβαρή» ρύπανση από τα Δικαστήρια

Η νομολογία έχει κρίνει ότι συνιστά «σοβαρά» ρύπανση: η θόλωση του θαλάσσιου ύδατος και η ανάπτυξη παθογόνων μικροοργανισμών με συνακόλουθη μείωση της ποσότητας του οξυγόνου που είχαν ως αποτέλεσμα να προκληθεί ζημία στα φύκια και οστρακοειδή (Α.Π. 733/84)³⁰⁵, η παράλειψη θέσης σε λειτουργία του συστήματος βιολογικού καθαρισμού και αυτόματου χλωριωτήρα ξενοδοχείου από τον ιδιοκτήτη αυτού, με αποτέλεσμα να εκβάλλονται στην θάλασσα τα εκ του αποχετευτικού συστήματος λύματα χωρίς προηγούμενη κατεργασία (ΑΠ 1371/1983)³⁰⁶, η απόρριψη πετρελαιοειδών και απορριμμάτων κατά τον καθαρισμό πλοίου (Α.Π. 813/80), η απόρριψη αποβλήτων χαρτοβιομηχανίας εκ χρωστικών και χημικών ουσιών (Α.Π. 1493/83), η απόρριψη λυμάτων ξενοδοχείου χωρίς προηγούμενη επεξεργασία (Α.Π. 1371/83)³⁰⁷, η διοχέτευση λυμάτων ελαιολιβερίου στη θάλασσα χωρίς να προηγηθεί η διαδικασία της καθίζησης (ΠλημμΘεσπρ 159/1999³⁰⁸), η κατ' εξακολούθηση απόρριψη στη θάλασσα λυμάτων βόθρου οικίας (ΑΠ 390/2004³⁰⁹), η ρίψη κόκκων κάρβουνου οι οποίοι επέπλεαν επί σημαντικής επιφανείας του θαλάσσιου ύδατος (ΑΠ 592/2003³¹⁰), η απόρριψη υγρών βιομηχανικών αποβλήτων και λυμάτων χωρίς προηγούμενη πλήρη επεξεργασία τους καθ' υπέρβαση των ανωτάτων επιτρεπτών ορίων εκπομπής υγρών αποβλήτων (2391/2008 ΕφΑθ³¹¹), η αποβολή εντός θαλασσίου ύδατος μη καθαρού νερού (ΑΠ 308/2002³¹²).

³⁰⁵ Η απόφαση αυτή αναφέρει ότι το πότε η ρύπανση είναι σοβαρή εξαρτάται από τις ιδιαίτερες συνθήκες της συγκεκριμένης περιπτώσεως και οπωσδήποτε είναι σοβαρή όταν απ' αυτή μπορεί να προκύψει κίνδυνος ζημίας ή βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα. (Η παρατήρηση αυτή από την γράφουσα).

³⁰⁶ Σε ΠοινΧρ ΛΔ', σελ. 296.

³⁰⁷ Όπως τα παραδείγματα αυτά αναφέρονται από τον Π. Δημόπουλο, «Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος» εισήγηση δημοσιευμένη στο περιοδικό ΗΛΙΑΙΑ, τεύχος Απριλίου, σελ 23.

³⁰⁸ ΣεΠοινΔικ/2000, σελ. 830.

³⁰⁹ Σε ΠοινΛογ/2004, σελ. 416.

³¹⁰ Ποιν/Λογ/2003 σελ. 610, ΝοΒ/2003 σελ.1963.

³¹¹ Σε Αρμεν/2009, σελ. 583.

³¹² Σε ΠοινΛογ/2002, σελ. 252.

ν. Αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος

Στα εγκλήματα αποτελέσματος, όπως εν προκειμένω, θα πρέπει η πληρούσα τις προϋποθέσεις της αξιόποινης συμπεριφοράς ενέργεια να συνδέεται αιτιωδώς με το εγκληματικό αποτέλεσμα της ρύπανσης του θαλασσίου ύδατος, ενώ εάν η αξιόποινη συμπεριφορά συνιστά παραληφθείσα ενέργεια, εάν δηλαδή δεν τηρήθηκε η απαίτηση συμμόρφωσης προς καθήκοντα ενέργειας που επιβάλλουν οι διοικητικές διατάξεις και πράξεις, πρέπει να συντρέχει υποθετική αιτιότητα, θα πρέπει δηλαδή να μπορεί να πιθανολογηθεί με βαθμό προσεγγίζοντα τα όρια της βεβαιότητας, ότι το εγκληματικό αποτέλεσμα δε θα επερχόταν αν ο δράστης δεν ενεργούσε όπως ενήργησε.

β. Το αναγκαίο της προσφυγής στα προκαθορισθέντα ανώτατα επιτρεπτά όρια

ι. Απόφαση 1

Στην υπ' αριθμ. 390/2004 απόφαση ΑΠ³¹³, αποδείχθηκαν τα ακόλουθα πραγματικά περιστατικά: «Ο κατηγορούμενος κατά το χρονικό διάστημα από το έτος 1996 μέχρι 19-8-1997 με περισσότερες πράξεις που συνιστούν εξακολούθηση ενός και του ιδίου εγκλήματος με πρόθεση προκάλεσε ρύπανση του θαλασσίου περιβάλλοντος και συγκεκριμένα προέβη σε εκκένωση της δεξαμενής λυμάτων (βόθρου) της οικίας του, απορρίπτοντας αυτά (λύματα) με πλαστικό σωλήνα μέσω φρεατίου στη θάλασσα και έτσι αλλοίωσε τη φυσική κατάσταση του θαλασσίου ύδατος.

Ακολουθώντας με βάση τις παραδοχές αυτές το Εφετείο κήρυξε τον αναιρεσείοντα ένοχον της αποδιδόμενης σ' αυτόν αξιόποινης πράξεως της εκ προθέσεως σοβαράς ρυπάνσεως της θαλάσσης και αφού ανεγνώρισε σ' αυτόν την ελαφρυντική περίπτωση του προτέρου εντίμου βίου επέβαλε σ' αυτόν ποινήν φυλακίσεως πέντε (5) μηνών, την εκτέλεση της οποίας και ανέστειλε επί τριετίαν.

Με αυτά που δέχθηκε το Εφετείο διέλαβε στην προσβαλλόμενη απόφασή του την κατά την προεκτεθείσα έννοιαν ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογίαν, αφού εκθέτει σ' αυτήν με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις τα πραγματικά περιστατικά που προέκυψαν από την ακροαματική διαδικασία, τις αποδείξεις από τις

³¹³ Σε ΠοινΛογ/2004, σελ. 416.

οποίες προέκυψαν πείστηκε καθώς και τις σκέψεις με τις οποίες υπήγαγε τα περιστατικά που δέχθηκε στην ουσιαστική ποινική διάταξη του άρθρου 13 παρ. 1α του Ν 743/1997, την οποίαν ορθώς εφάρμοσε... Ειδικότερα αιτιολογεί ειδικώς η προσβαλλόμενη απόφαση την ρύπανση και τον βαθμό αυτής εφ' όσον δέχεται ότι τα αποβαλλόμενα λύματα προήρχοντο από τον βόθρο της οικίας του αναιρεσείοντος και ως εκ τούτου δεν ήσαν καθαρά...».

Το Εφετείο λοιπόν, κρίνοντας ως δευτεροβάθμιο δικαστήριο, κατεδίκασε (και ορθώς κατά τον Άρειο Πάγο) τον ως άνω κατηγορούμενο για εκ προθέσεως παράβαση του άρ. 13 παρ. 1 περίπτ. α ι), αφού για μεγάλο χρονικό διάστημα – το οποίον σημειωτέον και δεν παρατίθεται σαφώς και ορισμένως -, απέρριπτε τα λύματα του οικιακού του βόθρου στη θάλασσα, προκαλώντας έτσι σοβαρή ρύπανσή της.

Είναι όμως πράγματι αυτή η αιτιολογία αρκετή και πειστική; Όπως αναφέραμε, το χρονικό διάστημα στη διάρκεια του οποίου εκδηλώθηκε η παράνομη δραστηριότητα του υπαιτίου δεν σημειώνεται επακριβώς, όπως ούτε και η έκταση της θαλάσσιας ζημίας. Προφανώς η πιστοποίηση της σημαντικής επιβάρυνσης του περιβάλλοντος επιβεβαιώθηκε δυνάμει κάποιων μετρήσεων, ή τουλάχιστον έτσι θα έπρεπε, οι οποίες όμως δεν καταγράφονται. Ακόμη όμως κι αν δεχθούμε ότι η επί μακρόν, όπως εδώ, απόρριψη τέτοιου είδους ακαθαρσιών, συνιστούν ρύπανση, δυσκολευόμαστε να δεχθούμε άνευ ετέρου το ότι συνιστούν και σοβαρή ρύπανση³¹⁴.

ii. Απόφαση 2

Στην υπ' αριθμ. 172/1997 απόφαση ΑΠ³¹⁵ κρίσιμα θεωρήθηκαν τα ακόλουθα περιστατικά: «ο κατηγορούμενος, ως νόμιμος εκπρόσωπος και υπεύθυνος του εργοστασίου παραγωγής τοματοπολτού με την επωνυμία Α, το οποίο λειτουργεί

³¹⁴ Σχετική επισήμανση του Σπυράκου, ο οποίος αναφέρει ότι με τις διατάξεις των εγκλημάτων κατά του περιβάλλοντος, δίδονται κυρίως οι μικρορυπαίνοντες, ενώ διαφεύγουν οι κύριοι δράστες, που είναι οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις από τις οποίες προκαλούνται αλληπάλληλες αλλά όχι και αυτοτελούς σημασίας ρυπάνσεις, όπως παρατίθεται από Ι. Παναγοπούλου – Μπέκα, σε Παρέμβασή της σε Πρακτικά Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου, ό.π., σελ. 134.

³¹⁵ Σε ΠοινΧρ/1998 σελ. 36 επ.

στην τοποθεσία "Κράτηση" της κοινότητας Πλατάνου Αλμυρού, την 1/10/1991 με πρόθεση ρύπανε σοβαρά τη θαλάσσια περιοχή στις εκβολές του χειμάρρου Πλατανόρεμα (θέση Τσιγγέλι), και η ρύπανση που προκάλεσε αλλοίωσε τη φυσική κατάσταση του θαλάσσιου ύδατος, το κατέστησε επιβλαβές για την υγεία του ανθρώπου, την πανίδα και χλωρίδα των βυθών και γενικά ακατάλληλο για τις προβλεπόμενες κατά περίπτωση χρήσεις.

Συγκεκριμένα κατά την ανωτέρω ημεροχρονολογία τα αρμόδια όργανα του Κεντρικού Λιμεναρχείου Βόλου πήραν δείγματα των υγρών βιομηχανικών αποβλήτων του εργοστασίου...»... «Από τη Χημική ανάλυση των δειγμάτων προέκυψε ότι τα απόβλητα περιείχαν υψηλό φορτίο οργανικών καταλοίπων, τα οποία υπερέβαιναν τα ανώτατα επιτρεπτά όρια που καθορίζει η υπ' αριθμ. 119731/15-2-1978 απόφαση του Νομάρχη Μαγνησίας για τον Παγασητικό Κόλπο και τα οποία κατέληγαν μέσω του χειμάρρου Πλατανόρεμα στο θαλάσσιο αποδέκτη τους Παγασητικό Κόλπο και προκάλεσαν σοβαρή ρύπανση της εκεί θαλάσσιας περιοχής».

Βλέπουμε δηλαδή συμπερασματικά στην ως άνω απόφαση ότι κρίσιμη είναι η αναφορά και βεβαίως η υπέρβαση των ανώτατων προβλεπομένων επιτρεπτών ορίων των απορριπτομένων αποβλήτων εντός του θαλασσίου ύδατος, δυνάμει νομαρχιακών αποφάσεων. Έκπληξη μας προκαλεί η υπ' αριθμ. 308/2002 απόφαση ΑΠ³¹⁶, η οποία καταδίκασε για το έγκλημα του άρθρου 13 παρ. 1 α ii (εξ αμελείας πρόκληση σοβαρής ρύπανσης) μηχανικό εργοστασίου, που από αμέλεια δεν αντελήφθη ότι τα αποβαλλόμενα νερά δεν ήταν καθαρά, ώστε να λάβει τα κατάλληλα μέτρα, με αποτέλεσμα να προκληθεί σοβαρή ρύπανση και η οποία έκρινε ότι το ανώτατο επιτρεπόμενο όριο ρύπων στη συγκεκριμένη θαλάσσια περιοχή δεν αποτελεί στοιχείο της αιτιολογίας της απόφασης, απορρίπτοντας το σχετικό λόγο αναίρεσης.

Ειδικότερα, κατά την ακροαματική επ' ακροατηρίω διαδικασία, αποδείχθηκε ότι ο κατηγορούμενος, ενώ ήταν υπεύθυνος μηχανικός για την διοχέτευση των αποβλήτων του μεταλλουργικού εργοστασίου «ΛΑΡΚΟ ΑΕ», από έλλειψη της προσήκουσας προσοχής, που όφειλε ως εκ της ιδιότητός του να καταβάλει, «δεν αντελήφθη εγκαίρως ότι τα αποβαλλόμενα από το τμήμα HOUT νερά

³¹⁶ Σε ΠoinΛογ/2002, σελ. 68 επ.

δεν ήταν καθαρά, ώστε να λάβει τα κατάλληλα μέτρα προστασίας, την τοποθέτηση φίλτρων και έτσι τα διοχέτευσε στον παρακείμενο του εργοστασίου θαλάσσιο χώρο, με αποτέλεσμα να προκληθεί σοβαρή ρύπανση σε έκταση 2000 τ.μ. περίπου, να αλλοιωθεί η φυσική κατάσταση του θαλάσσιου νερού (βρέθηκε να είναι θολό με αφρούς αποβλήτων) και να καταστεί επιβλαβές στην πανίδα και χλωρίδα του βυθού».

Ο Άρειος Πάγος, στην ανωτέρω απόφασή του, έκρινε ότι η κατ' έφεση εκδοθείσα απόφαση, αιτιολογεί ειδικώς την ρύπανση και το βαθμό αυτής(;) ³¹⁷, όταν δέχεται ότι τα αποβαλλόμενα από το τμήμα HOUT νερά δεν ήταν καθαρά ... με αποτέλεσμα να προκληθεί σοβαρή ρύπανση σε έκταση 2000 τ.μ. περίπου, να αλλοιωθεί η φυσική κατάσταση του θαλάσσιου νερού (βρέθηκε να είναι θολό με αφρούς αποβλήτων) και να καταστεί επιβλαβές στην πανίδα και χλωρίδα του βυθού και δεν ήταν αναγκαία η αναφορά στην απόφαση, για την πληρότητα της αιτιολογίας της, του ποια είναι τα ανώτατα επιτρεπόμενα όρια ρύπων στη θαλάσσια περιοχή της Λάρυμνας, όπου έλαβε χώρα η ένδικη ρύπανση, εφόσον το στοιχείο αυτό δεν αποτελεί στοιχείο της αντικειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος της ρύπανσης.

Όπως όμως είδαμε κι ανωτέρω, αλλά κι όπως παρατίθεται και σε όλες τις αρεοπαγιτικές αποφάσεις που αναγνώσαμε στα πλαίσια και για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, τα ανώτατα επιτρεπόμενα όρια ρύπανσης πάντοτε καταγράφονται και αναφέρονται υπογραμμιστικά, αφού βάσει αυτών των μετρήσεων, της διαφοράς δηλαδή που θα προκύψει εξ αυτών των μετρήσεων σε σχέση με την ισχύουσα νομαρχιακή απόφαση που θα αναφέρει τα ανώτατα επιτρεπτά όρια ρύπανσης του θαλασσίου ύδατος, θα προκύψει η κρίση του Δικαστηρίου ως προς το σοβαρό ή μη της ρυπάνσεως. Διαφορετικά, η κρίση αυτή καταντά αυθαίρετη κι επιστημονικά αστήρικτη, αφού τελικά επαφίεται στην ατομική συνείδηση του δικαστή να αποφανθεί εάν μια θαλάσσια έκταση επλήγη σοβαρώς ή όχι από μια ρυπογόνα δραστηριότητα ή πράξη.

³¹⁷ Δικός μου ο σχολιασμός.

γ. Υποκειμενική υπόσταση

Η υποκειμενική υπόσταση της υπόστασης του βασικού εγκλήματος (σοβαρή ρύπανση του θαλασσίου περιβάλλοντος) απαιτεί δόλο οποιασδήποτε μορφής (άρ. 12, 27 ΠΚ).

4. Η εξ αμελείας τέλεση (άρθρο 13 παρ. 1 α ii)

Το άρθρο 13 παρ. 1 α ii προβλέπει προνόμιο για την περίπτωση της εξ αμελείας τελέσεως του πρώτου εδαφίου. Δυνάμενη η πράξη να τελεστεί κατά τα νομοθετικώς οριζόμενα με πράξη ή παράλειψη, αποκλείεται η εφαρμογή του άρθρου 15 ΠΚ και για την περίπτωση του εξ αμελείας εγκλήματος, αφού πρόκειται για έγκλημα γνήσιας παράλειψης. Μεταξύ πράξης (ενέργειας ή παράλειψης) και σοβαρής ρυπάνσεως απαιτείται να υπάρχει αιτιώδης σύνδεσμος.

Ως προς την υποκειμενική υπόσταση του αδικήματος θα πρέπει ο δράστης αντικειμενικά να μην κατέβαλε την απαιτούμενη προσοχή την οποία κάθε μετρίως συνετός κι ευσυνείδητος άνθρωπος θα επεδείκνυε υπό τις ίδιες περιστάσεις και υποκειμενικά να μπορούσε βάσει των προσωπικών του ικανοτήτων και στοιχείων να αποφύγει το αξιόποino αποτέλεσμα, ήτοι αυτό της σοβαρής ρύπανσης.

5. Η διακεκριμένη παραλλαγή (άρθρο 13 παρ. 1α περ. i εδ. β)

Στο ως άνω άρθρο τυποποιείται ως διακεκριμένη παραλλαγή η τυχόν πρόσθετη επικινδυνότητα που απορρέει από την ρυπογόνο πράξη για ατομικά έννομα αγαθά, χωρίς ωστόσο να απαιτείται επέλευση ενός περαιτέρω αποτελέσματος απορρέον από αυτή.³¹⁸ Πρόκειται για ένα έγκλημα με διττή νομοτυπική μορφή, αφού αποτελεί έγκλημα βλάβης ως προς το οικολογικό στοιχείο (πρόκληση σοβαράς ρυπάνσεως) και δυνητικής διακινδύνευσης για τα έννομα αγαθά της ζωής ή της περιουσίας (εκ της πράξης δύναται να προκύψει κίνδυνος ζημίας ή βλάβης για πρόσωπα ή πράγματα).³¹⁹ Αυτό σημαίνει ότι για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος

³¹⁸ Έτσι ωστόσο για την πλήρωση της υπόστασης του άρθρου 28 παρ. 3 περ. α Ν. 1650/1986.

³¹⁹ Έτσι και Παναγοπούλου-Μπέκα Ι., Αρμεν/2011 σελ. 556, και Χαραλαμπίδης Ι. σε Ποινική Προστασία Περιβάλλοντος, όπ.π., σελ. 51, Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, όπ.π., σελ.243. Ανακριβής η παραπομπή του Μοροζίνη Ι., (επιμ. Στ. Παύλου,

δεν απαιτείται να επέλθει ο συγκεκριμένος αυτός κίνδυνος ο οποίος αρκεί να εμφανίζεται δυνητικά υπάρχων, ως δυνάμενος δηλαδή να προκύψει.

Βεβαίως απαιτείται η προσφορότητα της αξιόποινης συμπεριφοράς να προκαλέσει κίνδυνο ζημίας ή βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα να καλύπτεται από δόλο του δράστη (άρ. 12, 27 ΠΚ). Έτσι ώστε εάν αποδειχθεί ότι ο δράστης αγνοούσε αυτήν την πρόσθετη δυνατότητα, δεν θα τιμωρηθεί με την ποινή της τουλάχιστον ενός έτους φυλάκισης που απειλείται για την συγκεκριμένη περίπτωση (γνώση αυτής της δυνατότητας), αφού κατ' άρθρο 30 παρ. 2 ΠΚ 'δεν καταλογίζονται στο δράστη τα περιστατικά που κατά νόμο επαυξάνουν το αξιόποινο της πράξης του αν τα αγνοούσε' (ίδετε και άρ. 12 ΠΚ περί εφαρμογής του άρθρου 30 ΠΚ και στο ν. 743/77). Θα τιμωρηθεί τότε μόνο για ό,τι διέπραξε (πλήρωση αντικειμενικής κι υποκειμενικής υποστάσεως), ήτοι μόνο για το βασικό έγκλημα του πρώτου εδαφίου.

Υποστηρίζεται³²⁰ ότι από τη διατύπωση της διάταξης προκύπτει ότι κριτήριο για τη διαπίστωση της προσφορότητας της συμπεριφοράς να προκαλέσει κίνδυνο βλάβης για πρόσωπα ή πράγματα είναι η φύση, η ένταση και η έκταση της ρύπανσης, πρωτίστως δε η χωρική της τοποθέτηση. Η ιδιαίτερη ωστόσο επικινδυνότητα της προσβάλλουσας συμπεριφοράς δεν συνεπάγεται αυτομάτως και πλήρωση του στοιχείου της «σοβαρότητας» της ρύπανσης η οποία κρίνεται χωριστά.

Επιδοκιμάζοντας κατ' αρχήν την ως άνω άποψη, έχουμε να αντιπαρατηρήσουμε ότι η ιδιαίτερη επικινδυνότητα μιας φερόμενης ως αξιόποινης συμπεριφοράς θα έπρεπε να άγει σε κατάφαση του στοιχείου της σοβαρότητας της ρυπάνσεως, καθώς η φύση, η ένταση και έκταση της ρυπάνσεως είναι τρία στοιχεία ενδεικτικά μετρήσεως της σοβαρότητας ή μη μιας θαλασσίας ρυπάνσεως, καθένα από τα οποία δύναται αυτοτελώς να οδηγήσει στην αυξημένη τιμώρηση του περιγραφόμενου ως διακεκριμένη παραλλαγή εγκλήματος. Από νομοτεχνικής

Θ. Σάμιος), Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Περιβάλλον ΙΙΙ, 1^η Ενημέρωση Ιανουάριος 2012, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα, 2012, σελ. 12 υποσημ. 54 σε Παπανεοφύτου, Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, όπ.π., σελ. 243, στην οποία φέρεται ο τελευταίος να αναφέρει την διακεκριμένη παραλλαγή ως αυτοτελές έγκλημα δυνητικής διακινδύνευσης ατομικών εννόμων αγαθών.

³²⁰ Έτσι ο Μοροζίνης Ι., Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Περιβάλλον ΙΙΙ, (επιμ. Παύλου Στ. και Σάμιος Θ.), Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, σελ. 12 και υποσημ. 58.

ωστόσο και μόνο απόψεως και για την ορθή ερμηνεία του νόμου θα πρέπει να γίνει κατανοητή και στις δικαστηριακές αποφάσεις σαφής η διάκριση της κρίσης κι απόφασης για την έννοια της σοβαρότητας της θαλασσίας ρύπανσης (βασικό έγκλημα) και της δυνατότητας που τυχόν αυτή ενέχει να προκαλέσει κίνδυνο για πρόσωπα ή πράγματα.

6. Συρροή εγκλημάτων

Το άρθρο 32 παρ.1 Ν. 1650/1986 διατηρεί ρητά σε ισχύ τις διατάξεις του Ν. 743/1977, έστω κι αν οι τελευταίες αντιβαίνουν στις διατάξεις του Ν. 1650/1986. Αυτό συμβαίνει καθώς ο προγενέστερος νόμος 743/77 θεωρείται ειδικότερος του μεταγενέστερου και γενικότερου νόμου 1650/86 (*lex specialis derogat legem generali*). Αυτό ωστόσο δεν έλυσε άνευ ετέρου κάθε ερώτημα περί της αναγκαιότητας κι αρμονικότητας της συνύπαρξης των δύο νομοθετημάτων. Καίριο ακόμη και σήμερα διατηρείται το ερώτημα περί του εάν όντως τα δύο νομοθετήματα συνυπάρχουν κι αλληλοσυμπληρώνονται ή εάν η εφαρμογή του νόμου 1650 αποκρούεται και τίθεται εκποδών από τον ειδικό περί θαλασσίου περιβάλλοντος νόμο 743/77.

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι καίριας σημασίας καθώς μια σειρά από ζητήματα παραμένουν εκκρεμή και αποτελούν αντικείμενο μελετών και σημείο ασυμφωνίας. Μερικά από αυτά είναι αυτό περί της τιμώρησης ή μη της μη σοβαρής ρυπάνσεως επί τη βάση των ρυθμίσεων του νόμου 1650/86, αυτό του αξιοποιύνου ή μη της χωρίς ή καθ' υπέρβαση αδείας άσκηση δραστηριότητας ή επιχειρήσεως υποβαθμίζουσας το θαλάσσιο περιβάλλον (ανυπαρξία σχετικής προβλέψεως στον νόμο 743/77), αυτό περί της τιμώρησης επί τη βάση του άρ. 28 παρ. 3 περ. ε' της περίπτωσης επέλευσης βαριάς σωματικής βλάβης ή θανάτου συνεπεία συντελεσθείσας σοβαρής ρυπάνσεως, όπου προβλέπεται κακουργηματικής φύσεως ποινή, έναντι της αντίστοιχης ρύθμισης του νόμου 743/77 που προβλέπει πλημμεληματική ποινή (τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή) συνδυαστικά (αληθινή συρροή) με τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα περί ανθρωποκτονίας ή σωματικής βλάβης από αμέλεια. Άλλο ένα ζήτημα αφορά στη δυνατότητα ή μη παράστασης πολιτικής αγωγής του Δημοσίου, των Ο.Τ.Α., του Τ.Ε.Ε και των λοιπών

στον οικείο τόπο του άρθρου 28 παρ. 7 Ν. 1650/1986 αναφερομένων και για τα αδικήματα κατά του θαλασσίου περιβάλλοντος, ενόψει μάλιστα ότι αυτό ανήκει στη δικαιοδοσία του Δημοσίου, όπως κι αυτό περί ισχύος ή μη αναλογικά του άρθρου 28 παρ. 6 Ν. 1650 περί έμπρακτης μετάνοιας και για την εκ δόλου θαλάσσια ρύπανση, δεδομένου ότι το άρθρο 13 παρ. 1α Ν. 743/77 προβλέπει τέτοια δυνατότητα μόνον για την εξ αμελείας τελούμενη ρύπανση.³²¹

Η απάντηση στα ως άνω ερωτήματα συναρτάται προφανώς από τη θέση που θα λάβει κανείς σχετικά με το ζήτημα της αποκλειστικής εφαρμογής του νόμου 743/1977 για τα εγκλήματα που αφορούν το θαλάσσιο περιβάλλον, ή της συμπληρωματικής εφαρμογής του από τον νόμο 1650/1986 στα ζητήματα τα οποία παραμένουν αρρύθμιστα από τον ειδικότερο νόμο. Η δική μας τοποθέτηση τάσσεται υπέρ της άποψης που θέλει παράλληλη εφαρμογή των δύο νομοθετημάτων, με τον νόμο 743 βεβαίως να διατηρεί την αποκλειστικότητα εφαρμογής για τα ζητήματα που προβλέπει και ειδικώς καλύπτει.

Η άποψη αυτή είναι που συγκεντρώνει και τους περισσότερους υποστηρικτές³²², αποδεικνυόμενη ως δογματικώς ορθότερη, καθώς συμπορεύεται με τη θεώρηση του περιβάλλοντος ως ενιαίου εννόμου αγαθού. Με την παραδοχή αυτή συμπορεύεται και η θέση που θέλει τον νόμο 1650/86 να αποτελεί τον γενικό ρυθμιστικό περί περιβάλλοντος νόμο, ενώ σε αντίθετη περίπτωση θα έμεναν αρρύθμιστα σημαντικά ζητήματα, ενώ άλλα θα αντιμετωπίζονταν κατά τρόπο διάφορο, θέτοντας σε αμφισβήτηση την δίκαιη και ίση αντιμετώπιση ανάλογων καταστάσεων.

³²¹ Για μια εκτενέστερη αναφορά και προβληματική ως προς τα αναφερόμενα ζητήματα που αφορούν στη σχέση των δύο νομοθετημάτων ίδετε Αναγνωστόπουλο Η., Η προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος, όπ.π., σελ. 86 επ.

³²² Δημητράτος Ν., ΠοινΧρ/2004 σελ. 1064 επ., Παναγοπούλου-Μπέκα Ι., ΠοινΔικ/2000 σελ. 716 και 718, Μοροζίνης Ι., Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, όπ.π., σελ. 16.

Υπό το πρίσμα των ως άνω προβληματισμών και τελικών γενόμενων παραδοχών, είναι δυνατή και συχνά απαντώμενη στην πράξη³²³ η (αληθής) συρροή του άρθρου 13 Ν. 743/1977 με το άρθρο 28 του Ν. 1650/1986.

Τέλος δυνατή είναι και η (αληθής) συρροή του άρθρου 13 παρ. 1 Ν. 743/1977 με τα κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα του ΠΚ, καθώς και με τις διατάξεις για παράνομη αλιεία με δυναμίτιδα και λοιπές εκρηκτικές ύλες κατά το άρθρο 4 Ν.Δ. 420/1970 (αλιευτικός κώδικας, όπως αυτός τροποποιήθηκε και ισχύει με τον ν. 2332/1995), εφόσον η χρήση των ουσιών αυτών προκάλεσαν σοβαρή βλάβη του περιβάλλοντος.³²⁴

7. Η προαπαιτούμενη κρίση της Διοίκησης

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί ιδιαιτέρως και να ελεγχθεί κριτικά, είναι ότι οι ποινικές κυρώσεις της (βασικής) νομοθεσίας (743/1977) περί προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος εφαρμόζονται μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που έχει προηγηθεί κρίση των Λιμενικών Αρχών ότι η προκληθείσα ρύπανση είναι σοβαρή, ούτως ώστε να θεωρηθεί αναγκαία η παραπομπή των υπαιτίων στην ποινική δικαιοσύνη.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε³²⁵ 225 ποινικών υποθέσεων αφορουσών το περιβάλλον, οι 211 αφορούσαν σε δάση και δασικές παραβάσεις και γενικά θηρεύσιμη πανίδα και μόνο 12 αφορούσαν θαλάσσιες παραβάσεις και 2 αλιευτικού κώδικα. Μολονότι τα λιμεναρχεία διαπίστωσαν 112 παραβάσεις για το έτος 1986 οι οποίες στο σύνολό τους αφορούσαν σε περιπτώσεις θαλάσσιας ρύπανσης, μόνο 14 παραπέμφθηκαν στην ποινική δικαιοσύνη, παρά το ότι το άρ. 13 παρ. 1 προβλέπει δυνατότητα σωρευτικής επιβολής ποινής και διοικητικής κύρωσης.

³²³ Συχνή είναι η περίπτωση θαλάσσιας ρύπανσης με διοχέτευση αποβλήτων σε ποτάμι το οποίο εκβάλλει σε θάλασσα: ΑΠ 2067/2008 σε ΠοινΧρ/2009 σελ. 814, ΤριμΕφΠλημΑθ 2391/2008 ΤΝΠ ΔΣΑ.

³²⁴ Έτσι οι Αναγνωστόπουλος Η., Η ποινική προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος, όπ.π., σελ. 88 Δημητράτος Ν., σε ΠοινΧρ/2004, σελ. 1065 επ. και Μοροζίνης Ι., Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Περιβάλλον ΙΙ, όπ.π., σελ. 17-18.

³²⁵ Ι. Παναγοπούλου – Μπέκα, Το περιβάλλον ως έννομο αγαθό: προβλήματα εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας, Εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη, 1992, σελ. 168.

Σε ερώτηση της ως άνω ερευνήτριας³²⁶ στους εκάστοτε αρμόδιους υπαλλήλους λιμεναρχείων γιατί οι φερόμενοι ως υπαίτιοι των ρυπάνσεων δεν παραπέμπονται στο σύνολό τους στην ποινική δικαιοσύνη, η απάντηση ήταν σε κοινό μοτίβο: Τα ποινικά δικαστήρια είναι ήδη επιφορτισμένα με σωρεία υποθέσεων, επομένως προς διευκόλυνση της υπόθεσης, προτιμάται η παραπομπή σε αυτά μόνο των υποθέσεων εκείνων που κρίνονται από τις Αρχές(!)ως ιδιαίτερος σοβαρός, ενώ επιπλέον η επιβολή ενός προστίμου εξασφαλίζει τη σίγουρη τιμώρηση των δραστών, έστω κατ' αυτόν τον τρόπο, που σε κάθε περίπτωση(;) προτιμάται από την εμπλοκή σε μια βραδεία και αμφιβόλου έκβασης ποινική διαδικασία.

Ωστόσο, αυτό στο οποίο θα πρέπει να περιορίζεται η λιμενική αρχή, είναι να καθορίζει ανάλογα με την βαρύτητα που κρίνει ότι έχει κάθε υπόθεση θαλάσσιας ρύπανσης το ύψος του επιβαλλόμενου προστίμου και όχι τη σκοπιμότητα της παραπομπής ή μη στα ποινικά δικαστήρια. Μια τέτοια συμπεριφορά είναι αναμφίβολα παράνομη και μπορεί να συνιστά, πληρουμένων των προϋποθέσεων του άρθρου 259 ΠΚ παραβίαση καθήκοντος.

8. Αποδεικτικές δυσχέρειες

Ένα ακόμη κρίσιμο ζήτημα που πρέπει να θιγεί είναι αυτό των αποδεικτικών δυσχερειών των εγκλημάτων κατά του θαλασσίου – ειδικά – περιβάλλοντος. Οι ιδιαίτερες δυσκολίες εντοπίζονται στην επισήμανση της ρύπανσης, της πηγής της, του συγκεκριμένου δράστη, της διαπίστωσης του μεγέθους της βλάβης του θαλασσίου ύδατος.

Ο συνήθης ισχυρισμός των δραστών εντοπίζεται στο ότι η ρύπανση που προκλήθηκε δεν είναι αποτέλεσμα των δικών τους ενεργειών, ή τουλάχιστον μόνον αυτών³²⁷, με αποτέλεσμα τα δικαστήρια να αθρώνουν τους κατηγορουμένους, παρά την ύπαρξη σε ορισμένες περιπτώσεις αντίθετων εκθέσεων της λιμενικής αρχής. Στην υπ' αριθμ. 777/1986 απόφασης του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Πατρών, ο

³²⁶ Παναγοπούλου-Μπέκα Ι., ό.π., σελ. 169-170.

³²⁷ Για μια σύντομη επισκόπηση του θεσμού της αιτιώδους συνάφειας ίδετε Σημειώσεις Ποινικού Δικαίου Γ. Τζωρτζή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Κατεύθ. Ποινικό δίκαιο και θεωρία του δικαίου, Νοέμβριος 2011, σελ. 10-12.

κατηγορούμενος, διευθύνων σύμβουλος Α.Ε, αθώωθηκε με την αιτιολογία της μη απόδειξης της ρύπανσης από αυτόν, αλλά από παρακείμενες εγκαταστάσεις, παρά το ότι το λιμεναρχείο διαβεβαίωνε για το δράστη. Ομοίως, στην υπ' αριθμ. 37186/1986 αθωωτική απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών με κατηγορούμενο πλοίαρχο, ο οποίος έπεισε το Δικαστήριο ότι «*πρέπει να πέρασε ένα άλλο σκάφος που είχε πετρέλαιο, η κηλίδα δεν ήταν από εμάς*»³²⁸.

Ε. Ευρωπαϊκά νομοθετήματα για την προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος

1. Η Οδηγία 2005/35/ΕΚ

Η ενασχόληση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την πρόληψη και καταστολή της θαλάσσιας ρύπανσης ανατρέχει στο βάθος του χρόνου³²⁹ και επιβεβαιώνει τη

³²⁸ Οι δύο παρατεθείσες αποφάσεις από Παναγοπούλου-Μπέκα, ό.π., σελ. 192.

³²⁹ Η πρώτη σχετική γραπτή αναφορά στην αναγκαιότητα προστασίας του περιβάλλοντος από μέρους της Ένωσης ιστορείται το 1986, με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη που εξεδόθη και περιέλαβε υπό τον τίτλο Περιβάλλον συγκεκριμένα άρθρα, παραθέτοντας και τους στόχους της Ένωσης, οι οποίοι συνοψίζονται στο ότι η κοινοτική δράση στηρίζεται στις αρχές της πρόληψης, της επανόρθωσης, κατά προτεραιότητα στην πηγή, των προσβολών του περιβάλλοντος, καθώς και στην αρχή “ο ρυπαίνων πληρώνει”.

Ακολούθως, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992 προβλέφθηκαν ειδικές διατάξεις για το περιβάλλον με τις οποίες διακηρύσσεται ότι η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης θέτει ως στόχους τη διατήρηση, την προστασία και τη βελτίωση της ποιότητας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, την προστασία της υγείας των ανθρώπων, την συνετή και ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων, καθώς και την προώθηση, σε διεθνές επίπεδο, μέτρων για την αντιμετώπιση των περιφερειακών ή παγκόσμιων προσβολών του περιβάλλοντος.

Στη Συνθήκη του Άμστερνταμ, η προστασία και βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος αποτελεί έναν από τους πρωταρχικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ειδικότερα, στη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας διακηρύσσεται ότι στόχο της Ένωσης αποτελεί η επίτευξη ισόρροπης και αειφόρου ανάπτυξης, ενώ στο άρθρο 6 ΣυνθΕΚ κατοχυρώνεται ρητώς η αρχή της ενσωμάτωσης. Στις 4 Νοεμβρίου 1998, στο Στρασβούργο, η Επιτροπή των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθέτησε μια σύμβαση για την ποινική προστασία του περιβάλλοντος.

Η Σύμβαση του Στρασβούργου αποτελεί την πρώτη προσπάθεια, καθιέρωσης αξιοποιούν για πράξεις που βλάπτουν ή δύναται να βλάψουν το περιβάλλον. Επιπροσθέτως, θέτει τις βάσεις για τη δημιουργία του επονομαζόμενου περιβαλλοντικού ποινικού δικαίου. Σκοπό της αποτελεί “η ανάγκη να

σταθερή κατεύθυνση της Ένωσης για εξασφάλιση μιας αποτελεσματικής προστασίας των υδάτων³³⁰. Το ενδιαφέρον εντάθηκε ιδιαιτέρως μετά το ναυάγιο του ελληνικής ιδιοκτησίας πετρελαιοφόρου Prestige. Το ατύχημα αυτό προκάλεσε σοβαρά περιβαλλοντικά αλλά και οικονομικά προβλήματα σε περιοχές της Γαλλίας και της Ισπανίας, καταδεικνύοντας την ανεπάρκεια των διεθνών συμβάσεων και κυρίως της Σύμβασης Marpol του 1973³³¹, περί της θαλάσσιας ρύπανσης αλλά και την ανάγκη να διαμορφωθεί ένα νέο ενιαίο ευρωπαϊκό ποινικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της θαλάσσιας ρύπανσης³³².

Ως προς το ζήτημα της θαλάσσιας ρύπανσης επιδιώχθηκε και εν τέλει επιτεύχθηκε ένας συγκερασμός των τότε πρώτου (Κοινοτικού) και τρίτου (Ενωσιακού) Πυλώνα. Ειδικότερα, η Επιτροπή ετοίμασε και κατέθεσε το 2003 μια Πρόταση Οδηγίας, χρησιμοποιώντας ως νομική βάση το άρθρο 80 παρ. 2 ΣυνθΕΚ, ενώ ταυτόχρονα το Συμβούλιο ετοίμασε μια Πρόταση Απόφασης- Πλαίσιο.

ακολουθηθεί μια κοινή ποινική πολιτική με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος”, με τη θέσπιση των καταλληλότερων μέτρων που θα προκρίνει το κάθε κράτος μέλος.

Με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας εισάγονται σημαντικές καινοτομίες με τις σπουδαιότερες να εντοπίζονται στη δυνατότητα της Ένωσης να θεσπίζει ελάχιστους κανόνες ουσιαστικού ποινικού δικαίου (άρ. 83 ΣΛΕΕ). Η προστασία του περιβάλλοντος οριοθετείται υπό του τίτλου XX, ο οποίος φέρει την ονομασία “Περιβάλλον”, και περιλαμβάνει τα άρθρα 191 έως και 193 ΣΛΕΕ. Στους στόχους της ενωσιακής περιβαλλοντικής πολιτικής συμπεριλαμβάνεται η καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, αφετέρου ότι εισάγονται κοινοτικές ρυθμίσεις, που καθιερώνουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας από αυτό που επιτυγχάνεται με τις ήδη υπάρχουσες ρυθμίσεις στις έννομες τάξεις των κρατών μελών. Τέλος, δυνάμει του άρθρου 191 παρ.2 ΣΛΕΕ, ορίζονται οι γενικές αρχές, οι οποίες δίδουν στον κοινοτικό νομοθέτη τις κατευθυντήριες γραμμές για τον προσήκοντα χειρισμό του εννόμου αγαθού περιβάλλον, ως ρυθμιζέου αντικειμένου του κοινοτικού δικαίου.

³³⁰ Η συνεργασία μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και κρατών μελών για την αντιμετώπιση της εκούσιας ή ακούσιας θαλάσσιας ρύπανσης ξεκίνησε άτυπα από το 1978. Βλ. Α. Καλλία- Αντωνίου, Η Ευρωπαϊκή πολιτική για τη διαχείριση και την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, Περιβάλλον και Δίκαιο 1/2007, σελ. 32 επ.

³³¹ Κυρώθηκε με τον Ν. 1269/ 1982, ΦΕΚ Α- 89.

³³² Βλ. Ε. Συμεωνίδου- Καστανίδου, Ποινική καταστολή της θαλάσσιας ρύπανσης: Η μεταφορά της Οδηγίας 2005/ 35/ ΕΚ στο ελληνικό δίκαιο, Νόμος και Φύση, Οκτώβριος 2009.

Οδηγία³³³ και Απόφαση- Πλαίσιο³³⁴ υιοθετήθηκαν και δημοσιεύθηκαν στο ίδιο τεύχος της Επίσημης Εφημερίδας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Οδηγία 2005/35/EK στόχευε στην πρόληψη των περιβαλλοντικών ζημιών που οφείλονται σε ατυχήματα, ενώ ενσωμάτωνε στην κοινοτική νομοθεσία τα διεθνή πρότυπα που αφορούν την ρύπανση. Παράλληλα θα ενίσχυε τη συνεργασία μεταξύ των λιμενικών αρχών των κρατών μελών, καθώς θα τύγγανε εφαρμογής από όλα τα πλοία που θα βρίσκονταν σε ευρωπαϊκά ύδατα, ανεξαρτήτως σημαίας, εξαιρουμένων των πολεμικών πλοίων.

Η ως άνω νομοθετική πρωτοβουλία δεν έτυχε ωστόσο εγκρίσεως από το ΔΕΚ, το οποίο με δύο αποφάσεις του³³⁵, έκρινε ότι ενώ η Κοινότητα δεν έχει γενικά ποινική αρμοδιότητα, δύναται εν τούτοις να ζητά τη θέσπιση ποινικών κανόνων από τα κράτη μέλη στον τομέα του περιβάλλοντος, όταν κάτι τέτοιο είναι απολύτως αναγκαίο για την επίτευξη της πολιτικής και των στόχων που θέτει. Επιπροσθέτως, απεφάνθη ότι δεν επιτρέπεται στην Επιτροπή να προσδιορίζει το είδος και το ύψος των ποινικών κυρώσεων, κρίνοντας ότι τα ζητήματα αυτά ανήκουν στην κυριαρχική δικαιοδοσία των ίδιων των κρατών μελών.

Μετά ταύτα, η Επιτροπή υπέβαλε τελικά στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο μια νέα Πρόταση Οδηγίας, για την τροποποίηση της Οδηγίας 2005/35/EK, η οποία μετά από διαβούλευση από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο τον Οκτώβριο του 2009. Πρόκειται για την Οδηγία 2009/123/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Οκτωβρίου 2009³³⁶.

2.Η Οδηγία 2009/123/EK

³³³ Οδηγία 2005/ 35/ ΕΚ, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων L 255, 30-9-2005.

³³⁴ Απόφαση- Πλαίσιο 2005/ 667/ΔΕΥ, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων L 255, 30-9-2005.

³³⁵ ΔΕΚ, Υπόθεση C- 176/ 2003, της 3-9-2005 και ΔΕΚ, Υπόθεση C- 440/ 2005, της 23-10-2007.

³³⁶ Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων L280, 27-10-2009, σελ. 52 επ.

Η Οδηγία 2009/123/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Οκτωβρίου 2009 τροποποίησε την Οδηγία 2005/35/EK³³⁷. Επισημαίνεται ότι η παρούσα Οδηγία έχει ως στόχο αφενός την ενίσχυση της ασφάλειας στη θάλασσα και την αποτροπή της ρύπανσης από τα πλοία και αφετέρου ότι η ήδη υπάρχουσα νομοθεσία πρέπει να ενισχυθεί περαιτέρω με τη θέσπιση ποινικών κυρώσεων³³⁸.

Διευρύνεται σε σχέση με την προηγούμενη Οδηγία το πεδίο εφαρμογής της τροποποιητικής, δεδομένου ότι οι ρυθμίσεις της εφαρμόζονται πλέον σε όλες τις πράξεις ρύπανσης από πλοία, ανεξαρτήτως σημαίας και ανεξαρτήτως τόπου τέλεσης³³⁹. Ως αξιόποινες θεωρούνται όλες οι απορρίψεις ρυπογόνων ουσιών από πλοία, εφόσον αυτές συνεπάγονται υποβάθμιση της ποιότητας του θαλάσσιου ύδατος, ενώ κατ' εξαίρεση δεν αποτελούν ποινικά αδικήματα ήσσονος σημασίας περιπτώσεις, εκτός κι εάν πρόκειται για επαναλαμβανόμενες ήσσονος σημασίας απορρίψεις, οπότε και συνολικά εκτιμώμενες καταλήγουν τοιουτοτρόπως σε υποβάθμιση του θαλάσσιου ύδατος³⁴⁰. Προβλέπεται η θέσπιση κυρώσεων τόσο εις βάρος των φυσικών όσο και των νομικών προσώπων, εν τούτοις, ως προς τα νομικά πρόσωπα δεν καθορίζεται το είδος των κυρώσεων, παρέχοντας τη δυνατότητα σε χώρες που δεν αναγνωρίζουν ποινική ευθύνη στα νομικά πρόσωπα να θεσπίζουν διοικητικές κυρώσεις³⁴¹.

³³⁷ Βλ. εδάφιο 2 του προοιμίου.

³³⁸ Βλ. εδάφιο 4 του προοιμίου.

³³⁹ Εσωτερικά ύδατα, στενά που χρησιμοποιούνται για τη διεθνή ναυσιπλοΐα, αποκλειστική οικονομική ζώνη, ανοιχτή θάλασσα.

³⁴⁰ Βλ. εδάφια 9 και 10 του προοιμίου, καθώς και άρθρο 5^α της Οδηγίας.

³⁴¹ Βλ. εδάφιο 6 του προοιμίου, και άρθρο 4 παρ. 2 της Οδηγίας σε συνδ. με άρθρα 8^α, 8β και 8γ. Ειδικότερα, αναφέρεται ρητώς ότι: Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για να διασφαλισθεί ότι οι παραβάσεις κατά την έννοια των άρθρων 4 και 5 τιμωρούνται με αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές κυρώσεις: **Κυρώσεις κατά φυσικών προσώπων** Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για να διασφαλισθεί ότι τα αδικήματα κατά την έννοια του άρθρου 5α, παράγραφοι 1 και 3 και του άρθρου 5β τιμωρούνται με αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές ποινικές κυρώσεις και **Ευθύνη νομικών προσώπων** 1. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να διασφαλισθεί ότι στα νομικά πρόσωπα μπορεί να αποδοθεί ευθύνη για τα ποινικά αδικήματα που αναφέρονται στο άρθρο 5α, παράγραφοι 1 και 3 και στο άρθρο

Όσον αφορά την υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος της θαλάσσιας ρύπανσης από πλοία, η Οδηγία επισημαίνει ότι ο δράσης θα πρέπει να ενεργεί με δόλο ή από ενσυνείδητη αμέλεια (είτε βαριά είτε ελαφρά) ή από βαριά ασυνείδητη αμέλεια³⁴².

ΣΤ. Η ενσωμάτωση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας στο εθνικό δίκαιο

1. Ο Ν. 4037/2012³⁴³ για την προστασία της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος από τα πλοία

α. Γενικά

Με τις διατάξεις του Ν. 4037/2012 εναρμονίστηκε το εθνικό μας δίκαιο με τις διατάξεις της Οδηγίας 2005/35/EK σχετικά με τη ρύπανση από τα πλοία και τη

5β, τα οποία διαπράχθηκαν προς όφελός τους από οιοδήποτε φυσικό πρόσωπο που ενεργεί είτε ατομικά είτε ως μέρος οργάνου του νομικού προσώπου και το οποίο έχει διευθύνουσα θέση στην οργανωτική δομή του νομικού προσώπου, με βάση: α) αρμοδιότητα εκπροσώπησης του νομικού προσώπου· β) εξουσία λήψης αποφάσεων για λογαριασμό του νομικού προσώπου· ή γ) εξουσία άσκησης ελέγχου εντός του νομικού προσώπου. 2. Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει επίσης ότι τα νομικά πρόσωπα είναι δυνατό να θεωρηθούν υπεύθυνα και στις περιπτώσεις που η έλλειψη εποπτείας ή ελέγχου, από φυσικό πρόσωπο που αναφέρεται στην παράγραφο 1, κατέστησε δυνατή τη διάπραξη ποινικού αδικήματος του άρθρου 5α παράγραφοι 1 και 3 και του άρθρου 5β, προς όφελος του εν λόγω νομικού προσώπου από φυσικό πρόσωπο το οποίο τελεί υπό την εξουσία του. 3. Η ευθύνη του νομικού προσώπου δυνάμει των παραγράφων 1 και 2 δεν αποκλείει την ποινική δίωξη κατά φυσικών προσώπων που ενεπλάκησαν ως αυτουργοί, ηθικοί αυτουργοί ή συνεργοί στα ποινικά αδικήματα του άρθρου 5α, παράγραφοι 1 και 3 και του άρθρου 5β. Κυρώσεις κατά νομικών προσώπων Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για να διασφαλισθεί ότι τα νομικά πρόσωπα που υπέχουν ευθύνη σύμφωνα με το άρθρο 8β τιμωρούνται με αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές κυρώσεις.

³⁴² Βλ. άρθρο 4 παρ. 1 της Οδηγίας.

³⁴³ «Για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2005/35/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 7^{ης} Σεπτεμβρίου 2005 σχετικά με τη ρύπανση από τα πλοία και τη θέσπιση κυρώσεων, περιλαμβανομένων των ποινικών, για αδικήματα ρύπανσης (L 255) , η οποία τροποποιήθηκε με την Οδηγία 2009/123/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21^{ης} Οκτωβρίου 2009 (L 280) και άλλες διατάξεις»

θέσπιση (και ποινικών μεταξύ άλλων) κυρώσεων για τα αδικήματα αυτά, όπως αυτή τροποποιήθηκε με τη νεότερη Οδηγία 2009/123/EK. Προβλέπεται κατ' αυτόν τον τρόπο η θέσπιση αποτρεπτικών, αποτελεσματικών και αναλογικών ποινικών και διοικητικών κυρώσεων, όταν προκαλείται ή ενδέχεται να προκληθεί ρύπανση ή υποβάθμιση του θαλασσίου περιβάλλοντος από 'θαλασσοπλοούντα σκάφη', προς διασφάλιση αποτελεσματικής ποινικής προστασίας (άρθρο 1 Ν. 4037/2012).

Προστατευόμενο έννομο αγαθό της διάταξης του άρθρου 6 Ν. 4037/2012 είναι το θαλάσσιο περιβάλλον, ενώ στο εκ του αποτελέσματος διακρινόμενο έγκλημα που περιγράφεται στο ίδιο άρθρο συν-προστατεύονται πέραν του θαλασσίου περιβάλλοντος και τα ατομικά έννομα αγαθά της ζωής και της υγείας.

Αναλυτικότερα, στο άρθρο 6 παρ. 1 περ. β του ως άνω νόμου προβλέπεται ως βασικό εκ δόλου πλημμέλημα η πρόκληση υποβάθμισης της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος λόγω απόρριψης ρυπογόνων ουσιών σε αυτό από πλοίο, πράξη η οποία τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή από 1.500 έως 50.000 ευρώ.

Στο άρθρο 6 παρ. 1 περ. α τυποποιείται ως κακούργημα ένα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενο έγκλημα, στο οποίο το περαιτέρω αποτέλεσμα είτε συνίσταται σε κίνδυνο ζωής ή βαριάς βλάβης της υγείας, είτε σε ιδιαιτέρως σοβαρή βλάβη του (θαλασσίου) περιβάλλοντος, συνιστάμενη σε ευρεία οικολογική διατάραξη ή καταστροφή. Για τη διάπραξη αυτού του αδικήματος προβλέπεται ποινή καθειρξεως μέχρι δέκα ετών και χρηματική ποινή από 3.000 έως 300.000 ευρώ.

Στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου προβλέπονται δύο εξ αμελείας εγκλήματα, τα οποία αντιστοιχούν στα ανωτέρω περιγραφέντα (εκ δόλου) αδικήματα, ήτοι ένα πλημμέλημα εξ αμελείας κι ένα διακεκριμένο πλημμέλημα εξ αμελείας τα οποία τιμωρούνται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή από 200 έως 3.000 ευρώ και ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι μηνών και χρηματική ποινή από 1.000 έως 15.000 ευρώ αντίστοιχα.

Στην επόμενη παράγραφο, υπ' αριθμ. 3, τυποποιείται για πρώτη φορά ένα «αυτοτελές», όπως η ίδια η Αιτιολογική Έκθεση αναφέρει,³⁴⁴ έγκλημα στο οποίο εμπίπτουν όλες εκείνες οι μικρής (αυτοτελώς θεωρούμενες) σημασίας απορρίψεις οι

³⁴⁴ Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4037/2012 σελ. 3, πηγή www.hellenicparliament.gr.

οποίες ωστόσο επαναλαμβάνονται και υποβαθμίζουν το θαλάσσιο ύδωρ. Πρόκειται για ένα εκ δόλου πλημμέλημα το οποίο τιμωρεί τους δράστες με ποινή φυλάκισης έξι μηνών έως πέντε ετών και χρηματική ποινή από 1.000 έως 15.000 ευρώ. Στην παράγραφο 4 κατ' αντιστοιχία με τα ανωτέρω, τυποποιείται ως αδίκημα η εξ αμελείας επαναλαμβανόμενη με αυτοτελείς πράξεις ήσσονος σημασίας υποβάθμιση του θαλασσινού νερού (ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή από 200 έως 3.000 ευρώ).

Στην παράγραφο 5 του άρθρου 6 Ν. 4037/2012, ποινικοποιείται η καθ' οιονδήποτε άλλον, πέραν της συμμετοχής, τρόπο συμβολής στην τέλεση των αδικημάτων των παραγράφων 1 και 3 (πρόκειται για τα εκ δόλου εγκλήματα), με ποινή μειωμένη σε σχέση με αυτή των δραστών και συμμετόχων κατά το άρθρο 83 ΠΚ. Στην παράγραφο 6 προβλέπεται ένας δυνητικός προσωπικός λόγος απαλλαγής από την ποινή ή μείωσή της κατ' άρθρο 83 ΠΚ, ενώ τέλος στην παράγραφο 7 του άρθρου 6 αναφέρεται ρητά για τα εξ αμελείας αδικήματα που τυποποιούνται στο άρθρο αυτό ότι στην ποινικά ενδιαφέρουσα έννοια της αμέλειας δεν περιλαμβάνεται εν προκειμένω η εντελώς ελαφρά ασυνείδητη αμέλεια, η οποία παραμένει ποινικά αδιάφορη.

β. Πεδίο Εφαρμογής

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ν. 4037/2012, τα ελληνικά Δικαστήρια έχουν δικαιοδοσία για τα εγκλήματα του νόμου αυτού που τελέστηκαν από θαλασσοπλοούν σκάφος:

- α) στα εσωτερικά ύδατα κράτους μέλους ή τρίτης χώρας, στα οποία περιλαμβάνονται και οι λιμένες, εκτός αν πρόκειται για πλοία με ξένη σημαία, οπότε περιλαμβάνονται μόνο οι ελληνικοί λιμένες, στους οποίους τα πλοία αυτά καταπλέουν,
- β) στην αιγιαλίτιδα ζώνη κράτους μέλους ή τρίτης χώρας,
- γ) στα στενά που χρησιμοποιούνται για τη διεθνή ναυσιπλοΐα και υπόκεινται στο καθεστώς του πλου διέλευσης, όπως ορίζεται από το μέρος ΙΙΙ τμήμα 2 της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών του 1982 για το Δίκαιο της Θάλασσας (κυρωτικός νόμος 2321/95), εφόσον τα στενά αυτά τελούν υπό τη δικαιοδοσία κράτους μέλους,

- δ) στην αποκλειστική οικονομική ζώνη ή σε αντίστοιχη ζώνη κράτους μέλους, που έχει καθοριστεί σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και
- ε) στην ανοικτή θάλασσα.

Από τα ανωτέρω καθίσταται σαφές ότι τα ελληνικά ποινικά δικαστήρια είναι αρμόδια να επιλαμβάνονται των περιπτώσεων ρύπανσης των εσωτερικών υδάτων κάθε χώρας και άλλου κράτους-μέλους συμπεριλαμβανομένων των λιμένων κατά το βαθμό που εφαρμόζεται το καθεστώς Marpol, εκτός εάν πρόκειται για ρυπαίνοντα πλοία φέροντα ξένα σημαία, οπότε τα ελληνικά δικαστήρια θα έχουν δικαιοδοσία μόνο εφόσον τα πλοία αυτά πλέουν σε εθνικούς λιμένες.³⁴⁵

Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ως εσωτερικά ύδατα νοούνται α) ο αιγιαλός, β) η παραλία και γ) ο λιμένας,³⁴⁶ ενώ ως αιγιαλίτιδα ζώνη (ή χωρικά ύδατα, ή χωρική θάλασσα) νοείται η γειτονική προς την ξηρά θαλάσσια περιοχή. Η περιοχή αυτή της αιγιαλίτιδας ζώνης υπάγεται στην πλήρη κυριαρχία του παράκτιου κράτους και περιλαμβάνει τόσο το θαλάσσιο τμήμα, όσο και τον υπερκείμενο αυτού εναέριο χώρο, καθώς και το έδαφος και υπέδαφος του βυθού.³⁴⁷

Η σπουδαιότητα των θαλασσίων στενών για τις παγκόσμιες επικοινωνίες και την εξασφάλιση της ελευθερίας των θαλασσών δημιούργησε την ανάγκη υπαγωγής των στενών σε ειδικό νομικό καθεστώς. Στο ειδικό αυτό καθεστώς γίνεται δεκτό ότι υπάγονται τα στενά εκείνα που εκτός από γεωγραφικά χαρακτηριστικά πληρούν και λοιπές προϋποθέσεις. Υπό γεωγραφική έννοια στενό είναι μία φυσική (όχι τεχνητή)

³⁴⁵ Το διευρυμένο αυτό πεδίο εφαρμογής δικαιολογείται από το χαρακτήρα των πράξεων ρύπανσης ως «γνησίων διεθνών εγκλημάτων».

³⁴⁶ Ρούκουνας Εμμ., Διεθνές Δίκαιο, Τεύχος Δεύτερο Το κράτος και το έδαφος – Το δίκαιο της θάλασσας, Δεύτερη Έκδοση ανατύπωση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σελ. 95.

³⁴⁷ Ρούκουνας Εμμ., όπ.π., σελ. 112. Σήμερα η συντριπτική πλειοψηφία των κρατών έχει αιγιαλίτιδα ζώνη 12 ναυτικά μίλια (1 ν.μ.=1.852 μέτρα), η Ελλάδα όμως, η Τουρκία, το Ισραήλ και η Μάλτα, έχουν αιγιαλίτιδα ζώνη 6 ναυτικών μιλίων. Για τον τρόπο οριοθέτησης της αιγιαλίτιδας ζώνης και τις γραμμές βάσεως για την μέτρησή της ως προς τα εσωτερικά κι εξωτερικά της όρια, ιδετε αντί άλλων Ρούκουνας Εμμ., όπ.π., σελ. 115-117.

θαλάσσια δίοδος, μικρού σχετικά πλάτους, που χωρίζει δύο ξηρές κι ενώνει δύο τμήματα θάλασσας.³⁴⁸

Σε μια προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) κατά τους ορισμούς του διεθνούς δικαίου, ανευρίσκουμε ότι είναι η ζώνη εκείνη η οποία εκτείνεται του θαλασσίου χώρου που φθάνει ως 200 ναυτικά μίλια από την ακτή (συμπεριλαμβανομένης και της αιγιαλίτιδας ζώνης, οπότε η καθαυτή ΑΟΖ είναι 188 ναυτικά μίλια, εάν αφαιρέσουμε τα 12 ναυτικά μίλια που οι περισσότερες χώρες έχουν υιοθετήσει ως έκταση αιγιαλίτιδας ζώνης). Η ΑΟΖ περιλαμβάνει ένα πλέγμα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του παρακτίου και των άλλων κρατών που καθορίζονται με γνώμονα την αναγνώριση κυριαρχικών δικαιωμάτων αλιείας και προστασίας του εναλίου πλούτου υπέρ του παρακτίου κράτους.³⁴⁹

Τέλος, προκειμένου να αντιληφθούμε τι εννοεί ο νόμος όταν αναφέρει ‘ανοικτή θάλασσα’, καταφεύγουμε σε συμβατικά κείμενα, Σύμβαση της Γενεύης του 1958 -άρθρο 1, στην οποία ορίζεται ότι «ανοικτή θάλασσα είναι όλα τα τμήματα της θάλασσας στα οποία δεν περιλαμβάνονται η αιγιαλίτιδα ζώνη και τα εσωτερικά ύδατα των κρατών», ενώ στο νεότερο Δίκαιο της Θάλασσας και στο άρθρο 86 της Συμβάσεως 1982, προβλέπεται ότι οι διατάξεις περί ανοικτής θάλασσας εφαρμόζονται σε όλα τα τμήματα της θάλασσας που δεν ανήκουν στην αποκλειστική οικονομική ζώνη, την αιγιαλίτιδα ζώνη ή τα εσωτερικά ύδατα ενός κράτους ή τέλος στα αρχιπελαγικά ύδατα ενός αρχιπελαγικού κράτους.³⁵⁰

³⁴⁸ Ρούκουνas Εμμ., όπ.π., σελ. 139 επ.

³⁴⁹ Ρούκουνas Εμμ., όπ.π., σελ. 192-193. Σύμφωνα με τον τελευταίο και κατά τις επιταγές του διεθνούς δικαίου, στο παράκτιο κράτος αναγνωρίζονται δικαιώματα έρευνας, εκμετάλλευσης, διατήρησης των φυσικών πόρων της θάλασσας της περιοχής στην οποία εκτείνεται η ΑΟΖ, η γενικότερη εκμετάλλευσή της για οικονομικούς σκοπούς, όπως η παραγωγή ενέργειας από τα ύδατα, τα ρεύματα, τους ανέμους, καθώς και η δικαιοδοσία για τοποθέτηση και χρησιμοποίηση τεχνητών νησιών κι εγκαταστάσεων για τη θαλάσσια επιστημονική έρευνα και την προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος από τη ρύπανση.

³⁵⁰ Όπως παρατίθεται ο ορισμός αυτός σε Ρούκουνa Εμμ., όπ.π., σελ. 149. Περί της έννοιας του αρχιπελαγικού κράτους, όπ.π., σελ. 207 (Πρόκειται για συσπείρωση κρατών που συγκροτούνται από νησιωτικά συμπλέγματα, όπως και κρατών με μικτή εδαφική υπόσταση).

2. Οι υποστάσεις των εγκλημάτων

α. Το βασικό εκ δόλου πλημμέλημα (άρθρο 6 παρ. 1 περ. β)

ι. Αντικειμενική υπόσταση – Υποκείμενο του εγκλήματος και εγκληματική συμπεριφορά

Δράστης των εγκληματικών πράξεων μπορεί να είναι οποιοσδήποτε (κοινό έγκλημα), από τον πλοίαρχο και τον πλοιοκτήτη, μέχρι τους ναύτες, τους πλοηγούς ή τους λιμενικούς υπαλλήλους³⁵¹. Το βασικό έγκλημα είναι ένα έγκλημα αποτελέσματος, το οποίο προϋποθέτει απόρριψη ρυπογόνων ουσιών από πλοίο σε κάποια εκ των περιοχών που ρητώς αναφέρονται ως εμπόλτες στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης και συνεπάγεται υποβάθμιση του θαλασσίου ύδατος.

Κατά τους νομοθετικούς ορισμούς που παρατίθενται στο άρθρο 2 και ειδικότερα στην παράγραφο 2 αυτού, ως «ρυπογόνες ουσίες» νοούνται «οι ουσίες που ορίζονται στα Παραρτήματα Ι (πετρέλαιο) και ΙΙ (επιβλαβείς υγρές ουσίες που μεταφέρονται χύδην) της Marpol 73/78» κι αυτές είναι περιοριστικά το πετρέλαιο σε κάθε μορφή, συμπεριλαμβανομένου του αργού πετρελαίου, του καυσίμου πετρελαίου, της ιλύος, των αποβλήτων πετρελαίου και των προϊόντων διύλισης πετρελαίου (εκτός των πετροχημικών τα οποία υπάγονται στις διατάξεις του Παραρτήματος ΙΙ της σύμβασης Marpol 73/78) και ως «πετρελαιοειδές μείγμα» νοείται το μείγμα με περιεκτικότητα πετρελαίου σε οποιαδήποτε αναλογία, ενώ στην παράγραφο 3 ως «απόρριψη» «νοείται κάθε έκλυση από πλοίο, όπως ορίζεται στο άρθρο 2 της Marpol 73/78».

Σύμφωνα με το άρθρο 2 παράγραφος 4 αυτής, ως «πλοίο» «νοείται το ποντοπόρο σκάφος, ανεξαρτήτως σημαίας, οποιουδήποτε τύπου, το οποίο λειτουργεί εντός του θαλάσσιου περιβάλλοντος, περιλαμβανομένων των υδροπτερύγων, των αερόστρωμων σκαφών, των καταδυτικών σκαφών και των πλωτών ναυπηγημάτων». Κατά το β εδάφιο της παραγράφου 4 του άρθρου 2 ρητώς εξαιρούνται των διατάξεων του Νόμου 4037/12 τα πολεμικά πλοία, τα βοηθητικά πλοία του πολεμικού ναυτικού ή άλλα πλοία κρατικής ιδιοκτησίας ή κρατικής

³⁵¹ Έτσι και Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελ., «Ποινική καταστολή της θαλάσσιας ρύπανσης: Η μεταφορά της Οδηγίας 2005/35/ΕΚ στο Ελληνικό Δίκαιο», σε ΠοινΔικ/2009, σελ. 199 επ. και σε Νόμος και Φύση 2009: www.nomosphysis.org.gr.

εκμετάλλευσης, τα οποία χρησιμοποιούνται, προσωρινώς, μόνο για κρατικούς και μη εμπορικούς σκοπούς.

ii. Το εγκληματικό αποτέλεσμα

Ως έγκλημα αποτελέσματος το έγκλημα της παρ. 1 περ. β άρθρου 6 Ν. 4037/2012 τυποποιεί ως αξιόποino αποτέλεσμα την «υποβάθμιση της ποιότητας του θαλάσσιου ύδατος». Αναζητώντας τυχόν νομοθετικό ορισμό περί της έννοιας της υποβάθμισης της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος στους ορισμούς του άρθρου 2, θα διαπιστώσουμε την ανυπαρξία ενός τέτοιου, οπότε και εύλογα αναρωτιόμαστε εάν βρισκόμαστε προ ενός αδιεξόδου; Ορθότερη φαίνεται η προσφυγή στον αντίστοιχο νομοθετικό ορισμό του άρθρου 2 παρ. 4 Ν. 1650/1986, αναλογικώς εφαρμοζόμενο, ώστε η υποβάθμιση της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος να νοηθεί ως *‘οποιαδήποτε επί τα χείρω ποιοτική μεταβολή, η οποία είναι πιθανό να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία, στην ποιότητα ζωής και στην ανθρώπινη υγεία των κατοίκων των παρακτίων περιοχών, στην ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά και στις αισθητικές αξίες’*.

Όπως διαφαίνεται από τον ανωτέρω ορισμό, η υποβάθμιση συνιστά μια ήδη επελθούσα και συντελεσθείσα βλάβη του θαλασσίου περιβάλλοντος κι όχι βεβαίως έναν κίνδυνο, όπως ενίοτε υποστηρίζεται,³⁵² νοώντας κατ’ αυτόν τον (εσφαλμένο) τρόπο το έγκλημα ως συγκεκριμένης διακινδύνευσης. Εφόσον μεσολαβεί ‘μεταβολή’ η οποία ρητώς αναφέρεται σε μια επί τα χείρω ποιοτική μεταβολή, αυτή δεν μπορεί παρά να συνιστά βλάβη της ποιοτικής κατάστασης του νερού σε συσχετισμό με την προτέρα, πριν την δυσμενή μεταβολή του κατάσταση. Επιπλέον είναι προφανές ότι στην έννοια της υποβάθμισης εμπίπτει και η έννοια της ρύπανσης,³⁵³ αφού πολλώ δε μάλλον σε περίπτωση ρύπανσης του νερού κάνουμε λόγο για ‘επί τα χείρω μεταβολή της ποιότητάς του’.

³⁵² Έτσι ο Μοροζίνης Ι., Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Περιβάλλον ΙΙΙ, (Παύλου Στ. και Σάμιος Θ. επιμ.), όπ.π., σελ. 31.

³⁵³ Ας μην ξεχνάμε μάλιστα ότι στον Ν. 1650/86 η υποβάθμιση συνιστά έννοια γένους σε σχέση με την ρύπανση την οποία και περιλαμβάνει νοηματικά.

Η υποβάθμιση που λαμβάνει χώρα μπορεί να είναι σοβαρή ή μη,³⁵⁴ με το στοιχείο αυτό να αποτελεί την πρώτη σημαντική διαφοροποίηση από τα προϊσχύοντα με το ν. 743/77 και το άρθρο 13 αυτού. Βλέπουμε δηλαδή για πρώτη φορά η σοβαρότητα της προσβολής του θαλασσίου περιβάλλοντος να λαμβάνεται υπόψη για τη διαβάθμιση του εγκλήματος, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω, κι όχι για τη στοιχειοθέτησή του. Η έκταση της προσβολής ενδιαφέρει και λαμβάνεται υπόψη στο στάδιο της επιμέτρησης της ποινής, εκτός κι αν στοιχειοθετεί τη διακεκριμένη παραλλαγή της παρ. 1 α) του άρθρου 6.

iii. Αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος

Σύμφωνα με την προϋπόθεση αυτή θα πρέπει να αποδεικνύεται ότι η υποβάθμιση της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος, ήτοι το εγκληματικό αποτέλεσμα που προκλήθηκε, συνδέεται αιτιωδώς με την συγκεκριμένη απόρριψη ρυπογόνων ουσιών από ορισμένο πλοίο, ήτοι από συγκεκριμένη ενέργεια ρύπανσης προερχόμενη από ‘θαλασσοπλούν σκάφος’, όπως αναφέρεται στην Αιτιολογική Έκθεση.

³⁵⁴ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τον Μάιο του 2009 κατά την πρώτη ανάγνωση της Οδηγίας 123/EK διετύπωσε την άποψη, η οποία και τελικά έγινε αποδεκτή, ότι δεν μπορεί να αποτελεί ποινικό αδίκημα κάθε απόρριψη ρυπογόνων ουσιών και ότι πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ παρανόμων απορρίψεων που προκαλούν υποβάθμιση του περιβάλλοντος και απορρίψεων «ήσσονος βαρύτητας» για τις οποίες είναι αρκετή η πρόβλεψη διοικητικών κυρώσεων. Με την πρότασή του αυτή το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προσπάθησε να εφαρμόσει την αρχή της επικουρικότητας στο ποινικό δίκαιο, υιοθετώντας ποινικές κυρώσεις μόνο για τις ιδιαίτερα σοβαρές προσβολές του περιβάλλοντος, οι οποίες ωστόσο θα πρέπει επί τη βάση της αρχής της νομιμότητας να οριοθετηθούν σαφώς από τις λιγότερο σοβαρές μορφές ρύπανσης. Έτσι, ενώ αρχικά στο άρθρο 4 παρ. 1 της Οδηγίας αναγνωρίζεται ως ‘παράβαση’ κάθε απόρριψη ρυπογόνων ουσιών από πλοία, συνεπώς και περιπτώσεις ήσσονος σημασίας, στο άρθρο 5 α παρ. 2 διευκρινίζεται ότι τα κράτη-μέλη δε δεσμεύονται να αναγάγουν σε ποινικά αδικήματα πράξεις ήσσονος σημασίας οι οποίες δε συνεπάγονται ‘υποβάθμιση της ποιότητας του ύδατος’. Συμμεωνίδου-Καστανίδου Ελ., «Ποινική καταστολή της θαλάσσιας ρύπανσης: Η μεταφορά της Οδηγίας 2005/35/EK στο ελληνικό δίκαιο», Εισήγηση στο Συνέδριο με θέμα: «Περιβαλλοντική ευθύνη: Θεωρητικές εξελίξεις και ζητήματα εφαρμογής» στις 26-27 Ιουνίου 2009 όπως δημοσιεύθηκε στην ιστοσελίδα www.nomosphysis.org.gr.

iv. Υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος

Η υποκειμενική υπόσταση της ερμηνευόμενης διάταξης προϋποθέτει δόλο οποιασδήποτε μορφής, αρκούντος και του ενδεχόμενου δόλου (άρ. 26, 27 ΠΚ).

β. Οι επιβαρυντικές περιστάσεις του άρθρου 6 παρ. 1 περ. α

Σε αντίθεση με την Οδηγία 2009/123/EK, ο εθνικός νόμος ενσωμάτωσης περιέλαβε συγκεκριμένη διάταξη που περιλαμβάνει διακεκριμένες περιπτώσεις. Η Απόφαση – Πλαίσιο που είχε προηγηθεί της Οδηγίας και που τελικά ακυρώθηκε κατόπιν απόφασης του ΔΕΚ, περιελάμβανε ομοίως τέτοιες διακεκριμένες περιπτώσεις, όπως την πρόκληση σημαντικής ζημίας στην ποιότητα των υδάτων, την καταστροφή ζωικών ή φυτικών ειδών, ή την πρόκληση θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης ανθρώπου. Η μη συμπερίληψη στην Οδηγία παρόμοιων διατάξεων προέκυψε εκ της ως άνω δικαστηριακής απόφασης κατά την οποία το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το είδος και το ύψος των κυρώσεων ανατίθεται στην κυριαρχική αρμοδιότητα των κρατών μελών, προκειμένου αυτές να είναι ανάλογες με την προκαλούμενη προσβολή.³⁵⁵

Πιο συγκεκριμένα, στην παρ. 1 περ. α του άρθρου 6 τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και χρηματική ποινή από 3.000 έως 300.000 ευρώ η απόρριψη ρυπογόνων ουσιών από πλοίο σε οποιαδήποτε από τις περιοχές του άρθρου 3 του ίδιου νόμου αν εξαιτίας της σοβαρότητας της υποβάθμισης δημιουργείται κίνδυνος θανάτου ή (κίνδυνος) βαριάς σωματικής βλάβης ή ευρεία οικολογική διατάραξη ή καταστροφή (εντονότερη περιβαλλοντική βλάβη).

Βλέπουμε δηλαδή ότι προβλέπονται ως επιβαρυντικές περιστάσεις δύο εγκλήματα συγκεκριμένης διακινδύνευσης³⁵⁶ και ένα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενο έγκλημα, όπου πέραν της προσβολής του θαλασσίου ύδατος, έχουμε λόγω της ιδιαίτερας σοβαρής προσβολής που συντελέστηκε, μια περαιτέρω τρώση

³⁵⁵ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελ., Ποινική Καταστολή της θαλάσσιας ρύπανσης, σελ. 9, www.nomosphysis.org.gr.

³⁵⁶ Στο άρθρο 13 παρ. 1 α i) εδ. β Ν. 743/77, στοιχειοθετούνταν ένα έγκλημα όχι συγκεκριμένης όπως εν προκειμένω διακινδύνευσης, αλλά αφηρημένης-συγκεκριμένης, άλλως δυννητικής διακινδύνευσης.

του εννόμου αυτού αγαθού, ήτοι μια ευρεία οικολογική διατάραξη ή καταστροφή.³⁵⁷ Στην πρώτη περίπτωση έχουμε ως συν-προστατευόμενα έννομα αγαθά πέραν του θαλασσίου περιβάλλοντος και ατομικά έννομα αγαθά, ενώ στην δεύτερη περίπτωση του εκ του αποτελέσματος διακρινόμενου εγκλήματος έχουμε αποκλειστικώς προστατευόμενο το έννομο αγαθό περιβάλλον.

Μεταξύ επιβαρυντικών περιστάσεων και σοβαρότητας της υποβάθμισης θα πρέπει να υφίσταται ο αναγκαίος αιτιώδης σύνδεσμος. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να προκύπτει και να αιτιολογείται ειδικώς στην δικαστική απόφαση ότι ο κίνδυνος για τα ατομικά έννομα αγαθά που επήλθε³⁵⁸ περικλειόταν ήδη εν δυνάμει στην υποβάθμιση του θαλασσίου ύδατος ή αναφορικά με την οικολογική διατάραξη ή καταστροφή θα πρέπει να προκύπτει ότι πραγματώθηκε ένας κίνδυνος σύμφυτος με το υποβαθμιστικό αποτέλεσμα.

Παρατηρούμε ότι ενώ η συνδρομή του στοιχείου της σοβαρότητας της (ρύπανσης υπό το προΐσχύσαν δίκαιο) υποβάθμισης (υπό το νυν ισχύον) του θαλασσίου ύδατος αποτελούσε μέχρι πρότινος προϋπόθεση πλήρωσης της αντικειμενικής υπόστασης του βασικού εκ δόλου εγκλήματος του άρθρου 13, πλέον αποτελεί στοιχείο το οποίο εάν οδηγήσει σε δημιουργία συγκεκριμένου κινδύνου θανάτου, βαριάς σωματικής βλάβης ή σε ευρεία περιβαλλοντική διατάραξη ή καταστροφή, ανάγει την εγκληματική πράξη του δράστη σε κακούργημα.

Η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος απαιτεί, εφόσον δεν ορίζεται διαφορετικά, δόλο οποιασδήποτε μορφής κατά τα άρθρα 26 και 27 ΠΚ.

Αναφορικά με το εκ του αποτελέσματος διακρινόμενο έγκλημα, αυτό δηλαδή της πρόκλησης περαιτέρω ευρείας οικολογικής διατάραξης ή καταστροφής, κατά τις επιταγές του άρθρου 29 ΠΚ, για τη στοιχειοθέτηση του εν λόγω εγκλήματος θα πρέπει να υπάρχει δόλος του δράστη ως προς το βασικό έγκλημα, ήτοι αυτό της πρόκλησης υποβάθμισης της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος από την απόρριψη

³⁵⁷ Επομένως δεν είναι ακριβή τα όσα υποστηρίζει ο Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 33 ο οποίος αποφαινεται υπέρ της ύπαρξης στην περ. α της παρ. 1 ενός εκ του αποτελέσματος διακρινόμενου εγκλήματος, με το βαρύτερο αποτέλεσμα να έγκειται στον κίνδυνο για ατομικά έννομα αγαθά και στην επέλευση ιδιαιτέρως αυξημένης περιβαλλοντικής προσβολής.

³⁵⁸ Πρόκειται για έναν κίνδυνο ο οποίος δεν προσδοκάται αλλά είναι 'παρών'.

ρυπογόνων ουσιών από πλοίο, το δε περαιτέρω αποτέλεσμα της ευρείας οικολογικής διατάραξης ή καταστροφής πρέπει να οφείλεται (τουλάχιστον) σε αμέλεια του υπαιτίου.

Τόσο το στοιχείο της ‘σοβαρότητας’ της υποβάθμισης, το οποίο είναι σημαντικό για το άρθρο 13 Ν. 743/77, όσο και το στοιχείο της ‘ευρύτητας’ της οικολογικής κατά τη νομοθετική διατύπωση διατάραξης ή καταστροφής, είναι έννοιες αξιολογικές και πληρώνονται νομολογιακώς. Οι όποιες θεωρητικές και νομολογιακές προσεγγίσεις έχουν προηγηθεί στα πλαίσια της ισχύος του προγενέστερου νόμου θα φανούν ιδιαίτερα χρήσιμες. Η έννοια της *διατάραξης* θα πρέπει να γίνει αντιληπτή ως μείωση της λειτουργικής χρησιμότητας και των λειτουργιών που επιτελεί το θαλάσσιο περιβάλλον, ενώ αυτή της *καταστροφής* θα πρέπει να νοηθεί ως πλήρης κι οριστική αποστέρηση της λειτουργικής χρησιμότητας αυτού.

γ. Το έγκλημα της θαλάσσιας ρύπανσης από επαναλαμβανόμενες απορρίψεις (άρθρο 6 παρ. 3)

Κατά την κατάρτιση της Οδηγίας 2009/123/EK, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προχώρησε σε μια πρωτοποριακή για το χώρο του ποινικού δικαίου σύλληψη. Πρότεινε δηλαδή την ποινικοποίηση και των ήσσονος σημασίας προσβολών του περιβάλλοντος, όταν αξιολογούμενες συνολικά οδηγούν σε υποβάθμιση των υδάτων. Στόχος της νέας ρύθμισης είναι η αποτροπή των υπευθύνων θαλασσιών μεταφορών από την πρόκληση υποβάθμισης των υδάτων με πράξεις οι οποίες αυτοτελώς ιδωμένες αδυνατούν να οδηγήσουν σε ποινικές κυρώσεις, αποτελώντας τμήμα μιας συνολικής πολιτικής στάθμισης των συμφερόντων μιας επιχείρησης ή μιας εμπορικής δραστηριότητας. Για τις τελευταίες, είναι πολλές φορές προτιμότερο να υποστούν μια ασήμαντη σε σχέση με τα κέρδη που αποκομίζουν διοικητική κύρωση παρά να συμμορφωθούν με την σχετική νομοθεσία. Έτσι η παλαιά αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» μετετράπη στην αρχή «πληρώνω για να ρυπαίνω».

Ειδικότερα, σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση του ν. 4037/2012³⁵⁹, «οι επαναλαμβανόμενες μικρής σημασίας απορρίψεις ρυπογόνων ουσιών, όταν

³⁵⁹ Πηγή: www.hellenicparliament.gr, σελ. 3.

αξιολογούμενες συνολικά και όχι μεμονωμένα, καταλήγουν σε υποβάθμιση της ποιότητας του θαλάσσιου ύδατος, συγκροτούν αυτοτελές ποινικό αδίκημα». Ο χαρακτηρισμός αυτός του νέου αυτού εγκλήματος το οποίο εισήχθη με τον νέο νόμο ως ‘αυτοτελές’, οδήγησε ορισμένους συγγραφείς στο χαρακτηρισμό του ως ιδιώνυμου (*suigeneris*) εγκλήματος, ή κατ’ άλλο χαρακτηρισμό ως ιδιάζουσα περίπτωση κατ’ εξακολούθηση εγκλήματος³⁶⁰.

Πράγματι, το περί ου ο λόγος έγκλημα φαίνεται να παρουσιάζει ομοιότητες με το περιγραφόμενο στο άρθρο 98 ΠΚ ‘κατ’ εξακολούθηση έγκλημα’, οι οποίες ωστόσο είναι μόνο φαινομενικές. Στο άρθρο 98 ΠΚ έχουμε επιμέρους πράξεις οι οποίες μεμονωμένα συνιστούν πλήρη, όμοια εγκλήματα. Στο άρθρο 6 παρ. 3 ωστόσο, περιγράφονται εξακολουθούμενες απορρίψεις, οι οποίες ωστόσο μεμονωμένα θεώμενες είναι ποινικά αδιάφορες, αφού αδυνατούν να επιφέρουν την εκ του νόμου απαιτούμενη υποβαθμιστική συνέπεια και συνεπώς δεν πληρώνουν τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του βασικού εκ δόλου εγκλήματος της παραγράφου 1 περ. β.

Αναγκαία αναδεικνύεται η ύπαρξη συνδέσμου μεταξύ των επιμέρους ήσσονος σημασίας πράξεων, ο οποίος επιτρέπει την ομαδοποίησή τους και τη θεώρησή τους ως ενιαίας συμπεριφοράς η οποία αιτιωδώς προκάλεσε περιβαλλοντική προσβολή και πιο συγκεκριμένα υποβάθμιση της ποιότητας του θαλασσιού ύδατος. Ο μεταξύ των πράξεων συνδυασμός θα γίνεται ενόψει της τοπικής και χρονικής ενότητας που θα πρέπει να εμφανίζουν ώστε να είναι δυνατή η συνολική τους αξιολόγηση. Τοπική ενότητα θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι υπάρχει όταν οι επιμέρους απορρίψεις γίνουν εντός της αυτής θαλάσσιας περιοχής, ενώ χρονική ενότητα θα υπάρχει όταν υπάρχει χρονική συνάφεια μεταξύ αυτών.³⁶¹ Εύκολα αντιλαμβάνεται ωστόσο κανείς ότι πρόκειται για δύο σχετικά μεγέθη, τα οποία απαιτούν συγκεκριμενοποίηση από τον εφαρμοστή του δικαίου, επομένως

³⁶⁰ Έτσι ο Μοροζίνης Ι., ό.π., σελ. 36.

³⁶¹ Αναφορικά με το κατ’ εξακολούθηση έγκλημα ο Μαργαρίτης στην ανάλυσή του παρατηρεί ότι η χρονική απόσταση μεταξύ των επιμέρους πράξεων μπορεί να είναι και σχετικώς μεγάλη, όχι πάντως τόση ώστε να αποδομείται η ενότητα δόλου. Όμοια ισχύουν και για την τοπική ενότητα που απαιτείται, ΕρμΠΚ, αριθμ. 9.

μόνο κατά περίπτωση μπορεί να κριθούν. Υποκειμενικά, απαιτείται η ύπαρξη ενός συνολικού σχεδιασμού από την πλευρά του δράστη, ενός ενιαίου δόλου, που καλύπτει αφενός όλες τις επιμέρους πράξεις αλλά και την συνολικά θεωρούμενη συμπεριφορά, όπως αυτή προκύπτει από τη σύνδεση των ανωτέρω πράξεων.³⁶² Ο δόλος αυτός μπορεί να είναι σκοπού, αναγκαίος, ή απλώς ενδεχόμενος (άρ. 12, 27 ΠΚ).

Εφόσον η εγκληματική συμπεριφορά αντιμετωπίζεται ενιαία και θεάται ως τέτοια από τον ποινικό νόμο, ομοίως ενιαία θα πρέπει να κρίνεται και ο χρόνος τέλεσης του εγκλήματος, με το τελευταίο να ξεκινά από την πράξη της πρώτης απόρριψης και να λήγει με την πράξη της τελευταίας, οπότε και ξεκινά ο χρόνος έναρξης της παραγραφής του αδικήματος. Ως τόπος τέλεσης θεωρείται αυτός που τελέστηκε κάθε απόρριψη, καθώς κι ο τόπος όπου επήλθε κάθε επιμέρους υποβαθμιστικό αποτέλεσμα, το οποίο μεμονωμένα, θα μπορούσε να διαφύγει της ποινικής τιμώρησης μη εμπίπτον έστω στην έννοια της μη σοβαρής ρύπανσης.

δ. Οι προνομιούχες παραλλαγές (άρθρο 6 παρ. 2 και άρθρο 6 παρ. 4)

Στις παραγράφους 2 υπό στοιχεία α και β και 4, τυποποιούνται οι προνομιούχες παραλλαγές των εκ δόλου εγκλημάτων της παρ. 1 α και β και της παραγράφου 3 αντίστοιχα. Η ποινικώς ενδιαφέρουσα αμέλεια είναι η ενσυνείδητη και η βαριά ασυνείδητη αμέλεια, όπως αυτό προκύπτει συνδυαστικά με την παράγραφο 7. Στο κείμενο της Οδηγίας γίνεται λόγος για πρόθεση, αμέλεια ή βαριά αμέλεια, με την διπλή χρήση του όρου ‘αμέλεια’ να δημιουργεί προβλήματα κατανόησης. Η διάκριση μεταξύ βαριάς και ελαφράς ασυνείδητης αμέλειας δεν απαντάται στο θετικό ποινικό μας δίκαιο,³⁶³ ενώ όπως συχνά παρατηρείται, η ασυνείδητη αμέλεια δεν είναι ελαφρύτερης μορφής από την ενσυνείδητη, αφού η απερισκεψία του δράστη μπορεί να αποδειχθεί πολύ πιο επικίνδυνη για τα έννομα αγαθά.

³⁶² Έτσι και για το κατ’ εξακολούθηση έγκλημα του άρθρου 98 ΠΚ ο Μαργαρίτης, ΕρμΠΚ, άρθρο 98 αριθμ. 9.

³⁶³ Έτσι και η Αιτιολογική Έκθεση σελ. 4.

Στην Αιτιολογική Έκθεση του νόμου ενσωμάτωσης της Οδηγίας εντοπίζεται το εδώ περιγραφόμενο πρόβλημα, το οποίο επιλύεται μέσω της προσφυγής στα πρωτότυπα κείμενα της Οδηγίας (αγγλικό και γαλλικό κείμενο). Το συμπέρασμα είναι ότι ο κοινοτικός νομοθέτης θέλει να αναχθούν σε ποινικά αδικήματα οι πράξεις θαλάσσιας ρύπανσης που τελούνται με δόλο, ενσυνείδητη αμέλεια και βαριά ασυνείδητη αμέλεια, αφήνοντας εκτός του ρυθμιστικού του πεδίου πράξεις που τελούνται από ελαφρά ασυνείδητη αμέλεια.³⁶⁴

Βαριά ασυνείδητη αμέλεια και συνεπώς ποινικώς ενδιαφέρουσα, θα έχουμε στην περίπτωση της επικίνδυνης αφροντισιάς για το θαλάσσιο περιβάλλον εκ μέρους του δράστη, η συμπεριφορά του οποίου εμφανίζει ασυνήθιστα μεγάλη απόκλιση από τη συμπεριφορά του μέσου επιμελούς ανθρώπου.³⁶⁵ Ποινικώς αδιάφορη ελαφρά ασυνείδητη αμέλεια από την άλλη θα έχουμε όταν η συμπεριφορά του δράστη περιορίζεται στο πιο χαμηλό επίπεδο και ως τέτοια δεν προκαλεί επικινδυνότητα για το έννομο αγαθό.³⁶⁶

Έτσι κατά τις νομοθετικές επιταγές, τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι μηνών και χρηματική ποινή 1.000 έως 15.000 ευρώ όποιος από αμέλεια, ενσυνείδητη ή βαριά ασυνείδητη, απορρίπτει ρυπογόνες ουσίες από πλοίο σε κάποια εκ των περιοχών του άρθρου 3 του ν. 4037/12 από τις οποίες προκαλείται υποβάθμιση της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος κι εξαιτίας της σοβαρότητας της επελθούσας υποβάθμισης δημιουργήθηκε κίνδυνος θανάτου, ή βαριάς σωματικής βλάβης, ή ευρεία οικολογική διατάραξη ή καταστροφή.

Με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή από 200 έως 3.000 ευρώ τιμωρείται ο εξ αμελείας, ενσυνείδητης ή βαριάς ασυνείδητης, υπαίτιος απόρριψης ρυπογόνων ουσιών από πλοίο η οποία είχε ως συνέπεια την υποβάθμιση της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος.

Τέλος, με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή από 200 έως 3.000 ευρώ τιμωρείται αυτός που από ενσυνείδητη ή βαριά ασυνείδητη αμέλεια έγινε υπαίτιος επιμέρους απορρίψεων ρυπογόνων ουσιών από πλοίο οι οποίες ενόψει

³⁶⁴ Έτσι Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελ., ΠοινΔικ/2009, σελ. 207.

³⁶⁵ Αιτιολογική Έκθεση σελ. 4.

³⁶⁶ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελ., όπ.π., σελ. 207επ.

της χωροχρονικής τους ενότητας επέφεραν ποιοτική υποβάθμιση του θαλασσίου ύδατος.

Εξετάζοντας συστηματικότερα την τελευταία αυτή διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 6, αντιλαμβανόμαστε ότι ανακύπτουν ορισμένα ζητήματα. Ανωτέρω επικροτήσαμε την επιλογή του (κοινοτικού) νομοθέτη να ποινικοποιήσει την κατ' επανάληψη απόρριψη ουσιών στη θάλασσα από δράστη ο οποίος επιθυμώντας να διαλάβει του ποινικού ελέγχου χωρίς παράλληλα να εμποδιστεί να ξεφορτωθεί το φορτίο του, έπραττε τούτο κατά διαστήματα, οπότε εμφανιζόταν το άτοπο να μην μπορεί να τιμωρηθεί, αφού οι περισσότερες πράξεις του δεν πλήρωναν την αντικειμενική υπόσταση του βασικού εκ δόλου εγκλήματος. Η ύπαρξη ενιαίου δόλου και συνολικού σχεδιασμού για την επιχείρηση των αλυσιδωτών απορρίψεων αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο της διάταξης της παραγράφου 3 και περαιτέρω της κατάφασης της ποινικής ευθύνης του υπαιτίου.

Στην προβλεπόμενη ωστόσο προνομιούχο παραλλαγή της παραγράφου 3, υπ' αριθμόν 4 παράγραφο, τιμωρείται ο δράστης ο οποίος από αμέλεια απέρριπτε ανά διαστήματα ρυπογόνες ουσίες και τελικά επέφερε ένα υποβαθμιστικό της ποιότητας του περιβάλλοντος αποτέλεσμα. Είναι φανερό ότι η διάταξη έχει νόημα μόνο εάν στην έννοια της αμέλειας εντάξουμε μόνο την ενσυνείδητη κι όχι και την ασυνείδητη αμέλεια. Γιατί βεβαίως μπορούμε να κατηγορήσουμε κάποιον ο οποίος προέβλεψε το άδικο της πράξης του, πίστεψε όμως ότι δε θα επέλθει ως συνολικό αποτέλεσμα των επιμέρους πράξεών του υποβάθμιση της ποιότητας του νερού, δεν μπορούμε όμως να απαιτήσουμε από αυτόν να προβλέψει το συνολικό υποβαθμιστικό αποτέλεσμα που θα επερχόταν εάν κι εφόσον προέβαινε σε επιμέρους ήσσονος σημασίας ρυπογόνες απορρίψεις, όταν ο ίδιος δεν είναι σε θέση ούτε καν να προβλέψει το ότι θα προβεί σε επιμέρους απορρίψεις, πόσο μάλλον ρυπογόνες. Είναι εξάλλου προφανές ότι η περίπτωση της ενσυνείδητης αμέλειας που περιγράφηκε ως άνω και πρέπει να συγκεντρώσει το ποινικό ενδιαφέρον του εφαρμοστή εγγίζει τα όρια του ενδεχόμενου δόλου, καθιστώντας τη μεταξύ τους διαχωριστική γραμμή ιδιαιτέρως δυσδιάκριτη.

ε. Τέλεση του εγκλήματος από μη συμμετέχοντα πρόσωπα

Ιδιαίτερα προβληματική φαίνεται να είναι η διάταξη που αφορά στην ποινική ευθύνη μη συμμετεχόντων στο έγκλημα προσώπων (παρ. 5 άρθρου 6 ν. 4037/2012). Πρόκειται για μια ειδικού χαρακτήρα περίπτωση επέκτασης του αξιοποιούν πέραν των κλασικών μορφών συμμετοχής, η οποία καταρχήν θα μπορούσε να σταθεί δυνάμει του άρθρου 12 ΠΚ, το οποίο επιτρέπει σε ειδικούς νόμους να εισάγουν αποκλίνουσες ρυθμίσεις σε σχέση με τις αντίστοιχες του Γενικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα, εφόσον όμως αυτό ορίζεται ρητά σε διάταξή τους. Ωστόσο, το εντελώς αόριστο της διατύπωσης, σύμφωνα με την οποία ‘όποιος’, με ‘οποιοδήποτε’ τρόπο συμβάλλει..., δημιουργεί ζητήματα δικαιοκρατικής νομιμοποίησης της διάταξης.³⁶⁷

Αναλυτικότερα: Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της συμπράξεως κατά την πραγμάτωση του εγκλήματος διατυπώθηκαν κατά βάση δύο συστήματα, αυτό της ευρείας ή ενιαίας έννοιας του αυτουργού κι αυτό της στενής έννοιας του αυτουργού. Σύμφωνα με το πρώτο σύστημα κάθε αιτιώδης συμβολή στην πραγμάτωση του εγκλήματος συνιστά αυτουργία, οπότε όλοι οι καθ’ οιονδήποτε τρόπο συμπράττοντες είναι αυτουργοί διαφοροποιούμενοι ως προς την ποινή ανάλογα με το βαθμό αιτιώδους συμβολής τους. Σύμφωνα με το δεύτερο, αυτουργός είναι μόνο όποιος πραγματώνει ο ίδιος ή μέσω άλλου όλη ή μέρος της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, οπότε για τους λοιπούς συμπράττοντες ισχύουν οι περί συμμετοχής διατάξεις (άρ. 45-49 ΠΚ).³⁶⁸ Ο Ελληνικός Ποινικός Κώδικας υιοθέτησε το σύστημα της στενής έννοιας του αυτουργού και του παρακολουθηματικού χαρακτήρα της συμμετοχής.

Στην παράγραφο 5 του άρθρου 6 Ν. 4037/2012 τυποποιήθηκε ως έγκλημα η καθ’ οιονδήποτε τρόπο παροχή συμβολής σε δόλια απόρριψη ρυπογόνων ουσιών, όπως αυτή περιγράφεται στις παραγράφους 1 και 3 του αυτού άρθρου, η οποία ωστόσο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως συμμετοχή κατ’ άρθρα 45, 46, 47 ΠΚ. Πώς μπορεί να νοηθεί ωστόσο συμβάλλον στην πράξη χωρίς να είναι συμμετοχος;

³⁶⁷ Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη;, όπ.π., σελ. 192.

³⁶⁸ Ψαρούδα-Μπενάκη Ι., Ερμηνεία άρθρων 45-49 ΠΚ, Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, Άρθρα 1-133, επιμ. Σπινέλλης Δ., Εκδόσεις Ν. Σάκουλας, 2005, σελ. 665.

Σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση *«Κρίθηκε αναγκαίο, αν υπάρχει συμβολή κάποιου προσώπου (π.χ. προσωπικού νηογνώμονα) στην τέλεση των εγκλημάτων της δόλιας απόρριψης ρυπογόνων ουσιών των παραγράφων 1 και 3, η οποία (συμβολή) δεν μπορεί να χαρακτηριστεί, ως συμμετοχή (άρθρα 45, 46, 47, Π.Κ.), να στοιχειοθετείται αυτοτελές έγκλημα και ο υπαίτιος να τιμωρείται με τις αντίστοιχες για τα παραπάνω εγκλήματα ποινές, μειωμένες κατά το άρθρο 83 του Π.Κ.»*.³⁶⁹

Η θέση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής επί της παραγράφου ήταν η ακόλουθη: *«Εν προκειμένω, δια της τιμώρησης οποιουδήποτε συμβάλλει στην τέλεση των εγκλημάτων των παρ. 1-3, ενδεχομένως εισάγεται μορφή ενιαίου αυτουργού, με παράλληλη όμως διατήρηση του συστήματος της στενής έννοιας του αυτουργού, εφόσον διατηρείται η έννοια του συμμετόχου. Αυτό οδηγεί στο άτοπο, οι μεν συμμετοχοί να δανείζονται την εγκληματικότητα τους από τον αυτουργό, οι δε λοιποί συμβάλλοντες στην τέλεση του εγκλήματος, να ευθύνονται πρωτογενώς. Περαιτέρω, στο μέτρο που ως συμβολή στην τέλεση του εγκλήματος δεν νοείται η περιγραφόμενη στα άρθρα 45-47 ΠΚ, η ρύθμιση ενδεχομένως αντιβαίνει στην αρχή της νομιμότητας»*.³⁷⁰

Εκτιμώντας τα ανωτέρω κι εκκινώντας από την τελευταία παρατήρηση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, η αδυναμία πλήρωσης της έννοιας της συμβολής με τις γνωστές κι αυθεντικώς διατυπωμένες έννοιες περί συμμετοχής, δημιουργεί πράγματι ρήγματα στην αρχή της νομιμότητας (n.c.n.p.s.l.). Οπωσδήποτε η κατάφαση παράλληλης εισαγωγής του συστήματος του ενιαίου αυτουργού με σύγχρονη διατήρηση αυτού περί στενής έννοιας αυτουργού δεν μπορεί να γίνει αναντίρρητα δεκτή.

Σε μια προσπάθεια ανεύρεσης της νομοθετικής βούλησης ως προς την ‘καθ’ οιονδήποτε τρόπο συμβολή’ ανθρώπου ο οποίος όμως δεν μπορεί να χαρακτηριστεί κατά τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα ως συμμετοχος, αναρωτιόμαστε εάν ως τέτοια θα μπορούσε να είναι η εξ αμελείας συμβολή, η συμβολή δηλαδή που πραγματώνεται στα πλαίσια μιας συμφωνημένης συμβατικής σχέσης (ίδετε ανωτέρω την αναφορά στον νηογνώμονα ο οποίος παρέχει τις υπηρεσίες του στα πλαίσια της

³⁶⁹ Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4037/2012 σελ. 4.

³⁷⁰ Έκθεση Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, σελ. 4.

σχέσης που διατηρεί με τον εντολέα του). Συμμετοχή εξ αμελείας βεβαίως δεν νοείται, επομένως αναζητήθηκε κι ανευρέθηκε ο στο παρόν σχολιαζόμενος τρόπος ποινικοποίησης της πράξης συνεισφοράς του ειδικού, ο οποίος όφειλε και μπορούσε να προβλέψει το εγκληματικό άδικο της σκοπούμενης πράξης στο οποίο κατά τι κι ο ίδιος συνεισέφερε. Η πράξη της απόρριψης ρυπογόνων ουσιών παραμένει δόλια, ενώ η συνεισφορά του νηογνώμονα πραγματώνεται εξ αμελείας.

Θα λέγαμε ότι κατ' αυτόν τον τρόπο εισάγεται μια μορφή ιδιάζουσας αυτουργικής συμμετοχής, μιας εγκληματικής συμπεριφοράς η οποία ενώ από τη μία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως συμμετοχή, αφού ελλείπουν τα στοιχεία που τη συνιστούν και την προϋποθέτουν (δόλος), δεν μπορεί να συνιστά ούτε αυτουργική δράση, καθώς ρητά κατά τη νομοθετική διατύπωση *«όποιος με οποιονδήποτε τρόπο συμβάλλει, χωρίς να μπορεί να χαρακτηριστεί ως συμμετέχων, στην τέλεση των εγκλημάτων των παραγράφων 1 και 3...»* και κάθε μορφής συμβολή αποκλείει την αυτουργία κι άγει στη συμμετοχή, η οποία όμως επίσης ρητώς αποκλείεται.

Υποστηρίζεται ότι ακριβώς λόγω του προβλήματος αποσαφήνισης της έννοιας της διάταξης και της αδυναμίας ασφαλούς και με όρους ποινικού δικαίου χαρακτηρισμού αυτής της μορφής 'εμπλοκής' στο έγκλημα, «ανοίγουν οι ασκοί του Αιόλου» για την ποινικοποίηση πράξεων που βρίσκονται σε προηγούμενα και μακρινότερα της αξιόποινης συμμετοχικής πράξης στάδια. Έτσι και σύμφωνα με την άποψη αυτή, ποινική ευθύνη θα έχει κι αυτός που η συμβολή του βρίσκεται ακόμη σε στάδιο προπαρασκευαστικών πράξεων.³⁷¹

Μια ακόμη σκέψη θα μπορούσε να είναι ότι περιπτώσεις που θα μπορούσαν να εμπίπτουν στη διάταξη είναι αυτές που 'αγγίζουν' τα όρια της ηθικής αυτουργίας, αυτές δηλαδή που βρίσκονται στα όρια αυτής. Πρόκειται για τις συμπεριφορές εκείνες που τρόπον τινά προτρέπουν το δράστη στο έγκλημα, τον παροτρύνουν, αλλά με τρόπο που δεν συνιστά βεβαίως ηθική αυτουργία αφού δεν μεσολαβεί η πειθώ και η νοητική επικοινωνία, η επενέργεια δηλαδή στο νοητικό του άλλου. Έτσι, μια τέτοια προτροπή θα αποτελεί το ότι 'εγώ στη θέση σου θα έπραττα έτσι, κάνοντας αυτό κι εκείνο...'.³⁷¹

³⁷¹ Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη, όπ.π., σελ. 193.

Πρόκειται για μια παραντουργική ευθύνη των δραστών, του αυτουργού του βασικού εκ δόλου εγκλήματος και εξ αμελείας ευθύνη του ειδικού για το έγκλημα που θα τελεστεί. Εφόσον ο τελευταίος όφειλε και όντως μπορούσε εκ της θέσεως και των αρμοδιοτήτων του, αλλά και εκ του τί του ζητήθηκε να πράξει ή να μην πράξει (πχ δεν διενήργησε τον προσήκοντα έλεγχο ή παρέβλεψε ορισμένες βλάβες ή ελλείψεις του πλοίου), να αντιληφθεί την από άλλους σκοπούμενη εγκληματική πράξη, ευθύνεται ο ίδιος προσωπικά κατά το μέρος που του αντιστοιχεί. Η ποινική ευθύνη που προβλέπεται για την περίπτωση αυτή της αυτουργικής όπως καταλήξαμε ευθύνης του, είναι αυτή που προβλέπεται για το εκ δόλου έγκλημα που τελείται μειωμένη κατά το μέτρο που τάσσει το άρθρο 83 ΠΚ.

Φρονούμε λοιπόν κατόπιν των ανωτέρω εκτεθέντων ότι αυτός είναι ο ασφαλέστερος τρόπος να νοηθεί η διάταξη, η οποία κατά την εκτίμηση ορισμένων θεωρητικών *«είναι καταδικασμένη να περιπέσει σε αχρησία»*.³⁷²

3. Έμπρακτη μεταμέλεια (άρθρο 6 παρ. 6)

«Αν ο δράστης των παραβάσεων των προηγούμενων παραγράφων περιορίσει ο ίδιος ουσιωδώς ή συντελέσει, με έγκαιρη αναγγελία προς την αρχή, στην ουσιώδη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων της ρύπανσης ή της υποβάθμισης της ποιότητας του θαλάσσιου ύδατος, που προκάλεσε η ενέργεια ή η παράλειψή του, το δικαστήριο μπορεί να του επιβάλει ποινή μειωμένη, σύμφωνα με το άρθρο 83 του Ποινικού Κώδικα ή να τον απαλλάξει από κάθε ποινή».

Με τη διάταξη αυτή προβλέπεται η δυνατότητα μείωσης της ποινής ή και απαλλαγής από αυτήν για τον δράστη που τέλεσε τις παραβάσεις του άρθρου 6, εφόσον επέδειξε εμπράκτως την μεταμέλειά του. Πρόκειται για έναν δυνητικό προσωπικό λόγο απαλλαγής από την ποινή, ο οποίος όμως απόκειται στη διακριτική ευχέρεια του δικάζοντος δικαστηρίου.

Η διάταξη είναι αντίστοιχη με αυτήν της παραγράφου 6 του άρθρου 28 Ν. 1650/1986. Η διαφορά που εισάγεται με την παρούσα διάταξη σε σχέση με αυτήν του άρθρου 28 είναι ότι πρέπει ο ίδιος αποκλειστικά να περιορίσει την υποβάθμιση της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος.

³⁷² Έτσι Μοροζίνης Ι., όπ.π., σελ. 39.

Υποστηρίζεται από θεωρητικούς ότι θα πρέπει να γίνει δεκτή συμπληρωματική εφαρμογή του άρθρου 28 παρ. 6 Ν. 1650, ώστε να δίδεται δυνατότητα έμπρακτης μεταμέλειας και στην περίπτωση που ο δράστης αναθέτει σε εξειδικευμένο τρίτο τον περιορισμό της ρύπανσης ή υποβάθμισης, καθώς είναι συνήθης η περίπτωση ανάθεσης σε τρίτο εξειδικευμένο προς το σκοπό του περιορισμού της θαλάσσιας υποβάθμισης (θα πρόκειται κυρίως για εταιρίες οι οποίες αναλαμβάνουν να περιορίσουν την ρύπανση). Ωστόσο αυτό που μπορεί να αντιπαρατηρήσει κάποιος στην ως άνω τοποθέτηση είναι ότι είναι περιττή μια τέτοια (συμπληρωματική) κατασκευή καθώς ο δράστης περιορίζει ο ίδιος την υποβάθμιση μέσω της ανάθεσης της σχετικής εντολής. Έτσι κι αλλιώς η ‘συντέλεση’ στην επίτευξη ενός αποτελέσματος δεν προϋποθέτει απαραίτητα ιδίους χερσίν ενέργεια.

Τί γίνεται τέλος με τον δράστη εκείνο ο οποίος προσπαθεί να άρει ή να μειώσει τις αρνητικές επιπτώσεις της ρύπανσης ή υποβάθμισης της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος που ο ίδιος προκάλεσε πλην όμως δεν τα καταφέρνει; Θα δεχθούμε ότι θα πρέπει να τύχει κι αυτός ομοίως της ευνοϊκής μεταχειρίσεως αυτού που θα προσπαθήσει κι όντως θα καταφέρει να επιφέρει μείωση και μάλιστα ουσιώδη των επελθόντων αρνητικών συνεπειών; Κάτι τέτοιο δε θα ήταν ορθό, ούτε και δίκαιο, να αντιμετωπιστούν δηλαδή αναλογικά ανόμοιες ως προς το αποτέλεσμα τους περιπτώσεις. Ο δράστης αυτός ο οποίος θα επιχειρήσει πλην όμως δε θα καταφέρει να ειδοποιήσει εγκαίρως την Αρχή ή να ενεργήσει ο ίδιος αποκαταστατικά στο περιβάλλον, θα τύχει της μεταχείρισης του άρθρου 84 συνδυαστικά με το άρθρο 83 ΠΚ και συγκεκριμένα για το ότι έδειξε ειλικρινή μετάνοια κι επιδίωξε να άρει ή να μειώσει τις συνέπειες της πράξης του (στοιχείο δ).

4. Λόγοι άρσης του αδίκου

Στο άρθρο 4 Ν. 4037/2012 προβλέπονται εξαιρέσεις από το πεδίο εφαρμογής του νόμου κι αφορούν ελεγχόμενες απορρίψεις ρυπογόνων ουσιών εντός περιοχών που σύμφωνα με τη νομοθετική πρόβλεψη θα ενέπιπταν καταρχήν στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του νόμου 4037/12. Έτσι, η απόρριψη ρυπογόνων ουσιών σε κάποια από τις περιοχές του άρθρου 3 παρ. 1, δεν συνιστά αξιόποινη

συμπεριφορά,³⁷³ εφόσον πρόκειται για ελεγχόμενες απορρίψεις ρυπογόνων ουσιών που καλύπτουν συγκεκριμένους όρους και προδιαγραφές της Σύμβασης Marpol ή γίνονται για την ασφάλεια του πλοίου ή τη διάσωση ανθρώπινης ζωής στη θάλασσα ή με την άδεια της αρμόδιας αρχής για την καταπολέμηση συγκεκριμένου περιστατικού ρύπανσης.

Ειδικά για τον πλοιοκτήτη, τον πλοίαρχο και το πλήρωμα που ενεργεί υπό την ευθύνη του πλοίαρχου, δεν είναι αξιόποινες ως μ τελικά άδικες, πέραν των ανωτέρω και τυχόν απορρίψεις ρυπογόνων ουσιών στα στενά, στην ΑΟΖ, ή στην ανοικτή θάλασσα, οι οποίες προκλήθηκαν από βλάβη του πλοίου ή του εξοπλισμού του, μη οφειλόμενη σε δόλο ή ποινικώς ενδιαφέρουσα αμέλειά τους και μετά τη βλάβη ελήφθησαν όλες οι εύλογες προφυλάξεις. Κάποια ασάφεια ίσως να προκαλεί εδώ η χρήση της αόριστης έννοιας του 'ευλόγου' των προφυλάξεων, η οποία ξεπερνάται εάν δεχθούμε ότι εννοεί τη λήψη κάθε μέτρου το οποίο είναι αναγκαίο προς κατά τον δυνατόν περιορισμό της ζημίας στο θαλάσσιο περιβάλλον (π.χ. με την τοποθέτηση προστατευτικών για περιορισμό του πετρελαίου).

5. Κυρώσεις νομικών προσώπων

Σύμφωνα με το άρθρο 7 «1. Όταν εξετάζεται ευθύνη νομικού προσώπου, υπεύθυνοι για την τήρηση των σχετικών με την αποφυγή της θαλάσσιας ρύπανσης

³⁷³ Πρόκειται ουσιαστικά για λόγους άρσης του αδικού καθώς, όπως υποστηρίζεται κι από μερίδα της θεωρίας, «στη Σύμβαση Marpol δε γίνεται μεν ρητή αναφορά σε λόγους άρσης του αδικού, δεδομένου ωστόσο ότι προσβολή της θάλασσας υπάρχει ακόμα και με τις μη αξιόποινες απορρίψεις, υπάρχει ήδη σε κάθε περίπτωση ουσιαστικό αρχικό άδικο». Έτσι Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελ., Ποινική καταστολή της θαλάσσιας ρύπανσης: Η μεταφορά της Οδηγίας 2005/35/EK στο Ελληνικό Δίκαιο, 2γ και υποσημ. 19. Αντίθετος εμφανίζεται ο Μοροζίνης Ι., ό.π., σελ. 39, ο οποίος θεωρεί τις εξαιρέσεις από το πεδίο εφαρμογής κατ' άρθρο 4 Ν. 4037/2012 λόγους αποκλεισμού της αντικειμενικής υπόστασης με το αιτιολογικό ότι οι περιγραφόμενες εξαιρέσεις περιορίζουν τον πρωτεύοντα κανόνα και δε θεσπίζουν έναν αντίρροπο επιπρεπτικό κανόνα. Η τοποθέτηση αυτή δε μας βρίσκει σύμφωνους, καθώς κάθε απόρριψη συνιστά επιβάρυνση του περιβάλλοντος και συνεπώς άδικη πράξη. Η αντικειμενική υπόσταση της διάταξης που περιγράφει το βασικό εκ δόλου έγκλημα πληρούται, αλλά το άδικο αίρεται λόγω σταθμίσεων που γίνονται από την έννομη τάξη και κατ' αυτήν προκρίνεται συμφερότερη η μερική επιβάρυνση του περιβάλλοντος για λόγους οι οποίοι αντισταθμίζουν πλήρως την γενομένη προσβολή.

διατάξεων θεωρούνται, επί προσωπικών εταιρειών, εταιρειών περιορισμένης ευθύνης και συνεταιρισμών, οι διαχειριστές και επί ανωνύμων εταιρειών, ναυτικών εταιρειών και ναυτικών εταιρειών πλοίων αναψυχής (ΝΕΠΑ), τα μέλη του διοικούντος οργάνου και τα πρόσωπα που ασκούν έλεγχο επί της εταιρείας. 2. Ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο θεωρείται ότι ασκεί έλεγχο επί της εταιρείας, εάν συντρέχει μία από τις περιπτώσεις της παρ. 5 του άρθρου 42 ε του κ.ν. 2190/1920 (Α' 37). 3. Τα φυσικά πρόσωπα της παραγράφου 1 ευθύνονται εις ολόκληρον με το οικείο νομικό πρόσωπο για την καταβολή των προστίμων που επιβάλλονται σύμφωνα με το άρθρο 8³⁷⁴».

Παρατηρούμε συνεπώς ότι στο άρθρο αυτό προσδιορίζονται τα φυσικά πρόσωπα που είναι υπεύθυνα για την τήρηση των σχετικών με την αποφυγή της θαλάσσιας ρύπανσης διατάξεων όταν εξετάζεται η ευθύνη νομικού προσώπου και προβλέπεται η εις ολόκληρον ευθύνη τους με το οικείο νομικό πρόσωπο για την

³⁷⁴ Άρθρο 8 ν. 4037/2011 «1. Οι υπαίτιοι υποβάθμισης του θαλάσσιου ύδατος στο πλαίσιο εφαρμογής του παρόντος νόμου τιμωρούνται με απόφαση της αρμόδιας Αρχής, με διοικητικό πρόστιμο μέχρι εξήντα χιλιάδες (60.000) ευρώ. 2. Σε περίπτωση σοβαρής υποβάθμισης του θαλάσσιου ύδατος επιβάλλεται πρόστιμο από εξήντα χιλιάδες (60.000) μέχρι ένα εκατομμύριο διακόσιες χιλιάδες (1.200.000) ευρώ με απόφαση των Υπουργών Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας και Προστασίας του Πολίτη. 3. Μετά τη σύνταξη της σχετικής βεβαίωσης παράβασης, μπορεί να απαγορευθεί ο απόπλους του πλοίου μέχρι να καταβληθεί το πρόστιμο ή να κατατεθεί στην αρμόδια Αρχή ισόποση εγγυητική επιστολή τράπεζας, που λειτουργεί στην Ελλάδα. 4. Η προσφυγή κατά της απόφασης επιβολής του προστίμου ασκείται σύμφωνα με τις διατάξεις του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (ν. 2717/1999, Α' 97), όπως ισχύουν κάθε φορά. 5. Αν οι υπαίτιοι είναι Έλληνες ναυτικοί, υπόκεινται και σε πειθαρχική δίωξη κατά τις διατάξεις του Μέρους ΠΕΜΠΤΟΥ, ιδίως των άρθρων 245, 248, 249, 253 επ. του ν.δ. 187/1973 «Περί Κώδικος Δημοσίου Ναυτικού Δικαίου» (Α' 261), τιμωρούμενοι με προσωρινή στέρηση άσκησης του ναυτικού επαγγέλματος. 6. Με πρόστιμο μέχρι πεντακόσιες χιλιάδες (500.000) ευρώ τιμωρούνται επίσης τα νομικά πρόσωπα όταν το έγκλημα διαπράττεται προς όφελός τους: α) είτε από φυσικό πρόσωπο που ενεργεί ατομικά ή ως μέλος οργάνου του νομικού προσώπου και το οποίο έχει αρμοδιότητα εκπροσώπησης του νομικού προσώπου ή εξουσία λήψης εταιρικών αποφάσεων ή εξουσία άσκησης ελέγχου εντός του νομικού προσώπου, β) είτε από φυσικό πρόσωπο που τελεί υπό την εξουσία του νομικού προσώπου, εφόσον η τέλεση του εγκλήματος έγινε δυνατή εξαιτίας της έλλειψης εποπτείας ή ελέγχου από τα πρόσωπα της περίπτωσης α'. 7. Οι παραπάνω κυρώσεις επιβάλλονται αθροιστικά με τις ποινικές κυρώσεις».

καταβολή των προστίμων.³⁷⁵ Αξίζει να επισημανθεί η ανυπαρξία νομοθετικής πρόβλεψης αντίστοιχης με αυτής του άρθρου 28 παρ. 5 εδάφιο 3 όπου προβλέπεται μια σειρά κυρώσεων σε βάρος του νομικού προσώπου για την περίπτωση που οι παράνομες και προσβλητικές του περιβάλλοντος ενέργειες τελέστηκαν επ' ωφελεία του. Ωστόσο, στο άρθρο αυτό και με την πρόβλεψη της από μέρους των υπευθύνων, εποπτευόντων και διοικούντων μιας επιχείρησης τήρησης των σχετικών με την αποφυγή της θαλάσσιας ρύπανσης διατάξεων, ουσιαστικά δημιουργείται μια εκ του νόμου ιδιαίτερη νομική υποχρέωση των ανθρώπων αυτών. Έτσι, εφόσον συντρέχουν και τα απαιτούμενα υποκειμενικά στοιχεία, εφόσον δηλαδή η επιχειρηθείσα παράνομη πράξη καλύπτεται ως προς τα στοιχεία της από υπαιτιότητα (δόλο ή αμέλεια) των υπευθύνων, τότε επισύρονται και³⁷⁶ ως προς αυτούς, οι ποινικές κυρώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 6, όπως αυτές περιγράφηκαν ανωτέρω, μέσω της συνδυαστικής εφαρμογής της οικείας ποινικής διάταξης και των άρθρων 12 και 15 ΠΚ.

Παρά ταύτα δε θα πρέπει να παραληφθεί να αναφερθεί και να σχολιαστεί η προχειρότητα κι η αδικαιολόγητη διαφορετικότητα ως προς την διατύπωση αναφορικά με την ποινική ευθύνη των υπευθύνων και διοικητικών στελεχών μιας επιχείρησης. Η τελευταία θα μπορούσε να προβλέπεται μέσω μιας αντίστοιχης με αυτής του άρθρου 28 παρ. 5.2 Ν. 1650/85 διατύπωσης, εξυπηρετώντας και την ενότητα της ποινικής μεταχείρισης. Η διατύπωση που προκρίθηκε αν όχι ως ορθότερη τότε ως προτιμότερη, τυγχάνει μάλλον ατυχής και ενδέχεται να προκαλέσει σύγχυση στους εφαρμοστές του δικαίου.

Ακόμη όμως κι αν ο νομοθέτης ήθελε να εισαγάγει νέα διατύπωση σε σχέση με αυτήν της παραγράφου 5 του άρθρου 28 ν. 1650 ως έχει μετά την τροποποίησή του για τους υπευθύνους προς αποτροπή της θαλάσσιας ρύπανσης, ήτοι τους έχοντες ιδιαίτερη νομική υποχρέωση, θα μπορούσε αντί της διάταξης που τελικώς και

³⁷⁵ Έτσι σε Επιστημονική Έκθεση Βουλής για τον Ν. 4037/2011 σελ. 3 από ιστότοπο www.hellenicparliament.gr.

³⁷⁶ Και ως προς αυτούς και ως προς τους φυσικούς αυτουργούς βεβαίως, οπότε βέβαια ερευνητέο και μείζων ζήτημα τυγχάνει αυτό της βεβαίωσης συνδρομής του στοιχείου της υπαιτιότητας της υποκειμενικής υπόστασης.

ατυχώς εισήγε, να είχε αξιοποιήσει το σαφώς προσδιορισμένο περιεχόμενο της έννοιας της «διευθύνουσας θέσης» στην οργανωτική δομή του νομικού προσώπου, όπως αυτή εμπεριέχεται στο άρθρο 88 της 2009/123/ΕΚ Οδηγίας³⁷⁷, προσθέτοντας το καθήκον εποπτείας και ελέγχου τήρησης των διατάξεων του νόμου των προσώπων αυτών.³⁷⁸ Έτσι, πέραν της ευθύνης των νομικών προσώπων, η οποία συγκεκριμένα στη χώρα μας μόνο αστικού και διοικητικού χαρακτήρα μπορεί να είναι, τα φυσικά πρόσωπα που κατέχουν διευθύνουσα θέση στο νομικό πρόσωπο και τέλεσαν ποινικά αδικήματα επ' ωφελεία του είτε στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, είτε στα πλαίσια της εξουσίας λήψης αποφάσεων που αφορούν το νομικό πρόσωπο, είτε μέσω παράλειψης άσκησης του προσήκοντος ελέγχου για τον οποίο είναι επιφορτισμένα, ευθύνονται ποινικά σύμφωνα με το κείμενο του άρθρου 88 της Οδηγίας.

Η καθιέρωση ωστόσο ποινικής πρόβλεψης για τους διοικούντες τα νομικά πρόσωπα, τα οποία είναι αυτά που όπως αναλύθηκε κι ανωτέρω κατά κόρον επιχειρούν προσβλητικές σε βάρος του περιβάλλοντος ενέργειες, είτε του φυσικού εν γένει είτε του θαλάσσιου ειδικότερα, είναι μια αναγκαιότητα και αποδευκνύει την εκπεφρασμένη απόδειξη αντεγκληματικής νομοθετικής βούλησης.

Ζ. Συρροή των υπ' αριθμ. 743/1977 και 4037/2012 νομοθετημάτων

Ο νόμος 4037/2012 αποτελεί την νομοθετική πράξη εναρμόνισης της εθνικής μας νομοθεσίας με την αντίστοιχη ενωσιακή, θεσπίζοντας αποτρεπτικές,

³⁷⁷ Άρθρο 88 Οδηγίας 2009/123/ΕΚ : «Ευθύνη νομικών προσώπων», «Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να διασφαλιστεί ότι στα νομικά πρόσωπα μπορεί να αποδοθεί ευθύνη για ποινικά αδικήματα που αναφέρονται στο άρθρο 5 α παρ. 1 και 3 και στο άρθρο 5 β τα οποία διαπράχθηκαν προς όφελός τους από οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο που ενεργεί ατομικά είτε ως μέρος οργάνου του νομικού προσώπου και το οποίο έχει διευθύνουσα θέση στην οργανωτική δομή του νομικού προσώπου με βάση: α) αρμοδιότητα εκπροσώπησης του νομικού προσώπου, β) εξουσία λήψης αποφάσεων για λογαριασμό του νομικού προσώπου και γ) εξουσία άσκησης ελέγχου εντός του νομικού προσώπου».

³⁷⁸ Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη;, όπ.π., σελ. 188.

αποτελεσματικές και αναλογικές ποινικές – στο βαθμό που εδώ μας ενδιαφέρει – κυρώσεις, όταν προκαλείται ή ενδέχεται να προκληθεί ρύπανση του θαλασσίου περιβάλλοντος από πλοία. Το σαφές πεδίο εφαρμογής του σχολιαζόμενου νόμου βοηθά στη διευκρίνιση της σχέσης του με την λοιπή περιβαλλοντική ποινική νομοθεσία.

Με αυτόν τον νόμο εισήχθη ένα ειδικό νομοθετικό καθεστώς, διακρινόμενο από εκείνο του Ν. 743/1977 και εκείνο του Ν. 1650/1986, καθώς θεωρήθηκε προτιμότερη η αυτοτελής εισαγωγή ενός συνεκτικού κειμένου που θα ενσωματώνει τις τροποποιήσεις που επέφερε η Οδηγία 2005/35/EK, όπως αυτή τροποποιήθηκε μεταγενέστερα με την αριθμ. 2009/123/EK Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, παρά η συγκόλλησή τους κατόπιν νομοθετικής παρέμβασης στα δύο προϋπάρχοντα νομοθετήματα (Ν. 743/77 και 1650/86).

Οι διατάξεις συνεπώς του νόμου 4037/2012 αποτελούν ειδικό νομικό καθεστώς, το οποίο ρυθμίζει αποκλειστικά τις προσβολές του θαλασσίου περιβάλλοντος από τις απορρίψεις συγκεκριμένων ρυπογόνων ουσιών από πλοία. Κατ' ακολουθία κάθε περίπτωση που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της περί ης ο λόγος νομοθεσίας επισύρει άνευ ετέρου τις κυρώσεις που προβλέπονται από αυτήν υπερισχύοντας ως ειδικότερη πάσης άλλης διάταξης.

Η λοιπή περιβαλλοντική νομοθεσία, εφαρμόζεται ωστόσο συμπληρωματικά, με τον νόμο 743/77 να βρίσκει πεδίο εφαρμογής εάν η προσβολή του θαλασσίου περιβάλλοντος δεν έγινε από θαλασσοπλοούν σκάφος ή έγινε από τέτοιο, αλλά απορρίφθηκαν ουσίες οι οποίες δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο των για την εφαρμογή του Ν. 4037/12 προβλεπομένων ουσιών. Επιπλέον, έχοντας δεχθεί το αναγκαίο της συμπληρωματικής εφαρμογής του νόμου για την προστασία του περιβάλλοντος εν γένει (1650/1986) ως νόμου πλαίσιο περιέχοντος τις γενικές περί περιβάλλοντος ρυθμίσεις, κατευθύνσεις και πολιτικές, προκρίνουμε την ορθότητα της συμπληρωματικής εφαρμογής του και εν προκειμένω, σε συνδυασμό με τον νόμο 4037/12, όπου ανακύπτει σχετικό ζήτημα.

Η. Περιπτωσιολογία - Παράθεση και σχολιασμός αποφάσεων

1. Απόφαση 1

Στην αριθμ. 1168/1998 απόφασή του, το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Ναυπλίου, δέχθηκε, κατά την ανέλεγκτη αναιρετικά κρίση του, ότι αποδείχτηκαν τα ακόλουθα ουσιώδη πραγματικά περιστατικά: «Ο κατηγορούμενος στις 6.2.1995 στο λιμάνι του Ναυπλίου, ενώ ετύγγανε πλοίαρχος του Φ/Γ πλοίου "D." Με σημαία ρωσική, δεν εμερίμνησε για τη σωστή συντήρηση και καλή κατάσταση των μηχανών του πλοίου αυτού, με αποτέλεσμα να υπάρξει διαρροή στη θάλασσα πετρελαιοειδών (fueloil) σε έκταση 30 τ.μ. περίπου, προκαλώντας ρύπανση και υποβαθμίζοντας το θαλάσσιο περιβάλλον».

Το πραγματικό γεγονός της πρόκλησης της επίμαχης ρύπανσης από το ως άνω πλοίο και όχι από κάποιο άλλο παραπλέον αποδείχθηκε αναμφισβήτητα ύστερα από δειγματοληπτικό έλεγχο των καυσίμων όλων των πλοίων και συγκριτική εξέταση αυτών. Έτσι, ο κατηγορούμενος, κατ' επιτρεπτή μεταβολή της κατηγορίας (άρθρα 171 παρ. 3 και 371 παρ. 3 ΚΠΔ) κηρύχθηκε ένοχος της πρόκλησης θαλάσσιας ρύπανσης από αμέλεια και όχι από πρόθεση, αφού, όπως αποδείχθηκε, το αδίκημα τελέσθηκε από αμέλεια. Η ύπαρξη δόλου αποκλείστηκε με το επιπλέον αιτιολογικό ότι τυχόν απόρριψη της ρυπογόνου ουσίας, ούσας καύσιμο του πλοίου και όχι κάποιο άχρηστο απόβλητό του, μόνο οικονομική βλάβη θα προκαλούσε σε αυτό. Με βάση τις ως άνω παραδοχές το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Ναυπλίου, κήρυξε ένοχο τον κατηγορούμενο αναιρεσείοντα για παράβαση του άρθρου 28 παρ. 1 και 2 του Ν 1650/1986, ήτοι για ρύπανση του περιβάλλοντος.

Από τις διατάξεις ωστόσο των άρθρων 1 παρ. 1 περ. 1δ, 2 παρ. 1 περ. α και β του Ν 743/14.17.10.1977 "Περί προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων" (ΦΕΚ Α' 319), οι οποίες εξακολουθούν να ισχύουν ως ειδικές κατά το άρθρο 32 παρ. 1 του ν. 1650/1986, προκύπτει ότι ως ρύπανση του θαλασσίου περιβάλλοντος νοείται η παρουσία στη θάλασσα κάθε ουσίας, η οποία αλλοιώνει τη φυσική κατάσταση του θαλασσίου ύδατος ή το καθιστά επιβλαβές στην υγεία του ανθρώπου ή την πανίδα και τη χλωρίδα του βυθού και γενικά ακατάλληλο για τις κατά περίπτωση χρήσεις του. Ο νόμος αυτός (Ν 743/1977) εφαρμόζεται, μεταξύ άλλων, στις περιπτώσεις ρύπανσης: α) των λιμένων, των ακτών της χώρας και των ελληνικών χωρικών υδάτων υπό εγκαταστάσεων ή πλοίων και δεξαμενοπλοίων υπό ελληνική ή ξένη σημαία και β) της ανοικτής θάλασσας υπό

πλοίων με ελληνική ή ξένη σημαία. Έτσι, κατά το άρθρο 13 του ως άνω νόμου οι παραβάτες αυτού, της "Σύμβασης" και των σε εκτέλεση τούτων εκδιδόμενων προεδρικών διαταγμάτων και υπουργικών αποφάσεων τιμωρούνται ποινικώς, ως ακολούθως: 1) Οι με πρόθεση προκαλούντες σοβαρή ρύπανση τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών (3) μηνών. Αν από την πράξη δύναται να προκύψει κίνδυνος ζημίας ή βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα, τιμωρούνται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους, 2) Οι γενόμενοι από αμέλεια υπαίτιοι των ως άνω πράξεων τιμωρούνται με φυλάκιση.

Ο Άρειος Πάγος τελικώς, στην υπ' αριθμ. 247/2000 απόφασή του³⁷⁹, ανήρεσε την ως άνω απόφαση για έλλειψη αιτιολογίας «και τούτο διότι όπως προκύπτει από τις αναφερόμενες παραδοχές το δικαστήριο δεν προσδιορίζει αν η ρύπανση της θάλασσας (λιμανιού) ήταν σοβαρή ή όχι και αν από αυτή (ρύπανση) μπορούσε να προκύψει κίνδυνος ζημίας ή βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα (άρθρο 13 Ν 743/1977). Με αυτές όμως τις ελλείψεις καθίσταται επί πλέον ανέφικτος και ο έλεγχος από τον Άρειο Πάγο της ορθής ή όχι εφαρμογής του άρθρου 28 του Ν 1650/1986».

Ο όρος «σοβαρή (ρύπανση)» είναι αξιολογικός και στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος του άρθρου 13 παρ. 1 ν. 743/77, συνεπώς υπόκειται στον αναιρετικό έλεγχο του Αρείου Πάγου, τυχόν δε παράλειψή του, καθιστά αυτόν ανέφικτο³⁸⁰. Το στοιχείο ωστόσο του εάν τελικώς προέκυψε κίνδυνος ζημίας ή βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα δε θα έπρεπε να θεωρηθεί απαραίτητο, όπως υποδηλώνει η σωρευτική αναφορά του «και» αφού τα πραγματικά περιστατικά δεν περιείχαν τέτοια στοιχεία και το άρθρο 13 παρ. 1 έχει διττή νομοτυπική μορφή. Πρόκειται για έγκλημα βλάβης όσον αφορά το οικολογικό στοιχείο (πρόκληση

³⁷⁹ Σε ΝοΒ/2000 σελ. 846, ΠοινΔικ/2000 σελ. 716 και σε ΠοινΧρ/2000 σελ. 783.

³⁸⁰ Ι. Παναγοπούλου-Μπέκα, Το έννομο αγαθό περιβάλλον. Προβλήματα εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας, Εκδόσεις Σάκκουλας Θεσσαλονίκη, 1992, σελ. 170.

σοβαρής ρύπανσης) και διακινδύνευσης και μάλιστα δυνητικής όσον αφορά στον άνθρωπο ή τα περιουσιακά αγαθά³⁸¹.

Συνεπώς, μόνη η πράξη της εκ δόλου σοβαρής ρύπανσης της θάλασσας κρίνεται αξιόποινη κατά το άρθρο 13 παρ. 1 ν. 743/1977, χωρίς να προσαπαιτείται και το στοιχείο της δημιουργίας κινδύνου βλάβης σε ανθρώπους ή πράγματα. Το ίδιο ισχύει κι όταν κατά την παρ. 2 άρ. 13 του ως άνω νόμου, η πράξη της σοβαρής ρύπανσης έχει τελεστεί από αμέλεια. Πρόκειται δηλαδή για επίσης αξιόποινη πράξη, χωρίς να απαιτείται συνδρομή και του στοιχείου του κινδύνου, το οποίο εάν κι εφόσον συντρέχει, συνιστά επιβαρυντική περίσταση³⁸².

Ωστόσο κατά τα λοιπά, ορθώς το ως άνω Δικαστήριο της ουσίας υπήγαγε το εν λόγω πραγματικό περιστατικό στη διάταξη του άρθρου 28 παρ. 1 ν. 1650/1986, χρησιμοποιώντας τον νόμο αυτόν ως γενικό πλαίσιο κι εφαρμόζοντάς τον συμπληρωματικά και για την ελλειμματική σε ορισμένα σημεία προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος, «κίνηση» η οποία τυγχάνει και δογματικά ορθή και δικαιοπολιτικά ευπρόσδεκτη³⁸³, αφού σε αντίθετη περίπτωση η εξ αμελείας μη σοβαρή ρύπανση του θαλασσίου περιβάλλοντος θα έμενε ατιμώρητη. Εξάλλου, ο μεταγενέστερος του νόμου 743/1977 νόμος 1650/1986 περί προστασίας του περιβάλλοντος (εν γένει), κατά το δεδηλωμένο σκοπό του στο άρθρο 1 απέβλεψε στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στο σύνολό του και όχι μόνο στο χερσαίο κι εναέριο χώρο.

Έτσι η μη σοβαρή, κατά την έννοια του άρθρου 13 παρ. 1 ν. 743/1977 «δόλια» ρύπανση δε μένει ατιμώρητη, αλλά υπάγεται στην εφαρμογή του άρθρου 28 παρ. 1 ν. 1650/1986, όπως και η μη προβλεπόμενη ως αξιόποινη συμπεριφορά στο ν. 743/1977 «δόλια υποβάθμιση» του θαλασσίου περιβάλλοντος, ενώ η μη σοβαρά

³⁸¹ Έτσι Α. Χαραλαμπίκης, Αξιόποινες προσβολές του περιβάλλοντος, Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα κι εγκλήματα διακινδυνεύσεως σε Πρακτικά του Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου, 1993, σελ. 51-52.

³⁸² Μ. Καϊάφα-Γκιμπάντι, Έννοια και προβληματική των κοινώς επικίνδυνων εγκλημάτων, Εκδόσεις Σάκκουλας Θεσσαλονίκη, 1987, σελ. 108 επ.

³⁸³ Έτσι Ι. Παναγοπούλου-Μπέκα σε παρατηρήσεις της επί της ως άνω αρεοπαγίτικης αποφάσεως, σε ΠοινΔικ/2000, σελ. 717 επ. (718).

θαλάσσια ρύπανση ή υποβάθμιση του θαλασσίου περιβάλλοντος που τελούνται εξ αμελείας εμπίπτουν στην παρ. 2 του άρ. 28 ν. 1650/1986.³⁸⁴

Επίσης, με την ως άνω αρεοπαγитική απόφαση³⁸⁵, γίνεται αναφορά στο πεδίο εφαρμογής των δύο ως άνω νόμων, στη μεταξύ τους σχέση, στην εξακολούθηση της ισχύος του ν. 743/77 δυνάμει του άρθρου 32 παρ. 1 ν 1650/86, αναφέρεται στο προστατευόμενο έννομο αγαθό των διατάξεων των παρ. 1 και 2 άρ. 28, δεχόμενη ότι αυτό είναι το περιβάλλον, το οποίο θεωρεί ως ενιαίο σύνολο με πολλαπλές εκφάνσεις που αντιστοιχούν στις ενότητες των συστατικών του στοιχείων, δηλαδή το έδαφος, το υπέδαφος, την υδρόσφαιρα (επιφανειακά και υπόγεια ύδατα, τις ακτές, τις θάλασσες, τις όχθες των ποταμών, τις λίμνες, το βυθό αυτών και τις νησίδες), τη φύση, το τοπίο, την ατμόσφαιρα. Φαίνεται συνεπώς το Ακυρωτικό να ακολουθεί την άποψη που θέλει το περιβάλλον ένα ενιαίο, συνολικό, περιεκτικό, πολύπτυχο έννομο αγαθό³⁸⁶ με πολλαπλές εκφάνσεις.

2. Απόφαση 2

Ενδιαφέρουσα φαίνεται και μια ακόμη απόφαση, η υπ' αριθμ. 38/2001 ΕφΠλημμΚερκ³⁸⁷, σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά της οποίας από ξενοδοχειακή μονάδα διοχετεύονταν υγρά απόβλητα αποχετευτικού συστήματος σε παραλία χωρίς προγενέστερη επεξεργασία τους με χλωρίωση και καταστροφή των μικροβίων. Ο επίμαχος αγωγός εξέβαλε στη θάλασσα σε απόσταση 70 αντί των νομίμων³⁸⁸ προβλεπόμενων 300 μέτρων, ενώ υπήρχε έντονη και δυσάρεστη οσμή

³⁸⁴ Έτσι Ι. Παναγοπούλου-Μπέκα σε παρατηρήσεις της επί της ως άνω αρεοπαγитικής αποφάσεως, σε ΠοινΔικ/2000, σελ. 717 επ.

³⁸⁵ Παρομοίως και στην 1963/1999 απόφαση ΑΠ σε Ποινική Νομολογία του Αρείου Πάγου/1999, σελ. 528.

³⁸⁶ Για τη θεωρία περί εννόμου αγαθού, τις απόψεις που υπάρχουν και τα όρια του ποινικού δικαίου ίδετε συγκεντρωτικά σε Γ. Τζωρτζή, Εγκλήματα σχετικά με τους νεκρούς και τα όρια του Ποινικού Δικαίου, Αθήνα 2000 passim.

³⁸⁷ Δημοσίευση σε ΤΝΠ ΔΣΑ.

³⁸⁸ Υπ' αριθμ. ΥΓ/963/28-2-1978 άδεια του τμήματος Υγιεινής Νομαρχίας Κέρκυρας «περί αποχετεύσεως των προερχομένων από την παραπάνω ξενοδοχειακή της μονάδα λυμάτων στη θάλασσα».

στον περιβάλλοντα χώρο, φυσαλίδες και αφροί στο θαλάσσιο περιβάλλον, δημιουργώντας κίνδυνο για την υγεία των κατοίκων και των λουομένων.

Εντούτοις, η προεδρεύουσα του διοικητικού συμβουλίου της εταιρίας, ενεργώντας αμελώς και μη τηρώντας την προβλεπόμενη ως προσήκουσα επιμέλεια και προσοχή που από τις περιστάσεις όφειλε και μπορούσε να επιδείξει, δεν έλαβε τα αναγκαία μέτρα, ούτε μερίμνησε ώστε να τηρηθεί η ασφαλής διοχέτευση των λυμάτων στο υδάτινο περιβάλλον, με αποτέλεσμα να προκληθεί ρύπανση αυτού και κίνδυνος για την υγεία των κατοίκων. Εντούτοις, η καταδίκη της ως άνω κατηγορουμένης, όπως αποφασίστηκε και καταγνώστηκε από το δικάσαν Δικαστήριο, βασίστηκε εξ ολοκλήρου στον ν. 1650/1986, δυνάμει του οποίου της επεβλήθη και η κριθείσα ως δέουσα ποινή φυλάκισης.

Το ορθό θα ήταν να κινηθεί ποινική δίωξη σε βάρος της και να της επιβληθεί η ποινή που προβλέπεται στο άρθρο 13 παρ. 2 Ν. 743/1977 και όχι δυνάμει του άρ. 28 παρ. 5 Ν. 1650/1986 ο οποίος εξάλλου περιέχει ρήτρα επικουρικότητας σε σχέση με τον ανωτέρω νόμο, καθώς ων εκείνος ειδικότερος, προκρίνεται η εφαρμογή του. Αξιοπρόσεκτο ωστόσο είναι ότι παρά τη μη άσκηση ποινικής δίωξης δυνάμει του ανωτέρω νόμου σε βάρος της υπεύθυνης της ξενοδοχειακής επιχειρήσεως, γίνεται σαφής αναφορά στην επελθούσα βλάβη/ρύπανση του θαλασσίου περιβάλλοντος, αποτέλεσμα το οποίο επισύρει εφαρμογή όχι βεβαίως του γενικότερου κι ως εκ τούτου εν προκειμένω απορριπτέου νόμου 1650/86.

Αντιθέτως, το Δικαστήριο στην αιτιολογία του μετέφερε αυτούσια την ρύπανση όπως αυτή ορίζεται στον νόμο 1650 καταλήγοντας στο ότι λόγω των παραλείψεων της κατηγορουμένης, *«προξενείται εντεύθεν στην έμπροσθεν και γύρωθεν του ξενοδοχείου θαλάσσια ακτή σοβαρή και επαπειλούμενη ρύπανση, ήτοι συγκέντρωση στη θάλασσα αιωρουμένων σωματιδίων και στερεών αποβλήτων καθώς και παρουσία υγρών λυμάτων (φυσαλίδες αφρίζουσες κατά τόπο) που ανέδιδαν έντονη και δυσάρεστη οσμή, τα οποία πέραν του ότι υποβάθμιζαν το περιβάλλον και δημιουργούσαν κακή τουριστική εικόνα με δυσμενείς για τον τουρισμό της περιοχής επιπτώσεις, μπορούσαν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς, στο θαλάσσιο οικοσύστημα και γενικά να καταστήσουν την ακτή της θαλάσσιας περιοχής Αγίου Γορδίου ακατάλληλη για την επιθυμητή χρήση*

της (κολύμβηση) τόσο από τους περιοίκους όσο και από τους ενοίκους του ξενοδοχείου της κατηγορουμένης...».

3. Απόφαση 3

Στην υπ' αριθμ. 172/1997 απόφαση ΑΠ³⁸⁹ κρίσιμα θεωρήθηκαν τα ακόλουθα περιστατικά: «ο κατηγορούμενος, ως νόμιμος εκπρόσωπος και υπεύθυνος του εργοστασίου παραγωγής τοματοπολτού με την επωνυμία Α, το οποίο λειτουργεί στην τοποθεσία "Κράτη" της κοινότητας Πλατάνου Αλμυρού, την 1/10/1991 με πρόθεση ρύπανε σοβαρά τη θαλάσσια περιοχή στις εκβολές του χειμάρρου Πλατανόρεμα (θέση Τσιγγέλι), και η ρύπανση που προκάλεσε αλλοίωσε τη φυσική κατάσταση του θαλάσσιου ύδατος, το κατέστησε επιβλαβές για την υγεία του ανθρώπου, την πανίδα και χλωρίδα των βυθών και γενικά ακατάλληλο για τις προβλεπόμενες κατά περίπτωση χρήσεις. Συγκεκριμένα κατά την ανωτέρω ημεροχρονολογία τα αρμόδια όργανα του Κεντρικού Λιμεναρχείου Βόλου πήραν δείγματα των υγρών βιομηχανικών αποβλήτων του εργοστασίου...». Περαιτέρω, «Από τη Χημική ανάλυση των δειγμάτων προέκυψε ότι τα απόβλητα περιείχαν υψηλό φορτίο οργανικών καταλοίπων, τα οποία υπερέβαιναν τα ανώτατα επιτρεπτά όρια που καθορίζει η υπ' αριθμ. 119731/15-2-1978 απόφαση του Νομάρχη Μαγνησίας για τον Παγασητικό Κόλπο και τα οποία κατέληγαν μέσω του χειμάρρου Πλατανόρεμα στο θαλάσσιο αποδέκτη τους Παγασητικό Κόλπο και προκάλεσαν σοβαρή ρύπανση της εκεί θαλάσσιας περιοχής».

Στην απόφαση αυτή έχουμε συνδυαστική εφαρμογή των δύο νομοθετημάτων, ήτοι του ν. 1650/1986 όπως τροποποιήθηκε και ισχύει και του ν. 743/1977, καθώς η συντελεσθείσα ρύπανση αφορούσε τόσο στο εν γένει περιβάλλον όσο και ειδικότερα στο θαλάσσιο. Βλέπουμε επίσης στην ως άνω απόφαση ότι κρίσιμη είναι η αναφορά και βεβαίως η υπέρβαση των ανώτατων προβλεπομένων επιτρεπτών ορίων των απορριπτομένων αποβλήτων εντός του θαλασσίου ύδατος, δυνάμει νομαρχιακών αποφάσεων.

³⁸⁹ Σε ΠοινΧρ/1998 σελ. 36 επ.

Έκπληξη ωστόσο μας προκαλεί η υπ' αριθμ. 308/2002 απόφαση ΑΠ³⁹⁰, η οποία καταδίκασε για το έγκλημα του άρθρου 13 παρ. 1 α ii (εξ αμελείας πρόκληση σοβαρής ρύπανσης) μηχανικό εργοστασίου, που από αμέλεια δεν αντελήφθη ότι τα αποβαλλόμενα νερά δεν ήταν καθαρά, ώστε να λάβει τα κατάλληλα μέτρα, με αποτέλεσμα να προκληθεί σοβαρή ρύπανση και η οποία έκρινε ότι το ανώτατο επιτρεπόμενο όριο ρύπων στη συγκεκριμένη θαλάσσια περιοχή δεν αποτελεί στοιχείο της αιτιολογίας της απόφασης, απορριπτομένου του σχετικού λόγου αναιρέσεως. Ειδικότερα, κατά την ακροαματική επ' ακροατηρίω διαδικασία, αποδείχθηκε ότι ο κατηγορούμενος, ενώ ήταν υπεύθυνος μηχανικός για την διοχέτευση των αποβλήτων του μεταλλουργικού εργοστασίου «ΛΑΡΚΟ ΑΕ», από έλλειψη της προσήκουσας προσοχής, που όφειλε ως εκ της ιδιότητός του να καταβάλει, *«δεν αντελήφθη εγκαίρως ότι τα αποβαλλόμενα από το τμήμα HOUT νερά δεν ήταν καθαρά, ώστε να λάβει τα κατάλληλα μέτρα προστασίας, την τοποθέτηση φίλτρων και έτσι τα διοχέτευσε στον παρακείμενο του εργοστασίου θαλάσσιο χώρο, με αποτέλεσμα να προκληθεί σοβαρή ρύπανση σε έκταση 2000 τ.μ. περίπου, να αλλοιωθεί η φυσική κατάσταση του θαλάσσιου νερού (βρέθηκε να είναι θολό με αφρούς αποβλήτων) και να καταστεί επιβλαβές στην πανίδα και χλωρίδα του βυθού»*.

Ο Άρειος Πάγος, στην ανωτέρω απόφασή του, έκρινε ότι η κατ' έφεση εκδοθείσα απόφαση, αιτιολογεί ειδικώς την ρύπανση και το βαθμό αυτής(;) ³⁹¹, όταν δέχεται ότι τα αποβαλλόμενα από το τμήμα HOUT νερά δεν ήταν καθαρά ... με αποτέλεσμα να προκληθεί σοβαρή ρύπανση σε έκταση 2000 τ.μ. περίπου, να αλλοιωθεί η φυσική κατάσταση του θαλάσσιου νερού (βρέθηκε να είναι θολό με αφρούς αποβλήτων) και να καταστεί επιβλαβές στην πανίδα και χλωρίδα του βυθού και δεν ήταν αναγκαία η αναφορά στην απόφαση, για την πληρότητα της αιτιολογίας της, του ποια είναι τα ανώτατα επιτρεπόμενα όρια ρύπων στη θαλάσσια περιοχή της Λάρυμνας, όπου έλαβε χώρα η ένδικη ρύπανση, εφόσον το στοιχείο αυτό δεν αποτελεί στοιχείο της αντικειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος της ρύπανσης.

Όπως όμως είδαμε κι ανωτέρω, αλλά κι όπως παρατίθεται και σε όλες τις αρεοπαγитικές αποφάσεις που αναγνώσαμε στα πλαίσια και για τις ανάγκες της

³⁹⁰ Σε ΠοινΛογ/2002, σελ. 68 επ.

³⁹¹ Δικός μου ο σχολιασμός.

παρούσας εργασίας, τα ανώτατα επιτρεπόμενα όρια ρύπανσης πάντοτε καταγράφονται και αναφέρονται υπογραμμιστικά, αφού βάσει αυτών των μετρήσεων, της διαφοράς δηλαδή που θα προκύψει εξ αυτών των μετρήσεων σε σχέση με την ισχύουσα νομαρχιακή απόφαση που θα αναφέρει τα ανώτατα επιτρεπτά όρια ρύπανσης του θαλασσίου ύδατος, θα προκύψει η κρίση του Δικαστηρίου ως προς το σοβαρό ή μη της ρυπάνσεως. Διαφορετικά, η κρίση αυτή καταντά αυθαίρετη κι επιστημονικά αστήρικτη, αφού τελικά επαφίεται στην ατομική συνείδηση του δικαστή να αποφανθεί εάν μια θαλάσσια έκταση επλήγη σοβαρώς ή όχι από μια ρυπογόνα δραστηριότητα ή πράξη.

Θ. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Ο νόμος 4037/2012 ενσωμάτωσε στην εθνική μας νομοθεσία την Οδηγία 2005/35/EK, όπως αυτή τροποποιήθηκε με την νεότερη Οδηγία 2009/123/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη ρύπανση από πλοία. Πρόκειται για ένα ακόμη ειδικότερο νομοθέτημα σε σχέση με τον επίσης ειδικό νόμο 743/77 ο οποίος τυποποιεί ως ποινικά αδικήματα περιπτώσεις σοβαρής ρύπανσης του θαλασσίου περιβάλλοντος.

Όπως είδαμε ανωτέρω ο τελευταίος νόμος 4037/2012, επεχείρησε ποικίλες καινοτομίες και αύξησε σημαντικά το πεδίο της παρεχόμενης στο θαλάσσιο περιβάλλον προστασίας, διαφοροποιούμενος σε αρκετά σημεία από τον γενικότερο νόμο 743/77. Βεβαίως επισημάναμε ότι η μεταξύ των δύο νομοθετημάτων σχέση είναι σαφώς οριοθετημένη, με το πεδίο εφαρμογής καθενός από αυτά να είναι ευκόλως διαπιστώσιμο. Ωστόσο επειδή και τα δύο αποσκοπούν σε μια ολοκληρωμένη περιβαλλοντική προστασία, φρονούμε ότι σκόπιμο είναι να συγκεντρώσουμε τις μεταξύ τους διαφοροποιήσεις, ελέγχοντας παράλληλα αυτές κριτικά.

Πρώτα πρώτα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ο νεότερος νόμος είναι δομικά ορθολογικότερα διαμορφωμένος από τον προγενέστερο, με αρτιότερη σύνθεση και σαφέστερη διατύπωση. Αριθμεί επτά (7) παραγράφους, ενώ ορατή είναι η καταβαλλόμενη προσπάθεια να καλυφθούν όσο το δυνατόν περισσότερες περιπτώσεις θαλάσσιας προσβολής από πλοία και λοιπά σκάφη καταλαμβάνοντας για πρώτη φορά και περιπτώσεις ήσσονος σημασίας ρύπανσης.

Άμεσα αντιληπτή είναι η αύξηση των πλαισίων ποινής που έχουν διαμορφωθεί, τα οποία συνοδεύονται για πρώτη φορά από πρόσθετη υποχρέωση καταβολής ποσού ως χρηματικής ποινής, ιδιαίτερας υπό προϋποθέσεις υψηλού, ενώ συγχρόνως ευκόλως ορατό είναι ότι πλέον δεν απαιτείται προς στοιχειοθέτηση του αξιοποιούν της πράξης η σοβαρότητα της ρύπανσης. Είδαμε κι ανωτέρω ότι η αξιολογική αυτή έννοια που ετίθετο ως προϋπόθεση καθιστούσε ενίοτε ιδιαίτερας ρευστή την παρεχόμενη προστασία, με τα Δικαστήρια να αποφαινόμενα κυριαρχικά για το τί μπορεί να συνιστά και τί όχι 'σοβαρή ρύπανση'. Υπό τις τροποποιήσεις του

νόμου 4037/12, εξαλείφθηκε το στοιχείο του σοβαρού και ο νομοθέτης αρκέστηκε στην ποινικοποίηση οποιασδήποτε απόρριψης συγκεκριμένης ρυπογόνου ουσίας (από πλοίο) η οποία προκαλεί αιτιωδώς υποβάθμιση της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος. Ως τέτοια νοείται κάθε επί τα χείρω μεταβολή της ποιότητάς του, ως αυτή είχε πριν την αποβολή της ρυπογόνου ουσίας.

Η ποινή που απειλείται για την πράξη αυτή κυμαίνεται από ένα (1) έτος έως πέντε (5) έτη και χρηματική ποινή από 1.500 έως 50.000 ευρώ κατά την κρίση του Δικαστηρίου, αντί της μέχρι πρότινος τουλάχιστον τριών (3) μηνών φυλάκισης. Εάν από το βασικό έγκλημα μπορούσε να προκύψει κίνδυνος ζημίας ή βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα, τότε τυποποιούνταν ένα έγκλημα δυννητικής διακινδύνευσης και η ποινή που προβλεπόταν ήταν φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους, όση δηλαδή η προβλεπόμενη πλέον για το βασικό έγκλημα. Η υποβάθμιση της ποιότητας του θαλασσίου ύδατος συνοδευόμενη λόγω της σοβαρότητάς της από σύστοιχο και άμεσα συνδεδεμένο με αυτήν κίνδυνο θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης, ή εάν εξαιτίας των ρυπογόνων απορρίψεων που υποβάθμισαν το θαλάσσιο ύδωρ προκλήθηκε ευρεία οικολογική διατάραξη ή καταστροφή, τότε η προβλεπόμενη ποινή ανάγεται σε κακουργηματικής φύσεως και φθάνει έως και δέκα χρόνια κάθειρξη συνοδευόμενη από υποχρέωση καταβολής χρηματικής ποινής κυμαινόμενης κατά την εκτίμηση του Δικαστηρίου από 3.000 έως 300.000 ευρώ.

Παρατηρούμε ως άνω ότι μετά την νομοθετική μεταβολή και την υπαγωγή των περιπτώσεων υποβάθμισης της θάλασσας από πλοίο στον νόμο 4037/12, η δημιουργία πρόσθετου κινδύνου για ατομικά έννομα αγαθά τυποποιεί ένα έγκλημα συγκεκριμένης διακινδύνευσης, ενώ η εκ της ρυπογόνου απορρίψεως περαιτέρω βλάβη του ίδιου του περιβάλλοντος (οικολογική διατάραξη ή καταστροφή) τυποποιεί ένα έγκλημα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενο κατά τους όρους του άρθρου 29 ΠΚ. Έτσι έχουμε δύο διαφορετικά είδη εγκλημάτων ανάλογα με το αν κινδυνεύει κάποιο αγαθό της ζωής ή της υγείας ή εάν βλάπτεται το ίδιο το έννομο αγαθό περιβάλλον σε μεγάλο βαθμό.

Εν πρώτοις πρέπει να αναφέρουμε ότι η τυποποίηση ενός εγκλήματος συγκεκριμένης διακινδύνευσης με σύγχρονη παράλειψη του εγκλήματος δυννητικής διακινδύνευσης συστέλλει την ποινική προστασία, αφού παραλείπει περιπτώσεις από

τις οποίες προκύπτει μια δυνατότητα κινδύνου που δεν έχει ακόμη εξελιχθεί σε υπαρκτό κίνδυνο. Επιπλέον έχει παραλειφθεί το έγκλημα διακινδύνευσης που προβλεπόταν υπό το καθεστώς στο οποίο υπήγοντο οι αντίστοιχες περιπτώσεις πριν τον νόμο 4037/12 για το ίδιο το περιβάλλον. Υπό τις ρυθμίσεις του άρθρου 13 ν. 743/77, τυποποιούνταν ως έγκλημα δυνητικής διακινδύνευσης και η περίπτωση που εκ της βασικής πράξης υπήρχε πιθανότητα να προκύψει κίνδυνος βλάβης (πέραν των προσώπων) και σε πράγματα, νοουμένων προφανώς ως πράγματα των στοιχείων του φυσικού (θαλάσσιου) περιβάλλοντος. Η ενδιάμεση αυτή βαθμίδα κινδύνου παραλείφθηκε τελείως για το έννομο αγαθό περιβάλλον και τυποποιήθηκε μόνον η περίπτωση ευρείας οικολογικής διατάραξης ή καταστροφής, στοιχεία βλάβης αυτού.

Έτσι, ναι μεν ο νομοθέτης έχει προκρίνει και έχει πράγματι προβεί σε μια αυξημένη σε σχέση με το προηγούμενο καθεστώς τιμώρηση συγκεκριμένων περιπτώσεων προσβολής του θαλασσίου ύδατος, πλην όμως έχει παραλείψει ενδιάμεσες βαθμίδες κινδύνου, δυνητικής διακινδύνευσης για ατομικά και περιβαλλοντικό έννομο αγαθό και συγκεκριμένης διακινδύνευσης για το έννομο αγαθό περιβάλλον. Μήπως όμως έτσι αφήνονται κενά τιμώρησης και δίδεται η δυνατότητα διαφυγής από τον ποινικό έλεγχο; Γιατί καθιερώνοντας υψηλότερες ποινές, πλην όμως για εγκλήματα τα οποία δεν θα απαντώνται στις κατηγορίες ή που κι αν ακόμη απαντώνται δε θα τις υποστηρίζουν επαρκώς ώστε να οδηγήσουν σε κατάγνωσή τους, οδηγούμαστε σε φαινόμενα συμβολικής ποινικής νομοθεσίας. Μιας νομοθεσίας που καθησυχάζει, που φαίνεται να περιφρουρεί σημαντικά έννομα αγαθά αποδίδοντάς τους την δέουσα(;) σημασία κι αξία αλλά που στην πράξη δεν εφαρμόζεται και δεν εκδηλώνει την προστατευτική της λειτουργία.

Το πρόβλημα μοιάζει να βρίσκει λύση με τη συνδυαστική και τελικά συμπληρωματική εφαρμογή των νομοθετημάτων 4037/12 και 743/77. Εφόσον ο ειδικότερος νόμος δεν ρυθμίζει τίποτε σχετικά με την περίπτωση της δυνατότητας δημιουργίας κινδύνου για πρόσωπα ή πράγματα εκ της απόρριψης ρυπογόνου ουσίας από πλοίο, αυτό το κενό θα μπορεί να συμπληρώνεται από τις ρυθμίσεις του νόμου 743/77 και το άρθρο 13 αυτού, οπότε βέβαια θα ερευνάται η πρόσθετη προϋπόθεση που θέτει το νομοθέτημα αυτό για 'σοβαρή ρύπανση'. Το κενό της μη πρόβλεψης της περίπτωσης που εκ της βασικής πράξεως προκύπτει βλάβη (κι όχι δυνατότητα

κινδύνου ή κίνδυνος) για ατομικά έννομα αγαθά (θάνατος ή βαριά σωματική βλάβη) θα μπορεί να καλύπτεται μέσω των διατάξεων συρροής (αληθής κατ' ιδέαν) με τις διατάξεις περί ανθρωποκτονίας από αμέλεια (302 ΠΚ) και βαριά σωματική βλάβη από αμέλεια (310 ΠΚ).

Ολοκληρώνοντας τις παρατηρήσεις μας σχετικά με τις διακεκριμένες παραλλαγές του βασικού εγκλήματος, πρέπει να σημειώσουμε την ανυπαρξία κριτηρίων και σχετικών νομοθετικών αναφορών για την κατάφαση του κινδύνου ή της δυνατότητας κινδύνου ή της βλάβης των προστατευομένων εννόμων αγαθών. Κατ' αντιστοιχία με τις ρυθμίσεις του Ν. 1650/86 και το άρθρο 28 παρ. 3 αυτού, όπως αναμορφώθηκε, θα έπρεπε κι εδώ να περιγράφονται συγκεκριμένα κριτήρια που θα καθορίζουν τον τρόπο αξιολόγησης και κατάφασης των προβλεπομένων επιβαρυντικών περιστάσεων.

Επιπλέον και στην ίδια λογική με τα ανωτέρω, δεν καθίσταται σαφές το πώς θα διερευνάται η 'σοβαρότητα' της υποβάθμισης η οποία θα δρομολογεί ίσως περαιτέρω κινδύνους ή αποτελέσματα. Αυτό επαφίεται επομένως στη νομολογία, η οποία θα αποφαινεται βάσει κριτηρίων που η ίδια θα θεωρήσει κατάλληλα, φρονούμε ωστόσο ότι θα πρόκειται για κριτήρια ανάλογα με αυτά του άρθρου 28 και συγκεκριμένα το είδος ή την ποσότητα των ρύπων ή την έκταση και τη σημασία της υποβάθμισης που προκλήθηκε εκ των απορρίψεων.

Τέλος, επανέρχεται για ακόμη μια φορά το ζήτημα των δυσκολιών απόδειξης της αιτιώδους συνάφειας³⁹² μεταξύ απορρίψεων, ρύπανσης θαλάσσης και έτι περαιτέρω συγκεκριμένου κίνδυνος αμέσως προερχόμενος από την ανωτέρω βλαπτική δραστηριότητα για ατομικά έννομα αγαθά ή βλάβη ευρείας διάστασης για το έννομο αγαθό περιβάλλον.

Μια ακόμη σημαντική διαφοροποίηση του νόμου 743/77 άρθρο 13 και 4037/12 άρθρου 6 αφορά στη πρόβλεψη των προϋποθέσεων για αναγνώριση λόγου μείωσης της ποινής ή και απαλλαγής από αυτήν. Στο άρθρο 13 παρ. 1 α ii εδ. β, ορίζεται ότι οι εξ αμελείας (και μόνο) δράστες μπορεί να απαλλάσσονται από κάθε ποινή αν με δική τους πρωτοβουλία εξουδετερώσουν την ρύπανση και αποτρέψουν

³⁹² Ίδετε αναλυτικότερα σχετικές αναφορές για τον νόμο 1650/1986 τα οποία ισχύουν αναλογικά κι εδώ.

κάθε βλάβη ή ζημία που μπορεί να επέλθει ή αν με γρήγορη αναγγελία προς τις Αρχές συντελέσουν στην εξουδετέρωση της ρύπανσης, καταβάλλοντας και τις σχετικές δαπάνες. Αντίστοιχα στο άρθρο 6 παρ. 6 ορίζεται ότι αν ο δράστης οποιασδήποτε εκ των παραβάσεων που περιγράφονται στο οικείο άρθρο περιορίσει ο ίδιος ουσιωδώς ή συντελέσει, με έγκαιρη αναγγελία προς την αρχή, στην ουσιώδη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων της ρύπανσης ή της υποβάθμισης της ποιότητας του θαλάσσιου ύδατος, που προκάλεσε η ενέργεια ή η παράλειψή του, το δικαστήριο μπορεί να του επιβάλει ποινή μειωμένη, σύμφωνα με το άρθρο 83 του Ποινικού Κώδικα ή να τον απαλλάξει από κάθε ποινή.

Πλέον δηλαδή υπάρχει η σχετική δυνατότητα μείωσης ή και απαλλαγής από την ποινή και για τους εκ δόλου δράντες, ενώ υπό το προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς η σχετική δυνατότητα αφορούσε μόνο την περίπτωση της εξ αμελείας ενέργειας και συνεπαγόταν απαλλαγή από κάθε ποινή. Ωστόσο προϋπέθετε πλήρη αποτροπή ή εξάλειψη των συνεπειών μιας συντελεσθείσας ρύπανσης ή υποβάθμισης ενώ πλέον το Δικαστήριο μπορεί να αρκείται στον ουσιώδη και πάντως όχι εντελή περιορισμό των αρνητικών συνεπειών μιας προσβλητικής του θαλασσίου περιβάλλοντος ενέργεια ή παράλειψη. Άλλο βέβαια είναι το ζήτημα της αοριστίας της έννοιας 'ουσιώδους μείωση', καθώς πέρα από το ότι δεν ορίζεται σε τι συνίσταται το ουσιώδες ενός περιορισμού της υποβάθμισης, δεν παρατίθενται ούτε κάποια κριτήρια επί τη βάση των οποίων θα στηρίζεται και θα αποφαινεται ο ποινικός δικαστής.

Κατά τα λοιπά με θετικό βλέμμα πρέπει να αντικρύσουμε και να υποδεχτούμε την τροποποίηση που αφορά στην ποινικοποίηση επαναλαμβανόμενων μικρής σημασίας μεμονωμένων ρυπογόνων απορρίψεων που παρουσιάζουν μια χρονική και τοπική ενότητα τέτοια που να δικαιολογεί την τιμώρησή τους και μάλιστα με ποινή επαυξημένη (τουλάχιστον έξι μηνών και χρηματική ποινή).

Προβληματική και μάλιστα όχι μόνο γι' αυτήν την ίδια αλλά και για τη γενικότερη θέση του Ποινικού Δικαίου ως προς την υιοθέτηση συγκεκριμένου συστήματος περί συμμετοχής, εμφανίζεται η διάταξη της καθ' οιονδήποτε τρόπον συμβολής στα βασικά εκ δόλου εγκλήματα του άρθρου 6 ν. 4037/12, η οποία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί συμμετοχή. Η κατάληξή μας αναφορικά με το ζήτημα αυτό

ήταν ότι κατά τη διατύπωση και την ασαφή ομολογουμένως νομοθετική βούληση γίνεται προσπάθεια εισαγωγής μιας μορφής ιδιάζουσας αυτουργικής συμμετοχής, μιάς εγκληματικής συμπεριφοράς η οποία ενώ από τη μία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως συμμετοχή, αφού ελλείπουν τα στοιχεία που τη συνιστούν και την προϋποθέτουν (δόλος), δεν μπορεί να συνιστά ούτε αυτουργική δράση, καθώς ρητά κατά τη νομοθετική διατύπωση *«όποιος με οποιονδήποτε τρόπο συμβάλλει, χωρίς να μπορεί να χαρακτηριστεί ως συμμέτοχος, στην τέλεση των εγκλημάτων των παραγράφων 1 και 3...»*.

Η μόνη οδός νόησης της ανωτέρω διάταξης είναι ότι πρόκειται για μια ‘παραντουργική’ – κατά κατάχρηση της ορολογίας - ευθύνη των δραστών, του αυτουργού του βασικού εκ δόλου εγκλήματος και εξ αμελείας ευθύνη ενός ανθρώπου ο οποίος με κάποιο τρόπο σχετίζεται με τον δράστη και τις δραστηριότητές του οι οποίες υπό κανονικές συνθήκες δε θα ήταν αξιόποινες. Επειδή η διάταξη αφορά συγκεκριμένες ρυπογόνες απορρίψεις από πλοίο, ως τέτοιου είδους ‘συμμέτοχος’ θα μπορούσε να είναι ένας ειδικός σε θέματα σχετιζόμενα με το πλοίο και τις λειτουργίες του. Εφόσον ο τελευταίος όφειλε και όντως μπορούσε εκ της θέσεως και των αρμοδιοτήτων του, αλλά και εκ του τί του ζητήθηκε να πράξει ή να μην πράξει (πχ να μην διενεργήσει τον προσήκοντα έλεγχο ή να παραβλέψει ορισμένες βλάβες ή ελλείψεις του πλοίου), να αντιληφθεί την από άλλους σκοπούμενη εγκληματική πράξη, θα ευθύνεται και ο ίδιος προσωπικά κατά το μέρος που του αντιστοιχεί. Η ποινική ευθύνη που προβλέπεται για την περίπτωση αυτή της ιδιάζουσας αυτουργικής όπως καταλήξαμε ευθύνης του, είναι αυτή που προβλέπεται για το εκ δόλου έγκλημα που τελείται από τον αυτουργό, μειωμένη κατά το μέτρο που τάσσει το άρθρο 83 ΠΚ. Αυτός είναι ίσως ο ασφαλέστερος τρόπος να νοηθεί η διάταξη, μια διάταξη προβληματική τόσο στην διατύπωση όσο και στην ουσία της, η οποία κατά την πρώιμη ήδη εκτίμηση ορισμένων θεωρητικών *«είναι καταδικασμένη να περιπέσει σε αχρησία»*.³⁹³

Τέλος, εξετάσαμε το ζήτημα της ευθύνης νομικών προσώπων για πράξεις και παραλείψεις των οργάνων/υπαλλήλων τους που προσβάλλουν και υποβαθμίζουν το θαλάσσιο περιβάλλον. Εντοπίσαμε την ανυπαρξία διατάξεων που να επιβάλλουν στο

³⁹³ Έτσι Μοροζίνης Ι., ό.π., σελ. 39.

νομικό πρόσωπο κυρώσεις αντίστοιχες με αυτές που προβλέπει το άρθρο 28 παρ. 5 εδ. 3, όπως για παράδειγμα άρση της αδείας λειτουργίας της επιχείρησης σε περίπτωση υποτροπής, αποκλεισμό από δημόσιες παροχές και ενισχύσεις, δημοσιεύσεις των αμετάκλητων καταδικαστικών σε βάρος των νομικών προσώπων αποφάσεων με δαπάνες των ίδιων και τονίσαμε την έντονη ανομοιομορφία ως προς τη διατύπωση για τα περί ποινικής ευθύνης των εποπτευόμενων στελεχών. Βεβαίως δε θα μπορούσαμε να αρνηθούμε μέσω της εφαρμογής του άρθρου 15 ΠΚ της αυτουργικής ποινικής ευθύνης των στελεχών αυτών σε περίπτωση πλήρωσης των στοιχείων υπαιτιότητάς τους σωρευτικά με τους φυσικούς αυτουργούς-εκτελεστές εντολών και οδηγιών των τελευταίων, ως είναι και το συνήθως συμβαίνον.

Ο ποινικός χαρακτήρας των κυρώσεων με την εξαναγκαστική και ιδιαιτέρως δραστική δύναμή του 'μεταμορφώνει' τα μέχρι πρότινος συχνά επικαλούμενα άγνοια κι απαλλασσόμενα από κάθε ποινή όργανα νομικού προσώπου σε ιδιαιτέρως προσεκτικά, αφού διακυβεύεται η προσωπική τους ελευθερία με ό,τι και όσα αυτό συνεπάγεται. Αντιθέτως, η προσφυγή σε αποκλειστικώς οικονομικού χαρακτήρα μέτρα δεν ασκεί τον δέοντα εκφοβιστικό ρόλο που μια 'ποινή' πρέπει να έχει, πολλώ δε μάλλον όταν οι χρηματικές απώλειες που θα υποστεί ένα νομικό πρόσωπο έχουν ήδη ενσωματωθεί στον προϋπολογισμό της επιχείρησης και έχουν αποτελέσει κομμάτι της στρατηγικής της πολιτικής.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Έχοντας ολοκληρώσει τις αναπτύξεις που αφορούν στην ποινική προστασία του περιβάλλοντος, τόσο του φυσικού εν γένει, όσο και ειδικότερα του θαλάσσιου και φθάνοντας στον επίλογο αυτής της εργασίας, πρέπει να αναφερθούμε σε κάποια τελικά συμπεράσματα που αφορούν τα νομοθετήματα που αναπτύχθηκαν, εξάγοντας ορισμένες κοινές παραμέτρους και κατευθύνσεις που επιχειρήθηκαν από τον Έλληνα νομοθέτη, όπως επίσης κι αξιολογώντας κι αποτιμώντας τις πλείστες όσες διαλαμβανόμενες σε αυτά νομοθετικές τροποποιήσεις.

Ο λόγος για τα νομοθετήματα 1650/1986 και ειδικότερα το άρθρο 28 αυτού όπως τροποποιήθηκε και ισχύει μετά τον νόμο 4042/2012, 743/1977 και 4037/2012. Η βασικότερη διαφοροποίηση των τελευταίων δύο νομοθετημάτων τα οποία από κοινού προστατεύουν το θαλάσσιο περιβάλλον και είναι εξοπλισμένα με ποινικές κυρώσεις για τις περιπτώσεις ρύπανσης αυτού, είναι ότι ο νεότερος των δύο ρυθμίζει περιοριστικά τις υποβαθμιστικές προσβολές που δέχεται το θαλάσσιο περιβάλλον από απορρίψεις συγκεκριμένων ρυπογόνων ουσιών από πλοία. Κάθε άλλη προσβολή που εκφεύγει του οριοθετημένου πεδίου εφαρμογής του ν. 4037/2012, εμπίπτει στον γενικότερο σε σχέση με τον τελευταίο, πλην εξίσου ειδικό για την προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος νόμο 743/1977.

Ο νόμος 4037/12 αποτελεί το αποτέλεσμα των εργασιών εισαγωγής στην εθνική μας έννομη τάξη της Οδηγίας 2005/35/EK όπως τροποποιήθηκε και αντικαταστάθηκε από την νεότερη 2009/123/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου. Οι αλλαγές που εισήγαγε στην ποινική έννομη τάξη είναι πολλές και ουσιαστικές, πλην όχι αναντίρρητα αποδεκτές. Ελλειμματικές διατυπώσεις και ανομοιομορφία ρυθμίσεων είναι μερικές μόνο από τις πρώιμες παρατηρήσεις που πρόκειται να γίνουν για το νομοθέτημα αυτό, το οποίο ωστόσο καταρχήν αποτελεί μια ευχάριστη προοπτική στην ποινική μας περιβαλλοντική νομοθεσία.

Επιτυχής κι ευπρόσδεκτη μπορεί να χαρακτηριστεί η απεξάρτηση από το αίτημα του στοιχείου της σοβαρότητας της ρύπανσης. Δεν ξεχνάμε ότι βάσει του γενικότερου νόμου-πλαίσιο 743/77 και το άρθρο 13 αυτού που περιλαμβάνει τις ποινικές κυρώσεις, για να καταφαθεί ποινική ευθύνη και να καταγνωστούν οι

προβλεπόμενες ανάλογα με τα πραγματικά περιστατικά ποινές, πρέπει να συντρέχει το στοιχείο της σοβαρότητας της ρύπανσης. Νομολογιακά ως σοβαρή ρύπανση είδαμε ότι κρίθηκε η θόλωση του θαλάσσιου ύδατος και η ανάπτυξη παθογόνων μικροοργανισμών με συνακόλουθη μείωση της ποσότητας του οξυγόνου που είχαν ως αποτέλεσμα να προκληθεί ζημία στα φύκια και οστρακοειδή (Α.Π. 733/84)³⁹⁴, η παράλειψη θέσης σε λειτουργία του συστήματος βιολογικού καθαρισμού και αυτόματου χλωριωτήρα ξενοδοχείου από τον ιδιοκτήτη αυτού, με αποτέλεσμα να εκβάλλονται στην θάλασσα τα εκ του αποχετευτικού συστήματος λύματα χωρίς προηγούμενη κατεργασία (ΑΠ 1371/1983)³⁹⁵, η απόρριψη πετρελαιοειδών και απορριμμάτων κατά τον καθαρισμό του πλοίου (Α.Π. 813/80), η απόρριψη αποβλήτων χαρτοβιομηχανίας εκ χρωστικών και χημικών ουσιών (Α.Π. 1493/83) και η απόρριψη λυμάτων ξενοδοχείου χωρίς προηγούμενη επεξεργασία (Α.Π. 1371/83)³⁹⁶, η διοχέτευση λυμάτων ελαιοτριβείου στη θάλασσα χωρίς να προηγηθεί η διαδικασία της καθίζησης (ΠλημμΘεσπρ 159/1999³⁹⁷), η κατ' εξακολούθηση απόρριψη στη θάλασσα λυμάτων βόθρου οικίας (ΑΠ 390/2004³⁹⁸), η ρίψη κόκκων κάρβουνου οι οποίοι επέπλεαν επί σημαντικής επιφανείας του θαλάσσιου ύδατος (ΑΠ 592/2003³⁹⁹), η απόρριψη υγρών βιομηχανικών αποβλήτων και λυμάτων χωρίς προηγούμενη πλήρη επεξεργασία τους καθ' υπέρβαση των ανωτάτων επιτρεπτών ορίων εκπομπής υγρών αποβλήτων (2391/2008 ΕφΑθ⁴⁰⁰), η αποβολή εντός θαλασσίου ύδατος μη καθαρού νερού (ΑΠ 308/2002⁴⁰¹).

³⁹⁴ Η απόφαση αυτή αναφέρει ότι το πότε η ρύπανση είναι σοβαρή εξαρτάται από τις ιδιαίτερες συνθήκες της συγκεκριμένης περιπτώσεως και οπωσδήποτε είναι σοβαρή όταν απ' αυτή μπορεί να προκύψει κίνδυνος ζημίας ή βλάβης σε πρόσωπα ή πράγματα. (Η παρατήρηση αυτή από την γράφουσα).

³⁹⁵ Σε ΠοινΧρ ΛΔ', σελ. 296.

³⁹⁶ Όπως τα παραδείγματα αυτά αναφέρονται από τον Π. Δημόπουλο, «Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος» εισήγηση δημοσιευμένη στο περιοδικό ΗΛΙΑΙΑ, τεύχος Απριλίου, σελ 23.

³⁹⁷ ΣεΠοινΔικ/2000, σελ. 830.

³⁹⁸ Σε ΠοινΛογ/2004, σελ. 416.

³⁹⁹ Ποιν/Λογ/2003 σελ. 610, ΝοΒ/2003 σελ.1963.

⁴⁰⁰ Σε Αρμεν/2009, σελ. 583.

⁴⁰¹ Σε ΠοινΛογ/2002, σελ. 252.

Στη θεωρία πάγιος ήταν ο προβληματισμός σχετικά με το ζήτημα της εξάντλησης της ποινικής προστασίας στις περιπτώσεις σοβαράς και μόνο ρυπάνσεως, με αποτέλεσμα μικρότερων διαστάσεων βλαπτικές αλλοιώσεις να αντιμετωπίζονται ως ποινικά αδιάφορες⁴⁰². Για τις περιπτώσεις αυτές της μη σοβαράς ρυπάνσεως προβλεπόταν μόνο ευθύνη αποκατάστασης της ζημίας (άρ. 12) και επιβολή διοικητικών (άρ. 13 παρ. 1β) και πειθαρχικών (άρ. 13 παρ. 1γ Ν. 743/1977) κυρώσεων⁴⁰³. Ο νομοθέτης - έστω ικανοποιώντας υπερεθνικές μας δεσμεύσεις - εισακούοντας στις παρατηρήσεις αυτές της θεωρίας εισήγαγε μια νέα διάταξη, σύμφωνα με την οποία επαναλαμβανόμενες, μικρής σημασίας αυτοτελώς θεωρούμενες απορρίψεις ρυπογόνων ουσιών, αποτελούν αξιόποινη πράξη, εφόσον αυτές οι επιμέρους απορρίψεις μπορούν να νοηθούν χωροχρονικά ως ενιαίο σύνολο, καλυπτόμενο βεβαίως κι από την αντίστοιχη υπαιτιότητα.

Έτερα σημεία στα οποία αξίζει να σταθούμε είναι η σημαντική αύξηση των πλαισίων ποινής και η σύγχρονη επιβολή χρηματικών ποινών, ενώ αξιοσημείωτη είναι η τυποποίηση εγκλημάτων συγκεκριμένης διακινδύνευσης και εκ του αποτελέσματος διακρινόμενου εγκλήματος, παραλείποντας ωστόσο την προτέρα βαθμίδα της δυνητικής διακινδύνευσης αλλά και της περίπτωσης βλάβης ατομικών εννόμων αγαθών, όπως σε περίπτωση θανάτου ή επέλευσης βαριάς σωματικής βλάβης.

Στην προσπάθειά του ο Έλληνας νομοθέτης να περιλάβει στο προστατευτικό πεδίο του νόμου όσο το δυνατόν περισσότερες περιπτώσεις δραστών, προέβη και σε αξιοπερίεργες, για να μην πούμε εσφαλμένες νομοθετικές κινήσεις. Η

⁴⁰² Για το πρόβλημα και τον προβληματισμό επ' αυτού του θέματος βλ. Α. Παπανεοφύτου, ό.π., σελ. 243-244, Η. Αναγνωστόπουλο, ό.π., σελ. 85, Π. Τσιρίδης, «Η προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου στην Ευρώπη και η επικείμενη προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας», εισήγηση στο Συνέδριο με θέμα «Περιβαλλοντική ευθύνη: Θεωρητικές εξελίξεις και ζητήματα εφαρμογής», που πραγματοποιήθηκε στις 26-27 Ιουνίου 2009, δημοσιευμένη σε ιστοσελίδα www.nomosphysis.org.gr.

⁴⁰³ Έτσι Α. Παπανεοφύτου, ό.π., σελ. 244 υποσημ. 26. Ο Η. Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ. 85 επισημαίνει ότι ο περιορισμός του πεδίου εφαρμογής της διατάξεως μόνον στις περιπτώσεις σοβαρής ρύπανσης, είναι συνεπής προς τη φύση του ποινικού δικαίου ως *ultimoratio*, αντίθετος ο Α. Παπανεοφύτου, ό.π., σελ. 244.

ποινικοποίηση της με οποιονδήποτε τρόπο συμμετοχής στα εγκλήματα της εκ δόλου απόρριψης ρυπογόνων ουσιών ικανών να υποβαθμίσουν το περιβάλλον και των εκ δόλου επαναλαμβανόμενων μικρής σημασίας απορρίψεων τέτοιων με το αυτό αποτέλεσμα, συμπεριφορά η οποία ωστόσο ρητώς δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ‘συμμετοχή’, δημιουργεί ποικίλα προβλήματα κι ερωτηματικά. Η έρευνά μας, μας οδήγησε να δεχθούμε ότι στο οικείο σημείο γίνεται λόγος για μια συμμετοχική δράση η οποία δυνάμενη κατά το συμπέρασμά μας να είναι μόνον αμελής, αποκλείει το χαρακτηρισμό της ως συμμετοχή. Πρόκειται δηλαδή για μια μορφή παραντουργικής δράσης, χωρίς όμως και πάλι να μπορεί να χαρακτηριστεί ως παραντουργία. Η δυσχέρεια νοηματικής προσέγγισης και με τα υπάρχοντα ποινικά μέσα ένταξης της παραγράφου αυτής σε κάποιο από τα άρθρα του Γενικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα, είναι ενδεικτικά αν μη τι άλλο του εσφαλμένου τρόπου της νομοθετικής διατύπωσης, η οποία χρήζει διευκρινίσεως.

Στον νόμο 1650/1986 και το άρθρο 28 αυτού, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 7 του ν. 4042/2012 ο οποίος ωσαύτως ενσωμάτωσε στην εθνική μας νομοθεσία κοινοτική Οδηγία, οι διαφοροποιήσεις είναι περισσότερες και σημαντικότερες. Καταρχάς έγινε προσπάθεια να καλυφθούν όλα τα πιθανά στάδια προσβολής ατομικών και περιβαλλοντικού εννόμου αγαθού. Έτσι περιλήφθηκαν εγκλήματα βλάβης, που είναι και τα βασικά εγκλήματα του άρθρου, εγκλήματα συγκεκριμένης διακινδύνευσης, εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα αδικήματα, διακεκριμένες περιπτώσεις του βασικού εκ δόλου αλλά και του εξ αμελείας εγκλήματος.

Τα προβλήματα ωστόσο διατύπωσης και ερμηνευτικής δεν είναι κι εδώ λιγότερα. Έτσι προβληματιστήκαμε για τους λόγους διαφοροποίησης των εννοιών νεογνού – ανθρώπου, για τον τρόπο εφαρμογής του άρθρου 29 ΠΚ στα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα αδικήματα στην περίπτωση θανάτου εμβρύου που το αντίστοιχο εξ αμελείας έγκλημα δεν τυποποιείται ως αδίκημα στον Ποινικό μας Κώδικα, για το γιατί εισάγεται νέα ορολογία ως προς την έννοια του οφέλους.

Το μεγαλύτερο ωστόσο ζήτημα φάνηκε να τέθηκε αναφορικά με την έννοια της τελευταίας περίπτωσης του στοιχείου (ε) της παραγράφου 3 του άρθρου 28, όπου η προσωπική μας κατάληξη ήταν ότι απαιτείται μια διασταλτική ερμηνεία της

έννοιας της ‘πράξης’ ώστε ως τέτοια να θεωρηθεί η εξ αμελείας προσβολή του περιβάλλοντος η οποία επιφέρει περαιτέρω βαρύτερα αποτελέσματα.

Ολοκληρώνοντας αυτήν την εν τάχει συμπερασματική αναφορά στα ως άνω εξετασθέντα περιβαλλοντικά νομοθετήματα, παρατηρούμε τα ακόλουθα: Ο νομοθέτης προσπαθεί να ομοιομορφοποιήσει την περιβαλλοντική νομοθεσία και τις διαλαμβανόμενες σε αυτήν ποινικές κυρώσεις. Αύξησε σημαντικά τα πλαίσια ποινής, συνοδεύοντάς τα από χρηματικές ποινές ενίοτε αυξημένες, ποινικοποίησε ενδιάμεσες βαθμίδες ποινικού αδικού για τις οποίες προέβλεψε ποινικές κυρώσεις ανάλογες με τα προσβαλλόμενα έννομα αγαθά και τη σημασία τους. Προσπάθησε επίσης, όχι χωρίς αστοχίες ωστόσο, να καθιερώσει ‘επίπονες’ κυρώσεις, αποτρεπτικές κι αποτελεσματικές για τα νομικά πρόσωπα που πλήττουν το περιβάλλον, καθιερώνοντας ποινική ευθύνη τόσο για τους φυσικά δρώντες, τους φυσικούς δηλαδή αυτουργούς, όσο και για τους ιθύνοντες και διοικούντες αυτά.

Μέχρι πρότινος τα πρόσωπα αυτά, τα κατεξοχήν υπόλογα για τη δράση των επιχειρήσεων και των από αυτά λαμβανομένων αποφάσεων, πολιτικών και στρατηγικών τους, υποχρεούνταν απλώς σε εις ολόκληρον ενοχή καταβολής της χρηματικής αποζημιώσεως που επιδικάζονταν στο νομικό πρόσωπο, κύρωση που ήταν άνευ ουσίας και σημασίας αφού οι επιχειρήσεις ήταν καθ’ όλα ικανές να αποπληρώσουν το όποιο επιβληθέν ποσό και να προστατεύσουν τα στελέχη τους επιβραβεύοντάς τα για την γεμάτη αυταπάρνηση στάση τους.

Από την άλλη ο εντοπισμός ενός φυσικού προσώπου, αυτού που ενήργησε πράξη παράνομη, άδικη και καταλογιστή, πληρώνοντας τα στοιχεία τόσο της αντικειμενικής όσο και της υποκειμενικής υπόστασης του περιγραφόμενου στον ποινικό νόμο κανόνα, είναι ιδιαίτερος δυσχερής καθώς *«η διασπορά αρμοδιοτήτων, ο καταμερισμός εργασιών, η διαρκής κινητικότητα και εναλλαγή του προσωπικού καθώς και η αλληλεξάρτηση σε κάθετη και οριζόντια γραμμή των ενδιάμεσων διαδικασιών μέχρι την παραγωγή των τελικών προϊόντων αποτελούν τα συνήθη δομικά στοιχεία της οργανωμένης σε ενώσεις προσώπων επιχειρηματικής δραστηριότητας»*⁴⁰⁴. Έτσι, το έγκλημα παρουσιαζόταν ως αποτέλεσμα πολλών επιμέρους πράξεων, ως αποτέλεσμα

⁴⁰⁴ Παπανεοφύτου Α., «Κριτική προσέγγιση της λειτουργίας των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δόγματος σε σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας», ό.π., σελ. 780.

συγκλίνουσας δράσης περισσότερων, οι οποίοι ναι μεν δρούσαν πραγματώνοντας μέρος της οικείας αντικειμενικής υπόστασης, πλην όμως δεν εμφάνιζαν τον απαραίτητο δόλο σύμπραξης ή παροχής οιασδήποτε είδους συνδρομής, προκειμένου να έχουμε θεμελίωση συναυτουργικής ή λουπής συμμετοχικής ευθύνης. Η ίδια η συγκρότηση συνεπώς του συστήματος παραγωγής και τα αυστηρά ιεραρχημένα επίπεδα αρμοδιότητας και ευθύνης στην εσωτερική δομή των επιχειρήσεων λειτουργούσαν απαγορευτικά για την απονομή ποινικής ευθύνης στους πράγματι υπευθύνους.

Ο Έλληνας νομοθέτης εντόπισε τα αδιέξοδα που δημιουργούνται από τα ως άνω προβλήματα και τυποποίησε έναν τρόπο *de facto* ενοχής συγκεκριμένων προσώπων, αυτών δηλαδή που τυπικά έφεραν μια αντιπροσωπευτική και διαχειριστική ιδιότητα για λογαριασμό του νομικού προσώπου. Και πάλι ωστόσο η θεωρία επέκρινε την ‘στεγνή’ και τεχνοκρατική αυτή νομοθετική επιλογή υπομιμνήσκοντας το ότι το Ποινικό Δίκαιο αποτελεί ένα ισχυρό όπλο στα χέρια της εξουσίας η οποία δεν μπορεί να το χρησιμοποιεί κατ’ αρέσκειαν.

Στόχος πρέπει να είναι η τιμωρία των πράγματι υπευθύνων και το ως άνω μέτρο δεν υπόσχονταν αυτό άνευ ετέρου. Έτσι αναζητήθηκε και τελικά τυποποιήθηκε στον τελευταίο νόμο 4042/12 η απαίτηση ύπαρξης εγγυητικής θέσης του ιθύνοντος μιας επιχείρησης. Από αυτήν απορρέει εύλογα μια ελεγκτική κι εποπτική κυριαρχία, η οποία του επιτρέπει αλλά και του επιβάλλει να ελέγχει και μάλιστα αποτρεπτικά τις πράξεις των υφισταμένων του οι οποίες μπορεί να συνιστούν αξιόποινη συμπεριφορά. Συνεπώς κρίσιμο για την κατάφαση της ποινικής ευθύνης του υπευθύνου δεν είναι το εάν έπραξε, ενήργησε δηλαδή πράξη ή παρέλειψε να ενεργήσει αυτήν, αλλά το εάν κατέχει την εκ του νόμου απαιτούμενη εγγυητική θέση, ώστε να του αποδίδεται η εποπτική εξουσία και υποχρέωση ελέγχου επί του υφισταμένου του και περαιτέρω επί της εγκληματικής πράξης αυτού.⁴⁰⁵

⁴⁰⁵ Η θεμελίωση ποινικής ευθύνης επί τη βάση της εγγυητικής θέσης των ιδιοκτητών και διευθυντικών στελεχών μιας επιχείρησης συνεπεία της διευθυντικής εξουσίας και οργανωτικής τους ευθύνης για τις αξιόποινες πράξεις υπαλλήλων τους κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, είναι ευρέως διαδεδομένη στη Γερμανία και Ισπανία, όπως αναφέρεται από τον Tiedemann σε ΠοινΧρ/2011, σελ. 643.

Ορατή είναι η προσπάθεια να ενσωματωθούν τα ανωτέρω, περί ποινικής ευθύνης των υπόλογων για τη δράση ενός νομικού προσώπου φυσικών προσώπων, στην εν γένει περιβαλλοντική νομοθεσία. Αυτό όμως κατέστη ξεκάθαρο μόνο για τον νόμο 1650/86, όχι ωστόσο και για τον 4037/12 περί προστασίας του θαλασσίου περιβάλλοντος. Η διατύπωση του άρθρου 7 του τελευταίου αυτού νόμου που περιλαμβάνει τα των ευθυνών των ποινικών προσώπων είναι ατυχής και συγκαλυπτική της νομοθετικής βούλησης. Η αληθής τελευταία είναι να έχουν τα εποπτεύοντα στελέχη την υποχρέωση να μεριμνούν για την τήρηση των περιβαλλοντικών διατάξεων. Εάν δεν πράξουν αυτό τότε κινδυνεύουν να διωχθούν και καταδικαστούν ως αντουργοί του επιχειρηθέντος εγκλήματος. Ωστόσο η διατύπωση αδικεί τις προθέσεις και τη νομοθετική βούληση ως προς το ζήτημα αυτό. Επιπλέον, για λόγους ομοιομορφίας κι ενότητας της εννόμου τάξεως θα έπρεπε αλλά και θα αρκούσε μια αντίστοιχη διατύπωση ή έστω μια νομοθετική παραπομπή στις διατάξεις της παραγράφου 5 του άρθρου 28. Τέλος, αναγκαία είναι, αν και δεν θεωρήθηκε ως τέτοια, η τυποποίηση διοικητικών κυρώσεων αντίστοιχων με αυτών του νόμου 1650, κυρώσεων δηλαδή που δεν αρκούνται και δεν εξαντλούνται στην επιβολή χρηματικών ποσών.

Ολοκληρώνοντας την επίλογική μας ανάπτυξη θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούμε στο ζήτημα των προβλημάτων που αναφύονται ως προς την ορθή εφαρμογή των νομοθετημάτων των αφορώντων στην προστασία του θαλασσίου και φυσικού περιβάλλοντος. Ο λόγος για τα ζητήματα της απόδειξης της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ εγκληματικών πράξεων ή παραλείψεων κι επελθόντων αποτελεσμάτων.⁴⁰⁶ Το πρόβλημα οξύνεται στις περιπτώσεις των εγκλημάτων διακινδύνευσης κι αποτελέσματος, όπου οι απειλούμενες ποινές είναι κατά πολύ αυξημένες σε σχέση με τα βασικά αδικήματα.

Ενόψει συνεπώς των αναφερόμενων δυσκολιών εξατομικευμένης διαπίστωσης της βλαπτικής επενέργειας μια ρυπαίνουσας ή υποβαθμίζουσας το περιβάλλον

⁴⁰⁶ Ίδετε ειδικά ως προς τη σύνδεση/αιτιώδη σύνδεσμο ρυπογόνου πράξης και βλαπτικής δράσης νομικού προσώπου σε Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη;, όπ.π., σελ. 239-250, με σύγχρονες προτάσεις σχετικής νομοθετικής ρύθμισης.

πράξης για την ανθρώπινη ζωή ή υγεία, ή για την σοβαρή ή ευρεία ρύπανση ή υποβάθμιση ή περιβαλλοντική διατάραξη ή καταστροφή, δημιουργούνται εύλογοι προβληματισμοί ως προς τη σημασία της θέσπισης των ως άνω διατάξεων, αφού φαίνεται να πρόκειται για κλασικά παραδείγματα συμβολικής ποινικής νομοθεσίας⁴⁰⁷ με μικρές πιθανότητες συμπερίληψης στις εισαγγελικές διώξεις κι ευδοκίμησης στις δικαστικές αποφάνσεις.

Τελευταία έγιναν πολλά και σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της βελτίωσης του συστήματος της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, παρά τις όποιες ατυχίες, αστοχίες και λάθη. Κάθε βήμα σηματοδότησε μια προσπάθεια για μια νέα θεώρηση των πραγμάτων και για μια αποτελεσματικότερη πολιτική. Η Πολιτεία φαίνεται να λαμβάνει στα σοβαρά το αίτημα για προστασία του περιβάλλοντος και μέσω αυτού της κοινωνίας στην ολότητά της και να αποφαινεται νομοθετικά έστω και υπό την πίεση εξωκρατικών δεσμεύσεων. Αυτό που απομένει είναι τήρηση των διατάξεων και βούληση τήρησής τους. Βούληση εκφρασμένη από τον νομοθέτη και επιβεβαιούμενη από τον κάθε δικάζοντα Δικαστή. Γιατί οι προθέσεις, όσο καλές κι αν είναι δεν επαρκούν και σίγουρα δεν οδηγούν στα επιδιωκόμενα αποτελέσματα.

Η προστασία του περιβάλλοντος φαντάζει μια αναγκαιότητα εντονότερα από ποτέ. Η ενότητα που χαρακτηρίζει αυτό και τα στοιχεία που το συνθέτουν καθώς και η ανάγκη ενοποιημένης προστασίας κατά τους κανόνες που κάθε εθνικό δικαιοσύνη διαθέτει, πρέπει πρώτα να τύχουν πολιτικής συνειδητοποίησης από τα κράτη κι έπειτα να εκφρασθούν νομοθετικά. Γιατί τότε ίσως συνειδητοποιηθεί η ενότητα του προβλήματος και γίνει πεποίθηση όλων ότι μια περιβαλλοντική προσβολή, πέραν και πάνω των όσων οικονομικών ωφελειών μπορεί να επιφέρει, στρέφεται αργά ή γρήγορα εχθρικά κι εξοντωτικά εναντίον όλων μας, καθενός χωριστά αλλά και όλων μαζί ως κράτος, ως κράτος – μέλος κι ως μέλος της ευρύτερης παγκόσμιας κοινότητας. Γιατί ο σεβασμός προς το περιβάλλον δεν πρέπει να αποτελεί απλά ένα σύνθημα, αλλά προϋπόθεση για την επιβίωση του ανθρώπου

⁴⁰⁷ Βλ. σχετικώς Α. Παπανεοφύτου «Κριτική προσέγγιση της λειτουργίας των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δόγματος σε σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας» σε Οι ποινικές επιστήμες στον 21ο αιώνα : τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Διονύσιο Σπινέλλη, Ν. Κουράκης (επιμ.), 2001, σελ. 743 επ. (745), με τις εκεί γενόμενες παραπομπές στην ημεδαπή και αλλοδαπή βιβλιογραφία.

και τη διατήρηση της υγείας του, τη διασφάλιση της αξιοπρέπειάς του και του αιτήματός του για ποιότητα ζωής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασοπούλου Χ., Αντεγκληματική Πολιτική II, Είκοσι επτά ακόμη μελέτες για τα όρια, τους όρους και τις κατευθύνσεις της, Ποινικά 59, (Εκδ. Επιμ. Ν. Κουράκης), (συνερ. Ν. Κουλούρης), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000,

Αλεξιάδης Στ., Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος ως πρόβλημά αντεγκληματικής πολιτικής, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1981.

Του ιδίου, Προβλήματα προστασίας του περιβάλλοντος Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, ΕΝΟΒΕ, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλας, 1989.

Του ιδίου, Δικονομικά προβλήματα των αξιόποινων προσβολών του περιβάλλοντος, Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος, Πρακτικά Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου, 1996.

Του ιδίου, Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος ως πρόβλημα αντεγκληματικής πολιτικής, σειρά Δίκαιο και Περιβάλλον, τεύχ. 1 εντυώσεις και σκέψεις από ένα συνέδριο, σε Αρμεν/1976.

Αναγνωστόπουλος Η., Η ποινική προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος, Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος, Πρακτικά του Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου, Εκδόσεις Π.Ν.Σάκκουλα, 1996.

Ανδρουλάκης Ν., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Ι. Θεωρία για το Έγκλημα, Β΄ Έκδοση, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα, 2006.

Βασιλείου Κ., Το Δίκαιο του φυσικού περιβάλλοντος σε Ε.Δ.Δ.Δ., τόμ. 29.

Γιαννίδης Ι., ΣυστΕρμΠοινΚ (επιμ. Σπινέλλη), Άρθρα 14-19, 1997, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα.

Γιαννόπουλος Θ., «Οι νέες ποινικές διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος» σε ΝοΒ/1987.

Δαγτόγλου Π., Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, Πέμπτη Έκδοση Ενημερωμένη από Π.-Μ. Ευστρατίου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004.

Δημάκης Α., «Προβληματισμοί σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή» σε ΠοινΧρ/2010.

Δημητράτος Ν., «Ποινική προστασία του περιβάλλοντος: Δογματική θεμελίωση και σύνθεση της προβληματικής της» σε ΠοινΧρ/1994.

Δημόπουλος Π., «Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος» εισήγηση δημοσιευμένη στο περιοδικό ΗΛΙΑΙΑ, τεύχος Απριλίου, σελ 23.

Ζαπάντη Γ., «Το ευρωπαϊκό εγχείρημα διαμόρφωσης κοινών ποινικών κανόνων», Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων: σε Τόμο Το Ποινικό Δίκαιο στο νέο Διεθνές Περιβάλλον σελ. 90-93.

Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., «CorpusJuris και τυποποίηση του ποινικού φαινομένου στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης» σε Υπερ/1999.

Της ίδιας., «Το Ποινικό Δίκαιο στην καμπή του 2000: Με το βλέμμα προς το μέλλον χωρίς αποτίμηση του παρελθόντος;» σε Υπερ/2000

Της ίδιας. Έννοια και προβληματική των κοινώς επικίνδυνων εγκλημάτων, Θεσσαλονίκη 1987.

Κανίνιας Σ., «Νόμος για την προστασία του περιβάλλοντος» σε ΠοινΧρ/ΛΓ.

Κονταξής Α., Κώδικας ποινικής δικονομίας : συνδυασμός θεωρίας & πράξης, Τόμος Α΄, 4η έκδ. αναμορφ. συμπλ. και ενημ., Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 2006.

Κουράκης Ν., Τα οικονομικά εγκλήματα Ι, τόμος πρώτος: Γενικό μέρος. Βασικά ζητήματα της οικονομικής εγκληματικότητας και του οικονομικού ποινικού δικαίου 3^η Έκδοση, Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή 2007.

Μανωλεδάκης Ι., Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή γενικού μέρους, Β΄ Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1989.

Του ιδίου., Ποινικό δίκαιο, Επιτομή γενικού μέρους, Θεσσαλονίκη 1985

Του ιδίου, Παρέμβαση σε Πρακτικά του Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκουλας, 1996.

Μαργαρίτης, Συστηματική Ερμηνεία Ποινικού Κώδικα, άρθρο 98, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκουλα, 1999.

Μερτικοπούλου, Η οδηγία 2004/35/EK σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας, σε www.nomosphysis.org.gr, 2006.

Μοροζίνης Ι., (επιμ. Στ. Παύλου, Θ. Σάμιος), Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Περιβάλλον ΙΙΙ, 1^η Ενημέρωση Ιανουάριος 2012, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκουλα, 2012.

Του ιδίου, σε ΠοινΧρ/2011.

Του ιδίου, Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Περιβάλλον ΙΙ, άρθρο 28 Ν. 1650/1986, (Επιμ. Στ. Παύλου, Θ. Σάμιος), Εκδόσεις Π.Ν. Σάκουλας, 2012.

Του ιδίου, Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Περιβάλλον ΙΙ, Επιμ. Στ. Παύλου – Θ. Σάμιος, Εκδόσεις Π.Ν.Ν Σάκουλας, 2012.

Μυλωνόπουλος Χρ., Ποινικό δίκαιο: Ειδικό μέρος, Τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και της περιουσίας (άρθρα 372 - 406 Π.Κ.), 2η έκδ, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκουλας 2006.

Του ιδίου, Τα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα,. Δογματική θεμελίωση, 1984.

Νικολόπουλος Τ., παρατηρήσεις στην ΤριμΠλημΠατρών 3002/2001, σε ΠοινΔικ 1/2002, σελ. 19-22.

Παναγοπούλου – Μπέκα Ι., «Ο προσδιορισμός του εννόμου αγαθού υπό την ονομασία ‘περιβάλλον’» σε Ποινική προστασία του περιβάλλοντος, Πρακτικά του Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, 1996.

Της ιδίας, Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος, Πρακτικά Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου, Ελληνική Εταιρία Ποινικού Δικαίου, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 1996.

Της ιδίας, σε Αρμεν/2011.

Της ιδίας, Το περιβάλλον ως έννομο αγαθό: προβλήματα εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας, Εκδόσεις Σάκκουλας Θεσσαλονίκη, 1992.

Παπαθεοδώρου Θ., «Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων στο σύγχρονο γαλλικό δίκαιο» σε Αντεγκληματική Πολιτική II, Είκοσι επτά ακόμη μελέτες για τα όρια, τους όρους και τις κατευθύνσεις της, Ποινικά 59, (Εκδ. Επιμ. Ν. Κουράκης), (συνερ. Ν. Κουλούρης), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000.

Παпанεοφύτου Α, Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων: Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία-δράστη; Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Του ιδίου, «Κριτική προσέγγιση της λειτουργίας των αρχών του φιλελεύθερου ποινικού δόγματος σε σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας» σε Οι ποινικές επιστήμες στον 21ο αιώνα : Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Διονύσιο Σπινέλλη, τ. Α, 2001, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα.

Του ιδίου, «Σχέση της ποινικής προστασίας του περιβάλλοντος με τις διοικητικές διατάξεις και τις διοικητικές κυρώσεις» σε Πρακτικά Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου, 1996 και σε Υπερ/1994.

Του ιδίου, «Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων ή των υπολόγων για τη δράση τους φυσικών προσώπων;» Συμβολή στον Τιμητικό Τόμο «Ποινικό Δίκαιο-Ελευθερία-Κράτος Δικαίου» για τον Γ.-Α. Μαγκάκη, 1999, σελ. 195-223.

Του ιδίου, «Ζητήματα βελτίωσης και συστηματικής συγκρότησης της ποινικής νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος». Συμβολή στο συλλογικό έργο με τίτλο «Αντεγκληματική Πολιτική II» (Εκδ.-Επιμ. Ν. Κουράκης), Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2000, σελ. 401-437.

Του ιδίου, «Ποινικό δίκαιο και ποινικό δόγμα υπό το πρίσμα των σύγχρονων αξιώσεων προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης». Κύριο άρθρο στο νομικό περιοδικό «Ποινικά Χρονικά» ΜΗ' (1998) σελ. 849-869.

Του ιδίου, Ποινικό Δίκαιο, Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, Τόμος Α', Η γενικότερη δικαιοπολιτική, η νομοθεσία και νομολογία στο πεδίο της ποινικής προστασίας από τους κινδύνους της τεχνολογικής εξέλιξης, Η προστασία του περιβάλλοντος, των καταναλωτών και των εργαζομένων, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997.

Του ιδίου, Ποινική προστασία του καταναλωτή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 1996.

Του ιδίου, Παρατηρήσεις σε ΤριμΕφΠατρ 1142/ 1998 (εκ προθέσεως πρόκληση ρύπανσης του περιβάλλοντος) στο περιοδικό «Ποινική Δικαιοσύνη», 1999, σελ. 346-349.

Του ιδίου, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 1005/1999 (υποβάθμιση περιβάλλοντος κατ' εξακολούθηση) στο περιοδικό «Ποινική Δικαιοσύνη», 2000, σελ. 712-713.

Του ιδίου, Παρατηρήσεις σε ΑΠ 1680/1999 (ρύπανση περιβάλλοντος, ανώτατα όρια ρύπων) στο περιοδικό «Ποινική Δικαιοσύνη», 2000, σελ. 714-716.

Παρασκευόπουλος Ν., ΠοινΧρ/2001.

Πολιτική οικολογία και οικονομική κρίση, Οικολογία και Περιβάλλον τεύχ. 5, 1982

Πορίσματα του Ε' Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου σε Πρακτικά του Ε' Πανελληνίου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου, 1996.

Ρέμελης Κ., Η προστασία του περιβάλλοντος από τις βιομηχανικές και τις βιοτεχνικές εγκαταστάσεις, Αθήνα-Κομοτηνή 1989.

Του ιδίου, Η προστασία του περιβάλλοντος από τις βιομηχανικές και βιοτεχνικές εγκαταστάσεις, 1989.

Ρούκουνας Εμμ., Διεθνές Δίκαιο, Τεύχος Δεύτερο Το κράτος και το έδαφος – Το δίκαιο της θάλασσας, Δεύτερη Έκδοση ανατύπωση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006.

Σακελλαρόπουλος Αλ., Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από τη Νομική σκοπιά (ανατύπωση), Αθήνα-Κομοτηνή 1985.

Σιδέρης Δ., Εισήγηση σε Προβλήματα προστασίας του Περιβάλλοντος, Εταιρεία Νομικών Βορείου Ελλάδος,, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1989.

Σιούτη Γλ., Δίκαιο περιβάλλοντος : γενικό μέρος Ι. Δημόσιο δίκαιο και περιβάλλον : συμπλήρωμα, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, 2000

Σπινέλλη Δ., «Το έννομο αγαθό και η σημασία του εις την σύγχρονον διδασκαλία του Ποινικού Δικαίου» σε ΠοινΧρ/1971.

Του ιδίου, Η κριτική λειτουργία του εννόμου αγαθού, Εκδόσεις Αθήνα-Κομοτηνή, 1996.

Του ιδίου, «Ποινικές(;) κυρώσεις σε νομικά πρόσωπα και διαδικασία επιβολής τους» σε ΠοινΧρ/2003.

Σπυράκος Δ., «Αφηρημένη Διακινδύνευση: Μια επικίνδυνη κατασκευή για το Ποινικό Δίκαιο» σε ΠοινΧρ/1993.

Του ιδίου, «Η ποινική ευθύνη των επιχειρήσεων: Εξέλιξη ή παραμόρφωση του Ποινικού Δικαίου;», σε Ποινικά Χρονικά ΜΔ (1994), σελ. 1201-1213 και σε Τόμο Μνήμη ΙΙ, Δασκαλόπουλου/Σταμάτη/Μπάκα (επιμ. Ν. Κουράκη), 1996.

Συκιώτη Αικ., «Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων» σε ΠοινΔικ 1/2010.

Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Ποινική καταστολή της θαλάσσιας ρύπανσης: Η μεταφορά της Οδηγίας 2005/ 35/ ΕΚ στο ελληνικό δίκαιο, Νόμος και Φύση, Οκτώβριος 2009.

Τάχος Α., Η προστασία του περιβάλλοντος ως πρόβλημα νομοθετικό και διοικητικό, σειρά: Δίκαιο και Περιβάλλον, τεύχ. 2, Αθήνα-Κομοτηνή 1983

Του ιδίου, Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος, 1998.

Τζωρτζής Γ., Εγκλήματα σχετικά με τους νεκρούς και τα όρια του Ποινικού Δικαίου, Αθήνα 2000.

Του ιδίου, Σημειώσεις Ποινικού Δικαίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Κατεύθ. Ποινικό δίκαιο και θεωρία του δικαίου, Νοέμβριος 2011.

Τσιρίδης Π., «Η προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου στην Ευρώπη και η επικείμενη προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας», εισήγηση στο Συνέδριο με θέμα «Περιβαλλοντική ευθύνη: Θεωρητικές εξελίξεις και ζητήματα εφαρμογής», που πραγματοποιήθηκε στις 26-27 Ιουνίου 2009, δημοσιευμένη σε ιστοσελίδα www.nomosphysis.org.gr.

Του ιδίου, Ποινική Δικαιοδοσία στον θαλάσσιο χώρο και εγκλήματα τελούμενα επί πλοίου, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία, 1998.

Φελουτζής Κ., Η προβληματική της απόπειρας στα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα σε ΠοινΧρ/2010.

Φιλιππίδης Τ., Η ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων, 1950.

Χαραλαμπίκης Αριστοτέλης Ι., «Αξιόποινες προσβολές του περιβάλλοντος, Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα και εγκλήματα διακινδύνευσης», σε Ποινική Προστασία του Περιβάλλοντος, Πρακτικά Ε' Πανελλήνιου Συνεδρίου, Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου, εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1996.

Του ιδίου, Διάγραμμα Ποινικού Δικαίου, Γενικό Μέρος, Πέμπτη Έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003.

Του ιδίου, Σύνοψη ποινικού δικαίου Ι, Γενικό μέρος, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 2010.

Χωραφάς Ν., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Έκδοση 9^η (Επιμ. Κ. Ε. Σταμάτη) 1978.

Ψαρούδα-Μπενάκη Α., Ερμηνεία άρθρων 45-49 ΠΚ, Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, Άρθρα 1-133, επιμ. Σπινέλλης Δ., Εκδόσεις .Ν. Σάκκουλας, 2005.

Της ίδιας, Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, 1982.

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Νόμος 4042/2012

Άρθρο 3

(άρθρο 3 της Οδηγίας 2008/99/ΕΚ)

Αδικήματα

Τιμωρούνται σύμφωνα με το άρθρο 28 του ν. 1650/1986, όπως τροποποιείται με το άρθρο 7 του παρόντος

νόμου:

- α) η απόρριψη, εκπομπή ή εισαγωγή ποσότητας υλικών ή ιοντίζουσας ακτινοβολίας στον αέρα, το έδαφος ή το νερό, που προκαλεί ή ενδέχεται να προκαλέσει το θάνατο ή σοβαρές σωματικές βλάβες, σε πρόσωπα, ή ουσιαστικές βλάβες, στην ποιότητα του αέρα, την ποιότητα του εδάφους, την ποιότητα του νερού ή στα ζώα ή τα φυτά·
- β) η συλλογή, μεταφορά, ανάκτηση ή διάθεση αποβλήτων, συμπεριλαμβανομένης της επιχειρησιακής εποπτείας των πράξεων αυτών και της επακόλουθης συντήρησης των εγκαταστάσεων διάθεσης, και συμπεριλαμβανομένων δράσεων που εκτελούνται από εμπόρους ή μεσίτες (διαχείριση των αποβλήτων), που προκαλούν ή ενδέχεται να προκαλέσουν το θάνατο ή σοβαρές σωματικές βλάβες σε πρόσωπα ή ουσιαστικές βλάβες στην ποιότητα του αέρα, στην ποιότητα του εδάφους ή στην ποιότητα του νερού ή στα ζώα ή τα φυτά·
- γ) η αποστολή αποβλήτων, οσάκις η δραστηριότητα αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2 παράγραφος 35 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1013/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Ιουνίου 2006, για τις μεταφορές αποβλήτων και διενεργείται σε μη αμελητέα ποσότητα, ανεξάρτητα από το εάν εκτελείται ως ενιαία μεταφορά ή ως πολλαπλές μεταφορές που φαίνονται αλληλένδετες·
- δ) η λειτουργία μονάδας, η οποία εκτελεί επικίνδυνες δραστηριότητες ή στην οποία αποθηκεύονται ή χρησιμοποιούνται επικίνδυνες ουσίες ή παρασκευάσματα και η οποία προκαλεί ή ενδέχεται να προκαλέσει, εκτός της μονάδας, το θάνατο ή σοβαρές σωματικές βλάβες, σε πρόσωπα ή ουσιαστικές βλάβες στην ποιότητα του αέρα, την ποιότητα του εδάφους ή την ποιότητα του νερού ή στα ζώα ή τα φυτά·

- ε) η παραγωγή, η επεξεργασία, η διαχείριση, η χρήση, η κατοχή, η αποθήκευση, η μεταφορά, η εισαγωγή, η εξαγωγή ή η διάθεση πυρηνικών υλικών ή άλλων επικίνδυνων ραδιενεργών ουσιών που προκαλούν ή ενδέχεται να προκαλέσουν θάνατο ή σοβαρή σωματική βλάβη σε πρόσωπα ή ουσιαστική βλάβη στην ποιότητα του αέρα, την ποιότητα του εδάφους ή την ποιότητα του νερού ή στα ζώα ή τα φυτά·
- στ) η θανάτωση, ο αφανισμός, η κατοχή ή η σύλληψη προστατευόμενων ειδών της άγριας χλωρίδας ή πανίδας, εξαιρουμένων των περιπτώσεων που η συμπεριφορά αφορά αμελητέα ποσότητα αυτών των ειδών και έχει αμελητέο αντίκτυπο στο καθεστώς διατήρησης των ειδών·
- ζ) η εμπορία με προστατευόμενα είδη άγριας πανίδας ή χλωρίδας ή μερών ή παραγώγων αυτών, εξαιρουμένων των περιπτώσεων που η συμπεριφορά αφορά αμελητέα ποσότητα των ειδών αυτών και έχει αμελητέο αντίκτυπο στο καθεστώς διατήρησης των ειδών·
- η) κάθε συμπεριφορά που προκαλεί την ουσιαστική υποβάθμιση του οικοτόπου/ ενδιαιτήματος μέσα σε προστατευόμενη περιοχή·
- θ) η παραγωγή, εισαγωγή, εξαγωγή, διάθεση στην αγορά ή η χρήση ουσιών που καταστρέφουν τη στιβάδα του όζοντος.

Άρθρο 6

1. Για την εφαρμογή των άρθρων 2 έως 9, στην έννοια του όρου «παράνομη», όπως ορίζεται στην παράγραφο 1 του άρθρου 2, εκτός των παραβάσεων της νομοθεσίας που περιγράφεται στα Παραρτήματα Α' και Β', περιλαμβάνονται και οι ακόλουθες παραβάσεις:

- α) όλων των λοιπών κανονιστικών πράξεων που έχουν εκδοθεί ή εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση του ν. 1650/1986 (Α'160) όπως ισχύει,
- β) των διατάξεων του ν. 3199/2003 (Α'280), του ν. 3937/2011 (Α' 60) και του ν. 4014/2011 (Α' 209), καθώς και των κανονιστικών πράξεων που έχουν εκδοθεί ή εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση των νόμων αυτών,
- γ) των διατάξεων του ν. 2939/2001 (Α'179), όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3854/2010 (Α'94), καθώς και των κανονιστικών πράξεων που έχουν εκδοθεί ή εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή του,

δ) των διατάξεων του π.δ. 148/2009 (Α'190). Τα αδικήματα που αναφέρονται στις περιπτώσεις α', β', γ' και δ' της προηγούμενης παραγράφου τιμωρούνται, σύμφωνα με το άρθρο 28 του ν. 1650/1986 (Α'160), όπως τροποποιείται με το άρθρο 7 του παρόντος νόμου.

2) Για την εφαρμογή των άρθρων 2 έως 9, ο όρος «ιθύνουσα θέση» έχει την εξής έννοια: «Ιθύνουσα θέση»: η θέση που κατέχει φυσικό πρόσωπο σε οποιοδήποτε νομικό πρόσωπο όταν έχει εξουσία, ενεργώντας ατομικά ή ως μέλος οργάνου, είτε να το εκπροσωπεί είτε να λαμβάνει αποφάσεις για λογαριασμό του είτε να ασκεί έλεγχο εντός αυτού. Η έννοια του όρου αυτού ισχύει και για την εφαρμογή του άρθρου 28 του ν. 1650/1986, όπως τροποποιείται με το άρθρο 7 του παρόντος νόμου.

3) Τα αδικήματα που κατ' ελάχιστο περιγράφονται στο άρθρο 3 τιμωρούνται σύμφωνα με τους όρους και τις διακρίσεις του άρθρου 28 του ν. 1650/1986, όπως τροποποιείται με το άρθρο 7 του παρόντος νόμου.

Άρθρο 7

ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ Ν. 1650/1986 (Α' 160)

«ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ»

ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ

Το άρθρο 28 του ν. 1650/1986 τροποποιείται ως εξής:

1. Η παρ. 1 του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 αντικαθίσταται ως εξής:

«1. Όποιος ασκεί δραστηριότητα ή επιχείρηση χωρίς την απαιτούμενη, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου αυτού, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3010/2003 (Α' 91) και το ν. 4014/2011 (Α' 209), ή των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή του, άδεια ή έγκριση, ή υπερβαίνει τα όρια της άδειας ή έγκρισης που του έχει χορηγηθεί και υποβαθμίζει το περιβάλλον, τιμωρείται με φυλάκιση έως δύο ετών ή και χρηματική ποινή 1.000,00 έως 60.000,00 ευρώ.»

2. Η παράγραφος 2 του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 αντικαθίσταται ως εξής:

«2. Όποιος προκαλεί ρύπανση ή υποβαθμίζει το περιβάλλον με πράξη ή παράλειψη που αντιβαίνει στις διατάξεις του νόμου αυτού ή των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή του, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους

ή και χρηματική ποινή 3.000,00 έως 60.000,00 ευρώ. Αν η πράξη του προηγούμενου εδαφίου τελέστηκε από αμέλεια, επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή και χρηματική ποινή. Αν οι αρνητικές επιπτώσεις της ρύπανσης ή της υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι, με βάση το είδος ή την ποσότητα των ρύπων ή την έκταση ή τη σημασία της υποβάθμισης, περιορισμένες επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή και χρηματική ποινή.»

3. Η παράγραφος 3 του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 αντικαθίσταται ως εξής:

«3. Αν η πράξη του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου: (α) τελέστηκε από υπαίτιο που σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών ή και χρηματική ποινή 20.000,00 έως 150.000,00 ευρώ, (β) τελέστηκε με τον ανωτέρω σκοπό και το συνολικό οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος υπερβαίνει το ποσό των 73.000,00 ευρώ ή από υπαίτιο που διαπράττει εγκλήματα του παρόντος άρθρου κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια και το συνολικό οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος υπερβαίνει το ποσό των 15.000,00 ευρώ, επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα έτη ή και χρηματική ποινή 60.000,00 έως 250.000,00 ευρώ, (γ) δημιούργησε, με βάση το είδος ή την ποσότητα των ρύπων ή την έκταση ή τη σημασία της υποβάθμισης, κίνδυνο σοβαρής ή ευρείας ρύπανσης ή υποβάθμισης ή σοβαρής ή ευρείας οικολογικής και περιβαλλοντικής διατάραξης ή καταστροφής, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών ή και χρηματική ποινή 20.000,00 έως 150.000,00 ευρώ, (δ) δημιούργησε κίνδυνο θανάτου εμβρύου ή ανθρώπου ή εμφάνισης βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης σε νεογνό ή βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης ανθρώπου, επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα έτη ή και χρηματική ποινή 150.000,00 έως 500.000,00 ευρώ, (ε) είχε ως επακόλουθο σοβαρή ή ευρεία ρύπανση ή υποβάθμιση ή σοβαρή ή ευρεία οικολογική και περιβαλλοντική διατάραξη ή καταστροφή, με βάση το είδος ή την ποσότητα των ρύπων ή την έκταση ή τη σημασία της υποβάθμισης ή το θάνατο εμβρύου ή ανθρώπου ή την εμφάνιση βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης σε νεογνό ή τη βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση ανθρώπου, επιβάλλεται κάθειρξη ή και χρηματική ποινή 150.000,00 έως 500.000,00 ευρώ. Αν οι πράξεις των στοιχείων γ', δ' και ε' της παραγράφου αυτής τελέστηκαν από αμέλεια,

επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους ή και χρηματική ποινή 60.000,00 έως 150.000,00 ευρώ.»

4. Η παράγραφος 5 του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 αντικαθίσταται ως εξής:

«5.1. Τα φυσικά πρόσωπα που κατέχουν ιθύνουσα θέση σε οποιοδήποτε νομικό πρόσωπο και ιδίως οι πρόεδροι διοικητικών συμβουλίων, οι εντεταλμένοι ή διευθύνοντες σύμβουλοι ανώνυμων εταιριών, οι διαχειριστές εταιριών περιορισμένης ευθύνης, ο πρόεδρος του διοικητικού και του εποπτικού συμβουλίου συνεταιρισμών, έχουν ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να εποπτεύουν και να ελέγχουν την τήρηση, από φυσικά πρόσωπα που τελούν υπό τις εντολές του, των διατάξεων του παρόντος νόμου και των κατ' εξουσιοδότησή του εκδιδόμενων κανονιστικών πράξεων, που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος.

5.2. Το φυσικό πρόσωπο, το οποίο κατέχει ιθύνουσα θέση, τιμωρείται ως αντουργός για κάθε πράξη ή παράλειψη, που προβλέπεται στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου αυτού και τελέσθηκε κατά ή εξ αφορμής της δραστηριότητας ή επιχείρησης του νομικού προσώπου, εφόσον αυτή δεν αποτράπηκε λόγω της παράλειψής του, από πρόθεση ή από αμέλεια, να ασκήσει την προβλεπόμενη στην περίπτωση 5.1 εποπτεία ή έλεγχο, ανεξάρτητα από την τυχόν ποινική ή αστική ή διοικητική ευθύνη άλλου φυσικού προσώπου ή του ίδιου νομικού προσώπου.

5.3. Αν η πράξη ή παράλειψη, που προβλέπεται στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου αυτού ή οποιαδήποτε μορφή συμμετοχής σε αυτές, τελέσθηκαν προς όφελος νομικού προσώπου από φυσικό πρόσωπο το οποίο κατέχει ιθύνουσα θέση, πέραν της ποινικής ευθύνης του φυσικού προσώπου, επιβάλλεται και στο νομικό πρόσωπο, ανάλογα με το είδος και τη σοβαρότητα των επιπτώσεων στο περιβάλλον:

(α) διοικητικό πρόστιμο μέχρι του τριπλάσιου της αξίας του οφέλους που επιτεύχθηκε ή επιδιώχθηκε ή

(β) προσωρινή ή σε περίπτωση υποτροπής οριστική απαγόρευση άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας ή

(γ) πρόσκαιρος ή οριστικός αποκλεισμός από δημόσιες παροχές ή ενισχύσεις ή

(δ) η δημοσίευση, με δαπάνες του, της αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης σε δύο ημερήσιες εφημερίδες ευρείας κυκλοφορίας ή συνδυασμός των ανωτέρω κυρώσεων.

5.4. Οι ίδιες κυρώσεις επιβάλλονται στο νομικό πρόσωπο και στην περίπτωση που η παράλειψη άσκησης της προβλεπόμενης στην περίπτωση 5.1. εποπτείας ή ελέγχου από φυσικό πρόσωπο, που κατέχει ιθύνουσα θέση, κατέστησε δυνατή την τέλεση από φυσικά πρόσωπα που τελούν υπό τις εντολές του, των ποινικών αδικημάτων, που προβλέπονται στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου αυτού προς όφελος του νομικού προσώπου.

5.5. Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και του κατά περίπτωση συναρμόδιου Υπουργού καθορίζεται ο τρόπος, τα όργανα και η διαδικασία επιβολής των κυρώσεων της περίπτωσης 5.3., καθώς και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια για την εφαρμογή της.

5.6. Το διοικητικό πρόστιμο που προβλέπεται στην υποπερίπτωση α' της περίπτωσης 5.3., αποτελεί έσοδο υπέρ του «Πράσινου Ταμείου» σύμφωνα με την περίπτωση ε' της παραγράφου 1 του άρθρου 3 του ν. 3889/2010(Α'182).»

5. Η παράγραφος 6 του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 αντικαθίσταται ως εξής:

«6. Αν ο δράστης των παραβάσεων που προβλέπονται στις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου αυτού περιορίσει ο ίδιος ή (αν) τρίτος που ενεργεί κατ' εντολή ή για λογαριασμό του συντελέσει, με έγκαιρη αναγγελία προς την αρχή, αποτελεσματικά στην ουσιώδη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων της ρύπανσης ή της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, που προκάλεσε η πράξη ή η παράλειψή του, το δικαστήριο μπορεί να του επιβάλει ποινή μειωμένη, σύμφωνα με το άρθρο 83 του Ποινικού Κώδικα ή να τον απαλλάξει από κάθε ποινή.»

6. Η παρ. 7 του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 αντικαθίσταται ως εξής:

«7. Στις περιπτώσεις εγκλημάτων του κεφαλαίου αυτού ως πολιτικώς ενάγων μπορεί να παρίσταται το Δημόσιο, καθώς και οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην περιφέρεια των οποίων τελέσθηκε το έγκλημα, το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, πανεπιστήμια, άλλοι επιστημονικοί φορείς, δικηγορικοί σύλλογοι, φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, μη κυβερνητικές οργανώσεις και φυσικά πρόσωπα, ανεξάρτητα αν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημία, προς υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο και με αίτημα ιδίως την αποκατάσταση των πραγμάτων, στο μέτρο που είναι δυνατή. Έγγραφο προδικασία δεν απαιτείται.»

Νόμος 4037/2012

Νομικά πρόσωπα

(Άρθρο 8γ Οδηγίας 2005/35/ΕΚ, άρθρο 1 παρ. 7 Οδηγίας 2009/123/ΕΚ)

1. Όταν εξετάζεται ευθύνη νομικού προσώπου, υπεύθυνοι για την τήρηση των σχετικών με την αποφυγή της θαλάσσιας ρύπανσης διατάξεων θεωρούνται, επί προσωπικών εταιρειών, εταιρειών περιορισμένης ευθύνης και συνεταιρισμών, οι διαχειριστές και επί ανωνύμων εταιρειών, ναυτικών εταιρειών και ναυτικών εταιρειών πλοίων αναψυχής (ΝΕΠΑ), τα μέλη του διοικούντος οργάνου και τα πρόσωπα που ασκούν έλεγχο επί της εταιρείας.
2. Ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο θεωρείται ότι ασκεί έλεγχο επί της εταιρείας, εάν συντρέχει μία από τις περιπτώσεις της παρ. 5 του άρθρου 42ε του κ.ν. 2190/1920 (Α' 37).
3. Τα φυσικά πρόσωπα της παραγράφου 1 ευθύνονται εις ολόκληρον με το οικείο νομικό πρόσωπο για την καταβολή των προστίμων που επιβάλλονται σύμφωνα με το άρθρο 8.

Άρθρο 8

Διοικητικές κυρώσεις

(Άρθρα 8, 8β και 8γ Οδηγίας 2005/35/ΕΚ, άρθρο 1 παρ. 7 Οδηγίας 2009/123/ΕΚ)

1. Οι υπαίτιοι υποβάθμισης του θαλάσσιου ύδατος στο πλαίσιο εφαρμογής του παρόντος νόμου τιμωρούνται με απόφαση της αρμόδιας Αρχής, με διοικητικό πρόστιμο μέχρι εξήντα χιλιάδες (60.000) ευρώ.
2. Σε περίπτωση σοβαρής υποβάθμισης του θαλάσσιου ύδατος επιβάλλεται πρόστιμο από εξήντα χιλιάδες (60.000) μέχρι ένα εκατομμύριο διακόσιες χιλιάδες (1.200.000) ευρώ με απόφαση των Υπουργών Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας και Προστασίας του Πολίτη.
3. Μετά τη σύνταξη της σχετικής βεβαίωσης παράβασης, μπορεί να απαγορευθεί ο απόπλους του πλοίου μέχρι να καταβληθεί το πρόστιμο ή να κατατεθεί στην αρμόδια Αρχή ισόποση εγγυητική επιστολή τράπεζας, που λειτουργεί στην Ελλάδα.
4. Η προσφυγή κατά της απόφασης επιβολής του προστίμου ασκείται σύμφωνα με τις διατάξεις του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (ν. 2717/1999, Α' 97), όπως ισχύ-

ουν κάθε φορά.

5. Αν οι υπαίτιοι είναι Έλληνες ναυτικοί, υπόκεινται και σε πειθαρχική δίωξη κατά τις διατάξεις του Μέρους ΠΕΜΠΤΟΥ, ιδίως των άρθρων 245, 248, 249, 253 επ. του ν.δ. 187/1973 «Περί Κώδικος Δημοσίου Ναυτικού Δικαίου» (Α' 261), τιμωρούμενοι με προσωρινή στέρηση άσκησης του ναυτικού επαγγέλματος.

6. Με πρόστιμο μέχρι πεντακόσιες χιλιάδες (500.000) ευρώ τιμωρούνται επίσης τα νομικά πρόσωπα όταν το έγκλημα διαπράττεται προς όφελός τους:

α) είτε από φυσικό πρόσωπο που ενεργεί ατομικά ή ως μέλος οργάνου του νομικού προσώπου και το οποίο έχει αρμοδιότητα εκπροσώπησης του νομικού προσώπου ή εξουσία λήψης εταιρικών αποφάσεων ή εξουσία άσκησης ελέγχου εντός του νομικού προσώπου,

β) είτε από φυσικό πρόσωπο που τελεί υπό την εξουσία του νομικού προσώπου, εφόσον η τέλεση του εγκλήματος έγινε δυνατή εξαιτίας της έλλειψης εποπτείας ή ελέγχου από τα πρόσωπα της περίπτωσης α'.

7. Οι παραπάνω κυρώσεις επιβάλλονται αθροιστικά με τις ποινικές κυρώσεις.

8. Με προεδρικά διατάγματα, που εκδίδονται μετά από πρόταση των Υπουργών Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας, Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Προστασίας του Πολίτη μπορεί να αυξάνονται τα ανώτατα όρια των προστίμων.

9. Ως αρμόδιες αρχές για την εφαρμογή του άρθρου αυτού, νοούνται οι Λιμενικές Αρχές της χώρας (Κεντρικά Λιμεναρχεία, Λιμεναρχεία και Υπολιμεναρχεία).

10. Κατά τα λοιπά, εφαρμόζονται, όπως ισχύουν κάθε φορά, οι διατάξεις του ν. 743/1977(Α' 319), που κωδικοποιήθηκε με το π.δ. 55/1998 (Α' 58).

Π.Δ. 148/2009

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΑΡΘΡΟ 4,

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ 1, Εδάφιο (α).

1. Τα έργα και οι δραστηριότητες που απαριθμούνται στο παράρτημα ΙΙ του άρθρου 5 της υπ' αριθμ. Η.Π.15393/2332/2002 κοινή υπουργική απόφαση (Β' 1022), για την πραγματοποίηση των οποίων απαιτείται απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων,

σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 11014/703/2003 κοινή υπουργική απόφαση (Β' 332), εξαιρουμένων των εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούνται για έρευνα, ανάπτυξη και δοκιμές νέων προϊόντων και διεργασιών.

2. Οι διαδικασίες διαχείρισης αποβλήτων, που περιλαμβάνουν:

α) τις εργασίες διαχείρισης αποβλήτων (τη συλλογή, τη μεταφορά, την αποθήκευση, την αξιοποίηση και τη διάθεσης των μη επικίνδυνων και των επικινδύνων αποβλήτων, συμπεριλαμβανομένης της εποπτείας των εργασιών αυτών καθώς και της μετέπειτα φροντίδας των χώρων διάθεσης), για τις οποίες απαιτείται άδεια σύμφωνα με την υπ' αριθμ. Η.Π. 50910/2727/2003 κοινή υπουργική απόφαση (Β' 1909) και την υπ' αριθμ. Η.Π.13588/725/2006 κοινή υπουργική απόφαση (Β' 383), που εκδόθηκαν αντίστοιχα, σε συμμόρφωση με την οδηγία 75/442/ΕΟΚ όπως ισχύει και την οδηγία 91/689/ΕΟΚ.

β) Τη διάθεση σε χώρους υγειονομικής ταφής σύμφωνα με την υπ' αριθμ. Η.Π. 29407/3508/2002 κοινή υπουργική απόφαση (Β' 1572), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 1999/31/ΕΚ.

γ) Τη λειτουργία μονάδων αποτέφρωσης σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 22912/1117/2005 κοινή υπουργική απόφαση (Β' 759), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 2000/76/ΕΚ.

Για τους σκοπούς του παρόντος διατάγματος, η αρμόδια αρχή μπορεί να αποφασίζει ότι οι δραστηριότητες αυτές δεν περιλαμβάνουν τη χρήση, για γεωργικούς σκοπούς, υλός καθαρισμού λυμάτων από σταθμούς επεξεργασίας αστικών αποβλήτων, που έχει υποστεί

επεξεργασία, σύμφωνα με εγκεκριμένα πρότυπα.

3. Όλες οι απορρίψεις σε εσωτερικά επιφανειακά ύδατα, για τις οποίες απαιτείται προηγούμενη έγκριση, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 2/1.2.2001 (Α' 15) πράξη υπουργικού συμβουλίου και την υπ' αριθμ. 4859/726/2001 κοινή υπουργική απόφαση (Β' 253), που εκδόθηκαν σε συμμόρφωση με την οδηγία 76/464/ΕΟΚ.

4. Όλες οι απορρίψεις ουσιών σε υπόγεια ύδατα για τις οποίες απαιτείται προηγούμενη έγκριση σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 26857/553/1998 κοινή υπουργική απόφαση (Β' 196), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 80/68/ΕΟΚ.

5. Η απόρριψη ή διοχέτευση ρυπαντών σε επιφανειακά ή υπόγεια ύδατα, για την οποία απαιτείται άδεια, σύμφωνα με τον ν. 3199/2003 (Α' 280) και το π.δ. 51/2007 (Α' 54) που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του νόμου αυτού και σε συμμόρφωση με την οδηγία 2000/60/EK.
6. Η άντληση και κατακράτηση ύδατος που υπόκειται σε προηγούμενη άδεια, σύμφωνα με τον ν. 3199/2003(Α' 280) και το π.δ. 51/2007 (Α' 54) που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του νόμου αυτού και σε συμμόρφωση με την οδηγία 2000/60/EK.
7. Η παραγωγή, χρήση, αποθήκευση, κατεργασία, ταφή, απελευθέρωση στο περιβάλλον και μεταφορά εντός της περιμέτρου της επιχείρησης α) επικινδύνων ουσιών, όπως ορίζονται στο άρθρο 2,παράγραφος 2 της υπ' αριθμ. 378/1994 απόφασης του Ανώτατου Χημικού Συμβουλίου (Β' 705), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 67/548/ΕΟΚ και τροποποιήθηκε με την υπ' αριθμ. 87/2007 απόφαση (ΑΧΣ)(Β'872), σχετικά με την ταξινόμηση, συσκευασία και επισήμανση των επικινδύνων ουσιών, β) επικινδύνων παρασκευασμάτων, όπως ορίζονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2, της υπ' αριθμ. 265/2002 (Β'1214), απόφασης του Ανώτατου Χημικού Συμβουλίου, που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 1999/45/ΕΚ,σχετικά με την ταξινόμηση, συσκευασία και επισήμανση των επικίνδυνων παρασκευασμάτων, όπως ισχύει, γ) φυτοπροστατευτικών προϊόντων, όπως ορίζονται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, του π.δ/τος 115/1997 (Α' 104),που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 91/414/ΕΟΚ, όπως ισχύει, δ) βιοκτόνων προϊόντων, όπως ορίζονται στο άρθρο 2,παράγραφος 1, στοιχείο α), του π.δ/τος 205/2001 (Α' 160),που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 98/8/ΕΚ,όπως ισχύει.
8. Οι μεταφορές οδικώς, σιδηροδρομικώς, μέσω των εσωτερικών πλωτών οδών, θαλασσίως ή εναερίως επικινδύνων ή ρυπογόνων εμπορευμάτων, όπως ορίζονται στο π.δ. 104/1999 (Α' 113), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 94/55/ΕΚ, σχετικά με τις οδικές μεταφορές επικίνδυνων εμπορευμάτων, όπως ισχύει, ή στην υπ' αριθμ. Φ4.2/73358/5309/2002 κοινή υπουργική απόφαση(Β' 240), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία96/49/ΕΚ, σχετικά με τις σιδηροδρομικές μεταφορές επικίνδυνων εμπορευμάτων, όπως ισχύει, ή στο π.δ. 49/2005(Α' 66), που εκδόθηκε

σε συμμόρφωση με την οδηγία 93/75/ΕΟΚ, σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές που απαιτούνται για τα πλοία τα οποία κατευθύνονται σε ή αποπλέουν από κοινοτικούς λιμένες μεταφέροντας επικίνδυνα ή ρυπογόνα εμπορεύματα, όπως ισχύει.

9. Τα έργα και δραστηριότητες που απαριθμούνται στο Παράρτημα Ι της οδηγίας 84/360/ΕΟΚ, όπως ισχύει, 6540 **ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ)** όπως εξειδικεύονται στις ομάδες 4 και 9 του άρθρου 5 της υπ' αριθμ. Η.Π. 15393/2332/2002 κοινής υπουργικής απόφασης (Β' 1022), για την πραγματοποίηση των οποίων απαιτείται απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 11014/703/2003 κοινή υπουργική απόφαση (Β' 332), όσον αφορά την εκπομπή στον αέρα οιασδήποτε των ρυπογόνων ουσιών που καλύπτονται από την εν λόγω οδηγία.

10. Οιαδήποτε περιοριζόμενη χρήση, συμπεριλαμβανομένης της μεταφοράς, γενετικώς τροποποιημένων μικροοργανισμών, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 11642/1943/2002 κοινή υπουργική απόφαση (Β' 831), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 90/219/ΕΟΚ, όπως ισχύει.

11. Οιαδήποτε σκόπιμη ελευθέρωση στο περιβάλλον, μεταφορά και διάθεση στην αγορά γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 38639/2017/2005 κοινή υπουργική απόφαση (Β' 1334), που εκδόθηκε σε συμμόρφωση με την οδηγία 2001/18/ΕΚ, όπως ισχύει.

12. Διασυνοριακή μεταφορά αποβλήτων εντός, προς ή έξω από την Ευρωπαϊκή Ένωση, για την οποία απαιτείται άδεια ή η οποία απαγορεύεται κατά την έννοια του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 259/1993 του Συμβουλίου, της 1^{ης} Φεβρουαρίου 1993, σχετικά με την παρακολούθηση και τον έλεγχο των μεταφορών αποβλήτων στο εσωτερικό της Κοινότητας καθώς και κατά την είσοδο και έξοδό τους, όπως ισχύει.

13. Η διαχείριση των αποβλήτων της εξορυκτικής βιομηχανίας, σύμφωνα με τις εθνικές διατάξεις συμμόρφωσης με την οδηγία 2006/21/ΕΚ (ΕΕL 102/15/11.4.2006).__

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

10 MAR 2014

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000109463